

ÁLDOZATOK ÉS VÉLEMÉNYEK

II.

Országos Kriminológiai Intézet

Országos Kriminológiai Intézet

Budapest, 2004

ÁLDOZATOK ÉS VÉLEMÉNYEK

II.

A kiadvány a Nemzeti Kutatási Fejlesztési Programok NKFP-5/0100/2002.
(szerződésszám: OM-00120/2002.)

„Áldozatok, elkövetők és vélemények a bűnözésről”
címen elnyert projekt anyagi forrásának felhasználásával készült.

Szerkesztette: Dr. Irk Ferenc

ISBN 963 7373 06 3 ö
ISBN 963 7373 08 X

© Dr. Irk Ferenc, 2004

Szöveggondozó: Takács Andrea
Tördelőszerkesztő: Rubicsekné Bene Eszter

A kiadásért felel: Dr. Irk Ferenc

Nyomda: Etaprint Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

TARTALOM

BEVEZETŐ

7

KRÁNITZ MARIANN

A vagyon elleni bűnözés sértettjei

25

NAGY LÁSZLÓ TIBOR

Az erőszakos bűnözés

57

VIRÁG GYÖRGY

Szexuális erőszak

71

HERCZOG MÁRIA

A gyermekkori testi fenytítés, bántalmazás
és az érintettek nevelési eszközei

85

IRK FERENC

A közlekedési deviancia megítélése

Legfontosabb eredmények, tanulságok

101

PÓCZIK SZILVESZTER

Roma kisebbségi vélemények és vonatkozások
a 2003. évi országos viktimológiai adatfelvételben

151

FÜGGELÉK

203

Bevezető

Amíg a huszadik század első felében elsősorban a bűnelkövetők tetteire kíséreltek meg a kriminológusok magyarázatokkal szolgálni (eme erőfeszítéseket jelzi az a mintegy tucatnyi teória, a hatalmas mintavételekkel lebonyolított kutatások), addig az utóbbi két évtizedben az érdeklődés mind inkább a bűncselekmények tényleges és lehetséges áldozatai felé fordult. Az irányváltás nem volt sem könnyű, sem ellentmondásoktól mentes. A bűncselekmény elkövetője minden vizsgálatnál „kéznél volt”. Nem így állt a helyzet az áldozatokkal, akiknek egy részéről a bűnüldöző hatóságok gyakran nem, sőt olykor a széles értelemben vett közvélemény sem szerez tudomást. Ez a „hiány” annál nagyobb jelentőségre tett szert, minél inkább terjedt az a szemlélet, amelyik nem elsősorban a bűnelkövetők megbüntetésére, hanem a bűncselekmények megelőzésére irányította erőfeszítéseit.

A viktimológiai kutatások hamar elvezettek ahhoz a megfigyeléshez, miszerint nemcsak a bűnelkövetők megváltoztatásával (például reszocializálásával, a büntetés élményének katartikus hatásával stb.) lehet visszaszorítani a bűnözést, hanem azzal is, hogy az embereket általában, a bűnelkövetők támadásának pedig különösen kitett személyeket felkészítjük a helyes védekezésre. Ehhez azonban nemcsak a jogi procedúrában már áldozattá nyilvánítottokról, hanem a veszélyeztetettekről és a hatóság tudomására nem jutott sértettekről is több információra volna szükség. Ezt a – már nemcsak a bűnügyi tudományok művelői, hanem a politikusok által is támasztott – igényt kísérelték meg kielégíteni az úgynevezett áldozati lekérdezések, angol elnevezéssel a victim surveyk.

E kutatások a 90-es évek elején váltak intenzívvé, második felében pedig számos országban rutinszerűvé. A folyamatot felgyorsította, hogy az ENSZ az úgynevezett bécsi deklarációban¹ jelezte: hiteles bűnmegelőzési koncepció megfogalmazásakor nem elégséges csak a rendőrségi adatokra támaszkodni, hanem ismerni kell az áldozatok tényleges számát és jellemzőit is. Az első – Korinek László nevéhez fűződő – nemzetközi összehasonlításra is alkalmas felmérés Magyarországon a 20. század nyolcvanas éveiben zajlott le. A 90-es évek második felében – elsősorban a Belügyminisztérium felkérésére – az OKRI kutatói közül számosan vettek részt, illetve irányítottak ilyen jellegű kutatásokat. Ezek egy része nem nélkülözte a nemzetközi együttműködést sem.

Magyarországon az első, nagy mintavételes áldozati lekérdezésre az a pályázat adott lehetőséget, amelynek első eredményeinek ismertetésére a kö-

¹ Vienna Declaration on Crime and Justice: meeting the challenges of the twenty-first century. A/CONF.187/4/Rev.3. April 2000

vetkezőkben kerül sor. A beszámoló első kötetében átfogó, módszertani és összegező írások kaptak helyet. A második kötetben a különféle áldozati csoportok jellemzőinek bemutatására kerül sor, részben bűncselekményfajtánként szelektálva azokat. Amint a névsorból kitűnik: a témavezető irányítása mellett az Országos Kriminológiai Intézet kutatóinak többsége szerephez jutott. Ez a közreműködés a pályázati szempontok megfogalmazásától a lekérdezés technikájának megvitatásán át a tanulmányok elkészítéséig terjedt. Bár a dolgozatok mindegyike egyazon, ugyancsak megegyezéssel, együttműködésben kialakított sémát követi, itt már a kutatói tudás, ambíció, kreativitás és módszertani felvérteztség jelentős egyéni teljesítményekben jutott kifejezésre.

Az olvasónak bizonyára számos hiányérzete támad. Ezek közül egyről külön is érdemes említést tenni. A két kötetben egyetlen tanulmány sem foglalkozik a területi megoszlással. E nagyon fontos szempont mellőzése nem véletlen. Egy következő kötetben – várhatóan az elkövetkező év közepe táján – erre a kérdésre kívánjuk figyelmünket összpontosítani. A tartalom gazdagsága és nem a lekérdezés felületessége okán voltunk kénytelenek ezúttal mellőzni a megyék, régiók, városok szerepét bemutató tanulmányokat.

A munkában a nevesítetten szereplő szerzőkön túlmenően még számos további szakember is részt vett. A tanácsadói testület neves szakemberei közül kiemelést érdemel Korinek László, az azóta körünkből sajnos végleg eltávozott és e tématerületen is pótolhatatlan űrt maga mögött hagyó Kertész Imre, valamint Erdősi Sándor. Az intézeti szakemberek között első helyen kell megemlíteni Finszter Gézá, továbbá a munka számos fázisában ugyancsak fontos feladatokat ellátó Münnich Ivánt és Tamásné Rózsa Katalint. A formába öntéshez elengedhetetlen segítséget nyújtott Giricz Anna, Takács Andrea, valamint Rubicsekné Bene Eszter.

Külön is köszönet illeti a Legfőbb Ügyészség azon vezetőit, akik a kutatás technikai lebonyolítását (ideértve a tendereztetés szabályszerűségét, valamint a pénzügyi lebonyolítás és elszámolás rendjét) vigyázták. Aktív, kezdeményező közreműködésük nélkül nem lett volna lehetséges a programot az előre kijelölt határidőn belül végrehajtani.

Az első kötet első tanulmánya² a kutatás előkészítésével, ezen belül a lekérdezés módszereivel foglalkozik. A kutatói érdeklődés, az ismerethiány, továbbá a korábbi magyar és külföldi hasonló kutatásokkal való egybevetetőség adta az egyik, a rendelkezésre álló időtartam és pénzösszeg pedig a másik dimenziót. A mintanagyság tekintetében a kiindulási alapunk az volt,

² Kó József: A kutatás módszertani eredményei

hogy a hazai viszonyokat vizsgálva a „hivatalos” bűnügyi statisztika (ERÜBS) adatai szerint évente kb. 300 ezer természetes személyt ér viktimizációs ártalom Magyarországon. Ez a lakossági arányokat figyelembe véve 3%-os érintettségi mutatót jelent. A nem regisztrált bűncselekmények, a latencia mindenképpen növeli ezt a számot. Azt, hogy mennyivel: ez volt a tervezett vizsgálat egyik hozadéka. A korábbi vizsgálatok alapján azt feltételeztük, hogy az összes bűncselekmény száma nagy valószínűséggel nem lesz több a regisztrált bűncselekmények két-háromszorosánál. Úgy kalkuláltunk, hogy ha egyéves időtartamra vonatkoztatjuk a kérdéseket, akkor kb. 10%-os találati aránnyal számolhatunk. Ez a tervezett 10 ezer fős mintanagyság mellett 1000 embert jelent, ami már jól vizsgálható mennyiség.

Külön feladatot jelentett annak eldöntése, hogy mely bűncselekmények vizsgálatára, valamint mely kérdéskörök elemzésére kerüljön sor. El kellett dönteni azt is, hogy milyen változók mentén tekinthessük a mintát reprezentatívnak. Itt a legfontosabb korlát a 18. életév volt. Az ennél fiatalabb sértek mintánkban nem – ily módon következtetéseinkben sem – szerepelnek.

A Magyar Gallup Intézet közbeszerzési pályázaton nyerte el azt a feladatot, hogy az Országos Kriminológiai Intézet számára elvégezze a közvélemény-kutatás adatgyűjtéssel kapcsolatos részét. Összesen 450 kérdező dolgozott a vizsgálatban, továbbá 26 instruktor. A terepmunka alatt és után az ellenőrzési feladatokat a Gallup Intézet végezte, de a folyamat egészét nyomon követtük, és együttműködtünk az intézet munkatársaival. A kérdéses során az előre megállapított reprezentativitási kritériumoknak sikerült megfelelni. A megkérdezettek összetétele sehol sem tért el lényegesen, szignifikánsan a tervezett értékektől.

Előrebocsátva a talán legmarkánsabb eredményt: a lakosság több mint kétszer annyi bűncselekményről számolt be, mint amennyiben a hatóságokhoz fordult.

A megkérdezéssel kapcsolatos bizonytalansági tényezők (megbízhatóság, érvényesség) tisztázása érdekében 2004 nyarán validitási vizsgálatra is sor került.

Az utóbbi évtized fontos felismerése, hogy nem elegendő csupán az áldozattá válással foglalkozni, mert a bűnözéstől való félelem és szorongás a lakossági biztonságérzetnek (pontosabban: a biztonságérzet hiányának) egyik fontos része. A bűnelkövetésekkel szembeni hatékony védekezés elképzeltetellen akár abban az esetben, ha a veszélynek kitett személyek, csoportok biztonságérzete a kívánatosnál nagyobb, akár akkor, ha a szorongás lényegében irreálisan magas szintje téves viselkedésre készíteti az érintetteket. A második tanulmány³ ennek a problémakörnek az elméleti kér-

³ Kó József: A bűnözéstől való félelem

déseit tárgyalja. Az első fontos megállapítás, hogy a bűnözés a társadalmi kontrollmechanizmus függvényében értelmezendő, amibe beletartoznak a törvények, a feljelentési hajlam, a büntetőeljárás, és a bűnüldözés sikeressége, az igazságszolgáltatás gyakorlata. A büntetőjogi normák időben változnak és kisebb-nagyobb késéssel a társadalmi igényekhez igazodnak. Ezért a bűnözés mindig csak egy adott társadalmi valóság kontextusában értelmezhető, nincs abszolút bűnözés-fogalom. Ugyanakkor a társadalom sem tekinthető egységes entitásnak, csoportokra, rétegekre bomlik, amelyek önálló érdekek és értékrendszerekkel, saját normarendszerrel jellemezhetők. Így bár a bűnözés alapja a büntetőjogi normaszegés, ennek megítélésében a társadalom egyes tagjai vagy csoportjai nem feltétlenül értenek egyet, és biztosan nem azonosan vélekednek.

A lakosság bűnözéssel kapcsolatos ismereteinek feltárása közelebb viheti az elemzést annak megértéséhez, hogy milyen kép él az emberekben a bűnözéssel kapcsolatban. Előbb az egyén társadalmi problémák közötti helyzetét igyekeztünk tisztázni.

Nyílt kérdéseket alkalmazva lehetőséget adtunk, hogy a megkérdezettek önmaguk fogalmazhassák meg az őket leginkább érintő, foglalkoztató problémákat, és arra voltunk kíváncsiak, hogy a spontán válaszokban mennyire jelenik meg a bűnözés kérdésköre. Az ország jelenlegi, első öt leggyakrabban említett problémája között a megélhetéssel, gazdasággal kapcsolatos kérdések szerepelnek többféle megfogalmazásban. A bűnözés, a közbiztonság helyzete csak a hatodik helyre került. Közelítve a problémát a személyes élethez, hasonló képet kapunk, bár itt már a közbiztonság kérdése a harmadik helyre került. A nem irányított nyílt kérdésekre adott válaszok arról győznek meg, hogy jelenleg a magyar lakosság számára nem a bűnözés jelenti az elsődleges problémát. Ebben szerepet játszik az emberek alulinformáltsága: a megkérdezettek csaknem felének semmilyen elképzelése nem volt arról, hogy hány bűncselekményt követnek el Magyarországon. Korábbi kutatásainkkal egybevetve kitűnik: az évek során a lakosság körében a „nem tudom” válaszok aránya nemhogy csökkent volna, hanem folyamatosan növekedett. A lakosságon belül nagy számban vannak olyanok, akiknek a leggyakrabban elkövetett bűncselekményekről téves elképzeléseik vannak. Összességében az állapítható meg, hogy a lakosság körében a hivatalos bűnügyi statisztikában megjelenőtől meglehetősen eltérő kép él az egyes bűncselekménytípusok gyakoriságáról, ami részben, de csak részben, a latens bűncselekmények vélhetően magas számával magyarázható, de különösen az erőszakos bűncselekmények esetében egyértelműen a médiahatásnak tulajdonítható.

A nemzetközi adatok szerint Magyarország a 10 ezer lakosra jutó bűncselekmények száma alapján a legbiztonságosabb országok közé tartozik,

és az európai alsó harmadban található. A lakosság többsége ezt nem így gondolja, s hazánkat a tíz legrosszabb közbiztonsággal rendelkező ország közé sorolja. Ugyanakkor saját lakókörnyezetét a település vagy az ország többi részéhez viszonyítva biztonságosabbnak tartja. Úgy tűnik, hogy a problémátávolítási mechanizmus erősebb még a személyes tapasztalatoknál is, hiszen hiába ért valakit viktimizációs ártalom, akkor is úgy gondolja, hogy biztonságos, legalábbis más területeknél biztonságosabb helyen él. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy felvilágosító, információközlő kampányokkal nem lehet ezen a vélekedésen változtatni. Annak érdekében, hogy a bűnügyileg fertőzöttebb területen élők nagyobb gondot fordítsanak személyes biztonságukra és a megelőzésre, olyan módszereket kell találni, amelyek alapvetően nem a nagyobb veszélyeztetettségre építenek.

Az előző ismeretek birtokában megkülönböztetett figyelmet érdemel a kutatásnak az a része, amelyik a közbiztonságról és a rendőrségről szól. A *harmadik tanulmány*⁴ ezt az összefüggést tárgyalja.

Közismert, hogy a rendőrség két kő között őrlődik: egyrészt a lakossági elvárások szorítják, másrészt gúzsba kötik a létező szervezeti feltételek. Ezt a korántsem könnyű helyzetet nehezíti az a sajnálatos felfogás, amely a közbiztonsági helyzetet bűnügyi statisztikákkal méri, és azok emelkedő vagy csökkenő tendenciájából a helyzet rosszabbodására vagy javulására kíván következtetéseket levonni. E nézet helytelenségére már korábbi felméréseink eredményei is rávilágítottak. Kimutatható volt az is, hogy a közhatalom számára kezelhető biztonság-fogalom nem azonos az emberi élet szempontjából fontos biztonsági tényezők összességével. A közhatalmi tevékenység magas színvonalú jogbiztonságot eredményezhet ugyan, de nem produkálhat társadalmi biztonságot és valóságos veszélymentességet. Továbbra is igyekszünk elkerülni a – „nőtt a bűnözés = romlott a közbiztonság = rosszul dolgozott a rendőrség” típusú – sematikus elemzést: *a bűnözést a társadalom és nem a bűnüldözés „kudarcsának” tartjuk.*

A „hétköznapi” ember véleményében ugyanakkor nem tükröződik az a hivatalos álláspont, amely arra hivatkozik, hogy a rendőrségi statisztika alapján javul a közbiztonság. A rendőrség közbiztonság érdekében kifejtett teljesítményét a lakosság hasonlóan ítéli meg, mint a közbiztonság helyzetét: ahol a közállapotokkal elégedettebbek, ott a rendőrséget is kedvezőbben ítélik meg, összességében azonban valahol a középérték körül mozog, s inkább kedvezőlen tendenciát mutat.

Jelen felmérésünk, a latenciát vizsgáló áldozati kikérdezés lévén, a rendőrségi működést csak másodlagos vizsgálati objektumnak határozta meg.

⁴ Dunavölgyi Szilveszter: Közvélemény-kutatás a közbiztonságról és a rendőrségről

Azt a kérdést, amelyik azt tudakolja, hogy ma Magyarország rendőrsége mennyire képes garantálni a közbiztonságot, az ország általános állapota iránt érdeklődő témák előzik meg, ezért nem sugalmazó jellegű, így viszonylag objektív és spontán válaszokra lehetett számítani. A közepesnek ítélt teljesítmény megegyezik más felmérések értékelésével, és a nemzetközi tendenciákkal is alátámasztható. Hasonlóan ehhez, megfelel a várakozásnak az is, hogy a megkérdezettek a rendőrség első számú küldetésének a közbiztonság védelmét tartják. Figyelmet érdemel azonban, hogy bár magas arányban kívánnák a rendőrök számának emelését, a hibák között a létszámnál fontosabbnak ítélik a nem megfelelő rendőri intézkedéseket és a felderítetlen ügyeket. A lakosság tehát mindinkább hajlandó szakmának elismerni a rendőrködést, még akkor is, ha ebben az esetben a szakmai hiányosságokra figyelt fel. Van egy további sajátossága a tárgyalati válasznak, nevezetesen: a közvélemény egyáltalán nem hisz abban, hogy a büntetések szigorítása komolyabb javuláshoz vezethet. Más felmérések is igazolják, hogy a represszív kriminálpolitikának a társadalmi igényekre való hivatkozásai hamisak.

Az elemzésből az is nyilvánvaló, hogy a közvélemény-kutatások kizárólag az élet- és vagyonbiztonsággal azonosítható és a bűnözés nagyságrendjével jellemezhető materiális közbiztonság-fogalom mérésére alkalmasak. A rendészeti igazgatás valóságos teljesítménye, a rendészet eredményessége és intézkedéseinek törvényessége, a hatékonyság mértéke és a rendészeti modernizáció előtt álló feladatok pontosabb megismeréséhez a sértetti kikérdezések nem visznek közelebb.

A kutatás és a kutatók figyelme középpontjában a hatósági tevékenység mellett az egyénben rejlő, részint áldozattá válási predispozíciók, részint preventív lehetőségek feltárása állt. A *negyedik tanulmány*⁵ ehhez nyújt adalékokat.

A vizsgálat csak megerősíti azt a jól ismert tényt, hogy minél képzetesebb valaki, annál nagyobb valószínűséggel képes a gazdasági-társadalmi változások kedvezőtlen hatásainak kivédésére, illetve az előnyök kihasználására. Az adatok azt jelzik, hogy a foglalkozási kategóriákban is megjelenő iskolai végzettség növekedésével lineárisan nő a közérzetüket javulónak érzéklők, és csökken a romló közérzetről beszámolók aránya. Ugyanakkor feltűnő, hogy a segéd- és betanított munkások csoportjában majdnem eléri az 50%-ot a helyzetüket változatlanul érzők aránya, és a többi csoportban – bár ennél kisebb mértékben, de – alacsonyabb az ilyen érzésekről beszámolók megoszlása.

⁵ Kerezsi Klára: A bűnmegelőzés különböző dimenzióinak megjelenése az attitűdvizsgálóban

A felmérés eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek a szociális típusú problémákat nagyságrenddel többször említették, mint a politikai, gazdasági vagy akárcsak a különösebb konkrétumot nem tartalmazó általánosságokat – országos jelentőségű problémaként. Nem lenne nehéz levonni mindebből azt a következtetést, hogy a szociális problémát nagy valószínűséggel azok említik társadalmi méretű, országos bajnak, akiknek a helyzete romlott az elmúlt években. Csakhogy ez nem így van. E cáfolatot a közérzetváltozás és az országos problémátípusok összetevése erősíti meg. A szociális probléma említése azért kiugró értékű, mert azok is e kérdéskört tartották legsúlyosabb országos problémának, akiknek a helyzete javult, és azok is, akiké romlott.

Az *országos problémák* megjelölésénél érdekes különbségeket találunk, ha életkori csoportok szerint vizsgáljuk az adatokat. Azt látjuk, hogy az ötven éven felüliek elsősorban politikai típusú problémameghatározással élnek, és ez különösen jellemző a 60 éven felüli korosztályra. Ugyancsak rájuk jellemzőbb, hogy a közbiztonsággal kapcsolatos kérdéseket a legfontosabb országos problémaként fogalmazzák meg. Az 50 éven aluliak az ország legfontosabb problémáit – nagyjából hasonló megoszlásban – inkább a szociális, gazdasági vagy általánosan meghatározott problémáknak jelölik meg.

Ha az említések gyakorisága alapján állítjuk fel a sorrendet, akkor a *helyi problémák* között a munkával, a foglalkoztatással kapcsolatos nehézség fogalmazódik meg a leghangúlyosabban. Ez jelentheti azt, hogy a helyi problémák között valóban kiemelkedő a munkaalkalom hiánya, de könnyen lehet, hogy a válaszoló saját személyes gondját vetíti ki helyi problémaként. Mindenesetre ez felveti azt a kérdést, hogy miközben az önkormányzatok, mint legnagyobb foglalkoztatók, munkáltatók, amúgy is jelentős szerepet töltenek be a helyi foglalkoztatáspolitikában, de a helyi lakosok számára ez vajon miért nem észlelhető. A válaszokból nem tükröződik az sem, hogy lennének hatékonyan működő térségfejlesztő programok, miközben évek óta számos kormányzati és nem kormányzati erőfeszítés irányul e probléma kezelésére. E válaszhiány, véleményünk szerint, kiválóan alátámasztja azt a helyesnek bizonyuló EU-s szándékot, hogy az EU-ból pályázható szociális célú támogatásokat lényegében a „munkahely-probléma”-ra fűzik fel, és a munkahelyteremtés eredményeképpen várható anyagi/jövedelmi stabilitás megteremtése útján kívánnak könnyíteni a szociális problémákon.

A biztonságérzet-hiány orvossága a bűnmegelőzési aktivitás. Értelmezésünkben ez a kezelési mód passzív és aktív is lehet. Passzív bűnmegelőzési aktivitást jelez a beletörődés, a problémák megoldásának másra hárítása. A bűnmegelőzési aktivitás az események várható bekövetkezése előtt próbál meg valamit tenni a kedvezőtlen fejlemények elhárítására. Az adatokat meg-

vizsgáltuk abból a szempontból, hogy a megkérdezettek milyen módon erősítik biztonságukat. Azt vártuk, hogy a védekezőeszközök nagyobb gyakoriságú alkalmazása is valamilyen módon megjelenik abban, hogy javult, illetve romlott a megkérdezettek közérzete. Azonban úgy tűnik, hogy nincs szignifikáns különbség a védekezőeszközök típusainak eltérő alkalmazásában a különböző közérzetű csoportok között.

A kutatás tapasztalatai szerint a helyi lakosok biztonságérzetét alapvetően két személyi csoport viselkedése befolyásolja: az autósoké és a roma népességé. Az előbbi az alapvető közlekedési szabályokat sem követő autóvezetési szokások eluralkodásában, az utóbbi viszont a kulturális különbségekkel magyarázható. Fel kell figyelnünk arra is, hogy a közérzetváltozás iránya és a helyi lakókörnyezet biztonságáról alkotott kép között összefüggés van. Bármilyen lakókörnyezetről legyen is szó, azok a megkérdezettek, akiknek a közérzete romlott az elmúlt öt évben, jelentős mértékben rosszabb osztályzatokat adnak a lakókörnyezetük biztonságának.

A rendszerváltozás folyamatában a társadalom formális kontrollt gyakorló intézményeinek meggyengülését nem követte a társadalmi kisközösségek informális kontroll-gyakorlásának megerősödése. A helyi szinten megvalósuló állampolgári együttműködés és programokba történő bevonódás mind ez idáig csekély hangsúlyt kapott. A biztonság erősítése érdekében meg kell tehát találni azt a kényes egyensúlyt, amely az informális és a formális társadalmi kontroll gyakorlása között húzódik. Ezért megvizsgáltuk azokat a szomszédsági erőforrásokat, amelyek a válaszadók biztonságát vagy biztonságérzetét erősíthetik vagy gyengíthetik. Az itt nyert adatok alapvetően meg kell hogy változtassák az „egymástól eltávolodó emberek”, az „egymást meg nem érő és minden apróságon hajba kapó lakosok”, az „elidegenedett társadalom” közhelyes képeit! Hiszen mi más lehetne e számok üzenete, mint az, hogy minden ellenkező híresztelés dacára, a magyar társadalom nem vesztette el végérvényesen az együttműködési szándékát, nem idegenedett el egymástól, és nem a „haragszomrád” a szomszédsági kapcsolatok alaphelyzete. Csakhogy ez a belső igény inkább csak lappang bennünk, s nem kerül felszínre; a laza kapcsolatokból nem szövődik a helyi identitás büszke szolidaritáshálójára. Nagy felelőssége ez a „politikának” és a mindenkori kormánynak, ha hagyja parlagon heverni ezt a valós társadalmi potenciált, és nem ösztönzi – szinte bármilyen katalizátor segítségével – az emberek helyi közösségi egymásra találását.

A korábbi kutatások egyértelműen azt bizonyították, hogy az áldozatok jelentős szerepet játszanak abban, hogy a bűnelkövető elérje-e kitzűzött célját, vagy terve meghiúsul. Nem új keletűek az áldozati tipológiák sem, amelyek – bizonyos kiterjesztéssel – a gondatlanul elkövetett bűncselekmények sér-

tetteire is érvényes megállapításokat tartalmaznak. Az ötödik tanulmány⁶ a tényleges és a potenciális áldozatok szerepére összpontosítja a figyelmet.

Elsőként az vált világossá, hogy hazánkban is valóban nagymértékű a ki nem derülő bűncselekmények száma. A 2002-es év vonatkozásában, ahol nem szelektál még erősen az emlékezet, a megkérdezettek 2276 bűneset elszívadásáról tesznek említést, amiből mindössze 739-et jelentettek (kb. 32%). Ez a válaszarány az öt és fél év távlatában is hasonlóan alakul, és 10 ezer megkérdezett esetében mintegy 60%-os latenciát mutat (vagyis azt, hogy az eseteknek csak 30%-át jelentették). Ez még azzal a megjegyzéssel is elfogadhatatlanul nagy aránynak tűnik, hogy feltehetően a közöltekből nem minden eset bizonyulna tényleg bűncselekménynek, lehetne szabálysértés, vagy akár polgári eljárás alá tartozó ügy is. A rejtve maradás tekintetében beigazolódott az a feltételezésünk is, hogy elsősorban a kisebb súlyú ügyeket nem jelentik az emberek, ahol a feljelentéssel járó hátrány nagysága jóval meghaladja a rendőrségi eljárás esetleges előnyeit. Ezzel szemben azoknál az eseteknél, ahol bizonyos esemény bekövetkezte (így például az autólöpés esetén a biztosító fizetése) feljelentéshez kötött, a feljelentési arány igen magas, a latencia pedig kicsi. Rákérdeztünk arra is, hogy vajon miért nem jelentették a sértettek az adott cselekményt. Itt az elsődleges válasz a rendőrség iránti bizalmatlanság, illetve az elégedetlenség volt (43%), és csak ezt követte például a kis kár, vagy a „nem volt kár” válasz, amely még mindig jelentős arányt képviselt (28%).

Kutatásunk során tehát sikerült képet kapnunk a hazánkban áldozattá vált személyek egy széles csoportjáról. A 10 ezer megkérdezettből 3326-an váltak egyszer vagy többször áldozattá öt és fél év alatt. A sértettek jellemző tulajdonságainak megismerésével következtetéseket vonhatunk le a sértetté válás ismérveire Magyarországon. Ennek érdekében megvizsgáltuk a kérdezettek korát, nemét és egyéb lényeges tulajdonságait. Ebből kiderült, hogy az áldozattá válás, eltérően a hivatalos statisztikáktól, nem mutat lényeges különbséget a férfiak és a nők között. Ezzel szemben gyakrabban fordul elő a fiatalabb személyek körében (18–39 éves), ami elsősorban nyilván nagyobb életkori aktivitásukkal hozható összefüggésbe. A sértettek csoportjában gyakoribb volt a magasabb kvalifikáció, és gyakoribb volt közöttük a középiskolai, illetve felsőfokú végzettség. Családi helyzetüket és lakóhelyüket illetően nem mutatkoztak eltérések a sértettek és a sértetté nem váltak között, viszont nagyobb arányban kerültek ki az áldozatok közül a munkában aktívok. Részben ehhez kapcsolódhat az anyagi helyzetben megmutatózó különbség is, az, hogy a sértettek inkább jellemző volt a jobb vagy akár a ki-magaslóan jó anyagi helyzet, mint a sértetté nem váltakra. Ez természetesen

⁶ Barabás Tünde: Általános viktimológia, latencia

összefügghet a ténnyel is, hogy mind a hivatalos statisztikák, mind pedig a jelen vizsgálatban kapott eredmények szerint az elszenvedett cselekmények legnagyobb része (80% fölött) vagyon elleni.

A *devianciák* körében először az alkoholizmus kérdését vizsgáltuk meg, ahol a sértettségre való nagyobb hajlamosítást nem állapíthattuk meg. Ezzel szemben igen érdekes eredményeket kaptunk a sértetté váltak körében a tekintetben, hogy voltak-e korábban ők maguk bűncselekménnyel kapcsolatos eljárás gyanúsítottjai, illetve elítélteik. E válaszok alapján az a némileg meglepő tény derült ki, hogy a sértettek között kétszer nagyobb számban fordult elő, hogy korábban gyanúsítottak voltak egy másik eljárásban, és a sértettek ké nem váltakhoz képest gyakrabban voltak elítélve is.

Végül foglalkoztunk a megkérdezettek és közülük is az áldozattá váltak biztonságérzetének alakulásával, szorongásaival, félelmeivel. Ebből kiderült, hogy hipotézisünk a *sértettek biztonságérzete* tekintetében helyesnek bizonyult. Ez, a korábbi eredményekhez hasonlóan, szintén rosszabbnak mutatkozik, mint a sértetté nem váltaké. Ez látszott a lakóhelyük biztonságának megítélésére adott válaszaikban, valamint a bűnözés mértékének megítélésében is. Ehhez képest érdekes, hogy a sötétedés utáni lakóhelyelhagyás tekintetében a *sértetté nem váltak* inkább hajlamosak voltak az otthon maradási választani, mint a sértettek. Ez magyarázható azzal is, hogy a sértettek jobban hozzászórtak a bűnözés gondolatának elfogadásához, de azzal is, hogy éppen ők tartoznak abba a fiatalabb korosztályba, amelyik amúgy is gyakrabban jár el esténként. A *szorongásokat* vizsgálva azt tapasztalhattuk, hogy a *sértetté nem váltak* nagyobb részét nem különösebben befolyásolja a bűnözés, míg ez az arány a *sértettek* körében szintén rosszabb.

A bűncselekmény azonban nemcsak konkrét anyagi és nem anyagi kárral jár, hanem olyan sérelmekkel, amelyek az áldozat további életét is befolyásolják. Ezért rákérdeztünk a sértettek érzelmeire a tettet követően. Ebből kiderült, hogy a tetre visszagondolás még több év távlatából is intenzív érzelmeket vált ki belőlük, így félelmet, dühöt, haragot, idegességet, kiszolgáltatottságot, nyugtalanságot és tehetetlenséget.

Ehhez képest érdekes kérdésnek tűnt annak felderítése, hogy vajon mit tettek a kérdezettek általában, valamint a sérelmet elszenvedettek biztonságuk fokozása érdekében. Ebből kiderült, hogy a kérdezettek az aktív biztonságfokozáshoz képest inkább a passzív, illetve a valamilyen magatartásbeli változással járó védekezést helyezik előtérbe.

A *második kötet első tanulmánya*⁷ a – legalábbis számosságát tekintve – legtöbb embert érintő bűncselekményekkel kapcsolatos összefüggésekről szól. A viktimizációs veszélyeztetettség jellemzőit a következőkben lehet összegezni:

- A viktimizálódás veszélye a 18–29 éves korosztályban a leggyakoribb.
- A nemek szerinti megoszlás az összlakosságot képezi le.
- Kiemelkedően magas a felsőfokú végzettségűek aránya.
- A munkaképes korosztály foglalkoztatottsága az átlagot meghaladó, viszonylag sok az önálló vállalkozó.
- Többnyire városi vagy falusi kertes házban vagy panellakásban laknak, tulajdonosként.
- Lakóhelyükhöz való viszonyukban a megállapodottság dominál.
- Anyagi helyzetük a közepesnél jobb, az átlagoshoz képest többen rendelkeznek egy vagy több személygépkocsival.
- A magyar kultúra értékeihez és hagyományaihoz kötődnek, nem vallások, és nem jellemző a deviáns magatartás sem.
- A biztonságról, annak jelenlegi helyzetéről és várható jövőbeli alakulásáról a többi megkérdezethez hasonló véleményt formálnak. Egyetlen kivétellel: akik már voltak vagyon elleni bűncselekmény áldozatai, azok tartanak attól, hogy ismétellen valamely vagyon elleni bűncselekmény áldozatává válhatnak. Negatív tapasztalataik alapján elképzelhetőnek tartják, hogy betörnek a lakásukba, ellopják az autójukat, a pénztárcájukat, más értéküket, vagy hogy valamilyen üzletben túlszámlázással károsítják meg őket.

Az erőszak, az eldurvult közéleti viszonyok mindennapjaink vitatémái közé tartoznak. Láttuk, hogy sokan vannak, akik úgy vélik: az e csoportba tartozó bűncselekmények a közbiztonság legfőbb rombolói. A valóság és az arról alkotott kép egybevetésével foglalkozik a *második tanulmány*⁸. A legfontosabb összefüggések a következők:

- Az erőszakos bűncselekmények áldozatává vált személyek számos vonatkozásban specifikus jellemzőkkel rendelkeznek más sértettekhez képest. Fiatalabb korcsoportba tartoznak, mégis többször váltak bűncselekmény áldozatává életük során. Kevésbé iskolázottak, alacsonyabb a házastársal vagy élettársal együtt élők aránya, és gyakoribb, hogy tanulás miatt nem vállalnak munkát. Magasabb a nem magyar identitásúak előfordulása. Kevésbé törvénytisztelő voltakra utal, hogy nagyobb arányban voltak már rendőrségi ügyben gyanúsítottak, illetve vezettek ittasan autót. Legritkábban az elszenvedett szexuális támadásokat hozzák a hatóságok tudomására, míg a latencia az erőszakos bűnözési kategórián belül a rablások esetén a legalacsonyabb.

⁷ Kránitz Mariann: A vagyon elleni bűnözés sértettjei

⁸ Nagy László Tibor: Az erőszakos bűnözés

- Az e bűncselekménycsoportba tartozó sértettek általános közérzete a többségnél rosszabb, elégedetlenebbek anyagi helyzetükkel, valamint mind az ország, mind lakókörnyezetük közbiztonságával, és nem annyira bíznak a rendőrségben. A többi áldozatnál kevésbé szeretnek lakóhelyükön élni, alacsonyabb szintűnek tartják annak biztonságát, nagyobb arányban vélik úgy, hogy az ország más részeihez képest ott több bűncselekményt követnek el, és jelentősebb problémának tekintik lakókörnyezetükben az egyéb sértettekhez képest a cigányokat, az unatkozó és semmittevő fiatalokat, valamint a részegeket.
- Ugyancsak a többségtől eltérően, hangsúlyosabb, mindennapi életüket jelentősebben befolyásoló problémának érzik a bűnözést, és gyakrabban gondolnak arra, hogy bűncselekmény áldozatai lehetnek. Nagyobb arányban vesznek részt önvédelmi tanfolyamokon, többen tartanak házőrző kutyát, és amikor szórakozni mennek, gyakrabban visznek magukkal elővigyázatosságból védőeszközt.
- Szomszédaikat jól ismerik, gyakran baráti viszonyban vannak velük, mégis, a többi áldozathoz képest kevésbé vélik úgy, hogy szükség esetén számíthatnak segítségükre, és kevésbé tudják elképzelni, hogy egy közös, mindannyiukat érintő ügyben összefogjanak.
- Alapvetően tehát az erőszakos bűncselekmények áldozatai kiemeltebb problémaként kezelik a bűnözést, ugyanakkor ők is gyakrabban állnak a törvénytelenesség talaján, lakókörnyezetüket kevésbé szeretik, közérzetük és szubjektív biztonságérzetük rosszabb, elégedetlenebbek, szorongóbbak és szkeptikusabbak.

Az előző bűncselekmények többnyire közterületen történnek, a lakossági és hatósági kontroll „szeme elől”. A bűncselekmények egy része – ezek körében különösen az erőszakos vétkek – a nyilvánosság elől elzárva, a magánélet szférájában valósul meg. Ezek azok a bűnök, amelyek nemcsak hogy kultúrafüggően tényükben vitatottak, hanem az elkövetés nagyságrendjéről is csupán inkább sejtéseink semmint tudomásunk van. Érthető módon e kutatás megkísérelt ezeknek a privát, sőt az intim szférában megvalósuló bűncselekményeknek is a nyomába eredni. Arról, hogy milyen sikerrel, a következő két tanulmány ad képet.

A *harmadik tanulmány*⁹ az úgynevezett nemi erkölcs elleni bűncselekményekkel, ezek között is elsősorban a támadó, erőszakos szexuális bántalmazásokkal foglalkozik. E cselekmények sok szempontból sajátos helyet foglalnak el a büntetőjog által szankcionált magatartások között. Ezt tükrözik a szexuális bűncselekmények egyes, az összébűnözéstől eltérő jellemzői (a sér-

tettek kora, neme, a sértett és az elkövető viszonya, a bűncselekmények alakulásának dinamikája stb.), csakúgy, mint a cselekményekkel és az érintettekkel kapcsolatos megítélések, attitűdök. A legfontosabb tanulságok a következők:

- Ez a vizsgálat is megerősítette, hogy a szexuális viktimizáció mérésére az ilyen típusú eszközök, illetve az ezek során rendelkezésre álló kérdésfeltevési lehetőségek kevésbé alkalmasak. (Ezért a szexuális sértetté válásra vonatkozó kérdések elemzésétől – figyelemmel az alacsony elemszáma is – eltekintettünk.)
- Használhatónak mutatkoztak viszont az önkitalós kérdőív retrospektív, a gyerekkori abúzust vizsgáló kérdései. Ezek alapján úgy tűnik: jelentős, 2% körüli a felnőtt lakosságban a gyerekkorukban szexuálisan bántalmazottak aránya. Ezzel megegyezik azok aránya, akiket gyerekkorukban rendszeresen brutálisan vertek, és hatszor ennyien vannak azok, akiket időnként súlyosan megverték. Ez százezres nagyságrendű szexuális és milliós nagyságrendű fizikai bántalmazottat jelent a mai magyar felnőtt népességben. Az abúzusok nagy részét rokonok, ismerősök követik el.
- Az adatok megerősítik, hogy a gyerekkori szexuális bántalmazásra sokszor nem derül fény: az abuzáltak kevesebb mint fele mondta el, valakinek bántalmazását, és száz esetből csak nyolcban tettek feljelentést.
- A szexuális abúzus nagyobb arányban érinti a lányokat, mint a fiúkat. Az arány azonban a férfiak esetében is jelentős (1,2%), és elgondolkodtató, hogy az elhallgatások száma körükben sokkal magasabb, illetve a feljelentések aránya lényegesen alacsonyabb.
- A gyerekkori bántalmazások súlyos traumatizáló hatását mutatja, hogy az abuzáltak körében mind az öngyilkossági kísérletet elkövetők, mind a pszichiátriai kezelésben részesültek aránya sokszorosa a nem bántalmazottak közötti arányoknak. Az abúzus befolyásolja a jövővel kapcsolatos félelmeket is. Ez egyfelől az ismétlődés lehetőségétől – a szexuális zaklatás vagy erőszak jövőbeni megtörténtétől – való fokozott aggodásban mutatkozik meg, illetve abban, hogy a jövőben valamilyen – konkrétan nem meghatározott – bűncselekmény áldozatává válhatnak. Utóbbi egyfajta diffúz szorongás jelzője lehet.

A *negyedik tanulmány*¹⁰ lényegében kiegészíti az előbbit, amikor a gyerekkori erőszakra koncentrálna. A legfontosabb tanulságok a következők:

- A kutatásból egyértelműen kitűnik, miszerint ha a szülők kapnának segítséget ennél hatékonyabb, erőszakmentes lehetőségekre, akkor ezt feltehetően örömmel használnák a mostani – maguk által is többnyire helytelenített – verés helyett. Ebből az is következik, hogy érdemes és szükséges lenne a törvényi szabályozás módosítása és a testi fenytés teljes tiltása, emellett

⁹ Virág György: Szexuális erőszak

¹⁰ Herczog Mária: A gyermekkori testi fenytés, bántalmazás és az érintettek nevelési eszközei

pedig a szülői, nevelői készségek és jó fegyelmezési, nevelési eszközök, módszerek tanítása, konzultációk, szülőklubok, önszolgáltató csoportok, szülők iskolája vagy más formák működtetése.

- A szakirodalom és a tapasztalat egyaránt azt támasztja alá, hogy a gyerekek egészséges fejlődése szempontjából az érzelmi támogatás és kötődés a leginkább meghatározó, ennek ellenére nálunk az érzelmi bántalmazás különböző formáit gyakran azok a szakemberek sem ismerik fel gyakran azok a szakemberek sem, akiknek feladata lenne a szülők tájékoztatása, segítése és a gyerekek védelme, a testi fenyegetést pedig elnézően kezelik, amennyiben nem lép át egy meg nem határozottan durva formát.
- A gyerekek testi fenyegetése, fizikai bántalmazása terén annyiban órnáltaabb a kép, hogy egyrészt az többnyire látható, kézzelfogható cselekmény, szemben az érzelmi bántalmazással, másrészt viszont nagyon erősnek tűnő társadalmi – és sajnálatos igazságszolgáltatási – támogatottságot, de legalábbis elnézést élvez, különösen a „szükséges” pofon, illetve a bíróságok által meghonosított, de jogszabályban sehol sem szereplő, egyébként definiálatlan „házi fegyelmezési jog” elfogadottsága miatt. Jogi szempontból különösen aggályos, hogy miként értelmezheti a jogalkalmazó azokat a nem körülhatárolt cselekményeket, amelyek akár a hatályos törvények szerint – például a gyermekvédelmi törvény – vagy a készülő családon belüli erőszak törvény értelmében büntetendők.

A második rész utolsó két tanulmánya a deviancia egy-egy speciális területére kalauzolja az olvasót. Az *ötödik tanulmány*¹¹ arról az éleletterületről gyűjt egybe információkat, amelyet sokan úgy jellemeznek, hogy e bűncselekmények áldozata mindenki lehet, elkövetője pedig csak az nem, aki nem vezet autót. A szakemberek régóta tudják, hogy a képlet nem ennyire egyszerű. Tekintettel arra, hogy e területen – egyetlen, egy megyére kiterjedő felméréstől eltekintve – negyedszázada Magyarországon empirikus felmérés nem volt, sőt bizonyos vonatkozásokban mind ez ideig egyáltalán nem voltak ismereteink, várakozásunk meglehetősen nagy volt. A legfontosabb összefüggések a következők:

- A felnőtt lakosságnak évente mintegy 0,7%-a (kb. 56 ezer ember) sérül meg személyi sérüléssel balesetben. Ezzel szemben áll a hivatalos baleseti statisztikában regisztrált, kerekén 20 ezres sérültszám.
- Évente mintegy 640 ezer felnőtt személy lesz koccanásos baleset részese. Erről eddig semmilyen információ nem állt rendelkezésre.
- A balesetbe keveredettek között több mint háromszor annyian szerepelnek a szabálysértési eljárás alá vont és ott megbüntetett, több mint kétszer any-

nyian a szabálysértési eljárásba vont, ám ott meg nem büntetett személyek, mint azok, akik ilyen eljárásnak nem voltak részesei.

- A legszorosabb kapcsolat a balesetező, illetve balesetmentes múlt, valamint az egyéb bűncselekményi viktimizáció között állapítható meg.
- A felmérés számos ténnyel bizonyítja, hogy a sértetté válás nem a véletlen műve, hanem sokoldalú, egyfelől életmódbeli, másrészt viselkedésszerű predispozíció következménye. Ez többé-kevésbé az adott társadalmi elvárásokhoz és a saját képességekhez mért inadekvát viselkedésben nyilvánul meg. A viktimizációs predispozícióval rendelkező egyének a többségnél kevésbé képesek megfelelni a külvilág elvárásainak. Ezért nem csak a szándékos, de a mindennapi élet részét képező gondatlan bűncselekményeknek, sőt ezek úgynevezett előcselekményeinek is az átlagemberhez képest gyakrabban válnak részeseivé. A közlekedésben az *igazi határvonal nem a balesetokozó és áldozata, hanem a balesetbe keveredő és a balesetmentesen közlekedő személyek között húzódik.*
- A viktimizáció egyik legfőbb veszélyét magában rejtő, úgynevezett sebezhetetlenségi mítosz a teljes magyar lakosság egyharmadát eleve védekezésképtelenné teszi a váratlan közlekedési balesetekkel szemben.
- A balesetezőknél – a balesetekben részt nem vevőkkel összehasonlítva – a környezetükkel szemben magasabb intolerancia- és szorongásszint figyelhető meg. Ez nemcsak a múlt, hanem a jelenre, hanem a jövőbeli elvárásokra is projektálódik.

A *hatodik tanulmány*¹² speciális regionális kérdéskört tárgyal. A nyugat-európai hasonló kutatások szellemiségével egybehangzóan azt vizsgálja, milyen törvényszerűségek és összefüggések figyelhetők meg a hazai többségi-kisebbségi lét és a bűncselekmény áldozatává válás között. A legfontosabb tanulságok a következőkben összegezhetők:

- Az adatok és elemzések tanúsága szerint a teljes vizsgálati minta (TVM) és a cigány sértettek közül álló vizsgálati minta (CVM) anyagi létviszonyai és ezek kemény előfeltételeinek összevetéséből a CVM kedvezőtlen helyzetének összképe bontakozik ki. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy a cigány kötődésűek mind szociális, mind kulturális tekintetben erősen differenciált, rétegelt társadalmi képletet alkotnak.
- A CVM életkori megoszlása jóval kedvezőbb képet nyújt, mint a teljes minta, hiszen a lekérdezett cigány kötődésű csoport messze több fiatal és jóval kevesebb idős ember vonultat fel. Ennek éppen az ellenkezője mondható el az iskolai végzettség tekintetében, ahol a cigány minta jóval alacsonyabb

¹¹ Irk Ferenc: A közlekedési deviancia megítélése

¹² Póczik Szilveszter: Roma kisebbségi vélemények és vonatkozások a 2003. évi országos viktimológiai adatfelvételben

képzettségi mutatókkal van jelen. A cigány rész minta mintegy harmada nagycsaládban, sokfős háztartásban él. A munkaképes korosztályokban a cigányok kétharmada nem áll munkaviszonyban. A valamennyi korosztály figyelembevételével számított nem dolgozók között a cigányok harmada munkanélküli, ezzel munkanélküliségük gyakorisága háromszorosa a teljes mintában mértnek.

- Az átlagos lakásnagyság és szobaszám tekintetében a cigányok csak kismértékű elmaradást mutatnak, a nagyobb családméretekre való tekintettel mégis jelentős hátrányban vannak. Bár mindkét rész minta döntő többségében a lakhatás jogcíme tulajdonjog, a cigányok mégis nagyobb arányban – kétszeres gyakorisággal – laknak önkormányzati bérlakásban. A fő különbség a lakások piaci értékében mutatkozik: a cigányok lakásainak közel fele csak csekély piaci értéket képvisel. Bár az autótulajdonosok aránya az összevetésben hasonlóan alakul, a cigányok járműveinek kétharmada 10 év feletti, piaci értéket nem, vagy alig képviselő gépkocsi. A cigány háztartások közel háromnegyede esetében a havi nettó bevétel nem éri el a 100 ezer forintot (kb. 400 euró). A teljes minta arányait fordítottan leképezve a cigányok kevesebb mint felénél mutatkoznak az életkörülmények tekintetében viszonylag kiegyensúlyozott vagy annál jobb viszonyok, a fennmaradók esetében igen szerény életkörülmények dominálnak. Többségük nem tud megélni bevételeiből annak ellenére sem, hogy a szürke-feketegazdasági zónában további források után néz, ezért adósságokat halmoz fel. A cigány minta egésze összességében mintegy 15-30%-os szociális lemaradást mutat a teljes mintához viszonyítva.
- A véglegesen társadalmi perifériára kerültek arányát a TVM-ben 10%-ra, a CVM-ben 25%-ra becsülhetjük. Ugyanakkor mindkét mintában mutatkozik egy kisebb csoport, amely kiemelkedő anyagi és más szociális mutatókkal rendelkezik, helyzetén az utóbbi években érezhetően javítani tudott. Ennek aránya az említett tényezők figyelembevételével a teljes mintában 15-18%-ra, a cigányok körében 8-10%-ra tehető.
- A többször kórházban és pszichiátrián kezelték, öngyilkossági kísérletet elkövetők, rendszeres alkoholfogyasztók aránya a CVM-ben szembevetően magasabb, mint a TVM-ben. Ezek a különbségek még szembeötlőbbé válnának, ha adatainkat a teljes megkérdezett mintára vonatkoztatnánk.
- A gyermekkorban rendszeresen és/vagy súlyosan bántalmazottak aránya, akárcsak a testi fenytést elfogadhatónak tartók és saját gyermekeikkel szemben is alkalmazók aránya a cigány válaszadók között jóval meghaladja a TVM-ben tapasztalt mértékeket, bár utóbbi esetében is igen jelentékeny.
- *A bűncselekményért jogerősen elítéltek, korábbi gyanúsítottak, szabálysértési eljárás alá vontak és az eljárás során megbírságotlalt között a cigány kisebbségiek szembevető felülreprezentációja mutatkozik.*

- Az ország és a lakóhely általános helyzetét, kilátásait és biztonságát érintő véleményalkotásban a teljes és a cigány kötődésű minta között nagyfokú hasonlóság, ugyanakkor számos fokozati különbség is megnyilvánul. Az általános közérzetet főként az anyagi javaikkal való elégedettség mértéke határozza meg, a cigány kötődésűek körében az anyagi elégedetlenség húzza lefelé a közérzet mutatóit. Ugyanakkor úgy tűnik, az anyagi visszalépés annak arányaitól elmaradó közérzetromlást, az anyagi előrelépés annak arányait meghaladó közérzetjavulást eredményez. A következő években mindkét csoport meghatározó része pozitív fejleményekre, közérzetjavulásra számít.
- A problémaérzélelésben kitüntetett mozzanatként az egyéni sorsot befolyásoló momentumok emelkednek ki. Mind az országos, mind a lakóhelyi problémák megfogalmazásánál prioritást élveznek a munkavállalással, pénzkeresettel, megélhetéssel kapcsolatos mozzanatok, különösen a szerényebb életkörülményeket felmutató cigány kötődésűek körében. A lakóhelyi problémák észlelésében kitüntetett jelentőséget nyernek az infrastrukturális és közbiztonsági mozzanatok is. Valószínűleg médiahatások eredményeként az országos biztonsági helyzetről sötétebb kép rajzolódik ki, mint azt a lakóhelyi tapasztalatok indokolnák. A válaszadók mintegy kétharmada azonban az ország közbiztonságát és a rendőrség munkáját megfelelőnek látja, és nem utolsósorban az EU-csatlakozással összefüggésbe hozhatóan a közeli években a közbiztonság jelentős javulását várja mind országos, mind lakóhelyi vonatkozásban.
- Míg a médiumok egy erősen elidegenedett, rossz közérzetű társadalom képét festik elénk, addig a kutatásból inkább az derül ki, hogy a válaszadók döntő többsége szereti lakóhelyét, szomszédságával jó kapcsolatot tart, számíthat ezek segítségére, és a cigány kötődésűek sem határolódnak el élesen a többségi társadalomhoz tartozóktól. Kiténik azonban, hogy a cigány kötődésűek lakókörnyezetei mind infrastrukturálisan, mind a társadalmi problémák tekintetében kedvezőlenebb képet nyújtanak a teljes minta átlagánál: jelentősebb a bűnügyi fertőzöttség, a szennyezettség, a lézengő, munka nélküli és lumpen elemek aránya.
- A válaszadók – a kriminálstatisztikával összhangban – a vagyon elleni cselekmények gyakoriságát becsülik a legnagyobbra, saját személyük és családtagjaik esetleges áldozattá válása kapcsán is ezek miatt aggódnak leginkább. A cigány kötődésűek körében jelentősebb az erőszakos cselekményekhez kapcsolódó viktimizációs félelem. Ennek ellenére a bűnözés egyik csoportot hétköznapi életét sem befolyásolja lényegesen, az áldozattá válás gondolata a válaszadók alig néhány százalékát foglalkoztatja. A cigány kötődésűek azonban nagyobb arányban számolnak ennek lehetőségével, körükben különösen a családtagok áldozattá válásának gondo-

lata vált ki erős érzelmi reakciókat. A megkérdozettek vagyonzvédelmi és önzvédelmi intézkedései a hagyományos defenzív, racionális keretek között maradnak, (potenciálisan) offenzív eszközökhöz csak elenyésző arányuk folyamodik. A technikai vagyonzvédelem területén ismét a cigány kötözésűek elmaradása mutatkozik.

- Mindkét részmita közel fele még soha nem volt bűncselekmény áldozata, a cigány kötözésűek deliktumspecifikus viktimizációjára az adatfelvételtől nem kaptunk választ. Csupán a gyermekkori szexuális inzultusok tekintetében jutottunk valamelyest értelmezhető eredményhez. Ezen a területen a cigány kötözésű nők felülreprezentációja és mindkét csoportban jelentős latencia mutatkozik.

Az előbbiekben bemutatott, a szerzők dolgozatain nyugvó állásfoglalások természetesen csak rövid ízelítőt adhatnak az egyes tématerületekről. A mélyebb összefüggések, más kutatásokkal történt egybevetések és bizonyítások megértése szükségessé teszi a tanulmányok alaposabb megismerését.

A hazai kutatási beszámolókbán ugyan ma már nem egyedülálló, de nem is tipikus, hogy az eredmények a nemzeti nyelven kívül (vagy ahelyett) teljes terjedelmükben idegen nyelven is napvilágot látnak. Ezúttal ilyen esettel állunk szemben: a teljes magyar szöveganyag – annak megjelenésével nagyjából egy időben – angol nyelven is napvilágot lát. Ezt indokolja a téma hordereje, az a tény, hogy hasonló nagyságrendű kutatás Európa-szerte kivételszámba megy, s hogy – miként ezt már több korábbi kutatás is igazolta – a magyarországi megállapítások sok tekintetben azonos vagy rokon vonásokat mutatnak Közép- és Kelet-Európa más országaival. (A szövegfordítóknak ezúton kívánom köszönetemet kifejezni.)

A kutatásnak ugyanakkor úttörő jellegénél fogva is arra kell inspirálnia a magyarországi döntéshozókat, hogy – egybehangzóan az Európai Unió és az ENSZ szakosított szervezeteinek elvárásaival, valamint a magyar kormány deklarált szándékával – a továbbiakban rendszeressé tegyék az áldozatkérdéseket. (Az állami pályázati pénzből lefolytatott felmérés ebből a szempontból a majdani vizsgálat előkutatásaként is értelmezhető.) Csak ezáltal válhat lehetővé, hogy az ország közvéleményének bűnözéssel kapcsolatos hangulatváltozását éppúgy, mint a latenciában bekövetkező módosulásokat, dinamikusan meg lehessen figyelni, és az ismeretek birtokában a problémaadekvát beavatkozásokra megfelelő időben sor kerülhessen.

Budapest, 2004. július

Dr. Irk Ferenc,
az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója
témavezető

A vagyonz elleni bűnözés sértettjei

A vagyonz elleni bűnözés helyzete és alakulása

A vagyonz elleni bűnözés az ismertté vált összébűnözésen belül – legalábbis számosságát tekintve – a legjelentősebb, s ezért a jelenkori kriminalitás terjedelmét, alakulását és szerkezetét döntően meghatározó bűnözési jelenség kivétel nélkül minden európai országban, így hazánkban is.

Magyarországon a vagyonz elleni bűnözés terjedelme – a bűncselekmények száma alapján – 1980–1992 között fokozatosan növekedett: 1992-ben az összesen ismertté vált mintegy 447 ezer bűncselekményből több mint 350 ezer volt a vagyonz elleni bűncselekmények száma. Az 1993–2002 közötti időszakban az összébűnözés bűncselekményi oldala – erőteljes dinamizmussal – 400–600 ezer között ingadozott, amelyben a vagyonz elleni bűncselekmények – ugyancsak élénk dinamikát tükrözve – 280–450 ezer közötti abszolút számokat tettek ki. A „csúcspont” – az 1965-ben bevezetett egységes rendőrségi és ügyészségi statisztikai adatszolgáltatási rendszer (ERÜBS) működése során mért legmagasabb abszolút számokat – az 1998-as év mutatói tartják: ekkor ugyanis az összes ismertté vált bűncselekmény száma meghaladta a 600 ezret, és ezen belül a vagyonz ellenieké pedig a 457 ezret. Az utóbbi négy esztendőben a vagyonz elleni bűncselekmények száma határozottan **csökkenő tendenciát** mutat, s ezáltal az összes ismertté vált bűncselekmény száma is évről évre fokozatosan csökken (1. számú táblázat).

A bűncselekményekhez hasonló tendencia érvényesül a **bűnelkövetői oldal** alakulásában is: mind az összes ismertté vált bűnelkövető, mind pedig a vagyonz elleni bűncselekményeket megvalósítók száma növekedett 1992-ig, az azt követő öt évben enyhe hullámmozgást mutatott, és a legutóbbi öt esztendőben, 1998–2002 között töretlenül **csökkent**. Az ismertté vált bűncselekmények és az azokat megvalósító, *ismertté vált bűnelkövetők* abszolút számai között azonban feltűnően nagy a különbség, különösen a vagyonz elleni bűnözés vonatkozásában. Jól példázzák ezt az ebben a tekintetben is „csúcspont” jelentő 1998-as esztendő mutatói: ebben az évben 457 188 vagyonz elleni bűncselekmény és 71 356 vagyonz elleni bűnelkövető vált ismertté, azaz minden egyes ismertté vált bűnelkövetőre hat bűncselekmény jut(hatna) (2. számú táblázat). Bár a vagyonz elleni bűnözés körében gyakori, hogy

1. számú táblázat
Az összébűnözés és a vagyon elleni bűncselekmények
(1990–2002)

év	összes bűncselekmény	vagyon elleni bűncselekmény	vagyon elleni bűncselekmények az összes bűncselekmény százalékában
1990	341 061	265 937	78,0
1991	440 370	356 671	81,0
1992	447 222	350 582	78,4
1993	400 935	307 396	76,7
1994	389 451	287 095	73,7
1995	502 036	391 062	77,9
1996	466 050	365 236	78,4
1997	514 403	393 003	76,4
1998	600 621	457 188	76,1
1999	505 716	358 036	70,8
2000	450 673	311 611	69,1
2001	465 694	317 900	68,3
2002	420 782	283 664	67,4

2. számú táblázat
Az összes ismertté vált bűnelkövető és a vagyon elleni bűnelkövetők
(1990–2002)

év	összes bűnelkövető	vagyon elleni bűnelkövetők	vagyon elleni bűnelkövetők az összes bűnelkövetők százalékában
1990	112 254	53 356	47,5
1991	122 835	60 928	49,6
1992	132 644	63 867	48,1
1993	122 621	60 212	49,1
1994	119 494	58 432	48,9
1995	121 121	62 001	51,2
1996	122 226	66 080	54,1
1997	130 966	69 026	52,7
1998	140 083	71 356	50,9
1999	131 658	63 623	48,3
2000	122 860	56 594	46,1
2001	120 583	54 211	45,0
2002	121 885	50 972	41,8

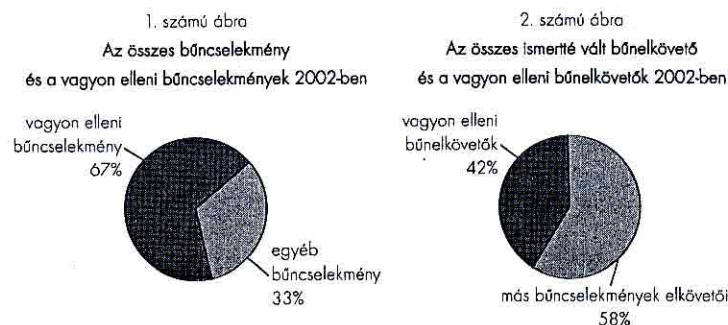
egy elkövető több bűncselekményt valósít meg, az elkövetők és a bűncselekmények abszolút száma közötti, igen kirívó különbség mégsem vezethető vissza csupán erre a tényre. Voltaképpen az egy egész nagyságrendet kitevő különbség hátterében a nyomozati munka, a bünteljárás tevékenység fogyatékosságai állnak, vagyis az, hogy az 1990-es években évente átlagosan mintegy 200 ezer körüli azon bűncselekményeknek a száma, amelyekre fény derült, ám az elkövető kiléte homályban maradt. S e bűncselekmények túlnyomó többsége a vagyon elleni bűncselekmények csoportjába tartozik. (1998-ban például közel 270 ezer bűncselekmény elkövetője maradt a bűn-

ülődöző szervek előtt ismeretlen, míg maga a – többségében – vagyon elleni bűnelkövetés ténye ismertté vált.)

Az abszolút számokból kitűnik, hogy a vagyon elleni bűnözés az a bűnözési forma, amely a legnagyobb hányadot képezi az összébűnözés szerkezetén belül, vagyis a „legnagyobb szelet a tortában”¹. E szelet terjedelme azonban – annak ellenére, hogy minden évben a legnagyobb az összes többi bűncselekménycsoportéhoz képest – igencsak változó.

A vagyon elleni bűncselekmények az 1980-as évek végéig 60% körüli arányt képviseltek az összébűnözésen belül, majd fokozatos növekedés eredményeként 1991-ben már az összes ismertté vált bűncselekménynek a 81%-át tették ki. Az utóbbi öt évben érvényre jutó csökkenő tendencia a vagyon elleni bűncselekményeknek az összébűnözésen belüli részaránycsökkenését is magával hozta: az ezredfordulót követően a vagyon elleni bűncselekmények aránya már nem érte el az összes ismertté vált bűncselekmény 70%-át. De így is elgondolkodtató: az évi átlag 120 ezer bűncselekmény (1965–1980 között) 60%-a jóval alulmarad az évi átlag 450-500 ezer ismertté vált bűncselekmény (az 1990-es évek) 70 százalékához képest (1. számú ábra).

Az összes ismertté vált bűnelkövető között is a vagyon elleni bűnelkövetők alkotják a legnagyobb csoportot, ám a részaránjuk – tekintettel a nagyarányú ismeretlen tetteses vagyon elleni bűncselekmény-összességre – jóval alacsonyabb az előzőekben említett 60-80%-nál. Az összes bűnelkövető tekintetében is érvényesült a vagyon elleni bűnelkövetők 1991-ig tartó részaránynövekedése, valamint az utóbbi öt évben, de különösen 1999-től érzékelhetően a fokozatos csökkenés. Ennek eredményeként 2002-ben az összes ismertté vált bűnelkövetőnek „mindössze” 42%-a volt vagyon elleni bűncselekményt megvalósító személy (2. számú ábra).

¹ A 2002. évi Tájékoztató a bűnözésről című kiadványból kölcsönöztem e találó kifejezést, amely a bűnözés szerkezetét kördiagrammal ábrázoló kriminológiai képi világot jeleníti meg. Tájékoztató a bűnözésről. Belügyminisztérium Informatikai Hivatala–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya, 2003, 3. o.

A vagyon elleni bűnözés szerkezete – mint általában az európai államokban, így Magyarországon is – a lopások dominanciáját mutatja: a rendszerváltás körüli években e bűnözési jelenség 90%-át a lopás bűncselekménye tette ki. 1998–2002 között a lopások aránya 70% körüli, 2002-ben az összes vagyon elleni bűncselekmény 72,7%-a volt. A lopáson belül kiemelkedő hányadot képez a **betöréses lopás**, amely bűncselekmény száma az 1980-as évek elejéhez képest (évi átlag húszezer bűncselekmény) 1997-re megötszöröződött, s ekként megközelítette a százezret. Az utóbbi hat évben a betöréses lopások száma egyenletesen csökkent, de 2002-ben még mindig majdnem 60 ezer volt. Ugyancsak fokozatosan csökkent a **csalások** száma és részaránya is, de ennek értékelésénél a statisztikai számbavétel módját és mikéntjét is figyelembe kell venni.² A vagyon elleni bűnözés struktúrájában csekély, de konstans részarányt jelent a **sikkasztás**: évi átlagban 5500 ilyen bűncselekményt követnek hazánkban, ami csupán 1-2%-os, de állandónak mondható részesedést jelent. A rongálások száma 16-18 ezer között mozog évente, ami a vagyon elleni bűnözésen belül átlagosan öt százalékot tesz ki.

A vagyon elleni bűnözés helyzetének mindenkor és minden relációban az egyik fontos mutatója az e bűnözési forma által **okozott kár**, valamint ennek **megtérülési mértéke**. A bűncselekmények számának rohamos növekedése, továbbá az általános, s néhány évben a 30%-ot is elérő/meghaladó infláció is közrejátszott abban, hogy a vagyon elleni bűnözés mind nagyobb és nagyobb terhet rótt az ország lakosságára az elmúlt több mint két évtizedben. A 80-as évek végéig a vagyon elleni bűncselekmények által okozott kár évi egy–négy milliárd forint volt, a rendszerváltozást követően azonban látványosan és majdnem töretlenül emelkedett a 2001-ben bekövetkezett 113 (I) milliárd forintra. 2002-ben az okozott kár 18%-kal csökkent, 92 milliárd forint volt, viszont a megtérült kár is csökkent: 6,8 milliárd forintra, ami az előző évi 8,6 milliárdos megtérüléshez képest több mint 20%-os csökkenést jelent. A vagyon elleni bűnözés veszélyességét jelzi, hogy a ténylegesen okozott kárnak csak töredéke térül meg. Ezen túlmenően azonban külön is megjegyzendő, hogy az okozott kárnak ilyen mértékű növekedését a bűn-

² A csalás statisztikai számbavételénél a sértettspecifikusság elve érvényesül, tehát ahány sértett van, annyi bűncselekményt követtek el, és így a bűncselekmények regisztrálására a sértettek száma alapján kerül sor. Ha nem túl gyakran is, de időről időre elkövetnek olyan csalássonozatot is, amelyben egy (esetleg több) bűnelkövető több ezer, netán több tízezer sértettet is „tévedésbe ejt” vagy tévedésben tart, és ezáltal kárt okoz, mint például az úgynevezett újsághirdetéses csalások esetén. Ilyenkor a szakemberek egy része megkérdőjelezi a már említett elv alkalmazásának létjogosultságát, mert csupán egyetlen ilyen jellegű bűncselekmény elegendő arra, hogy aránytalanul „megdobja” a csalás bűncselekményének abszolút számait prezenáló statisztikai mutatókat, amelyek – nem megfelelő értékelés esetén – tévútra vezethetik a kriminálpolitikát. Illusztrálásul: 1998-ban közel 120 ezer, 2002-ben viszont csak 25 ezer csalást tartott nyilván az ERÜBS; az előbbi 26%-ot meghaladó, míg az utóbbi 9%-ot el nem érő részarányt jelentett a vagyon elleni bűnözés szerkezetében.

cselekmények számának, továbbá az infláció kétségtelen gerjedésének üteme önmagában nem magyarázza. Kétségtelen, hogy ezeken a valóban közreható körülményeken kívül egyéb – gazdasági, szociális és kriminogén, a bűnelkövetőket közvetlenül is motiváló stb. – tényezők is közrejátszottak abban, hogy a vagyon elleni bűncselekmények által okozott kár húsz év alatt a százszorosára emelkedjen (3. számú táblázat).

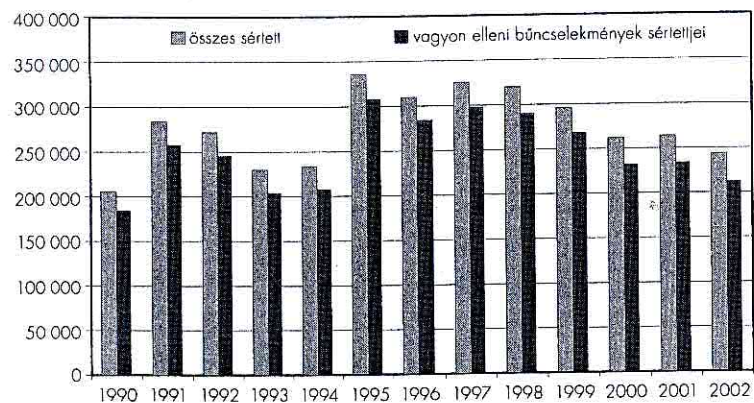
3. számú táblázat
Vagyon elleni bűncselekményekkel okozott kár (1990–2002)

év	vagyon elleni bűncselekményekkel okozott kár (forint)	megtérülés	
		forint	%
1990	10 105 779 800	694 900 000	6,9
1991	21 079 480 000	1 101 300 000	5,2
1992	29 058 973 000	1 831 100 000	8,7
1993	35 904 892 200	2 501 900 000	7,0
1994	40 579 294 000	3 554 156 500	8,8
1995	62 390 903 400	6 141 712 700	9,8
1996	84 990 270 800	11 361 309 600	13,4
1997	78 189 336 700	7 322 631 400	9,4
1998	93 438 073 500	13 681 562 000	14,6
1999	80 682 254 800	7 440 210 300	9,2
2000	95 710 881 900	6 681 641 400	7,0
2001	113 025 156 600	8 617 618 800	7,6
2002	92 007 437 400	6 832 689 000	7,4

A vagyon elleni bűncselekmények központi figurája a **sértett**, vagyis az a természetes vagy jogi személy, akinek (amelynek) e bűncselekmény kárt okoz. A természetes személy sértettekkel azonban a hazánkban működő kriminálstatistika (ERÜBS) kissé mostohán bánt: az 1965. évben történi bevezetéséhez képest jelentős késéssel, csak 1988 óta tartja nyilván e regisztrációs rendszer azokat a személyeket, akiknek a sérelmére bűncselekmény(ek)e)t követtek el.

E nyilvántartás alapján megállapítható, hogy az utóbbi öt évben **hazánkban évente 250-320 ezer ember vált valamely bűncselekmény sértettjévé, s e sértettek elsöprő többsége – 210-290 ezer fő – a vagyon elleni bűnözésnek esett áldozatul**. A vagyon elleni bűncselekmények számának csökkenésével párhuzamosan e cselekmények természetes személy sértettjeinek száma is magától értetődően csökkent az 1998–2002 közötti intervallumban (3. számú ábra), és e csökkenés eredményeként – kerekítve – a sértettek száma az 1998. évi 290 ezer főről 2002-ben 212 ezerre esett vissza. Ez utóbbi esztendőben Magyarországon összesen 244 ezer ember vált valamely bűncselekmény sértettjévé, ebből 212 ezer a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek a száma (4. számú táblázat). E sértettek túlnyomó többsége – mind a férfiakra, mind pedig a nőkre tekintettel – egyaránt lopások (betöréses lopások) áldozata volt.

3. számú ábra
A sértettek megoszlása az ismertté vált kiemelt bűncselekményekben (1990–2002)

4. számú táblázat
Az összes ismertté vált sértett és a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei (1990–2002)

év	összes sértett	vagyon elleni bűncselekmények sértettjei	vagyon elleni bűncselekmények sértettjei az összes sértett százalékában
1990	206 961	183 182	88,5
1991	283 179	258 050	91,1
1992	272 833	246 163	90,2
1993	230 917	204 533	88,6
1994	234 529	207 096	88,3
1995	335 085	308 069	91,9
1996	310 150	284 439	91,7
1997	325 977	298 944	91,7
1998	319 037	289 849	90,9
1999	295 733	267 244	90,4
2000	261 093	231 904	88,8
2001	263 225	234 429	89,1
2002	243 582	212 423	87,2

TÉNYEK

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek viktimizációja

- A jelen kutatás során 10 020 személy megkérdezése történt meg, akik közül
- 6720 fő (67,1%) az elmúlt öt évben semmilyen bűncselekmény áldozatává nem vált,
 - 2094 fő (20,9%) 2002-ben nem volt sértett,
 - 60-an voltak más bűncselekmény sértettjei (1,6%), és
 - 1046 fő (10,4%) vált vagyon elleni bűncselekmény sértettjévé 2002-ben.

A több mint tízszázalékos részesedés jelzi, hogy – mint ahogyan az összes sértetté vált természetes személy között – a megkérdezettek között is a legnagyobb arányt a vagyon elleni áldozatok teszik ki.

A részesedési arány azonban még nagyobb akkor, ha tekintettel vagyunk arra, hogy ez utóbbi áldozatok közül *többen is többféle* vagyon elleni bűncselekmény áldozatává váltak ugyanebben az évben. Mindezek alapján az ebbe a körbe sorolható létszám – az összesített adatok szerint – **1260 főt**, illetve **bűncselekményt** tesz ki.

Ahhoz azonban, hogy a megkérdezettek milyen konkrét bűncselekmények sértettjeivé váltak, illetve hogy milyen az egyes bűncselekmények szerinti áldozattá válás alapján történő megoszlásuk, több szempontot is figyelembe kell venni.

A hatályos büntetőkodekxünk – a többször is módosított 1978. évi IV. törvény – a XVIII. fejezetében tartalmazza a vagyon elleni bűncselekményeket. Ezek a következők:

- lopás (316. §),
- sikkasztás (317. §),
- csalás (318. §),
- hűtlen kezelés (319. §),
- hanyag kezelés (320. §),
- rablás (321. §),
- kifosztás (322. §),
- zsarolás (323. §),
- rongálás (324. §),
- jogtalan elsajátítás (325. §),
- orgazdaság (326. §),
- jármű önkényes elvétele (327. §),
- vásárlók megkárosítása (328. §),
- bitorlás (329. §),
- szerzői és szomszédos jogok megsértése (329. §), valamint
- hitelsértés (330. §).

A teljességre törekvés jegyében tehát az imént felsorolt valamennyi bűncselekmény áldozatáról célszerű lett volna valamelyest képet kapnunk a jelen kutatás során. Ebből a körből azonban több bűncselekményi kategória, illetve ezek sértettjei is értelemszerűen, többnyire józan megfontolások alapján, kimaradtak.

Először is: kriminológiai szempontok szerint nem tartozik a vagyon elleni bűncselekmények fogalmi körébe a **rablás** és a **zsarolás**, mert e két bűncselekmény-kategóriát a kriminológia az úgynevezett erőszakos bűnözés fogalmkörébe sorolja. Felmérésük ekként a mostani kutatás „erőszakos bűnözés” című fejezetében történt meg.

Másodszer: a **hűtlen és a hanyag kezelést** – az általános joggyakorlat és a mindennapi tapasztalatok szerint is – jobbára nem természetes személy, hanem valamilyen jogi személy sérelmére követik el, ezért az ilyen törvényi tényállásokra irányuló kérdésfeltevés a természetes személyek áldozatává válására vonatkozó megkérdezés során felesleges lett volna.

Harmadszer: a **kifosztás és a jármű önkényes elvétele** – a jogtalan eltulajdonítást, illetve jogtalan használatot magában foglaló tényállási elemek alapján – a köznap nyelvben és a köznap értelmezésben erősen rokoníthatók a lopással, (autólopással), ezért a lekérdezés folyamán értelemszerűen a lopás fogalomkörébe olvadtak.

Negyedszer: a **bitorlás, a szerzői és szomszédos jogok megsértése**, valamint a **hitelsértés** olyannyira ritkán előforduló bűncselekmények, hogy a külön kérdésfeltevést semmiképp sem indokolták.

A több mint tízezer személyt magában foglaló megkérdezés alapján a 2002-ben valamely **vagyon elleni bűncselekmény sértettjévé** vált személyek közül a legtöbben **lopás áldozataivá** váltak: közel 20%, azaz 234 fő. Ha arányaiban nem is, de a helyezést tekintve ez mindenképpen egybecseng az összbünyözés szerkezetének mutatóival. Ezt követi az a 16,3%, aki – a kérdőív szerint úgynevezett – „**becsapás**” (értsd: csalás, illetve vásárlók megkárosítása) áldozatává vált (205 személy), majd a **betöréses lopások** és az **autórongálások** elszenvedői következnek, kategóriánként több mint 12-12%-os aránnyal (156, illetve 153 fő). A **kerékpárlopás** sértettjei alig 12%-ot (147 fő), a személyautóból való lopás sértettjei 10%-ot (135 fő), a **zsebtolvajlásai** 9%-ot (110 fő), és a **rongálás** áldozatai közel hét százalékot (85 személy) tettek ki a megkérdezett teljes populáción belül. Végezetül: alig három százalékot képviselt azoknak az aránya, akiknek a **személygépkocsiját tulajdonították el**: ez összesen 35 főt jelent.

A több mint tízezer fős megkérdezés alapján egyértelmű, hogy valamennyi vizsgált csoporthoz képest a **vagyon elleni bűncselekmények sértettjei vonatkozásában a legnagyobb a viktimizálódás veszélye**. Az összesen megkérdezett 10 020 személynek a túlnyomó többsége – közel 70%-a – az egész élete során soha semmilyen bűncselekmény áldozata nem volt. Még nagyobb ez az arány azok között, akik az elmúlt öt évben nem váltak áldozattá: az e csoportba tartozók 85%-a nem csak az elmúlt öt esztendőben, hanem az egész addigi élete folyamán sem volt soha semmilyen bűncselekmény sértettje sem. Ezzel szemben a 2002-ben vagyon elleni bűncselekmények áldozataivá váltak közel egynegyede már kétszer-háromszor, több mint egytizedük pedig négyszer-ötször is valamely bűncselekmény sértettjévé vált az élete során (a saját bevallása szerint). Sőt 39 személy válaszolta azt, hogy tíz alkalommal, tízennégyen, hogy húsz alkalommal, tízenkét fő pedig közel száz (1) alkalommal vált sértetté.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek fokozott viktimizációja tehát tény, de ennek megítélésénél célszerű igen körültekintően eljárni. Egyfelől ugyanis figyelembe kell venni, hogy a közvélemény-kutatás nem terjedt ki arra, hogy milyen **konkrét bűncselekmény sértettjévé** váltak a megkérdezettek, és arra sem, hogy szenvedtek-e anyagi kárt, s ha igen, milyen nagyságrendűt. Az összbünyözés, ezen belül is a vagyon elleni bünyözés alakulása, különösen pedig az összes ismertté vált sértetten belül a vagyon elleniek abszolút dominanciája alapján azonban joggal következtethetünk arra, hogy az áldozattá válások többségét vagyon elleni bűncselekmények idézték elő. Az is csak feltételezés – de nagyon is életszerű –, hogy a sorozatosan sértetté vált személyek a bolti „becsapások”, vagyis a túlszámlázások és egyéb, csekély jelentőségű devianciák (például tulajdon elleni szabálysértések) gyakoriságát vették alapul az áldozattá válásuk számának megjelölésekor. Másfelől viszont a viktimizációs veszély fokozott mivoltát tükröző adatok már önmagukban is okkal vetik fel azokat a kérdéseket, amelyek arra utalnak, hogy vajon léteznek-e, és ha igen, akkor melyek azok a **személyben (a sértettben), illetve a közvetlen környezetében rejlő körülmények**, amelyek elősegítik a sorozatos áldozattá válást. E kérdésekre a válaszok – számos egyéb tényező mellett – minden bizonnyal az adott sértettek könnyelműségében, az előrelátás hiányában, az individuális biztonság elhanyagolásában, a vagyonkezelés „nagyvonalúságában”, továbbá a lakókörnyezet kriminális fertőzöttségében is fellelhetők.

A viktimizáció körébe szorosan beletartozik a sértettek által elszenvedett károsodás, az **adott bűncselekménnyel okozott kár összege** is. A sértetteket ugyanis igen érzékenyen érinti, hogy egy-egy zsebtolvajlással, betöréssel, rongálással vagy éppen túlszámlázással mekkora kárt okoztak neki, illetve hogy a ténylegesen felmerült kár – vagy annak egy része – egyáltalán megtérült-e a későbbiekben.

A jelen kutatás során az okozott kárra vonatkozó információk rögzítésére egy külön kérdőívben, az úgynevezett „Bűncselekmény-melléklet”-ben került sor. Ez a kérdőív azonban másfél éves intervallumot ölel fel, vagyis mindazon sértettek válaszait tartalmazza, akik **2002-ben**, valamint **2003 első félévében** váltak valamilyen vagyon elleni (vagy más) bűncselekmény áldozatává. Ennek következtében a továbbiakban a főleg a 2002-re koncentrált adatgyűjtés eredményeivel nem vehetők össze, viszont a vagyon elleni bűncselekmények körében az okozott kár központi szerepe indokolja, hogy a megkérdezés ez irányú tapasztalatait is összegezzem.

Az adott válaszok alapján megállapítható, hogy az okozott kár összege nemcsak bűncselekmény-kategóriánként, hanem a sérült jogtárgytól függően is eltérő nagyságrendű. Értelemszerűen a személygépkocsi-lopás jár együtt a legnagyobb, míg a zsebtolvajlás a legkisebb volumenű kár okozásával.

Ugyancsak jelentős különbség mutatkozik a kár megtérülése tekintetében is. A megkérdezés nem terjedt ki arra, hogy az egyes sértetteknek milyen mértékű volt a kár megtérülése, így csak arról vannak ismereteink, hogy a sértettek „valamilyen formában megtérült-e a kára”. A sértetteknek átlagosan csupán 10-15%-a számolt be arról, hogy a kára részben vagy egészben megtérült. Kivételt képez azonban egyfelől az autólopás, ahol majdnem minden esetben megtérült a kár vagy annak egy része, mert feltehetően vagy megtalálták a személygépkocsit, vagy fizetett a biztosító. Kivétel másrészt a lopás és a zseblopás, ahol a kárt szenvedett sértettek csupán hét-nyolc százalékának a kára térült meg valamilyen formában.

A részletes információk a következők:

- **Személygépkocsi-lopás:** a másfél év alatti 56 eset fordult elő, ebből 54 sértett kára valamilyen formában megtérült. Az okozott kár zömmel egymillió forint feletti.
- **Autóból való lopás:** a 172 sértett közül csak tizenötnek térült meg a kára. Az okozott kár e cselekmények több mint egyötödében a szabálysértési értékhatárt nem haladta meg, és több mint a felében százezer forinton alul maradt. Csupán egyetlen sértett közölte azt, hogy az ezúton keletkezett kára meghaladja az egymillió forintot.
- **Autórongálás:** 217 alkalommal fordult elő a másfél éves időszakban, s az esetek több mint egynegyedében (27,6%) a szabálysértési értékhatár alatti, több mint a felében pedig százezer forint alatti károkozással járt. Csupán 31 sértett kára térült meg valamilyen formában.
- **Rongálás:** e bűncselekmény (illetve szabálysértés) elkövetése által 99-en szenvedtek anyagi károsodást, közülük 48-an tízezer forint alatti, további 35-en pedig százezer forint alatti kárt. Tizenkét sértett kára térült meg.
- **Kerékpárlopás:** a vizsgált időszak folyamán 186 sértett kerékpárját tulajdonították el jogtalanul, közülük tizenheten adtak számot a kár megtérüléséről. Az okozott kár összegéből kitűnik, hogy a bicikli az esetek közel egyharmadában tízezer forintnál kevesebbet ért, 40%-ában pedig tíz és húsz ezer forint közötti értéket képviselt. Egyetlen olyan sértett akadt a megkérdezettek között, aki egymillió forintnál is többre értékelte az elloptott kerékpárját.
- **Zsebtolvajlás:** 136-an estek e cselekmény áldozatává, és csak tizenegy személynek térült meg részben vagy egészben a kára. 45%-uknak csak a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó kárt okoztak, további 45%-ra azonban 10–100 ezer forint közötti volt.
- **Lopás:** a vizsgált intervallumban 291 főt loptak meg, ebből húsz személy kára térült meg valamennyire. A cselekmények több mint egyharmada a szabálysértési értékhatár alatti, több mint a fele tíz és százezer forint között-

ti kárt okozott, és két sértett szenvedett egymillió forintot meghaladó összegű károsodást.

- **Betöréses lopás:** az összesen 176 áldozatból mindössze 31 számolt be kármegtérülésről. Az okozott kár esetenkénti összege értelemszerűen magasabb, mint az előbbi kategóriáké: a szabálysértési értékhatáron belül maradó cselekmények aránya csak 16%, a tíz és százezer forint összegű kárt okozóké, valamint a 100–500 ezer forint közötti kárt okozóké pedig egyaránt egyharmad–egyharmad arányt tett ki. Hét személy szenvedett 500 ezer és egymillió forint közötti, további öt személy pedig egymillió forintot meghaladó összegű anyagi kárt.
- **Becsapás:** az okozott kár összegének a megoszlása is bizonyítja, hogy a kérdés voltaképpen a vásárlók megkárosításának tényállását fedi le: a 245 „becsapási” elszenvedett személy 60%-a csupán 10 ezer forint alatti kárt szenvedett, főként egy-kétezer forintnyi kár érte őket. Csupán tízen számoltak be 200 ezer forintot elérő, heten pedig az egymillió forintot is meghaladó kár elszenvedéséről. Viszonylag magas a kárpótlottak aránya: 59 fő, azaz az összes sértett mintegy egynegyede.

A megkérdezettek szociodemográfiája

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek nem és életkor szerinti megoszlása

Nemek szerinti megoszlás

Az ERÜBS adatai szerint 2002-ben az összes ismertté vált női sértett 88%-a, és az összes ismertté vált férfi sértett 86%-a vagyon elleni bűncselekmény áldozata volt. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek a teljes sértetti populációt meghatározó, kiemelkedően magas aránya tehát nemre való tekintet nélkül érvényes, mégpedig nem csupán 2002-ben, hanem az azt megelőző esztendőkből is.

A jelen kutatás során a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek nemek szerinti megoszlása majdnem teljesen egybeesik a magyar összlakosság nemek szerinti differenciálódásával, azaz csak valamivel kevesebb, de azért jellegzetesen kisebb (49,2%) a férfiak aránya a nőkéhez (50,8%).

Érdekes, hogy azon sértetteknek, akik 2002-ben nem vagyon elleni, hanem más bűncselekmények áldozatává váltak, teljesen kiegyenlített a nemek szerinti megoszlási aránya: kereken 50-50%-ot tesznek ki a férfiak és a nők.

Jelentősnek nevezhető viszont a nemek közötti arányeltolódás abban a 6720 személyt felölelő csoportban, amelynek a tagjai az elmúlt öt esztendőben egyáltalán nem váltak semmilyen bűncselekmény sértettjévé sem: itt a

nők aránya mintegy tíz százalékkal meghaladja a férfiakét (54,7–45,3%). Talán a nők általában nagyobb arányban előrelátóbbak, óvatosabbak, s ezért jobban képesek elkerülni a viktimizálódást, mint a férfiak. Ám ez az általánosság egyáltalán nem vonatkozik a vagyon elleni bűncselekményekkel kapcsolatos előrelátásra.

Életkor szerinti megoszlás

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek kor megoszlása – a 18. életév betöltése, valamint a 60. életév feletti, összesített korosztályokban – tízéves korcsoportonként igen enyhén, de határozottan csökkenő tendenciát mutat. A sértettek legnagyobb hányada a 18–29 éves korosztályból kerül ki (22,8%), ennél csak némileg kevesebb (22,1%) a 30–39 évesek aránya, majd ezt követi a 40–49 évesek (közel 20%), az 50–59 évesek (18%) és végül a hatvan év feletti 17,6%-os aránya.

Az eltérés a leginkább és a legkevésbé veszélyeztetett korcsoport részesedési aránya között mindössze 5% – voltaképpen tehát nem nevezhető szignifikánsnak. Az adatok alapján egyértelműen csupán az állapítható meg, hogy az életkor növekedésével némileg csökken a vagyon elleni bűncselekmények által kiváltott viktimizációs veszély, azaz e két tényező egymással fordított arányosságban áll: mint látható, kisebb arányban válnak vagyon elleni bűncselekmények áldozataivá a legidősebbek, mint a legfiatalabb (megkérdezett) korosztályba tartozók. Megkockáztható az a következtetés, hogy az élet folyamán megszerzett értékek védelme az életkor előrehaladtával párhuzamosan (kissé) nagyobb óvatosságra sarkall.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeire, illetve a megkérdezett populációra tehát nem érvényes az a sommás megállapítás, amely szerint: „A 2002. évben a 40–44 évesek korcsoportja volt a legveszélyeztetettebb.”³

Iskolai végzettség szerinti megoszlás

Míg az életkor szerinti megoszlás nem, helyesebben csak alig, addig az iskolai végzettség szerinti megoszlás igencsak szignifikáns a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek csoportjára. Jellemző a felsőfokú végzettséget szerzett sértettek magas aránya, amely az összlakossághoz képest, de a más bűncselekmények áldozatává válathoz képest is messze felülreprezentált: a vagyon elleni bűncselekmények áldozatainak közel egynegyed része felsőfokú képesítéssel rendelkezik. Az összes megkérdezett körében ez az

3 Tájékoztató az ismerité vált, kiemelt bűncselekmények sértettjeiről, valamint a sértettek és az elkövetők kapcsolatáról az 1998–2002. években. Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, Budapest, 2003, 4. o.

arány csak 14%, azok között pedig, akik az elmúlt öt évben nem váltak áldozattá, mindössze 11% (!).

Ehhez képest alacsony a csupán nyolc (vagy ennél kevesebb) általános iskolai osztályt végzett vagyon elleni büntettek sértettjeinek száma: az 1046-ból összesen csak 149 fő (14%). Ez a százalékos megoszlás igen jelentős eltérés részben azokhoz képest, akik az elmúlt öt évben nem váltak sértetté (hiszen az e csoportba tartozó 2243 személynek mintegy harmada tartozik ebbe a kategóriába), részben pedig az összes megkérdezett képest is (akiknek több mint 28%-a rendelkezik csupán az alapfokú iskolai képzettséggel) (5. számú táblázat).

A kvalifikációs szintre jellemző, hogy minden más viszonyítási csoporthoz képest a vagyon elleni bűncselekmények áldozatai abszolválták a legnagyobb arányban a szakközépiskolai, illetve a gimnáziumi érettségi vizsgát.

5. számú táblázat
A megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége (%)

Iskolai végzettség	2002-ben vagyon elleni bűncselekmény sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett	összesen
általános iskola 8 osztály vagy kevesebb	14,2	18,1	20,7	33,4	28,5
szakmunkásképző	21,2	24,4	23,0	24,3	23,7
szakközépiskola	20,9	20,0	18,7	16,1	17,2
gimnázium	19,3	16,3	19,3	14,7	16,2
felsőfokú	23,7	20,6	18,0	11,1	14,0
nincs adat	0,6	0,6	0,3	0,4	0,4
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ezekből a mutatószámokból meglehetősen közhelyszerű lenne azt a következtetést levonni, hogy a magasabb iskolai végzettség kvázi fátumszerűen vonzza a vagyon elleni bűnözőket, azaz önmagában ez a tény predesztinál az e bűncselekmények áldozatává válásra. Ez így, leegyszerűsítve, természetesen nem igaz. Úgy vélem, hogy az összefüggéseket helyesebb abban a vonatkozásban keresni, amely szerint a magasabb iskolai végzettség hozzájárul a civilizált társadalmak munkamegosztási hierarchiájában a magasabb hely eléréséhez/betöltéséhez. A munkamegosztási hierarchiában betöltött hely pedig meghatározza a jövedelmet, és ekként a felhalmozható és a ténylegesen is felhalmozott vagyont. Egy diszfunkciótól mentes (vagy csak alig érintett) társadalomban a lineáris gondolkodás ekképp magyarázhatja a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek általában tapasztalható, kiugróan magas iskolai végzettségét.

Az áldozatok családi helyzete

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek túlnyomó többsége társas kapcsolatban: vagy a választott családban, a házas-, illetve élettársával lakik közös lakásban (ez 64,1%-ot tesz ki), vagy pedig – nőtlen avagy hajadon lévén – a természetes családban, még a szülőkkel él (15,7%). Ha ehhez még hozzávesszük azon megözvegyültek számát, akik a társuk halálát követően sem élnek magányosan, hanem újabb élettársat találtak (3,1%), továbbá azon elváltakét, akik a válás ellenére közös lakásban élnek a volt házastársukkal (0,7%), akkor megállapítható, hogy az ebbe a csoportba tartozó sértettek döntő hányada (mintegy 85%-a) nem él egyedül (6. számú táblázat).

6. számú táblázat
A 2002-ben sértetté váltak családi állapota (%)

családi állapot	vagyon elleni bűncselekmény sértettje volt	egyéb bűncselekmény sértettje volt
házas, és házastársával együtt él, élettársal együtt él	64,1	53,8
házas, de külön él	0,6	1,3
hajadon/nőtlen, szülőkkel él	15,7	23,8
hajadon/nőtlen, egyedül él	4,3	4,4
elvált, de közös lakásban él	0,7	0,6
elvált, és külön él	7,4	8,1
özvegy, és egyedül él	3,8	5,0
özvegy, és nem él egyedül	3,1	2,5
nincs adat	0,5	0,6
összesen	100,0	100,0

Természetesen a többi három csoportba tartozók zöme is családban él, házassági vagy élettársal, illetve a szülőkkel, de a családi kötelékben élők aránya a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeihez viszonyítva kissé alacsonyabb: egyik csoportban sem éri el a 80%-ot. Figyelemre méltó, hogy a 2002-ben más bűncselekmény áldozatává váltak között a legalacsonyabb a házassági és élettársi kapcsolatban élők aránya (53%), viszont ebben a körben kiugróan nagyarányú a szülőkkel együtt élő hajadonok/nőtlenek hányada: 24%, szemben az összes lekérdezett, illetve a sértetté nem vált megkérdezettek 14-15%-ával. Ennek az a magyarázata, hogy a 2002-ben nem vagyon elleni, hanem valamely más bűncselekmény sértettjévé váltak között messze a legmagasabb (37%) a 18–29 éves korosztályba tartozók aránya. Egész Európában tapasztalható az a tendencia, hogy a nagykorúságot elért, immáron felnőtt gyermekek hosszabb ideig a szülők háztartásában élnek. Ezt a tendenciát hazánkban a lakáshelyzet, az önálló lakáshoz jutás anyagi kondíciói is erősítik.

Egyedülálló és a sértettekkel együtt élő gyermekek

Az elmondottakhoz képest a vagyon elleni bűncselekmények áldozatai között az első pillantásra meglepően magas viszont azoknak a száma (mintegy 40%), akiknek a háztartásában – már vagy még – nem él a szülőkkel együtt gyermek. Ne feledjük azonban, hogy a vagyon elleni bűntettek sértettjeinek több mint egyharmada 50 éven felüli (tehát a gyerekek már feltehetően „kirepültek” a családi fészekből), és 12%-a a 18–24 év közötti életkori csoportba tartozik (tehát a gyermekeik még meg sem születtek). További magyarázatként szolgálhat az is, hogy a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek jelentős része magasán kvalifikált, ezért talán tehetősebb, és képes a gyermeke lakásproblémáját megoldani. Mindezek figyelembevételével érthető a 40%-os részesedési arány realitása, ami ugyanakkor viszont kétségtelenül a legalacsonyabb a többi csoporthoz képest. Nem él együtt gyermekkel ugyanis az összes megkérdezett 46%-a, valamint azoknak, akik az elmúlt öt évben nem váltak sértetté, több mint 48%-a.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek mintegy negyede egy gyermeket, több mint egyötöde két gyermeket, és öt százalékuk három gyermeket tart el a saját háztartásában. Az arányok nagyjából mind a négy vizsgált csoportban kiegyenlítettek, azzal a megszorítással, hogy a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei között a legnagyobb a két gyermekről gondoskodók aránya.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeire tehát egyáltalán nem jellemző, hogy egyedül, magányosan élnek. A házastársuktól külön élők, az elváltak és az egyedül élő özvegyek együttes hányada mintegy 11%, az egyedül élő hajadonok és nőtlenek pedig csupán négy százalékot tesz ki. Ez utóbbi azt mutatja, hogy a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek fiatal generációjára nem jellemző a manapság mind divatosabbá váló, úgynevezett „szingli” életforma.

A sértettek munkához való viszonya

E sértettek munkához való viszonya sokkal kedvezőbb, mint ahogyan az a másik négy megkérdezett csoport tagjainál tapasztalható. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjei között ugyanis a legnagyobb (közel 60%) azoknak az aránya, akik rendszeresen foglalkoztatottak: 55%-uk teljes, négy százalékuk pedig részmunkaidőben dolgozik. Az alkalmi munkások aránya még a két százalékot sem éri el. Összehasonlításképpen: a rendszeresen foglalkoztatottak aránya az összes megkérdezettnek csak 47%-át, azoknak pedig, akik az elmúlt öt évben nem váltak áldozattá, csupán 44%-át teszi ki.

A rendszeres munkával rendelkezők magasabb arányát értelemszerűen a nem dolgozók alacsonyabb rátája ellentételezi: az összesen öt vizsgált csoport relációjában a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek körében

a legkisebb (406 fő = 38,8%), míg a sértetté nem vált személyek között a legnagyobb (54,4%) a nem dolgozók aránya. A különbség már a százalékos megoszlás alapján is számottevő, de még szembeűnőbb, ha a megkérdezettek tényleges számát tekintjük: a sértetté nem vált 6720 főből 3660 és az összesen megkérdezett 10 020 személyből 5100 személy nem dolgozik.

A nem dolgozó vagyron elleni bűntettek sértettjeinek egytizede munkanélküli. A legmagasabb munkanélküliségi arány (14%) a más bűncselekmények áldozatává váltak csoportjában mutatkozik, tükrözve a pályakezűdöket sújto elhelyezkedési gondokat, hiszen éppen ebben a csoportban a legnagyobb a fiatalok aránya.

A nem dolgozók fennmaradó 90%-a a vagyron elleni bűntettek sértettjei között a következők szerint oszlik meg:

- a vagyron elleni bűncselekmények áldozatai közül 40% nyugdíjas (az összes megkérdezettből viszont 51%, a sértetté nem váltak közül pedig 55%),
- a tanulók aránya 14%, de a más bűncselekmények sértettjei között meghaladja a 18%-ot, a sértetté nem váltak között pedig csak hét százalék,
- a gyeseen, gyeden lévők, illetve a főállású anyák 10%-ot tesznek ki (a másik három csoportban ennél kevesebbet),
- s végül a háztartásbeliek (3%) és a katonai szolgálatot teljesítők zárják a sort.

A munkához való viszonyról alkotott képet tovább árnyalja a megkérdezettek **foglalkozás szerinti megoszlása**.

E szerint a vagyron elleni bűncselekmények sértettjei körében a legkisebb a segéd munkások aránya (mindössze kettő százalék), és a legnagyobb a magasan képzett értelmiségi (16%), szemben a sértetté nem váltak 9%-os és az összes megkérdezett 10,8%-os mutatójával. Ennek függvényében értelmezhető, hogy a vagyron elleni bűntettek sértettjei között tölteneek be a legtöbben vezető állást, és a többi csoporthoz képest a legalacsonyabb a szak-, illetve a betanított munkások aránya.

A vagyron elleni bűncselekmények sértettjei a **főtevékenységként végzett munkájuk** alapján a legnagyobb arányban (46%) magáncégnél alkalmazottak, illetve közalkalmazottak (25%). A viszonyítási csoportokhoz képest azonban e megkérdezetti körben a legnagyobb az önálló foglalkozásuk aránya: 20%; majdnem a duplája a sértetté nem váltak csoportjában mutatott aránynak.

Az „önálló” kategóriába soroltak többsége (40%) egyéni vállalkozó, további húsz százalékuk cégtulajdonos, több mint egytizedük kisiparos vagy kiskereskedő, és majdnem ugyanennyien önálló mezőgazdasági vállalkozók. A hét százalékot meghaladja azoknak az aránya, akik mint magasan kvalifikált értelmiségiek, önállóan élnek meg a szaktudásukból. Mindennek ellenére a megkérdezett vagyron elleni áldozatok kilencven százalékának nincs saját betéti társasága vagy korlátolt felelősségű társasága. Ennek a kírívóan magas aránynak bizonyára az az oka, hogy nem egy, hanem általá-

ban több személy alapít egy-egy bt.-t vagy kft.-t. Aki viszont önállóan rendelkezik ilyen céggel, az jobbára három-hat főt foglalkoztat.

A sértettek lakóhelye

A vagyron elleni bűncselekmények sértettjeinek lakáskörülményeire jellemző, hogy több mint egynegyedük (27,4%) **városi kertes házban**, egyötödük (21,3%) **falusi kertes házban**, további egyötödük (21%) pedig **lakótelepi panelházban**, illetve **panellakásban** él. Túlnyomó többségük (mintegy 70%) **tulajdonosi jogcím**en lakik a jelenlegi lakásában, egyötödük a tulajdonos rokona (gyermeke). Az önkormányzati lakásoknak a bérlők által történő, tömeges megvásárlása eredményeként a tulajdonosok száma megszorodott, a bérlők száma viszont nagyon csekély: a megkérdezés időpontjában a vagyron elleni bűncselekmények sértettjeinek alig négy százaléka állt bérleti jogviszonyban az önkormányzattal, s mindössze egyetlen százalék bérelte magánszemélytől a lakását.

A lakóhely szerinti differenciálódás mind az öt viszonyítási csoportban nagyjából azonos. Jelentősebb eltérés csak annyiban mutatkozik, hogy a többi négy csoporthoz képest a vagyron elleni cselekmények áldozatai laknak a legnagyobb arányban panellakásban, s a legkisebb arányban falusi kertes házban (ez utóbbi az összes megkérdezett vonatkozásában 33%, a sértetté egyáltalán nem váltak tekintetében pedig meghaladja a 37%-ot).

A vagyron elleni bűncselekmények sértettjei közül kiemelve a **betöréses lopások áldozatait**, a lakóhely szerinti megoszlás alapján azt a – voltaképpen nem is túl meglepő – eredményt kaptuk, hogy az e bűncselekmény-kategória által leginkább veszélyeztetettek a falusi kertes házak, ahol a betörések 32%-a történt, a városi kertes, családi házak (25%) és végül a panellakások, ahol az összes betörés 17%-át követték el.

A vagyron elleni bűncselekmények áldozatainak – ugyanúgy, mint a családi állapotban a társas együttélés – a lakóhelyhez való viszonyban is a **kötődés**, a megállapodottság dominál: 43%-uk már húsz éve vagy régebben, 20%-uk pedig már több mint tíz esztendeje lakik ugyanazon a lakóhelyen. (Nagyjából hasonlóak az arányok a többi viszonyítási csoportban is.) Az egy-egy lakóhelyen eltöltött évek, évtizedek magas arányából következik, hogy **hat hónapnál hosszabb ideig** ezen áldozatok mintegy fele csupán egy-két helyen, egyharmaduk pedig három-négy helyen élt.

A sértettek anyagi helyzete

A vagyron elleni bűncselekmények sértettjeinek 40%-a a saját anyagi helyzetét **közepesnek tartja**, egyötödük egyáltalán nincs megelégedve azzal, de ez utóbbi még mindig a legalacsonyabb ráta a viszonyítási csoportokhoz képest. A teljes egészében elégedett emberek viszont éppen a vagyron elleni bűncselekmények sértettjeinek csoportjában teszik ki a „legnagyobb” há-

nyadot, ami mindössze 3,1%, de így is több mint a duplája a más bűncselekmények áldozatai közötti 1,3%-nak. Az is figyelemre méltó, hogy a többi csoporthoz viszonyítva a vagyon elleni cselekmények sértettjei közül itéltek a legtöbben általában „jó”-nak az anyagi helyzetüket.

Az elégedettség, úgy tűnik, nem véletlen: e sértettek több mint egyötöde, ha nem is a legjobb helyzetű 20%-ba, de a **legjobb anyagi körülmények között élők felső felébe** sorolta a saját és a családja anyagi helyzetét, ami jóval magasabb a másik négy csoportban hasonlóan vélekedőknél. A más bűncselekmények áldozatai közül például csak 15%, a sértetté nem váltaknak pedig 17%-a vélekedett ekként. Másfelől pedig a legrosszabb helyzetű húsz százaléka a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek mintegy 9%-a sorolta a maga és a családja anyagi helyzetét; ez az arány a többi viszonyítási csoportban értelemszerűen magasabb.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek többsége, mintegy 60%-a vélekedett úgy, hogy anyagi viszonyait tekintve a rosszabbul élők alsó hányadába tartozik.

Ezen áldozatok anyagi helyzetére viszont az is jellemző, hogy az 1046 személyből 524-nek van **személygépkocsija**, további 110-nek pedig több autója is van. Az egy autóval rendelkezők 50%-os, továbbá a több autóval rendelkezők több mint tíz százalékos aránya messze a legmagasabb valamennyi csoporthoz viszonyítva: azoknak, akik az elmúlt öt évben nem váltak sértetteké, csupán mintegy harmada rendelkezik egy, és csak öt százaléka több gépkocsival, a más bűncselekmények áldozatai között pedig ezek az arányok 36, illetve 7%.

A személygépkocsiknak a tulajdonos által becsült értéke igencsak szubjektív: zömmel két-három millió forintba becsülték az autójuk értékét, tehát az úgynevezett **középkategóriás személygépkocsikat birtokolják**. Heiten viszont tíz- és húszmillió forint közötti értéket adtak meg, s egy-egy olyan megkérdezett is akadt, aki szerint az autója értéke 30, illetve 40 millió forint.

Kultúra, vallás

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek elsöprő többsége – ugyanúgy, mint a többi viszonyítási csoport tagjai – **kizárólag a magyar kultúra értékeihez kötődik**. A különféle nemzetiségek hagyományaihoz való kötődés csak töredékszázalékokat tesz ki. Talán csak két kivétel akadt: a vagyon elleni bűncselekmények áldozatainak 1,5%-a kötődik a német kulturális értékekhez, a más bűncselekmények sértettjei között pedig 3%-ot tesz ki a roma etnikumhoz való bevallott kötődésük aránya.

A vagyon elleni bűntettek sértettjeinek 60%-a **nem vallásos**, egynegyedük ritkán ugyan, de néha eljár különféle vallási összejövetelekre.

Devianciák

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeire egyáltalán nem jellemző a devianás magatartás: egyharmaduk teljesen absztinens, 40% csak nagyon ritkán fogyaszt alkoholt.

Több mint 90%-uk soha nem volt büntetőeljárásban gyanúsított, és 94%-uk ellen szabálysértési eljárás sem indult.

VÉLEMÉNYEK

Általános közérzet

A jelenlegi közérzet, az elmúlt öt évben bekövetkezett, továbbá a közeli jövő öt esztendejében várható közérzetváltozás alakulása – ha nem a precízen kimunkált százalékos megoszlást tekintve is, de – **arányaiban megegyező képet mutat** mind az összes megkérdezett, mind a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei, mind pedig azok vonatkozásában, akik az elmúlt öt évben nem váltak sértetté. Minden csoport relációjában szoros összefüggés mutatkozik a közérzetváltozás és az **anyagi helyzet** alakulása között, de e kettő nem feltétlenül esik egybe.

Minden egyes csoportban a megkérdezettek 40-45%-ának jelenleg **közepes** a közérzete, ugyanennyien vallják azt, hogy az elmúlt öt évben sem változott, s a következő öt esztendőben sem változik majd lényegesen. Pontosán ugyanilyen arányban adtak „közepes” osztályzatot arra a kérdésre, hogy az anyagi helyzetük miként változott az elmúlt öt évben, illetve hogy mennyire elégedettek az anyagi helyzetükkel (7. számú táblázat).

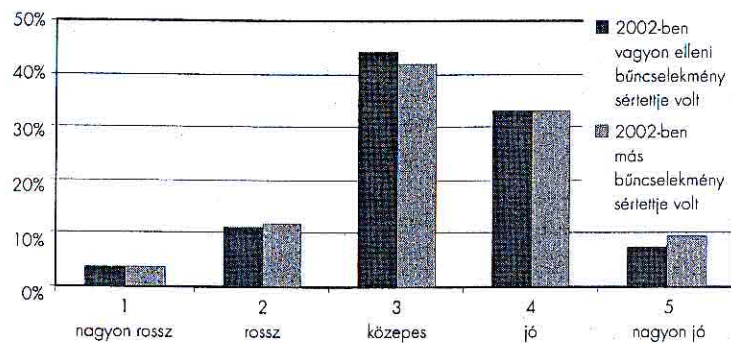
A vagyon elleni bűncselekmények sértettjei közül 4%-nak nagyon rossz, illetve 11%-nak rossz a közérzete, viszont kereken egyharmaduk jó, és hét százalékot meghaladja azoknak az aránya, akiknek igazán kitűnő a közér-

7. számú táblázat
A megkérdezettek jelenlegi közérzete [%]

értékelés	2002-ben vagyon elleni bűncselekmény sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
1 – nagyon rossz	3,8	3,8	4,7	4,7
2 – rossz	11,0	11,9	11,7	11,4
3 – közepes	44,4	41,9	42,2	44,3
4 – jó	33,0	33,1	32,4	30,3
5 – nagyon jó	7,5	9,4	8,7	9,0
nem tudja/nem válaszolt	0,4	0	0,2	0,3
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

zete. Érdekes, hogy e sértettek egyötödének az elmúlt öt évben – ha nem jelentősen is, de – romlott, s ugyanígy egyötödüknek valamiképp javult a közérzete. Jelentősen romlott az anyagi helyzete és ezzel párhuzamosan a közérzete is ezen áldozatok egytizedének, viszont csak négy százalékuknak nagyon rossz a közérzete. Az anyagi helyzet és a közérzet paralelje a másik irányban is megtörik: az anyagi helyzete csak három százalékuknak javult jelentősen, a közérzete viszont már öt százalékuknak, és jelenleg nyolc százalékuk örvend kiváló közérzetnek (4. számú ábra).

4. számú ábra
A 2002-ben sértetté váltak közérzete

Biztonságérzet – általában

Érthető módon azok, akik már valamely bűncselekmény áldozatává váltak, gyengébbnek ítélik a **rendőrség biztonságfenntartó tevékenységét**, mint azok, akik nem váltak sértetté. Az eltérés szignifikáns, és némely vonatkozásban kiválóan jelentős.

A vagyoni elleni bűncselekmények áldozatainak 15%-a egyenesen úgy véli, hogy a rendőrség *egyáltalán* nem képes garantálni a közbiztonságot. Azok körében, akik az elmúlt öt évben nem váltak sértetté, ez az arány az előbbieknél csupán a fele, 7,6%, és nem éri el az összes megkérdezett tíz százalékát.

Közepes „osztályzatot” kapott a rendőrség az áldozatokká nem váltak, valamint az összes megkérdezett 50-50%-ától, a vagyoni elleni bűntettek sértettjeinek viszont csak 45%-a, a más bűncselekmények áldozatai közül pedig csupán 37% vélekedett ekként.

Hasonló megoszlás mutatkozik az ország **jelenlegi közbiztonsági helyzetével** kapcsolatban is: a vagyoni elleni vagy egyéb bűncselekmény áldozatává váltaknak csak 45-48%-a értékelt a közbiztonságot közepesre, míg a sértetté nem váltaknak 51-53%-a. A vagyoni elleni bűncselekmények sértettjei az

összes többi megkérdezett csoport tagjainál **jelentősebb** arányban vélekedtek úgy, hogy a közbiztonság helyzete nagyon rossz (12%), és majdnem 30% szerint egyszerűen rossznak minősül. A sértetté nem váltak közül csak hét százalék minősítette nagyon rossznak, és 22% „rossz”-nak a jelenlegi közbiztonságot.

Lényegében ugyanilyen arányban oszlanak meg a vélemények arról is, hogy az **elmúlt öt évben** miként változott a közbiztonság: a vagyoni elleni bűncselekmények sértettjeinek 40%-a szerint semmit, 10%-a szerint nagyon sokat, 28% szerint sokat romlott. Csupán 16% szerint következett be javulás – ők „négyes” osztályzatot adtak.

Önmagában véve is, de különösen az eddig elmondottak fényében öröndetes, hogy sem az összes megkérdezett tekintetében, sem pedig egyetlen más kategóriában *nem érvényesül a közbiztonság vonatkozásában az europesszimizmus*. Ellenkezőleg. **Optimizmus** tükröződik abban, hogy a megkérdezettek többsége, 40-45%-a szerint Magyarországnak az Európai Unióhoz történő csatlakozását követően a közbiztonság javulni fog, sőt sokat fog javulni. A vagyoni elleni bűncselekmények sértettjeinek (is) csak egynegyede tippelt arra, hogy a helyzet változatlan marad, és csupán 15%-uk arra, hogy romlani fog.

A közbiztonság helyzetének az egyik fontos, de kétségtelenül nem az egyetlen mutatója a bűncselekmények számának alakulása. Ennek figyelembevétele alapján érthető, hogy a közbiztonság általános helyzetének javulását prognosztizáló megkérdezettek egy része a bűncselekmények számának növekedésére számított, és csak mintegy egynegyedük gondolja úgy, hogy a közbiztonság helyzetének javulásával párhuzamosan a bűncselekmények száma is csökkenni fog. A vagyoni elleni bűncselekmények sértettjei egyharmadának véleménye szerint ugyanis az unióhoz történő **csatlakozás után** hazánkban a **bűncselekmények száma** változatlan marad, sőt ugyancsak egyharmaduk véleménye szerint az eddigieknél több vagy egyenesen sokkal több bűncselekmény történik majd, holott 43% szerint a közbiztonsági helyzet általános javulása várható.

Az **autólopások** valamennyi megkérdezett csoport tagjainak többsége szerint nagy vagy nagyon nagy problémát jelentenek. Az így vélekedők aránya értelemszerűen a vagyoni elleni bűncselekmények sértettjei között a legmagasabb (77%), de a többi viszonyítási csoportban is 70% körüli. Ez a kimagasló százalékarány arra utal, hogy a lakosság körében a személygépkocsilopás meglehetősen túldimenzionált: az elkövetett bűncselekmények abszolút száma messze alatta marad a közvélekedésben uralkodó gyakoriságnak. Ezt bizonyítja többek között az is, hogy a 2002-ben vagyoni elleni bűncselekmény áldozatává vált, összesen 1046 megkérdezett személyből, valamint az összesen 1260 esetből mindössze 35 autólopásra derült fény.

Hasonlóképpen jelentős problémaként jelentkezik minden egyes megkérdezetti csoportban a **szervezett bűnözés** és az **erőszakos bűnözés**.

A megkérdezetteknek – csoportonként – átlagosan egyötöde adott „közepes osztályzatot”, túlnyomó többségük viszont jelentős vagy kirívóan nagy problémának ítélte ezeket a bűnözési jelenségeket. A szervezeti bűnözést kissé kevesebben, átlagosan 70%-nyian, az erőszakos bűnözést pedig valamivel többen, 74%-nyian értékelték súlyos gondként.

A lopások megítélése teljes szinkronban áll a bűncselekmények elszaporodásával és az e bűncselekmények sértettjévé válás gyakoriságával. A megkérdezettek között személy szerint is csak elvétve akad olyan, aki szerint a lopás nem jelent ma Magyarországon problémát, és azok is kevesen vannak (csupán 7% minden egyes viszonyítási csoportban), akiknek véleménye szerint a lopások elkövetése folytán gerjesztett gond átlagosnak mondható. A megkérdezettek elsőprő többsége (90%) akként vélekedik, hogy a lopások nagy vagy igen nagy problémát jelentenek. Külön is kiemelendő, hogy 70% körüli azoknak az aránya, akik szerint nagyon nagy probléma.

Környezeti közérzet

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek zöme (73%) – miként a többi megkérdezett csoport tagjainak a többsége is (70-77%) – **szereti a lakókörnyezetét**, szeret a jelenlegi lakóhelyén lakni. Kötődésüket bizonyítja, hogy általában nem váltogatják sűrűn a lakóhelyüket, jelentős arányban már több évtizede ugyanazon a lakóhelyen élnek.

Az utcai zaj, a forgalom ezen áldozatok többségét nem zavarja, viszont 15%-uk számára nagy és mintegy egyötödük számára nagyon nagy problémát jelent. Ez utóbbiak aránya nagyjában-egészében megfelel a városi keres házban, valamint a panellakásban lakók megoszlásának.

A cigányok a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek több mint felének egyáltalán nem, vagy csak alig jelentenek gondot, és csak közel egyharmaduk éli meg nagy vagy nagyon nagy problémaként jelenlétüket a lakókörnyezetében. Ez az aránymegoszlás részben azért figyelemre méltó, mert éppen a vagyon elleni bűnözésben felülréprezentált a roma elkövetők részvétele, részben pedig azért is, mert a közvélemény egy részébe mélyen beivódott a tolvaj, a zsebtolvaj, a besurranó vagy gagyizó cigányt formázó sztereotípiák.

Ennél jóval enyhébb a **drogozás** megítélése: a többségi vélemény szerint egyáltalán nem jelent problémát, és a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek csak mindössze 8%-a gondolja úgy, hogy ez nagyon nagy probléma.

A fegyvelmezellenül vezetők autósok viszont már jóval nagyobb ellenérzéseket váltanak ki. Érdekes módon valamennyi viszonyítási csoporthoz képest a vagyon elleni bűntettek sértettjei ítélik meg a legsúlyosabban a helyzetet, mert 43%-uk szerint ez igen nagy vagy nagyon nagy problémát jelent. A többi cso-

portba tartozók is hasonlóan, de valamivel kisebb arányban értékelik súlyosnak a közlekedési morált.

A **hajléktalanok** és a **kéregelők** a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek döntő hányada szerint nem jelentenek aktuálproblémát, csupán egyötödük ítéli annak. A lakókörnyezetben előforduló **részeg** azonban már erőteljesen differenciálják a megkérdezettek válaszait: a vagyon elleni bűntettek sértettjei egynegyedének, az egyéb bűncselekmények sértettjei egyharmadának, míg a sértetté nem váltak csupán egyötödének véleménye szerint rontja a környezeti közérzetet a túlzott alkoholfogyasztás következményeinek közterületi megnyilvánulása.

Úgy tűnik, hogy a vagyon elleni bűncselekmények elkövetésében szinte alig játszik szerepet a **rossz közvilágítás**, legalábbis ez következtethető ki a valóban érintettek véleményéből: mintegy 70%-uk szerint ez nem probléma, és csak 14%-uk véli úgy, hogy rombolja a közérzetet. Érdekes, hogy a más bűncselekmény áldozatává váltak is ugyanígy gondolkodnak, s végeredményben az összes megkérdezettnek is ez a véleménye.

Nagyságrendileg azonosan oszlanak meg a vélemények abban kérdésben is, hogy mennyire jelent lakókörnyezeti problémát a **munkalehetőségek hiánya**. Nos, minden egyes csoportban a megkérdezettek több mint fele véli úgy, hogy ez bizony jelentős vagy nagyon nagy probléma, és csak átlagosan 15% adott hangot abbéli meggyőződésének, hogy ilyen gond nincsen.

Az utcai és a zöldövezeti szemét, a szennyezettség megítélése is nyilván igen erősen függ a konkrét lakókörnyezet általános helyzetétől. Ehhez képest értelmezhető, hogy a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek közel egynegyed része szerint egyáltalán nem gond, míg ugyancsak egynegyed részük szerint kirívóan súlyos gondot jelent a környezetszennyezés.

A külföldiek és a menedékkjogra pályázók a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek többsége számára nem okoznak problémát.

Az **unatkozó és semmittevő fiatalokkal** szemben a vagyon elleni bűncselekmények áldozatainak többsége – miként valamennyi viszonyítási csoport tagjainak a többsége is – toleráns: csak a kisebbség (átlag 30%) ítéli meg súlyosabban, konkrét lakókörnyezeti problémákat okozó tényezőként őket.

Biztonságérzet a közvetlen környezetben

A vagyon elleni bűntettek sértettjeinek jelentős hányada nem véletlenül kedveli a saját lakóhelyét: a feltehetően számos egyéb előny mellett annak **biztonságosságát** is értékeli. Nagyon biztonságosnak tartja a környezetét 43%, s ezen felül teljes mértékben biztonságosnak minősítette 14%. Ebből következik, hogy különféle ügyeinek intézése céljából mintegy 60%-uk **sötétedés után is**

gyakran elhagyja a lakását. Ellenben mindössze alig egytizedük értékelté egyáltalán nem avagy csak alig biztonságosnak a lakókörnyezetét, és még is közel 40%-uk szinte soha vagy csak nagy ritkán merészkedik az utcára sötétedés után. Hasonló tendencia tükröződik az összes megkérdezett vonatkozásában is: e csoport megközelítőleg 70%-a a saját meggyőződése szerinti biztonságos környezetben lakik, ennek dacára közel felük alig mozdul ki este otthonról. Az összefüggés annak ellenére érdekes, hogy a sötétedés utáni lakáshagyást nem csupán a biztonságérzet léte vagy nemléte, hanem sok egyéb tényező is motiválja (életkor, egészségi állapot, munkavégzés, szabadidő-eltöltési irányultság stb.).

A lakókörnyezet biztonsága az elmúlt öt esztendőben a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei felének véleménye szerint nem változott, kissé több mint egyötödük véleménye szerint romlott, egy másik ötödük szerint viszont javult.

Ehhez viszonyítva is tetten érhető a közeli jövő vonatkozásában a már említett optimizmus: a következő öt évben e sértettek közel 40%-a szerint a lakókörnyezeti biztonság javulni fog, majdnem ugyanilyen arányban vélekednek

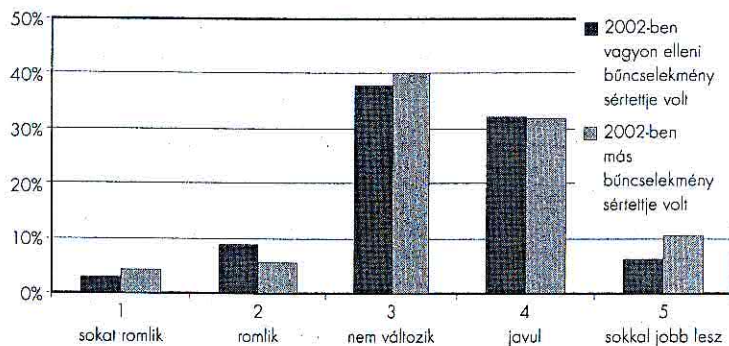
8. számú táblázat

Hogyan változik a következő öt évben a közbiztonság a lakókörnyezetében? (%)

értékelés	2002-ben vagyon elleni bűncselekmény sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
1 – sokat romlik	3,1	4,4	2,4	1,3
2 – romlik	8,9	5,6	7,5	4,9
3 – nem változik	37,9	40,0	38,3	36,7
4 – javul	32,4	31,9	30,5	30,3
5 – sokkal jobb lesz	6,2	10,6	5,7	10,2
nem tudja/nem válaszolt	11,6	7,5	15,6	16,5
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

5. számú ábra

Hogyan fog változni a következő öt évben a közbiztonság a lakókörnyezetében?

akként, hogy stagnálás várható, és csupán mintegy tizedük prognosztizált ebben a tekintetben visszaesést (8. számú táblázat, 5. számú ábra).

A bűnözés, és ezen belül is a lakókörnyezetben bekövetkező bűnözés megítélése igencsak szoros függvénye annak (is), hogy a megkérdezett vált-e már valamely bűncselekmény sértettjévé vagy nem. A jelen közvélemény-kutatás eredményei szerint ugyanis azok, akik már vagyon elleni vagy egyéb bűncselekmény áldozatává váltak, kisebb arányban (37%), míg a sértetté nem váltak nagyobb arányban (55%) vélik úgy, hogy a környezetükben a bűnözés nem, vagy csak alig jelent problémát. Ennek ellentétéként, a sértetté nem váltak alig több mint egyötöde, míg a vagyon elleni, valamint a más bűncselekmények áldozatainak az egyharmadánál is többen állították azt, hogy a bűnözés nagy vagy kirívóan nagy problémát jelent. Ugyanakkor a vagyon elleni bűncselekmények áldozatainak a fele úgy gondolja, hogy a saját lakókörnyezetében jóval kevesebb bűncselekményt követnek el, mint az ország többi részében (9. számú táblázat, 6. számú ábra).

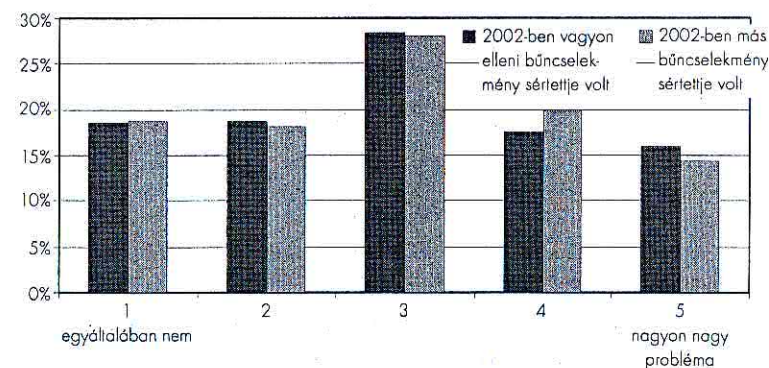
9. számú táblázat

A lakókörnyezetében mennyire jelent problémát a bűnözés? (%)

értékelés	2002-ben vagyon elleni bűncselekmény sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
1 – egyáltalán nem	18,5	18,8	23,0	32,2
2	18,7	18,1	20,5	23,3
3	28,5	28,1	26,6	20,7
4	17,5	20,0	14,4	10,8
5 – nagyon nagy probléma	15,9	14,4	14,3	11,0
nem tudja/nem válaszolt	0,9	0,6	1,6	2,0
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

6. számú ábra

A lakókörnyezetében mennyire jelent problémát a bűnözés?

Mindennapi szorongásaink a bűnözéstől

Annak az 1046 személynek a többsége, akik 2002-ben összesen 1260 alkalommal vagyon elleni bűncselekmény sértettjévé váltak, általában nem fél, különösebben nem szorong a bűnözéstől.

A konkrét kérdésre adott válaszok szerint e többség (mintegy 60%) mindennapi életét egyáltalán nem, vagy csak egy kicsit befolyásolja a bűnözés. Egynegyedük közömbösnek nevezhető ebben a vonatkozásban, és csak alig 4%-ukra jellemző a szorongás. Akik nem váltak sértetté, azok még inkább mentesek a bűnözés által kiváltott frusztrációktól: 74%-uk életére egyáltalán nem gyakorol hatást a kriminalitás, és csak alig 2%-uk szorong. Az átlagembert nem is nagyon foglalkoztatja a bűnözés mint reális társadalmi jelenség, és többnyire eszébe sem jut, hogy valamely bűncselekmény áldozatává válhat. A vagyon elleni bűntettek sértettjeinek egyharmada soha, több mint 43%-a pedig csak nagy ritkán gondol arra, hogy **valamilyen bűncselekmény áldozata lehet**, pedig ők már átélték az áldozattá válás jelentette pszichés és anyagi traumát. Ehhez viszonyítva még lélektanilag is magyarázható, hogy az áldozattá nem váltakat még ennél is kevésbé foglalkoztatja a bűnözés, a szorongók aránya még az előző csoporthoz képest is kisebb.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek több mint a fele soha vagy csak nagy néha szokott arra gondolni, hogy **betörhetnek a lakásába**, holott több mint egynegyedük szerint ez könnyen előfordulhat. Sőt 12%-ukkal 2002-ben már elő is fordult! A konkrét betöréses lopástól rettegek viszont nagyobb arányt képviselnek, mint akik csak úgy általában félnek a bűnözéstől.

Az előzőek jegyében nyilvánvaló, hogy a vagyon elleni bűntettek sértettjeinek több mint a fele **biztonságosnak tartja a lakóhelye közvetlen környezetét**. Ekként vélekedik a sértetté nem váltak közel 70%-a, valamint az összes megkérdezett 64%-a is. Feltűnő azonban az az aránytalanság, amely szerint a lakóhelyi környezet biztonságával teljes mértékben elégedettek hányada a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek körében csupán 13,7%, míg a sértetté nem váltak körében ennek több mint a duplája: 28,4% (10. számú táblázat, 7. számú ábra).

Az otthona környékén egyedül, sötétedés után a megkérdezetteknek minden csoportban átlagosan a fele biztonságban éreznék magát, ám a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei közül éreznék magukat teljes mértékben biztonságban a legkevesebben: 44%, míg ez az arány az összes megkérdezett esetében 55%, a sértetté nem váltak körében pedig 58%. A valóban szorongók a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek mintegy tizedét alkotják.

Arra a kérdésre, miszerint elképzelhetőnek tartja-e, hogy a lakása közepében, az utcán bántalmazzák, a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei-

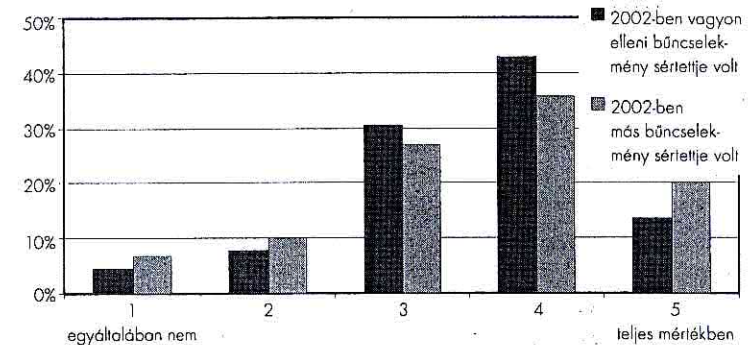
10. számú táblázat

Mennyire tartja biztonságosnak azt a lakókörnyezetet, ahol él? (%)

értékelés	2002-ben vagyon elleni bűncselekmény sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
1 – egyáltalán nem	4,6	6,9	4,3	2,1
2	7,8	10,0	7,4	4,1
3	30,5	26,9	28,8	22,3
4	43,0	35,6	42,0	42,7
5 – nagyon nagy probléma	13,7	20,0	17,3	28,4
nem tudja/nem válaszolt	0,4	0,6	0,2	0,3
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

7. számú ábra

Mennyire tartja biztonságosnak azt a lakókörnyezetet, ahol él?

nek 61%-a felelt „nem”-mel, szemben a más bűncselekményeket elszenvedettek 52%-os, továbbá a sértetté nem váltak 76%-os arányával, bizonyítva így módon a korábban szerzett negatív tapasztalatok továbbélését, illetve azok teljes hiányát.

Az utcához képest a lakóépületet – okkal-joggal – az emberek túlnyomó többsége sokkal biztonságosabbnak tartja. Ennek tudható be, hogy a lakóépületen belüli bántalmazást 85-90% (kivételek nélkül minden csoportban) kizártan tartja.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjei tartják a legnagyobb arányban elképzelhetőnek (64%), hogy **betörhetnek a lakásukba**. Az aránykülönbségeket jól érzékelteti, hogy az ekként vélekedők aránya az összes megkérdezett vonatkozásában 47%, a sértetté nem váltak között pedig csupán 42%.

A vagyon elleni bűncselekmények áldozatainak a zöme (77%) számára a lakókörnyezetében nincs olyan hely, ahová nappal nem szívesen menne a bűnözéstől való félelme miatt, viszont már csak 50%-uk menne el bárhová sö-

tétedés után. Jellegzetes módon a már áldozattá (akár vagyon elleni, akár más bűncselekmények sértettjévé) váltak az óvatosabbak. A bűnözéstől való félelmükre utal az, hogy e két csoportban alkotják a nagyobb arányt azok, akik megválogatandónak tartják a **sötétedés után** látogatható helyeket.

A megkérdezettek (valamennyi viszonyítási csoportban) több mint 90%-ával sohasem fordul elő, hogy a bűnözéstől való félelme miatt **nappal** nem mer kimenni az utcára. Ez az arány az **éjszakai órákban** 65%-ra csökken. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek egytizede kifejezetten retteg attól, hogy sötétedés után elhagyja a lakását. Az otthonában azonban az emberek többsége biztonságban érzi magát, még éjszaka is. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek csak mintegy hat százaléka fél a bűnözőktől éjszaka, otthon, ha egyedül van.

A **személyi sérüléssel járó, közlekedési baleset áldozatává** válást a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek egyharmada közepesen valószínűsíti, míg közel 40%-uk véleménye szerint ez könnyen vagy nagyon könnyen előfordulhat. Érthető, hiszen az e csoportba tartozók kiemelkedő arányban rendelkeznek személygépkocsival, s így ismereteik vannak (kell hogy legyenek) a közlekedés „veszélyes üzeme” jellegéről. Ám hasonlóan vélekedik a más bűncselekmények áldozatává váltak többsége is. A közlekedési baleset bekövetkezését tekintve a sértetté nem váltak csoportja tekinthető a legderülátóbbnak.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek 70%-a egyáltalán nem feltételezi, hogy **becsületsértés** sértettjévé válhat, hogy **zaklatják vagy molesztálják**, hogy **megerőszakolják** vagy hogy valaki **az életére törjön**. Hozzávetőleg ugyanennyien nem gondolják úgy, hogy **testi sértés** áldozataiként akár könnyebben, akár súlyosabban sérülhetnek. Több mint 80%-uk kizárja, hogy fennáll a lehetősége annak, hogy **terrorátadás** áldozatává váljon. Teljesen borúlátók természetesen minden csoportban adódnak, de ezek aránya csak öt százalék körüli. A **vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek többsége tehát egyáltalán nem szorong az élet és testi épség elleni, a nemi erkölcs, valamint az emberi méltóság elleni bűncselekmények sértettjévé** válástól.

A gyermekükkel kapcsolatban már nagyobb az aggódók aránya. A vagyon elleni bűncselekmények áldozatainak egynegyede szerint könnyen előfordulhat, hogy **a gyermekét valamilyen komolyabb sérelem éri az iskolában**, viszont több mint egyharmaduk magabiztos választ adott: emiatt egyáltalán nem aggódik.

Mindazok, akik 2002-ben már károsodtak valamely vagyon elleni bűncselekmény által, összességében jobban tartanak a **vagyon elleni bűncselekmények** ismételt bekövetkeztétől, illetve sokkal inkább elképzelhetőnek

tartják a saját (újbüli) sértetté válásukat, mint azok, akik egyéb bűncselekmény sértettjévé váltak. A **vagyon elleni bűncselekmények megvalósításától a legkevésbé azok tartanak, akiknek a sérelmére az elmúlt öt évben (vagy talán soha) nem következett el a tulajdonukban kárt okozó bűncselekményt. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek többsége általában elképzelhetőnek tartja az újbüli sértetté válást, ám ennek arányát kisebb-nagyobb mértékben befolyásolja az adott bűncselekmény-kategória, illetve a konkrétan megjelölt elkövetési tárgy.**

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjei mintegy 40%-ának az a véleménye, hogy könnyen vagy nagyon könnyen előfordulhat vele, hogy ellopják a **pénztárcáját** vagy **más értékét**, és csak 17, illetve 12%-uk tartja kizártnak, hogy ez megtörténjen vele. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjei közül az autótulajdonosok közel fele tartja nagyon is könnyen elképzelhetőnek, hogy ellopják a **személygépkocsiját**, és csak 16% gondolja úgy, hogy ez egyáltalán nem valószínű. Ezzel szemben a sértetté nem váltaknak egyharmada-egynegyede egyáltalán nem hiszi, hogy a pénztárcáját, más értékét vagy az autóját ellophatnák.

Érdekes módon még nagyobb a viszonyítási csoportok közötti különbség a **túlszámlázás** sértettjévé válás lehetőségének megítélésénél. Az áldozattá nem váltak 30%-a, az összes megkérdezettnek pedig egynegyede gondolja úgy, hogy vele szemben kizárt a cselekmény elkövetése, és csak 12-15%-uk véleménye szerint fordulhat elő nagyon könnyen. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinél éppen fordított az arány: egynegyedük szerint nagyon könnyen, és 15%-uk szerint egyáltalán nem válhatnak ezúton sértetté⁴.

Valamennyi csoport tagjaira jellemző, hogy a legkevésbé a **rongálás bűncselekményének** áldozatává válástól tartanak. Ennek lehetőségét azonban jóval nagyobb arányban zárják ki az elmúlt öt évben sértetté nem váltak (42%), mint azok, akiknek a vagyonát 2002-ben már károsodás érte (25%).

Végezetül még két kérdés. A vagyon elleni bűncselekmények sértettjei mint reális, de jószerevel csak ritkán bekövetkező veszélyként számolnak a **kutyatámadással**, hiszen majdnem ugyanannyian tartják eleve kizártnak, mint amennyien nagyon is valószínűsíthetőnek (15-17%), zömmel azonban a „közepes” veszélyzónába sorolják. Arra a kérdésre pedig, miszerint előfordulhat-e, hogy **„viselkedéssel, például hangoskodással, randalírozással megzavarják Önt?”, a vagyon elleni bűncselekmények áldozatainak fele teljesen**

4 A kérdésfeltevésből egyértelműen kiderül, hogy a kérdőív összeállítója nem a család sértettjeinek a fellétepezését, hanem kizárólag a „vásárlók megkárosítósa” elnevezésű bűncselekmények sértettjeinek lekérdezését lüzte célul. Megjegyzendő: nagyon érdekes lenne megtudni, hogy az a rendkívül magabiztos 25-30%, amely szerint kizárt, hogy valamely szolgáltató becsapja őt, vajon mire alapozza ezt a meggyőződését.

vagy majdnem teljesen kizáró választ adott, és csak 14% véleménye szerint fordulhat elő ez nagyon könnyen.

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek gondolatvilágát nem uralja a bűnözéssel való foglalkozás: több mint 70%-uknak soha, vagy csak nagyon ritkán jut az eszébe, hogy **valamely bűncselekmény áldozatává válhat**, és csupán öt százalékukat foglalkoztatja ez a kérdés gyakran vagy nagyon gyakran. A szorongásmentesség értelemszerűen magasabb a sértetté nem váltak csoportjában (itt e két mutató 83, illetve 3,6%), továbbá az összes megkérdezett relációjában is (81,6, illetve 4,3%).

Önkéntes biztonságfokozás

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek többsége törekszik arra, hogy a védendő értékek és az anyagi lehetőségei függvényében védekezzen a lakásbetörés ellen, azaz fokozza a saját biztonságát technikai eszközökkel is.

Ezt bizonyítja, hogy 70%-uk védekezik **biztonsági zárral**, közel egyharmaduk **hevederzárral**, és 17%-uk **ajtó- vagy ablakráccsal**, továbbá majdnem 50%-uk tart **házőrző kutyát**. A nagyobb költségfordítást igénylő biztonsági rendszereket viszonylag kevesen alkalmazzák: csak 122 fő rendelkezik **helyi riasztóval**, harmincheten **az ügyeletre bekötött riasztórendszerrel**, és harmincötven védekezik **egyéb eszközzel**.

Az áldozattá válás elkerüléséhez szükséges és nélkülözhetetlen (?) elővigyázatosság némely formáját azonban a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei – de a többi csoport tagjai is – zömmel és kategorikusan elutasítják.

Igy valamennyi viszonyítási csoportban 80% körüli azoknak az aránya, akik

- nem kerülnek el esténként a nyilvános közlekedési eszközök használatát,
- nem vesznek részt önvédelmi tanfolyamon,
- nem visznek magukkal valamilyen önvédelmi eszközt, ha elmennek szórakozni.

Sokkal egyszerűbb, de talán célravezetőbb módokat választanak:

- elkerülik az utcán a bandába gyűlt fiatalokat, a részegeket és a koldusokat (65%),
- egészen egyszerűen elkerülnek az adott településen bizonyos helyeket, utcákat, ahol nem érzik biztonságban magukat (50%),
- kutyát tartanak.

Azok, akiknek a háztartásában kiskorú gyermek él, általában fokozottan ügyelnek arra – illetve a családi élet természetes menete azt diktálja, – hogy a gyerekek esténként ne hagyják el lakást.

Közösségi kapcsolattartás

A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeire **jellemző a közösségi kapcsolattartás**. Ennek bizonyítéka, hogy 91%-uk ismeri a szomszédait, és kapcsolatban is áll velük (ez az arány a többi kategóriában egy lehetőséget magasabb), ám a jó kapcsolat ellenére kétharmaduk csak ritkán találkozik a szomszédaival. Ennek megítélésénél azonban figyelembe kell venni a lakáskörülményeket (a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek egy része például az elidegenedésről hírhedt panellakásban lakik), a munkahelyen töltött időt (jelentős hányaduk teljes munkaidőben dolgozik), az együtt élő gyermekeket (akik a családon belül megfelelő időráfordítást igényelnek), és még számos más körülményt.

A kisközösségi kapcsolatokra jellemző, hogy a sértetteknek csak 45%-a áll közvetlen baráti kapcsolatban a szomszédaival, mégis a háromnegyedük véli úgy, hogy mindig, minden problémás esetben számíthat a szomszédság segítségére (vö. a lakóépületen belül a megkérdezettek elsöprő többsége teljesen biztonságban érzi magát). Valamennyi viszonyítási csoporthoz képest a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei közül vallják a legtöbben (66%), hogy valamely közös ügyben az egész szomszédság képes együttes erővel aktivizálódni.

ÖSSZEGZÉS

Összefoglalásként megállapítható, hogy a 2002-ben vagyon elleni bűncselekmények sértettjévé váltak csoportja a következő szignifikanciákat mutatja:

TÉNYEK

- viszonylag jelentős a viktimizálódás veszélye, amely a 18–29 éves korosztályban a leggyakoribb,
- a nemek szerinti megoszlás az összlakosságot képezi le,
- általában házas- vagy élettársi életközösségben élnek, egy vagy két gyermeket nevelnek,
- kiemelkedően magas a felsőfokú végzettségűek aránya,
- a munkaképes korosztály foglalkoztatottsága az átlagot meghaladó, viszonylag sok az önálló vállalkozó,
- többnyire városi vagy falusi kertés házban vagy panellakásban laknak, tulajdonosként,
- a lakóhelyhez való viszonyban a megállapodottság dominál,
- anyagi helyzetük a közepesnél jobb, az átlaghoz képest többen rendelkeznek egy vagy több személygépkocsival,
- a magyar kultúra értékeihez és hagyományaihoz kötődnek, nem vallásosak, és nem jellemző a deviáns magatartás sem.

VELEMÉNYEK

- az általános közérzetük közepes, és ettől nem várnak jelentősebb elmozdulást a közeli jövőben sem,
- véleményük szerint a rendőrség biztonságfenntartó tevékenysége ma még számos kívánnivalót hagy maga után,
- az Európai Unióhoz történő csatlakozás után azonban a közbiztonság helyzete javulni fog,
- a biztonságérzetükre negatív hatást gyakorol az, hogy Magyarországon jelenleg nagy problémát jelent a lopások, ezen belül is a személygépkocsi-lopások magas száma, továbbá a szervezett és az erőszakos bűnözés,
- a környezeti közérzetüket pozitív irányba befolyásolja viszont, hogy szeretik a lakóhelyüket, és nem jelent számukra különösebb problémát a cigányok, a drogosok, a hajléktalanok, a részegek, valamint a menedékkéretű külföldiek jelenléte, továbbá a munkalehetőségek és a közvilágítás hiánya, az utcák szennyezettsége, valamint az unatkozó, semmittevő fiatalok,
- a lakókörnyezetüket biztonságosnak tartják már ma is, és úgy gondolják, hogy a csatlakozást követően a biztonság növekedni fog,
- „általában” a bűnözéstől nem szoronganak, nem tekintik központi problémának, hogy valamely bűncselekmény sértettjévé válhatnak, s így ez nem is gátolja a mozgásterüket (sem éjjel, sem nappal),
- egyáltalán nem szoronganak attól, hogy élet, testi épség elleni, nemi erkölcs elleni vagy az emberi méltóság elleni bűncselekmény áldozataivá válhatnak,
- tartanak viszont attól, hogy ismételtlen valamely vagyoni elleni bűncselekmény áldozatává válhatnak: negatív tapasztalataik alapján elképzelhetőnek tartják, hogy betörnek a lakásukba, ellopják az autójukat, a pénztárcájukat, más értéküket, vagy hogy valamilyen üzletben túlszámlázással károsítják meg őket,
- az áldozattá válás elkerülése érdekében a védeni kívánt értékek valamint az anyagi potenciál függvényében, de az ésszerűség alapján fokozzák a személyes és a családi biztonságot,
- kisközösségi kapcsolataik nem túlságosan látványosak, de megbízhatóak, és biztos alapokon nyugszanak.

NAGY LÁSZLÓ TIBOR

Az erőszakos bűnözés

Az erőszakos bűnözés – mennyiségileg meghatározott nagyságrendjétől függetlenül – mindenkor a kriminalitás gerincvonalát jelenti. Kiemelkedő társadalomra veszélyessége, a közbiztonság megítélésére gyakorolt hatása és a média fokozott érdeklődése miatt az össz-bűnözésről alkotott kép szubsztanciális összetevőjének számít.

Hazánkban az erőszakos bűnözés részaránya az 1970–80-as években 10-13% volt az ismertté vált össz-bűnözésen belül, nominálisan pedig a cselekmények száma mindig 20 ezer alatt maradt. A rendszerváltozást követően e téren is jelentős mértékű területi változás következett be, amint azt az 1. számú táblázat szemlélteti. E dinamika azonban jóval alacsonyabbnak bizonyult az össz-bűnözés változásánál, ezért a korábban megszokott arány visszaesett 5-6%-ra.

1. számú táblázat
Az össz-bűnözés
és az erőszakos és garázda jellegű bűnözés alakulása
1990–2002 között

év	összes bűncselekmény	erőszakos bűncselekmények	erőszakos bűncselekmények az összes bűncselekmény százalékában
1990	341 061	20 383	6,0
1991	440 370	23 078	5,2
1992	447 222	24 504	5,5
1993	400 935	24 574	6,1
1994	389 451	26 012	6,7
1995	502 036	25 731	5,1
1996	466 050	24 674	5,3
1997	514 403	26 987	5,2
1998	600 621	28 414	4,7
1999	505 716	28 277	5,6
2000	450 673	29 144	6,5
2001	465 694	30 821	6,6
2002	420 782	31 214	7,4

Az erőszakos kriminalitás jellemzője, hogy az ismertté vált bűnelkövetők részaránya jóval magasabb a cselekmények kvóciensénél (2. számú táblázat). Ennek oka egyrészt az erőszakos magatartások esetén tapasztalható gyakori többes, csoportos elkövetés, másfelől az e kategóriában érvényesülő, az átlagosat jóval meghaladó felderítési és nyomozás-eredményességi mutató.

2. számú táblázat
Az összes ismertté vált bűnelkövető és az erőszakos és garázda jellegű bűnelkövetők
1990–2002 között

év	összes bűnelkövető	erőszakos bűnelkövetők	erőszakos bűnelkövetők az összes bűnelkövető százalékában
1990	112 254	15 976	14,2
1991	122 835	16 815	13,7
1992	132 644	18 846	14,2
1993	122 621	20 036	16,3
1994	119 494	21 327	17,8
1995	121 121	20 949	17,3
1996	122 226	19 431	15,9
1997	130 966	21 225	16,2
1998	140 083	22 330	15,9
1999	131 658	21 626	16,4
2000	122 860	21 514	17,5
2001	120 583	21 851	18,1
2002	121 885	23 419	19,2

Az erőszakos bűnözés terén bekövetkezett növekedés valóságosnak tekinthető, és nem demográfiai, kriminálstatistikai-regisztrálási vagy kodifikációs tényezők állnak a háttérben.¹

Ennek ellenére hazánk a kategória viszonylatában – Dániával azonos szinten – az európai középmezőnybe tartozik.²

Ugyanakkor aggasztónak tűnik az erőszakos bűnözés minőségi változása, eldurvulása. Az előre megtervezett, kegyetlen módszerekkel elkövetett és a leszámolás jellegű gyilkosságok, az erőszakosabbá, veszélyesebbé váló rablások megjelenése megrémítette a lakosságot.³ Olyan, korábban hazánkban gyakorlatilag ismeretlen cselekmények terjedtek el, mint az erőszakos pénzbehajtások, valamint az úgynevezett védelmi pénzek követelése. Jelentős mértékben megnövekedett az önbíráskodások, a zsarolások és a garázdaságok aránya.

Eközben a hatvanas években még erősen a falusi viszonyokhoz kötődő és főként a konfliktusok megoldására szolgáló erőszakos bűnözési forma folyamatosan a városokba tevődött át.⁴

Az erőszakos kriminalitásban az áldozatoknak kiemelkedő szerepük van. Tipikusan interakcióban állnak az elkövetővel, alapvetően befolyásolják a

cselekmény kitervelését, végrehajtásának módját, mégis – a viktimológia egyre intenzívebb térhódítása ellenére – róluk tudunk a legkevesebbet. Emellett egyre nagyobb igény jelentkezik a lakosság véleményének megismerésére is. A bűnözés alakulásáról alkotott képből már nem hagyható ki a legfőbb érintett: az, akit a bűncselekmény megsért vagy veszélyeztet.⁵ A hivatalos statisztikai adatokon túl komoly szükség van az azok felismert hibáinak korrigálását célul tűző viktimológiai felmérésekre. A következőkben a hazánkban mindeddig legnagyobb szabású ilyen jellegű vizsgálat erőszakos bűnözés körére vonatkozó eredményeit mutatjuk be.

TÉNYEK

A megkérdezettek szociodemográfiája

Áldozattá válás

A felmérés során konkrét bűncselekmény áldozatává válás tekintetében négyfajta olyan magatartás elszenvedésére kérdeztünk rá, amely az erőszakos bűnözés körébe vonható. A válaszadók külön megjelölték, az elmúlt öt évben előfordult-e velük, hogy valaki erőszakkal vagy fenyegetéssel megpróbált tőlük valamit elvenni (rablás), tetteleg bántalmazták, megütötték, megverték őket (bántalmazás), szexuális szándékkal ténylegesen fenyegettek vagy megtámadták őket (szexuális támadás), illetve egyéb – nem szexuális – szándékkal érte-e őket olyan támadás vagy fenyegetés, amelytől nagyon megijedtek (támadás, fenyegetettség).

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az említett kategóriák büntetőjogi szempontból nem teljesen konzekvensek, mert például a fenyegetettség lehet hogy csak szabálysértést valósított meg (vagy azt sem), a bántalmazás pedig csak tetteleges becsületsértést, valamint a köztudat gyakran rablásként értékel valójában lopási cselekményeket. Így nem állítható, hogy a megjelölt esetekben manifesztálódott büntetőeljárás esetén is egészen bizonyosan mindig az erőszakos bűnözés körébe tartozó deliktum elkövetése nyert volna megállapítást. E jogi relevancia esetleges hiánya ugyanakkor viktimológiai szempontból nem tűnik aggályosnak, mivel az érintettek magukat szubjektíve erőszakos bűncselekmények áldozatainak tekintették, személyiségük, attitűdjük ennek megfelelően alakult, a vizsgálat során tehát mindenképpen indokolt őket erőszakos bűncselekmények áldozataiként kezelni.

5 Irk F.: A közbiztonság és a bűnmegelőzés jövője. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 40. OKRI, Budapest, 2003, 176–177. o.

1 Bakóczy A. – Sárkány I.: Erőszak a bűnözésben. BM Kiadó, Budapest, 2001, 110. o.

2 Kertész I.: Befejezetlen háború. BM Kiadó, Budapest, 2000, 310. o.

3 A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. 115/2003. (X. 28.) OGY határozat. Magyar Közöny, 2003/123.

4 Gönczöl K.: Bűnözés és társadalompolitika. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987; Szócs Á. L.: Az erőszakos bűnözés. Belügyi Szemle, 2000/7–8., 97. o.; Domokos A.: Az erőszakos bűnözés. Hínnova Magyarországi Kft., Budapest, 2000, 83. o.

A továbbiakban – a módszertani szempontokat szem előtt tartva – minde-
nekelőtt a 2002-re vonatkozó adatokat elemezzük, mivel ez a felmérést meg-
előző utolsó teljes év, és amint azt a vizsgálat is tükrözte, a válaszadók emlé-
kezete erre az időszakra vonatkozóan tekinthető eléggé megbízhatónak.

A válaszadók közül 2002-ben sértetteké váltak (1206 fő) 10,5%-a (127
fő) volt erőszakos bűncselekmény áldozata, összesen 213 esetben. Táma-
dás vagy fenyegetettség 104, bántalmazás 66, rablás 36, szexuális táma-
dás hét esetben fordult elő. A nem erőszakos bűncselekmények áldozatává
vált 1079 fő 2063 bűncselekményről számolt be, így egy sértettre 1,91 bűn-
cselekmény jut, míg az erőszakos áldozatoknál ez az arány kisebb, csak
1,68 bűncselekmény/fő. Összességében a vizsgálat alapján a cselekmé-
nyek 9,4%-a sorolható az erőszakos bűnözési kategóriába, ami azt tükrözi,
hogy a felmérés és a hivatalos bűnügyi statisztika (ERÜBS) adatai között az
erőszakos bűnözés összébűnözésen belüli aránya tekintetében nincs jelentős
eltérés, ugyanakkor a latencia komoly mérvűnek tűnik.

A cselekmények több mint kétharmadánál, 147 esetben, a sértett nem tett
feljelentést. Ez leginkább a szexuális támadásoknál fordult elő, amelyeknél
mindössze egy ízben történt feljelentés, a támadások – fenyegetettségek
78%-át, a bántalmazások 71%-át nem hozták a sértettek a hatóságok tuda-
mására. A latencia legkevésbé a rablásoknál jelentkezett, mivel e vonatko-
zásban csak a cselekmények 36% maradt rejtve a hatóságok előtt.

Erőszakos bűncselekmények áldozatainál gyakoribb, hogy életük során
többször váltak sértetté, mint az egyéb bűncselekmények áldozatai. A 2002-
ben erőszakos deliktumok áldozataivá váltak 64%-a volt életében egynél
többször sértett, míg az egyéb áldozatok 51%-a.

Nem, életkor

Az áldozattá váltak nemek közötti arányát tekintve nincs különbség az erő-
szakos bűncselekmények áldozatai és az egyéb sértettek között (51% nő,
49% férfi). Megjegyezzük ugyanakkor, hogy azok között, akik az elmúlt öt
évben egyáltalán nem váltak bűncselekmény áldozatává, még magasabb
(55%) a nők aránya. Míg tehát az erőszakos bűncselekmények áldozatává
vált nők száma (65) némileg meghaladja a férfiakét (62), addig az elszen-
vedett cselekmények aránya fordított képet mutat (nőknél 102, férfiaknál
111), így nők esetében egy főre kevesebb (1,57) bűncselekmény jut, mint a
férfiaknál (1,79). Cselekményi oldalról vizsgálva a kérdést, tehát azt állapít-
hatjuk meg, hogy az erőszakos bűncselekmények 52%-a férfiak, 48%-a nők
ellen irányult.

Meglepőnek tűnhet az erőszakos bűnözés körében is a magas női rész-
vétel, ugyanakkor a nők áldozattá válásának emelkedő tendenciáját már

egyek korábbi – regisztrált bűnözésen alapuló – intézeti empirikus kutatások
is jelezték.⁶ Ehhez társul még, hogy a gyengébb nem képviselői kevésbé tet-
tek feljelentést: a női sértettek az elszenvedett erőszakos cselekmények
71,6%-át, míg a férfiak 66,7%-át nem hozták a hatóságok tudomására.

Az erőszakos bűncselekmények áldozatai jellemzően fiatalabb korcsor-
porba tartoznak, mint a többi áldozat. 35%-uk 18–29 éves (többi áldozat
23%-a), ezen belül is az ügynevezett fiatal felnőttek (18–24 évesek) vannak
többségben. A 30–39 évesek között nincs jelentős különbség (24, illetve
22%), 40–60 év között jóval több az egyéb áldozat, majd 60 év felett is-
mét minimális a különbség (16, illetve 17,4%), amely tény valószínűleg az
idősebbek kiszolgáltatott helyzetéből adódik.

Iskolai végzettség

A 3. számú táblázat szemlélteti, hogy a legmagasabb iskolai végzettség te-
kinetében az erőszakos bűncselekmények sértettjei némileg kevésbé iskolá-
zottak, mint az egyéb sértettek. Ugyanakkor még kevésbé iskolázottak azon
válaszadók, akik az elmúlt öt évben nem váltak áldozattá.

3. számú táblázat
A megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége (%)

iskolai végzettség	2002-ben erőszakos bűncselekmény sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett	összesen
általános iskola 8 osztály vagy kevesebb	17,3	14,5	20,7	33,4	28,5
szakmunkásképző	22,0	21,6	23,0	24,3	23,7
szakközépiskola	19,7	20,9	18,7	16,1	17,2
gimnázium	18,1	19,0	19,3	14,7	16,2
felsőfokú	22,0	23,4	18,0	11,1	14,0
nincs adat	0,9	0,6	0,3	0,4	0,4
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Családi helyzet

A családi állapot vonatkozásában az erőszakos cselekmények áldozatai kö-
zött alacsonyabb a házastárral vagy élettárral együtt élők aránya (50%),
mint az egyéb áldozatoknál (64%). Az egyedül élő hajadonok/nőtlenek
azonos arányban szerepelnek, de az erőszakos áldozatok között gyakorib-
bak a szülőkkel élők (27% a 10%-kal szemben), amit minden bizonnyal első-
sorban fiatalabb életkoruk magyaráz (4. számú táblázat).

⁶ Nagy L. T.: A fővárosban elkövetett rablások kriminológiai vizsgálata. Kriminológiai és Kriminálisztika Tanulmányok, 36. Budapest, 1999, 78. o.

4. számú táblázat
A 2002-ben sértetté váltak családi állapota (%)

családi állapot	erőszakos bűncselekmény sértettje volt	egyéb bűncselekmény sértettje volt
házas, és házastársával együtt él, élettársal együtt él	50,4	64,1
házas, de külön él	0,8	0,6
hajadon/nőtlen, szülőkkel él	27,6	15,5
hajadon/nőtlen, egyedül él	4,7	4,3
elvált, de közös lakásban él	1,6	0,6
elvált, és külön él	7,1	7,5
özvegy, és egyedül él	5,5	3,8
özvegy, de nem él egyedül	2,3	3,0
nincs adat	0,0	0,6
összesen	100,0	100,0

Gyermekek száma

A vizsgálat során megtörtént annak a felmérése is, hogy a megkérdezettek hány velük együtt élő gyermekük van. E vonatkozásban a 2002-ben erőszakos, illetve egyéb bűncselekmények áldozatává váltak között azonos arányban (40,9%) fordultak elő azok, akiknek nem volt velük együtt élő gyermekük, míg az elmúlt öt évben áldozattá nem váltak esetében ez a mutató 48,3%. A gyermekükkel együtt élők között az erőszakos cselekmények sértettjeinél jellemzőbb volt, hogy csak egy gyermekükkel éltek együtt, mint az egyéb deliktumok áldozatainál (29,1, illetve 24,8%). Két gyermekkel az erőszakos cselekmények sértettjeinek 19,7%-a, az egyéb sértettek 22%-a, három gyermekkel 3,9%-uk, illetve 5,5%-uk élt együtt.

Munka

Az erőszakos bűncselekmények áldozatai között valamivel több a nem dolgozó (41%), mint az egyéb sértettekénél (39%), de az áldozattá nem váltak között ez az arány még magasabb (54%). Szintén a fiatalabb korra vezethető vissza, hogy a nem dolgozók 29%-a tanulás miatt nem vállalt munkát, míg ez az arány az egyéb áldozatoknál csak 13%.

Lakóhely

A lakóhely vonatkozásában, az épület jellegét illetően éles különbségek nem rajzolódtak ki, csupán csekély mértékben laktak nagyobb arányban az erőszakos bűncselekmények áldozatai kisvárosi kisudvaros házban, városi szükséglakásban, a 30-as évek óta épült szükséglakásban és falusi kertesházban, mint az egyéb sértettek.

A lakáshasználat jogcímét tekintve is minden bizonnyal a fiatalabb életkorra vezethető vissza, hogy az erőszakos deliktumok áldozatainak csupán 52,8%-a tulajdonos (egyéb áldozatok 68,1%-a), 33,9%-uk pedig a tulajdonos rokona (egyéb sértettekénél csak 19,9%). Az önkormányzatokkal bérleti szerződéses jogviszonyban állók között ugyanakkor kétszer annyi az erőszakos cselekmények áldozatainak aránya (6,3%), mint az egyéb sértetteké (3,6%).

Jelenlegi lakóhelyükön az erőszakos cselekmények áldozatai általában valamivel hosszabb ideje laknak, mint az egyéb sértettek, de a különbség nem számottevő. Egy éve vagy rövidebb ideje az erőszakos deliktumok áldozatainak 2,4%-a, az egyéb sértetteknek pedig 5,4%-a lakik lakóhelyén, 10 évnél hosszabb ideje pedig 64,6, illetve 63,8%-uk.

Az erőszakos cselekmények sértettjeinek kisebb mobilitására – és fiatalabb életkorára – utal az is, hogy 27,6%-uk csupán egy helyen élt eddig hat hónapnál hosszabb ideig, míg az egyéb áldozatoknak csak 18,1%-a mondhatta ezt el, míg háromnál több helyen 24,3, illetve 28,8%-uk.

Anyagi helyzet

Az erőszakos cselekmények sértettjei jóval kevésbé elégedettek anyagi helyzetükkel, mint az egyéb áldozatok, 32%-uk egyáltalán nem elégedett azzal (egyéb sértettekénél 22%). Családjuk anyagi helyzetét is 15%-uk az országban a legrosszabb helyzetű 20% közé, 3%-uk pedig a legrosszabb helyzetű 1% közé sorolja (egyéb sértettekénél ez az arány 9, illetve 1%).

Autóval az erőszakos deliktumok áldozatainak csak 40%-a, míg az egyéb sértettek 60%-a rendelkezett, és az előbbieknél autójuk értékét is jóval alacsonyabb összegben határozták meg.

Kultúra, vallás

Az erőszakos bűnözésnek kiszolgáltatottnak tűnnek a nem magyar identitású áldozatok. A kultúrközösséghez tartozás szempontjából ugyanis az erőszakos bűncselekmények sértettjei körében kevesebben (84%) kötődtek a magyar kulturális értékekhez, mint az egyéb áldozatok között (91%). Magasabb a zsidó és a roma hagyományokhoz kötődők hányada (2,9-2,9%), mint az egyéb áldozatoknál (0,3 és 1,1%). Ezenkívül magasabb azok aránya is (64% a 60%-hoz képest), akik soha nem járnak vallási jellegű összejövetelekre.

Devianciák

Az erőszakos cselekmények áldozatai kevésbé ittak alkoholt az utolsó egy hónapban, mint az egyéb sértettek, 35%-uk például egyáltalán nem ivott,

szemben az egyéb áldozatok 32%-ával. Ugyanakkor némileg magasabb arányban vezettek alkoholos állapotban gépjárművet az elmúlt egy évben: 5,8%-uk egyszer, 2,9%-uk többször vezetett így, míg az egyéb sértettek közül csak 4,4, illetve 2,0%.

Az erőszakos deliktumok áldozatainak kevésbé törvénytisztelő voltára utal az is, hogy 14,5%-uk szerepelt már rendőrségi ügyben gyanúsítottként, míg ez az arány egyéb sértettekénél 9,6%, azok között pedig, akik nem voltak az elmúlt öt évben áldozatok, csupán 4,6%. Ez is jelzi azt az ismertényt, hogy az egyes elkövetői és sértetti csoportokhoz tartozók között bizonyos „átjárhatóság” lehető fel: hol az egyik, hol a másik oldalon jelennek meg. E jelenség az erőszakos bűnözés körében fokozottan tetten érhető.

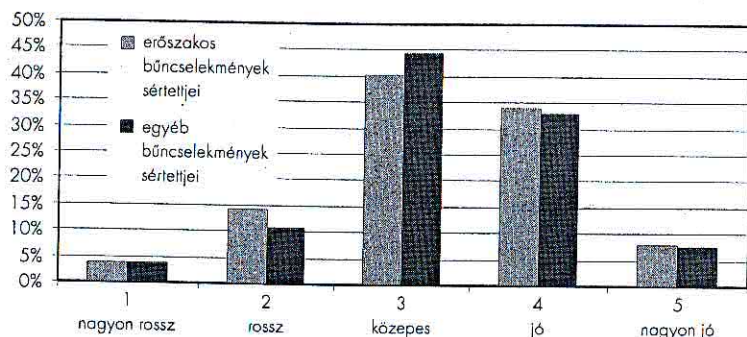
Szabálysértési eljárás minimális mértékben indult gyakrabban erőszakos cselekmények áldozataival szemben (4,3%), mint egyéb sértettek ellen (3,9%).

VÉLEMÉNYEK

Általános közérzet

Az áldozati kör általános közérzete alapvetően inkább pozitívnak tekinthető, amint azt az 1. számú ábra szemlélteti, ezen belül azonban az erőszakos bűncselekmények sértettjei kevésbé érzik jól magukat a „bőrükben”, az ötfokú skálán 18,1%-uk 1-es és 2-es osztályzatot adott, míg az egyéb áldozatoknál ez az arány csak 14,6%. Ugyanakkor az elmúlt öt esztendő értékelve nagyobb mértékben érezték javulót, mint romló tendenciát – az egyéb áldozatokhoz képest is –, ez azonban nem vonatkozik az anyagi helyzetére, amelynél többen jeleztek romlást, mint javulást.

1. számú ábra
A 2002-ben sértetté váltak közérzete

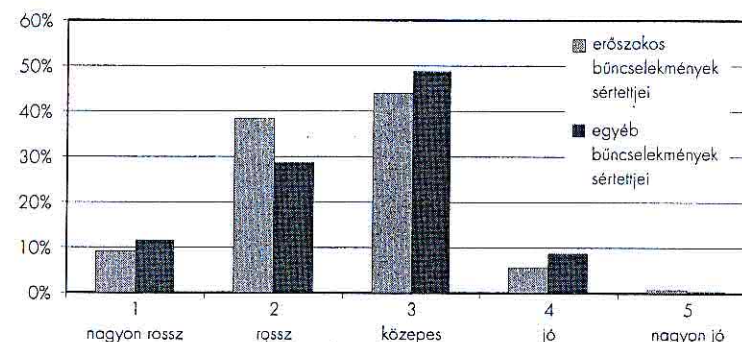

Biztonságérzet – általában

Az erőszakos bűncselekmények áldozatai kevésbé látják úgy, hogy a rendőrség képes garantálni a közbiztonságot, mint a többi áldozat (az ötfokú skálán 52,7%-uk adott 1-es és 2-es osztályzatot, és csak 7,9%-uk 4-est és 5-öst; míg az egyéb áldozatoknál ez az arány 41,0, illetve 13,3%).

Az erőszakos deliktumok áldozatai az ország közbiztonsági helyzetét is rosszabbnak látják a többi sértettnél, amint azt a 2. számú ábra tükrözi. 1-es és 2-es osztályzatot 48%-uk, 4-est és 5-öst 6,3%-uk adott a 40,5, illetve a 9,6%-kal szemben.

2. számú ábra
A 2002-ben sértetté váltak értékelése az ország közbiztonsági helyzetéről

Az erőszakos cselekmények sértettjei az ország közbiztonsági helyzetének változását is rosszabbnak tekintik az elmúlt öt évben a többi áldozathoz képest (1-es és 2-es osztályzat 43,3% a 38,1%-hoz képest).

A közbiztonság várható alakulását tekintve azonban már nem ilyen egyértelmű a helyzet, az erőszakos áldozatok között több a bizonytalankodó (aki nem tudja a választ), illetve a 3-as osztályzatot adó, míg 1-es és 2-es osztályzatot 17,3% adott az egyéb sértettek 21,8%-ával szemben, 4-est és 5-öst pedig 33,8% a 35,1%-kal szemben.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás megítélése terén az erőszakos bűnözési kategória áldozatainak túlnyomórészt az a véleménye, hogy az inkább javítani, mint romlani fog az ország közbiztonsági helyzetén (1-es és 2-es osztályzat 19,7%, 4-es és 5-ös 43,3%). Ugyanakkor nincs egyértelmű véleményük arról, hogy az EU-csatlakozás hatására több vagy kevesebb bűncselekményt fognak-e elkövetni Magyarországon, mivel a válaszok kiegyenlítik egymást (1-es és 2-es osztályzat 29,1%, 4-es és 5-ös 29,9%).

Arra a kérdésre, hogy az egyes bűnözési jelenségek mennyire jelentenek problémát ma Magyarországon, az összes válaszadó nagy gondként érté-

kelte (4-es és 5-ös osztályzatot adott) a lopást (89,8%), az erőszakos bűnözést (74%), az autólopásokat (71,5%) és a szervezett bűnözést (67%). Az erőszakos bűncselekmények tekintetében e kategória áldozatai valamivel nagyobb mértékben válaszolták azt, hogy az nagyon nagy problémát jelent (5-ös osztályzat: 43,3%), mint a többi áldozat (40,1%), 4-es osztályzatot viszont jóval kisebb mértékben adtak (25,2, illetve 34,4%). Ugyanakkor az erőszakos áldozatok is a lopásoknál jelölték meg legnagyobb arányban azt, hogy az nagyon nagy problémát jelent (5-ös osztályzat: 70,1%), még az egyéb áldozatoknál is kissé nagyobb mértékben (69,4%).

Itt jegyezzük meg, hogy a vizsgálat tapasztalatai szerint, a válaszadók bűnözésről alkotott értékítéletét befolyásolják a sérelmekre elkövetett bűncselekmények, de bizonyos esetekben nem direkt, hanem áttételes – az őket ért bűncselekményi kategóriára kiszélesítő – módon. Így például akiket az elmúlt öt évben bántalmazás ért, azok közül arra a kérdésre, hogy milyen bűncselekményből követik el a legtöbbet, senki sem jelölte meg első helyen a bántalmazást, de több mint kétszer annyian jelölték meg az erőszakos bűncselekményeket (5,9%), mint azok, akik nem voltak bántalmazás áldozatai az elmúlt öt évben (2,8%). A bántalmazás áldozatai közül többen jelölték meg a rablást (24,3% a 17,8%-kal szemben), illetve a rongálást is (4,4% a 2,1%-kal szemben), míg például az autólopást fele annyira tartották gyakorinak (8,8% a 16%-kal szemben).

Környezeti közérzet

Az erőszakos bűncselekmények áldozatai kevésbé szeretnek jelenlegi lakókörnyezetükben lakni, mint az egyéb sértettek: 1-es és 2-es osztályzatot 15,0%-uk adott a 8,9%-kal szemben, 4-est és 5-öt pedig csak 63,0%-uk a 74,4%-hoz képest.

A lakókörnyezetben jelentkező gondok közül – a többi áldozathoz hasonlóan, közel azonos mértékben – legnagyobb problémaként a munkalehetőségek hiányát jelölték meg (5-ös osztályzat: 38,6%, egyéb áldozatoknál 36,5%). Nagyobb mértékben minősítették legnagyobb problémának a többi áldozathoz képest a cigányokat (26,8% a 15,8%-hoz képest); az unatkozó és semmittevő fiatalokat (23,6, illetve 13,3%); a részegeket (18,0, illetve 9,9%); a drogfogyasztókat (11,8, illetve 7,6%); a hajléktalanokat (10,2, illetve 7,3%); a rossz közvilágítást (10,2, illetve 4,0%); a külföldieket (8,7, illetve 4,5%); valamint az utcai szemetet (29,1, illetve 24,0%). Mindössze két jelenséget tartottak az egyéb áldozatok nagyobb mértékben legnagyobb problémának, mint az erőszakos cselekmények áldozatai: az utcai zajt (erőszakos cselekmények sértetteinél 17,3%, egyéb sértetteknél 19,6%), valamint a fegyvelmezeilen autósokat (20,5, illetve 22,1%).

Biztonságérzet – közvetlen környezetben

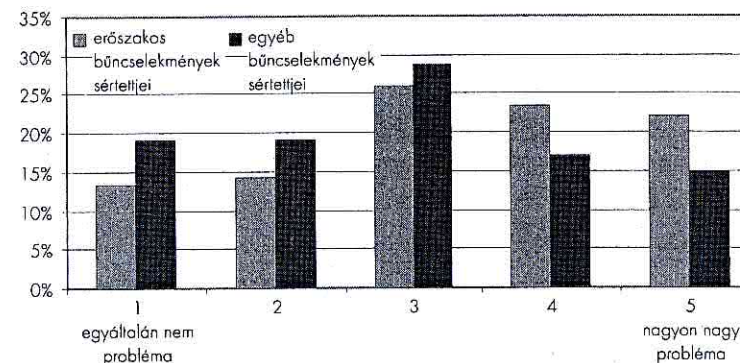
Az erőszakos cselekmények áldozatai lakókörnyezetüket kevésbé tartják biztonságosnak az egyéb sértettekénél (1-es és 2-es osztályzat 11,8% a 7,6%-hoz képest).

Sötétedés után lakásukat az erőszakos és az egyéb deliktumok sértettjei gyakorlatilag azonos arányban nem hagyják el soha (18,1, illetve 18,2%), míg a leggyakoribb kategóriába (minimum hetente egyszer) nagyobb mértékben tartoznak az erőszakos cselekmények áldozatai (46,5, illetve 40,1%).

Az erőszakos bűnözés sértettjei kétszer annyian (11%) számoltak be arról, hogy sokat romlott lakókörnyezetük közbiztonsága az elmúlt öt évben, mint az egyéb áldozatok (5,4%), és fele olyan mértékben sem arról, hogy sokat javult (1,6, illetve 3,7%).

Az erőszakos áldozatok lakókörnyezetükben a többi sértettnél hangsúlyosabb problémának érzik a bűnözést, amint azt a 3. számú ábra érzékelteti: 22%-uk jelölte meg nagyon nagy problémának 14,9%-kal szemben.

3. számú ábra
A 2002-ben sértetté váltak lakókörnyezetükben mennyire érzik problémának a bűnözést

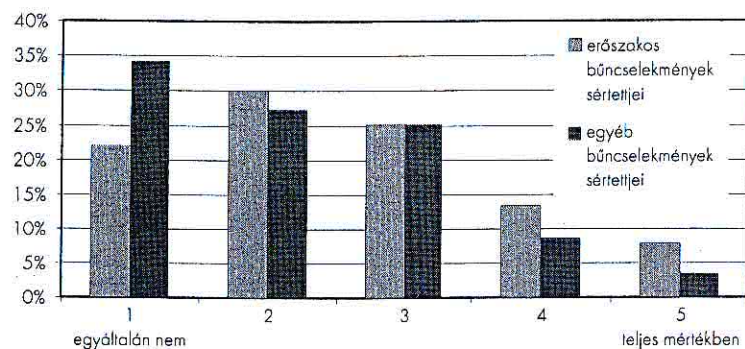

Az erőszakos magatartások áldozatai jóval nagyobb mértékben érzik úgy, hogy lakókörnyezetükben az ország többi részéhez képest több bűncselekményt követnek el (5-ös osztályzatot 7,1%-uk adott, egyéb sértettekénél 3,2%; 4-est 18,9%-uk, egyéb sértettekénél 9,8%).

Mindennapi szorongásaink a bűnözéstől

A 4. számú ábra érzékletesen szemlélteti, hogy az erőszakos bűncselekmények sértettjeinek mindennapi életét jelentősebben befolyásolja a bűnözés, mint az egyéb áldozatokét. A többi válaszadóhoz képest az erőszakos ál-

4. számú ábra
A 2002-ben sértetté váltak mindennapi életét mennyire befolyásolja a bűnözés

dozatok jóval nagyobb része (7,9%) mondta azt, hogy a bűnözés teljes mértékben befolyásolja mindennapi életét (egyéb sértetteknel 3,5%, sértetté nem váltaknál 1,9%).

Az erőszakos cselekmények sértettjei az egyéb áldozatokhoz képest több mint négyszeres arányban *gondolnak nagyon gyakran arra, hogy bűncselekmény áldozatai lehetnek* (4,4, illetve 1,1%).

Az erőszakos deliktumok áldozatainak nagyobb része (56,7%) elképzelhetőnek tartja, hogy lakása környezetében az utcán bántalmazzzák (egyéb sértetteknel 36,9%, sértetté nem váltaknál 22,4%).

Ugyancsak nagyobb arányban tartják lehetségesnek, hogy lakásuk környezetében, lakóépületben bántalmazzzák (21,3, 11,6 és 8,6%).

Lakásbetörést azonban az egyéb sértettekkel szinte azonos arányban tartanak elképzelhetőnek (63, illetve 62,3%).

Az erőszakos cselekmények áldozatai a többi áldozathoz képest inkább tartanak attól, hogy éjszaka elhagyják a lakásukat, illetve félnek otthon egyedül.

Az erőszakos áldozatok jóval nagyobb arányban tartanak attól, hogy nagyon könnyen könnyű vagy súlyos testi sértés áldozatai lehetnek (12,6, illetve 8,7%), mint az egyéb sértettek (4,5, illetve 3,2%).

Az erőszakos cselekmények sértettjei jóval inkább vélik úgy, hogy nagyon könnyen zaklathatják, molesztálhatják őket (13,0, egyéb sértetteknel 5,1%).

A kérdőíven felsorolt atrocitások (pénztárcaellopás, vendéglői túlszámlázás, kutyaharapás, életellenes cselekmény stb.) mindegyikénél az erőszakos cselekmények áldozatai az egyéb sértetteknel nagyobb arányban vélik úgy, hogy azok nagyon könnyen előfordulhatnak velük. 4,7%-uknak nagyon gyakran eszébe jut, hogy bűncselekmény áldozatává válhatnak (a többi sértettnél 1,1%).

Az említett adatok is igazolni látszanak azt a megállapítást, miszerint „*úgy tűnik, hogy a bűnözési félelem kialakulásában azok a lakókörnyezetben*

előforduló és idegenek által végrehajtott cselekmények játszanak meghatározó szerepet, amelyek az illető személy fizikai, pszichikai integritását veszélyeztetik”.

Önkéntes biztonságfokozás

A lakásbetörés elleni védekezés módszereinél az erőszakos és az egyéb bűncselekmények áldozatai között nincs lényegi különbség, csupán házőrző kutyát tartanak nagyobb arányban az erőszakos cselekmények áldozatai (50,4%), mint az egyéb sértettek (43,4%).

Az erőszakos deliktumok sértettjeire jellemzőbb, hogy részt vettek önvédelmi tanfolyamon (21,3%), mint az egyéb áldozatok (9,5%), és a jövőre nézve is többen tervezik a részvételt (10,2, illetve 7,9%).

Ha szórakozni mennek, gyakrabban visznek magukkal elővigyázatosságból védőeszközt (22,0%), mint más sértettek (7,6%).

Az erőszakos cselekmények áldozatai gyakrabban elkerülik a bandába gyűlt fiatalokat, részegeket, koldusokat (69,3%), mint az egyéb áldozatok (65,2%), és ugyancsak gyakrabban elkerülnek bizonyos utcákat, helyeket (59,1, illetve 48,9%).

Közösségi kapcsolattartás

Az erőszakos bűncselekmények sértettjei valamivel nagyobb arányban ismerik szomszédait (94,5%), mint az egyéb áldozatok (91,1%), és baráti viszonyban is gyakrabban vannak velük (50,4, illetve 45,5%). Ennek ellenére úgy vélik, hogy szükség esetén kevésbé számíthatnak a szomszédok segítségére (70,9, illetve 76,4%), és kevésbé tudják elképzelni, hogy egy közös, mindannyiukat érintő ügyben összeálljanak (59,8% szemben a 65,7%-kal).

Összegzés

A vizsgálat eredményeként megállapíthatjuk, hogy az erőszakos bűncselekmények áldozatává vált személyek számos vonatkozásban specifikus jellemzőkkel rendelkeznek más sértettekhez képest.

Jellemzően fiatalabb korcsoportba tartoznak, mégis többször váltak bűncselekmény áldozataivá életük során. Kevésbé iskolázottak, alacsonyabb a házastárssal vagy élettárral együtt élők aránya, és gyakoribb, hogy tanulás miatt nem vállalnak munkát. Magasabb a nem magyar identitásuk előfordulása. Kevésbé törvénytisztelő voltakra utal, hogy nagyobb arányban voltak már rendőrségi

ügyben gyanúsítottak, illetve vezettek ittasan autót. Legritkábban az elszenvedett szexuális támadásokat hozzák a hatóságok tudomására, míg a latencia az erőszakos bűnözési kategórián belül a rablások esetén a legalacsonyabb.

Általános közérzetük rosszabb, elégedetlenebbek anyagi helyzetükkel, valamint mind az ország, mind lakókörnyezetük közbiztonságával, és nem annyira bíznak a rendőrségben. A többi áldozatnál kevésbé szeretnek lakóhelyükön élni, alacsonyabb szintűnek tartják annak biztonságát, nagyobb arányban vélik úgy, hogy az ország más részeihez képest ott több bűncselekményt követnek el, és jelentősebb problémának tekintik lakókörnyezetükben az egyéb sértettekhez képest a cigányokat, az unatkozó és semmittevő fiatalokat, valamint a részegeket.

Hangsúlyosabb, mindennapi életüket jelentősebben befolyásoló problémának érzik a bűnözést, és gyakrabban gondolnak arra, hogy bűncselekmény áldozatai lehetnek.

Nagyobb arányban vesznek részt önvédelmi tanfolyamokon, többen tartanak házőrző kutyát, és amikor szórakozni mennek, gyakrabban visznek magukkal elővigyázatosságból védőeszközt.

Szomszédaitak jól ismerik, gyakran baráti viszonyban vannak velük, mégis, a többi áldozathoz képest kevésbé vélik úgy, hogy szükség esetén számíthatnak segítségükre, és kevésbé tudják elképzelni, hogy egy közös, mindannyiukat érintő ügyben összefogjanak.

Alapvetően tehát az erőszakos bűncselekmények áldozatai kiemeltebb problémaként kezelik a bűnözést, ugyanakkor ők is gyakrabban állnak a törvénytelenység talaján, lakókörnyezetüket kevésbé szeretik, közérzetük és szubjektív biztonságérzetük rosszabb, elégedetlenebbek, szorongóbbak és szkeptikusabbak.

IRODALOM

- Bakóczy A. – Sárkány I.: Erőszak a bűnözésben. BM Kiadó, Budapest, 2001
- Domokos A.: Az erőszakos bűnözés. Hinnova Magyarország Kft., Budapest, 2000
- Gönczöl K.: Bűnözés és társadalompolitika. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987
- Irk F.: A közbiztonság és a bűnmegelőzés jövője. Kriminológiai Tanulmányok, 40. OKRI, Budapest, 2003
- Kertész I.: Befejezhetetlen háború. BM Kiadó, Budapest, 2000
- Korinek L.: Félelem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995
- Nagy L. T.: A fővárosban elkövetett rablások kriminológiai vizsgálata. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 36., OKRI, Budapest, 1999
- Szöcs Á. I.: Az erőszakos bűnözés. *Belügyi Szemle*, 2000/7–8.
- A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. 115/2003. (X. 28.) OGY határozat. Magyar Közlöny, 2003/123.

Szexuális erőszak

Tények

Az ügynevezett nemi erkölcs elleni bűncselekmények, ezek között is elsősorban a támadó, erőszakos szexuális bántalmazások, sok szempontból sajátos helyet foglalnak el a büntetőjog által szankcionált magatartások között. Ezt tükrözik a szexuális bűncselekmények egyes, az összébűnözéstől eltérő jellemzői (a sértettek kora, neme, a sértett és az elkövető viszonya, a bűncselekmények alakulásának dinamikája stb.), csakúgy, mint a cselekményekkel és az érintettekkel kapcsolatos megítélések, attitűdök.

Az elmúlt harminc évben évente átlagosan 1000 körüli **erőszakos szexuális bűncselekmény**¹ elkövetését regisztrálták a hazai kriminálstatisztikák, ennek durván a fele erőszakos közösülés volt. Az ismeretté vált szexuális bűncselekmények száma **fokozatosan csökkenő tendenciát** mutat. Ez a csökkenés csak az 1983–1986 közötti négy évben tört meg átmenetileg: a regisztrált cselekmények száma ebben a periódusban hirtelen emelkedett, sőt csúcspontot ért el. Jellegzetes, hogy 1984-ben nem csak összességében teték a legtöbb feljelentést (1638), de valamennyi idesorolt cselekmény esetében ebben az évben indult a legtöbb eljárás a három évtized alatt. Erre nem tudunk pontos magyarázatot adni, de úgy véljük, nem a cselekmény vagy az elkövetés sajátosságai, hanem a rendszer működésének jellemzői okozták az emelkedést. Ezt támasztja alá az is, hogy 1987-ben már újra visszaesést – gyakorlatilag a 1982-es számokkal egyező mutatókat – találunk, és innentől kezdve a csökkenő tendencia tovább folytatódik (1. számú ábra).

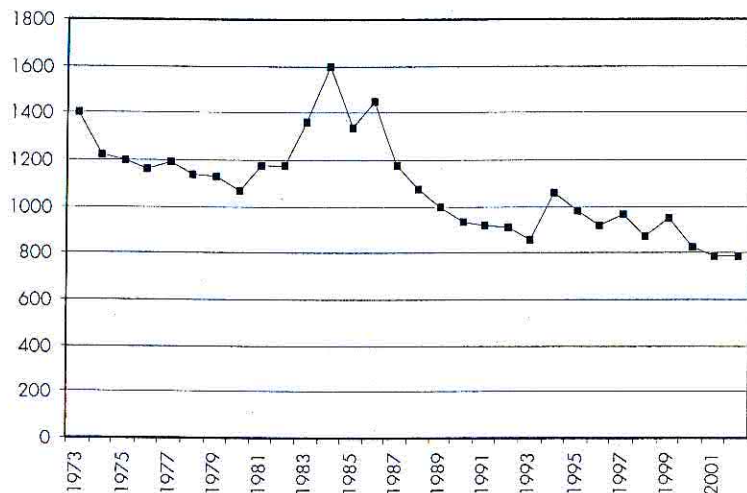
A cselekmények dinamikáját szemlélteti az erőszakos közösülések számának alakulása az 1970-es bázisévhez, illetve a kiemelt erőszakos szexuális bűncselekmények összesített számának alakulása az 1973-as bázisévhez² viszonyítva. 1973-hoz képest közel ötvenszázalékos a csökkenés, 1970-hez viszonyítva pedig majdnem egyharmadára csökkent az erőszakos közösülések száma. Ez elgondolkodtató, különösen egy olyan kontextusban, ahol a bűnelkövetések száma általában és az erőszakos elkövetéseké is döntően emelkedő tendenciát mutat (2. számú ábra, 1., 2. számú táblázat).

¹ Az erőszakos közösülést, a szemérem elleni erőszakot, a természet elleni erőszakos fajtalanságot, valamint a megrontást tekintjük ideértendőnek.

² A tárgyalni cselekmények közül csak az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak tekintetében vannak adatok 1973 előttről is.

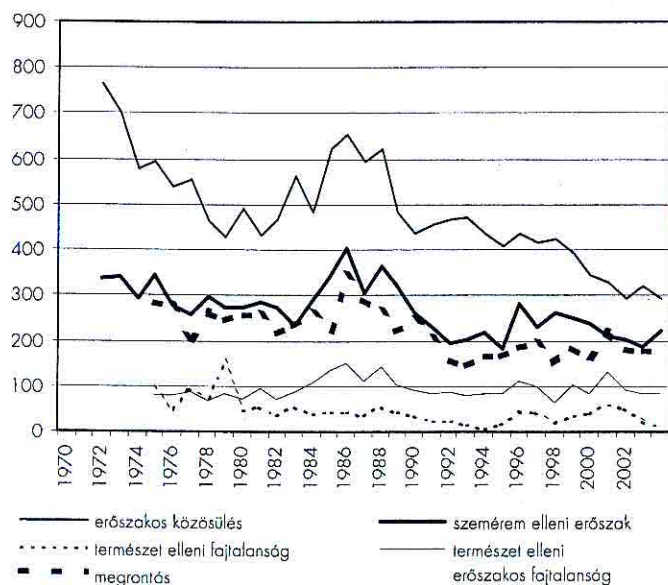
1. számú ábra

Az összes erőszakos szexuális bűncselekmény számának alakulása (1973–2002)

2. számú táblázat

Egyes erőszakos szexuális bűncselekmények számának alakulása (1970–2002)

1. számú táblázat

Az erőszakos közösülések alakulása (1970–2000) (%)

1970	100
1980	61
1990	61
2000	38

2. számú táblázat

A kiemelt szexuális bűncselekmények és az erőszakos közösülések alakulása (1973–2002) (%)

	kiemelt szexuális bűncselekmények	erőszakos közösülés
1973	100	100
1982	84	81
1992	65	73
2002	56	49

A szexuális bűncselekmények a **sértetti jellemzők**, valamint a **sértett és elkövető viszonyát** tekintve is sajátos képet mutatnak. A bűnözés „férfiügy” – bűncselekményt jellemzően felnőtt férfiak követnek el számukra idegen, felnőtt férfiak sérelmére. Az erőszakos szexuális cselekményeknél ezek a mutatók látványosan különbözőek. Miközben az összes ismertté vált sértett 95%-a felnőtt, aközben az erőszakos **szexuális cselekményeket nagyobb arányban követik el gyermek- és fiatalkorúak**, mint felnőttek **sérelmére**. Míg az ismertté vált sértettek kétharmada

esetében idegen tettes követi el a bűncselekményt, addig a szexuális elkövetés körében ez éppen fordítva van: **az elkövető tipikusan nem idegen** az áldozat számára, az áldozatok legalább kétharmada már korábban is ismerte az elkövetőt. Végül: míg az összes ismertté vált sértettnek csak egyharmada nő, a **szexuális erőszak ismertté vált áldozatainak döntő többsége (85%) nő** (3. számú táblázat).

3. számú táblázat

Az összes ismertté vált sértett és az erőszakos szexuális bűncselekmények* ismertté vált sértetteinek néhány megoszlása 2002-ben (%)

a sértett	összes sértett	erőszakos szexuális bűncselekmények sértettei
kora		
felnőtt	95	48
gyermek- és fiatalkorú	5	52
neme		
férfi	64,5	15
nő	35,5	85
kapcsolata az elkövetővel		
idegen	65	36
ismerős	35	64

* A táblázat a „szexuális bűncselekmények sértettei”-nél – a nemi megoszlást kivéve – az erőszakos közösülések és a szemérem elleni erőszakok sértetteinek megoszlását tartalmazza, a nemek szerinti megoszlásnál pedig az összes nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértetteinek adatait.

Nem csak a bűncselekmények számszerűsíthető jellemzői, de a cselekményekkel és az érintettekkel kapcsolatos **megtételek és attitűdök** is markáns jellegzetességeket mutatnak.

Korábbi kutatásunkról szóló beszámolóinkban³ jeleztük, hogy – ellentétben bizonyos vélekedésekkel – a felnőtt lakosság a szexualitás területén megjelenő hatalmaskodásnak már az enyhébb formáival kapcsolatban is érzékenységet mutat. Adataink szerint a munkahelyi hatalommal való visszaélést, illetve ennek a hatalomnak a szexuális előnyök szerzésére történő fölhasználását (*szexuális zaklatás*) a lakosság döntő többsége elítéli és szankcionálná. Az ilyen vezetőt alkalmatlannak ítélik feladata ellátására, és a leváltását tartják indokoltnak.

A szexualitásban megjelenő nyílt agressziót, a *szexuális erőszakot* az emberek döntő többsége az emberölés után a második legsúlyosabb bűncselekménynek tekintette. E vonatkozásban az egyes társadalmi csoportok véleménye között csak árnyalatnyi eltérések mutatkoztak. Ezzel a véleménnyel összhangban az emberek többsége elégedetlen volt a büntetés súlyosságával, vagyis az emberölés után ennek a bűncselekménynek a büntetését súlyosbította volna leginkább. A vélemények komplex értelmezése jelezte, hogy az attitűdök intenzitását a nemi hovatarozás erősen befolyásolja: a nők – érthetően – jóval elítélőbbek voltak e tekintetben, mint a férfiak.

Az előbbieket a **felelősséggel** kapcsolatos vélemények vizsgálatával összevetve sajátos kétféleséget tapasztaltunk. A megkérdezetteknek majdnem a fele egyetértett azzal az állítással, hogy *„A megerőszakolt nők nagy része maga is tehet arról, hogy áldozattá vált.”* Vagyis a lakosság majdnem fele az elvontan egyébként mélyen elítéli cselekmény konkrét áldozatának felelősségét hangsúlyozza. Amíg az erőszakot mint absztrakt cselekményt az emberölés után a legsúlyosabb bűncselekménynek tekintik és a jelenleginél jelentősen szigorúbban büntetnék, addig a konkrét cselekményért való felelősség megítélésénél – úgy tűnik – más értékelési mechanizmusok lépnek életbe. Még a potenciális áldozati csoport, a nők közül is majd minden második úgy gondolja, hogy a megerőszakolt nő is felelős: tehet arról, ami vele történt.

A gyakorlati tapasztalatokon túl számos kutatási adat jelzi, hogy a szexuális bűncselekményeket kiemelkedően magas **latencia** jellemzi, különösen a gyerekkorú sértettek, illetve a családon belüli, vagy az ismerősök általi elkövetések körében. A külföldi felmérések adatai megdöbbentőek. Egyes becslések szerint az Egyesült Államokban mintegy 40 millió ember, kb. minden hatodik amerikai volt gyermekkorában szexuális visszaélés áldozata (a nők 25-35%-a, a

³ Az OKKrl-ban 1997-ben lefolytatott véleménykutatás vonatkozó adatainak részletes ismertetését és elemzését lásd Virág György – Kó József: *Lakossági vélemények a szexuális erőszakról*. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 35. OKKrl, Budapest, 1998, 250–276. o.

férfiak 10-16%-a). Egy kanadai felmérés 22%-os, egy hasonló angol vizsgálat pedig 10%-os arányt jelzett.⁴ (A Gallup Intézet által végzett vizsgálatokat felnőtt lakossági mintán vették fel, és retrospektív megközelítést alkalmaztak.)

Az Egyesült Államokban a különböző szexuális, illetve erőszakos cselekmények áldozatainak segítségével foglalkozó és azokról nyilvántartást vezető hatóságok és szervezetek által regisztrált visszaélések számának extrapolálásával készített becslés szerint tízezer gyerek közül 7-14 válik ilyen cselekmény sértettjévé. A nem az ismertté vált, feltárt adatokra alapozó, az átlagnépességben epidemiológiai módszerekkel végzett, retrospektív, anonim alanyok megkérdezésével lefolytatott vizsgálatok ugyanakkor azt mutatták ki, hogy a gyerek áldozatoknak csak 2-6%-a szólt valaha is felelős felnőttnek arról, ami vele történt, és még ennél is kisebb azok aránya, akiknek az ügyében feljelentést tettek.⁵

A felnőtteket illetően **Magyarországon** eddig csak egy átfogó **latencia-kutatást** végeztek. A nyolcvanas évek végén Baranya megyében felvett felmérés adatai szerint tíz erőszakos közöskülésből egyet jelentettek fel, vagyis a **latencia** e vonatkozásban **tízszeres**. Saját korábbi, hivatkozott kutatásunk azt jelezte, hogy a polgárok nagy részének tapasztalata, véleménye a magas latencia létét erősíti: nagy többségük (82%) szerint a legtöbb erőszakra soha nem derül fény, ezek soha nem jutnak a hatóságok tudomására. A latencia mértékét illetően vizsgálatunkban a teljes női minta (512 fő) 1,2%-a mondta, hogy nemi erőszak áldozata volt (egyharmaduk többször is). Ezt az eredményt a 18 éven felüli női népességre extrapolálva 50 476 nemi erőszakcselekményt, egy évre kivetítve pedig 10 095-öt kaptunk (a várható értéktartomány számtani középértékével számolva). 1996-ban a statisztikákban megjelenő ismertté vált cselekmények száma⁷ 688 volt, ebből az ügyek 62%-ában – 427 cselekmény – volt felnőttkorú az áldozat. Ez az eredmény tehát azt jelezte, hogy felnőtt nők sérelmére saját bevallásuk szerint majdnem **huszonnégy-szer több erőszakot követnek el, mint ami a hatóságok tudomására jut**, vagyis **hözavetőlegesen 24 nemi erőszakból csak egyet, 100-ból alig több mint négyet jelentenek fel**. Ez az adat jelentősen rosszabb képet festett, mint a korábbi viktimológiai vizsgálat eredménye.⁸

⁴ P. Kroll: *A Conspiracy of Silence. Sexual abuse of Children. The Plain Truth*, July 1990, pp. 16–20.

⁵ D. A. Wolfe – V. V. Wolfe – C. L. Best: *Child Victims of Sexual Abuse*. In: Hasselt – Morrison – Bellack – Hersen (eds.): *Handbook of Family Violence*. Plenum Press, 1988, pp. 157–185.

⁶ Korinek L.: *Rejtett bűnözés*. KJK, Budapest, 1988

⁷ Figyelemmel arra, hogy a válaszadók nemi erőszakról beszéltek, és értelemszerűen nem pontos jogfogalmakat használtak, az ismertté vált bűncselekmények számánál az erőszakos közöskülés és a szemérem elleni erőszak – mint a szóba jöhető büntetőjogi tényállások – eseteit egyaránt figyelembe vettük, és ezek együttes összegét használtuk viszonyítási számként.

⁸ A minta nagysága miatt a fenti adat csak óvatossággal kezelhető. Az eredmény egyébként 90%-os megbízhatósági szinten 0,6%-os hibahatárral értelmezhető. Ez azt jelenti, hogy a latencia durván 12-szeres és 30-szoros szélső értékek között mozoghat.

A vizsgálat adatai

A felnőtt népesség szexuális viktimizációját az elmúlt öt évben a vizsgálat két kérdése próbálta szondázni. Az egyik a nemi szabadság enyhébb, fizikai erőszakot nem involváló formájára, a szexuális zaklatásra irányult („Előfordult-e, hogy valaki Önt szemtelen viselkedésével szexuálisan zaklatta?”). A másik a szexuális erőszakra kérdezett rá [„Előfordult-e, hogy szexuális szándékkal ténylegesen fenyegették, vagy megtámadták (erőszakoskodás, erőszakoskodási szándék, vagy egyéb szexuális támadás)?”].

A tízezres mintából 40 megkérdezett – hét férfi (1) és 33 nő – mondta azt, hogy az elmúlt öt év során szexuális zaklatás érte, ebből 11-en – egy férfi és 10 nő [közülük egy tíz (1) esetben] – voltak a megelőző évben (2002) zaklatás áldozatai.

A válaszolók közül 11 (négy férfi, hét nő) mondta, hogy szexuális erőszak áldozata volt az elmúlt öt év során, közülük hatan (három férfi, három nő) 2002-ben szenvedte el az erőszakot.

A válaszok alacsony száma miatt az adatok további bontások szerinti elemzése nem lehetséges, illetve nincs sok értelme. Ezek az adatok továbbá összességükben is csak fenntartásokkal kezelhetők. Az elmúlt öt évben szexuális támadás elszenvedéséről számot adó nők aránya az 1997-es vizsgálat adataihoz (1,2%) képest tizedére (0,13%), a 2002-es viktimizációjukat jelzők aránya pedig a huszadára (0,06%) csökkent a jelen felmérés szerint. Ha a két kérdést (szexuális zaklatás és szexuális támadás) összesítjük, akkor is az elmúlt öt év tekintetében a korábbi adat felét (0,7%), a 2002-es évre vetítve pedig a hatodát (0,2%) kapjuk.

Ezzel kapcsolatban a következőket hangsúlyozzuk:

- 1) A szexuális erőszak gyakorisága tekintetében az ilyen típusú felmérésekben esetleges eredményeket kapunk, ezért ezeket az adatokat fenntartással kell kezelni, és legfeljebb csak több ilyen vizsgálat eredményeit összevetve kísérhetjük meg korrekciós megállapítások megtételét.
- 2) Feltehetően az említett eredménynek az az oka, hogy a szexuális erőszak gyakoriságának vizsgálatára az ilyen típusú felmérések nem alkalmasak. Az általános tapasztalat szerint különösen nehéz azoknak a cselekményeknek a mérése, amelyeknél személyes kapcsolat van az elkövető és az áldozat között, illetőleg, amelyek valószínűleg jelentősen traumatizálják az áldozatot. A szexuális bűncselekmények, a családon belüli erőszak tipikusan ilyenek. Ezek tényleges gyakoriságát az áldozati vizsgálatok (victim survey) és egyéb hasonló felmérések sem jelzik pontosan. A sértettek az effajta vizsgálatokban sem szívesen számolnak be megaláztatásaikról a kérdezőbiztosoknak. További nehézséget jelentenek a szexuális bűnelkövetéssel kapcsolatos fogalmi problémák. Vélhetően az önkéntes technika

valamit old ezen a helyzeten, és az így kapott adatok realisabb képet mutatnak. Alapvetően azonban a szexuális sértetté válás ilyen technikával nem mérhető hitelesen, ennek vizsgálata új eszközök kialakítását igényli.⁹

- 3) Úgy tűnik utólag, hogy a szexuális zaklatásra történő ilyen rákérdezés, illetve a szexuális motivációjú bántalmazások megbontása zaklatásra és támadásra (erőszakra) nem volt szerencsés. A szexuális erőszak köznapi és legális definíciója amúgy sem fedi egymást, a zaklatás fogalma a közgondolkodásban pedig végképpen zavaros – rosszul vagy egyáltalán nem definiált. Ezt jelezheti az is, hogy majd minden ötödik szexuális zaklatásról számot adó megkérdezett férfi volt (17%). A nem kellően egyértelmű meghatározottság miatt az sem tudható, hogyan értelmezték ezeket a kategóriákat a válaszolók, mit értettek az egyes fogalmakon. Ennek következtében nem tudjuk, keveredett-e, egymásba folyt-e a két különböző bántalmazási típus, s ha igen, milyen mértékben.

Értékelhetőbb ennél a felmérés önkéntes kérdőívében szereplő, retrospektív jellegű, a gyerekkori szexuális erőszakra, bántalmazásra irányuló kérdés („Volt-e gyerekkorában – 18 éves kora előtt – szexuális erőszak vagy szexuális bántalmazás áldozata?”).

A teljes minta (5792 fő) **1,8%-a** (103 megkérdezett) mondta el, hogy **gyerekkorában szexuális erőszak vagy bántalmazás áldozata** volt. Az arány a két nem esetében eltérő: férfiaknál 1,2% (30), míg a nők körében ennek majdnem kétszerese, 2,3% (73). Ezeket az arányokat a 18 év fölötti felnőtt népességre extrapolálva¹⁰ azt kapjuk, hogy ma Magyarországon **legalább 141 ezer felnőtt** (97 ezer nő és 44 ezer férfi) volt gyerekkorában szexuális erőszak áldozata.

A szexuális abúzusok **nagy része a családon belül történt**: az elkövető az esetek háromnegyedében (72%) az áldozat rokona vagy ismerőse volt. Ez a felnőtt lakosságra vetítve azt jelenti, hogy **legalább 102 ezer felnőtt volt gyerekkorában családon belül szexuális bántalmazás elszenvedője**.

(Úgy véljük, valóban „legalább” ennyi az áldozatok száma – ez az alacsony érték, a minimum. Egyrészt feltehetően számosan még ebben az adatfelvételi formában sem „mernek” emlékezni a történetekre, vagy vallják be azt. Elég magas [5,7%] volt továbbá a nem válaszolók aránya. Feltevétezzük, hogy a nem válaszolók egy része is érintett, és ezért kerüli meg az egyenes választ, ezért nem tud, vagy nem mer igent vagy nemet mondani a kérdésre. Érdekes, hogy ebben a csoportban a férfiak aránya nagyobb: a férfiak 6,7%-a, a nők 4,9%-a tagadta meg a választ erre a kérdésre.)

⁹ Lásd erről: Korinek L.: A szexuális viktimizáció összefüggései. Kézirat, 2004.

¹⁰ 18 év fölötti lakosság száma 2002. január 1-jén: nők: 4 206 288; férfiak: 3 653 307; összesen: 7 859 595. Forrás: Nők és férfiak Magyarországon 2002. FMM, Budapest, 2003, 4. o.

A latenciát vizsgáló kérdésekre kapott adatok nem meglepőek. A gyerekkori erőszakot a válaszolók kevesebb mint fele (45%) mondta el valakinek. Vagyis minden második szexuálisan bántalmazott gyerek soha senkinek nem szólt arról, ami vele történt. Jelentős a különbség a nemek szerint: míg a lányok 56%-a, addig a fiúknak csupán 15%-a mondta el valakinek az abúzust. Elgondolkodtató, hogy feljelentés ezeknek is csak a tört részében, mindössze az ügyek 8%-ában történt – tehát 100 ügyből 92 nem jutott a hatóságok tudomására. Valamennyi esetben, amikor feljelentést tettek, az áldozat lány volt. Másképpen: a gyerekkori abúzsról beszámoló férfiak egyikének ügyében sem indult eljárás.

A válaszolók 1,9%-át gyerekkorában gyakorta **brutálisan verték**, míg 13% mondta, hogy időnként megtörtént ez vele. Ez a felnőtt magyar népességre vetítve összesen **egy millió 171 ezer** gyerekkorában időnként vagy rendszeresen brutálisan bántalmazott embert jelent. A fizikai abúzusban a férfiak valamivel inkább érintettek – vagy inkább hajlanak ennek bevallására –: a férfiak 2,1, a nők 1,7%-a mondta, hogy gyakorta, míg a férfiak 15 és a nők 12%-a, hogy időnként súlyosan megverték gyerekkorában.

A válaszok megerősítik azt a gyakorlati tapasztalatot, hogy a szexuális visszaéléssel gyakran jár együtt más típusú bántalmazás is. A vizsgálatban a szexuális abúzus áldozatainak egyharmada (33%) valamilyen **fizikai bántalmazást is** elszenvedett gyerekkorában, kisebbik részüket (6,8%) gyakran, nagyobb részüket (26%) néha verték meg súlyosan.

Ismert a gyerekkori abúzusok áldozatainak súlyos lelki sérülése, a távolható, felnőttkorban is fennálló pszichés problémák sűrűsödése – elsősorban a szorongásos képek, a depresszív tünetek, valamint az úgynevezett borderline szindróma gyakori megjelenése.¹¹ A „következményeknél” mutatkozó eltérés a jelen vizsgálatban is drámai volt. A **szexuális abúzust** elszenvedők között a (sikertelen¹²) öngyilkossági kísérlet elkövetők aránya több mint kilencszer, azok aránya pedig, akik álltak már pszichiátriai kezelés alatt több mint háromszor annyi volt, mint azok között, akik nem voltak szexuális abúzus áldozatai. A **súlyos fizikai bántalmazást** gyakran elszenvedők – arányaiban – ugyancsak kilencszer annyi öngyilkossági kísérletet követtek el, és ötször annyian álltak pszichiátriai kezelés alatt, mint azok, akiket nem bántalmaztak. Azok között, akiket csak néha verték meg brutálisan, még mindig háromszor magasabb volt az öngyilkossági kísérlet elkövetők, és több mint kétszer a pszichiátrián kezelték aránya, mint a nem bántalmazottak körében (4. számú táblázat).

11 Virág Gy. – Balog Á.: Szexuális abúzus. Belügyi Szemle, 2000/4–5., 110–126. o.

12 Értelmezésül csak az öngyilkossági kísérletekre kérdeztünk rá. Attól tartunk, hogy ha a „sikeres”, a befejezett szuicidiumokat is számba tudnánk venni, az arányok még riasztóbbak lennének.

4. számú táblázat
Az öngyilkossági kísérletek és a pszichiátriai kezelések aránya az abuzált mintákban és a nem bántalmazottak körében (%)

	öngyilkossági kísérlet elkövetettek aránya	pszichiátriai kezelések aránya
szexuális abúzus áldozata volt	19	20
nem volt szexuális abúzus áldozata	2	6
gyakran verték meg súlyosan	18	24
néha súlyosan megverték	6	11
soha nem verték meg súlyosan	2	5

A gyerekkori abúzus nem csak az áldozat érzelmi életére hat ki, de gondolkodását, kognitív működését is befolyásolja, módosítja¹³. A pszichés trauma alapvetően alakítja át a világ biztonságosságáról, megbízhatóságáról, az események bejósolhatóságáról alkotott elképzeléseket, az én hatékonyságának képzetét. A nem traumatizáltak gyakorta egyfajta irreális optimizmussal szemlélik a világot – általában és többnyire alulbecsülik annak veszélyeit és fölülértékelik kontroll-lehetőségeiket. Ezt a viszonyulást a lelki trauma az ellen-tétébe fordítja. A traumatizáltak számára a világ értelmetlen, kaotikus és rossz szándékú hely, amely ezért egyúttal kezelhetetlen, kontrollálhatatlan is. Az áldozat folytonosan a biztonságot keresi, amely elérhetetlennek tűnik – a jövő fenyegető és baljós előjelekkel teli.¹⁴

A vizsgálat nem minden területen jelzett jelentős eltérést a jövővel kapcsolatos félelmeket, szorongásokat illetően az abuzáltak és a nem abuzáltak között. Így például személyi sérüléssel járó közlekedési baleset bekövetkeztétől ugyanolyan arányban (33%) tartanak az abuzált és a nem abuzált mintában, és megegyezik azok aránya is, akik attól félnek, hogy a becsületükbe gázolnak (9%), valamint, akik úgy gondolják, hogy a jövőben testi sérülés áldozatává válnak, és könnyebben megsérülnek (9%). Nincs jelentős eltérés a súlyos sérülés bekövetkeztétől aggódók arányában sem (8, illetve 7%). Azoknak az aránya pedig, akik az átlagosnál gyakrabban tartanak attól, hogy valaki az életükre tör, a nem abuzált csoportban magasabb (15 és 11%). Ugyanakkor szignifikáns az eltérés a két csoport között a valamilyen bűncselekmény áldozatává válástól való diffúz szorongás esetében: a gyerekkorukban szexuális abúzust elszenvedettek 7%-a gondol gyakran arra, hogy valamilyen bűncselekmény áldozata lehet, míg a nem abuzáltak közül csak 4%-nak jut ez az átlagosnál gyakrabban eszébe. Nem meglepő, hogy az abuzált mintába tartozók elsősorban a szexualitással összefüggő jövőbeni

13 A. Soller: Transforming Trauma. A Guide to Understanding and Treating Adult Survivors of Child Sexual Abuse. Sage Publications Inc., 1995

14 Részletesen lásd: Virág Gy. – Balog Á.: i. m.

bántalmazásokkal kapcsolatban aggodnak gyakrabban, mint a nem abuzáltak. Attól, hogy zaklatják, vagy molesztálják – általános értelemben –, még ugyanolyan arányban aggodik az átlagnál gyakrabban mind a két csoport (20, illetve 19%). Az attól való átlagosnál gyakoribb félelem, hogy a munkahelyén a főnöke vagy a kollégája szexuálisan zaklatja, azonban már szignifikánsan magasabb a gyerekkorukban abuzáltak között (8, illetve 1,5%), és hasonlóan eltér a két csoportba tartozók között annak a lehetőségnek a megítélése, hogy a jövőben megerőszkolják (7 és 3%).

A vizsgálat adatai szerint a családon belüli erőszakot – mint láttuk, a gyerekkori szexuális abúzusok döntő része ebbe a körbe tartozik – a felnőtt lakosság 51%-a tartja ma Magyarországon jelentős problémának, és csak 16% azok aránya, akik szerint ez ma nem nagy probléma. Ez az arány – tekintettel a tradicionális hazai beállítódásra és a családi erőszak problémaként történő megjelenésének évi zedés megkétszerezésére – figyelemre méltó. Még akkor is, ha vélhetően érződik rajta a felvételtkor éppen zajló kampány, az ennek következtében az otthoni erőszakra irányuló jelentős közfigyelem, továbbá, ha feltételezzük a vélelmezett elvárásoknak való megfelelés tendenciáját, illetve tudjuk a véleménynyilvánítás és a tényleges attitűd közötti eltérés lehetőségét.

A családon belüli erőszak súlyának megítélésében jelentős eltérés van a nemek szerint: a férfiak 46%-a, a nőknek viszont több mint a fele (55%) tekintti jelentős problémának az otthoni erőszakot. (Az önköltöltős kérdőív mintájában ezek az arányok valamivel nagyobbak, de az eltérés ott is markáns: 49 és 59%). Eltérés van a gyerekkori abúzus mentén is: mind a brutális fizikai bántalmazások, mind a szexuális abúzusok áldozatai súlyosabb problémának tekintik az otthoni erőszakot, mint azok, akiket gyerekkorukban nem bántalmaztak (5. számú táblázat).

5. számú táblázat

A családon belüli erőszakot jelentős problémának tartók aránya az abuzált mintákban és a nem bántalmazottak körében (%)

	a családon belüli erőszak jelentős probléma
gyakran verték súlyosan	59
néha verték súlyosan	58
soha nem verték meg súlyosan	54
szexuális bántalmazás áldozata volt	58
nem volt szexuális bántalmazás áldozata	54

Ha a családi erőszak megítélését a nemek és a gyerekkori bántalmazások függvényében együttesen vizsgáljuk, azt látjuk, hogy az abúzus a férfiak erre vonatkozó véleményét nem befolyásolta, a nők esetében viszont jelentősen fokozta a probléma súlyossága iránti érzékenységet (6. számú táblázat).

6. számú táblázat

A családon belüli erőszakot jelentős problémának tartók aránya az abuzált mintákban és a nem bántalmazottak körében nemek szerinti megoszlásban (%)

	a családon belüli erőszak jelentős probléma	
	nő	férfi
gyakran verték súlyosan	72	47
néha verték súlyosan	62	54
soha nem verték meg súlyosan	58	48
szexuális bántalmazás áldozata volt	68	33
nem volt szexuális bántalmazás áldozata	59	49

Az áldozatok és az áldozatsegítés helyzetének szomorú, bár reális jellemzője, hogy 100 megkérdezettből mindössze nyolc olyan volt, aki azt mondta, hogy hallott valamilyen szervezetről, alapítványról, amelyik a bűncselekmények áldozatait segíti, és legalább egyet meg tudott nevezni közülük, míg 24 állította, hogy hallott már ilyenről, de nevet nem tud mondani. Vagyis a megkérdezettek több mint kétharmada nem is hallott áldozatsegítő szervezetekről.

Összegzés

Ez a vizsgálat is megerősítette, hogy a szexuális viktimizáció mérésére az ilyen típusú eszközök, illetve az ezek során rendelkezésre álló kérdésfeltevesi lehetőségek kevésbé alkalmasak. Ezért a szexuális sértetté válásra vonatkozó kérdések elemzésétől – figyelemmel az alacsony elemszámmra is – eltekintettünk.

Használhatónak mutatkoztak viszont az önköltöltős kérdőív retrospektív, a gyerekkori abúzust vizsgáló kérdései. Ezek alapján úgy tűnik, jelentős, 2% körüli a felnőtt lakosságban a gyerekkorukban szexuálisan bántalmazottak aránya. Ezzel megegyezik azok aránya, akiket gyerekkorukban rendszeresen brutálisan vertek, és hatszor ennyien vannak azok, akiket időnként súlyosan megverték. Ez százezres nagyságrendű szexuális és milliós nagyságrendű fizikai bántalmazottat jelent a mai magyar felnőtt népességben. Az abúzusok nagy részét rokonok, ismerősök követik el.

Az adatok megerősítik, hogy a gyerekkori szexuális bántalmazásra sokszor nem derül fény: az abuzáltak kevesebb mint fele mondta el valakinek bántalmazását, és száz esetből csak nyolcban tettek feljelentést.

A szexuális abúzus nagyobb arányban érinti a lányokat, mint a fiúkat. Az arány azonban a férfiak esetében is jelentős (1,2%), és elgondolkodtató, hogy az elhallgatások száma körükben sokkal magasabb, illetve a feljelentések aránya lényegesen alacsonyabb.

A gyerekkori bántalmazások súlyos traumatizáló hatását mutatja, hogy az abuzáltak körében mind az öngyilkossági kísérletet elkövetők, mind a psi-

chiátriai kezelésben részesültek aránya sokszorososa a nem bántalmazottak közötti arányoknak. Az abúzus befolyásolja a jövővel kapcsolatos félelmeket is. Ez egyfelől az ismétlődés lehetőségétől – a szexuális zaklatás vagy erőszak jövőbeni megtörténtétől – való fokozott aggodásban mutatkozik meg, illetve abban, hogy a jövőben valamilyen – konkrétan nem meghatározott – bűncselekmény áldozatává válhatnak. Utóbbi egyfajta diffúz szorongás jelzője lehet.

IRODALOM

Korinek L.: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988
 Korinek L.: A szexuális viktimizáció összefüggései. Kézirat, 2004
 Kroll, P.: A Conspiracy of Silence. Sexual abuse of Children. *The Plain Truth*, July 1990
 Salter, A.: Transforming Trauma. A Guide to Understanding and Treating Adult Survivors of Child Sexual Abuse. Sage Publications Inc., 1995
 Virág Gy. – Kó J.: Lakossági vélemények a szexuális erőszakra. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 35. OKKrl, Budapest, 1998
 Virág Gy. – Balog Á.: Szexuális abúzus. *Belügyi Szemle*, 2000/4–5.
 Wolfe, D. A. – Wolfe, V. V. – Best, C. L.: Child Victims of Sexual Abuse. In: Hasselt – Morrison – Bellack – Hersen (eds.): *Handbook of Family Violence*. Plenum Press, 1988

A kiemelt nemi bűncselekmények alakulása 1970 (1973) és 2002 között

év	erőszakos nemi közszülés	szemérem elleni erőszak	természet elleni fajtalanság	természet elleni erőszakos fajtalanság	megrontás	vértörzés	kiemelt bűncselekmények összesen
1970	764	337	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	-
1971	702	339	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	-
1972	577	293	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	-
1973	596	346	95	80	286	29	1 432
1974	539	278	48	78	278	27	1 248
1975	557	257	94	89	201	23	1 221
1976	465	298	70	66	261	38	1 198
1977	430	275	156	83	247	25	1 216
1978	491	274	46	71	258	33	1 173
1979	434	286	55	94	258	32	1 159
1980	469	273	34	72	217	18	1 083
1981	562	235	57	87	235	27	1 203
1982	483	288	39	106	263	27	1 206
1983	622	343	42	136	222	22	1 387
1984	653	405	44	151	343	42	1 638
1985	593	306	34	112	294	28	1 367
1986	622	365	57	141	264	33	1 482
1987	485	322	44	104	221	25	1 201
1988	438	263	37	91	246	15	1 090
1989	457	229	24	84	206	22	1 022
1990	468	196	24	87	159	20	954
1991	470	202	17	81	146	9	925
1992	438	218	9	82	166	16	929
1993	410	184	17	84	165	17	877
1994	436	282	44	110	187	27	1086
1995	417	228	42	101	193	14	995
1996	423	263	19	65	150	12	932
1997	392	248	34	105	185	15	979
1998	346	237	40	83	163	13	882
1999	331	212	59	132	218	17	969
2000	294	204	50	91	184	28	851
2001	321	185	22	83	178	7	796
2002	293	222	12	83	178	13	801
összesen	13 642	7702	1365	2832	6572	674	33 302
évi átlag (30 év)	455	257	46	94	219	22	1 110

Forrás: ERÜBS

A gyermekkori testi fenyítés, bántalmazás és az érintettek nevelési eszközei

A gyerekek bántalmazásáról egyre több szó esett az elmúlt években, a ké-szülő családon belüli erőszakról szóló jogszabály is e viták egyik követke-zménye. Arról azonban nagyon keveset tudunk, hogy valójában mi történik a gyerekekkel, milyen mélységű és kiterjedtségű a probléma, ki miként véleke-dik szülőként, gyermekként, és milyen formában és súlyossággal bántalmazzák a gyerekeket. Az UNICEF firenzei székhelyű Innocenti Kutatóintézete által 2003-ban közzétett jelentés szerint Magyarország nemzetközi összehason-lításban nagyon előnytelen helyet foglal el az OECD-országokban végzett felmérés alapján. E szerint a fizikai erőszak következtében meghalt gyerekek száma tizenháromszor magasabb, mint az utolsó helyen álló Spanyolország-ban.¹ A kutatás alapjául szolgáló statisztikai adatok azonban biztosan nem tükröznek pontos képet. A ma rendelkezésre álló KSH-adatokból aligha mu-tatható ki hitelt érdemlően, hogy milyen mértékű a gyerekek veszélyeztetett-sége akár bántalmazás, akár elhanyagolás tekintetében. Ugyanakkor az ilyen – akár helytelen következtetéseket – levonó kutatások segíthetnek fel-hívni a figyelmet a téma fontosságára és az adatok, a tényleges helyzet is-meretének hiányára.

A bántalmazás megítélése nagyon eltérő. Többnyire a súlyos, életellenes vagy nagy médiafigyelmet kiváltó ügyek válnak ismertté, és ezek erőteljesen befolyásolják – megosztják – a közvéleményt. A szakmai vitákra mindeddig kevés mód nyílt, mint ahogy arról sincsenek ismereteink, hogy a szakmai és a laikus közvélemény hogyan vélekedik a bántalmazás megelőzésének és megfelelő kezelésének szükségességéről, lehetséges formáiról, vizsgálatok, felmérések hiányában.

A bántalmazások különféle formáinak megközelítése és elutasítottága nagy különbségeket mutat. Míg a szexuális visszaéléseket, tapasztalataim szerint, a közvélemény egyértelműen elutasítja, és szigorúan büntetné – igaz, a definíciók itt sem tisztáztak –, a testi fenyítéssel kapcsolatosan sokkal ár-nyaltabb a kép. Az érzelmi abúzus pedig többnyire nem is ismert kategória, kevésbé megfogható, nehezebben alkotnak véleményt róla az emberek. Az elhanyagolásnak is csak a köznapi értelmezése használatos, ezt viszont a

¹ Családban, védtelenül. Interjú Marta Santos Paísszal, az Innocenti Kutatóintézet igazgatójával. Népszabadság, 2003. szeptember 22.

laikus többség nagyon elítéli anélkül, hogy a körülményeket és lehetőségeket mérlegelné. Az eddigi kutatások és vizsgálatok is döntően a súlyos, fizikai és szexuális visszaélésekre, elhanyagolásokra fókuszáltak, míg a mindennapi, illetve kevésbé súlyos, vagy annak tűnő formákra egyáltalán nem.²

A COLPI megbízásából a Tárkiban 1998-ban végzett vizsgálat összehasonlítási alapot ad jelen kutatás eredményeihez is. Tóth Olga³ kutatásában a megkérdezettek 38%-a véli úgy, hogy sok gyerekkel fordul elő, hogy szülei gyakran megverik őket, míg 39% véleménye szerint ez nem túl gyakori, 16,2% vallja, hogy ez nagyon ritka, és 5,9% nem tudott válaszolni. A megkérdezett 1010 18 évesnél idősebb nő 4,9%-át verték a szülei rendszeresen, 12,6%-ukkal fordult elő, hogy nagyon megverték. A megkérdezettek 13,3%-a verte, pofozta meg a gyermekét, és 14,2% verte meg úgy a gyereket, hogy azt később ő maga is megbánta. A megkérdezettek közül csak 17% vélte úgy, hogy a szülőnek nincsen joga megpofozni a gyereket, 12% kerülte ki a választ, és 70% elfogadta a szülő eme jogát. A magukat vallásosnak – döntően katolikusnak – tartók még magasabb arányban, 83%-ban vélték úgy, hogy a gyerekek engedelmességre szoktatásának a verés jó eszköze.

Az általunk végzett vizsgálat adatai ettől több ponton eltérnek. A jelen kutatásban részt vevők közül a gyermekkori büntetésre vonatkozó kérdésekre viszonylag kevesen válaszoltak, mint ahogy arra a kérdésre is, hogy őket veréssel büntették-e. A mintába kerültek 42%-a válaszolt a testi fenytéssel összefüggő kérdéseket is tartalmazó önkitaltós kérdőívre, de közülük is csak alacsony százalékban adnak választ a saját gyermekkori testi fenytésre, illetve saját gyermeknevelési szokásaikra vonatkozóan (1. számú táblázat).

1. számú táblázat
A gyerekkorukban veréssel büntetett felnőttek aránya (N = 5792)

gyerekkorukban veréssel büntetett	gyakoriság	%
említi	1402	24,2
nem említi	4226	73,0
nem válaszolt	164	2,8
összesen	5792	100,0

Ebből önmagában nyilvánvalóan nem lehet messzemenő következtetést levonni, különösen, ha például a kábítószer-fogyasztásra vagy szexuális visszaélésekre vonatkozó kérdéssel vetjük össze a válaszolók számát, ami jóval alacsonyabb. A nehézség abból adódik, hogy nem tudhatjuk meg, hogy azok, akik nem említik a gyermekkori verést (73%), ezt azért nem tették, mert nem érintettek, illetve nem is tartják felvetésre érdemesnek ezt a problémát,

² Kerecsi Klára: Védtelen gyermek. KJK, Budapest, 1995; Tóth Olga: Erőszak a családban. Tárk, Budapest, 1999; Morvai Krisztina: Terror a családban. Kossuth Kiadó, Budapest, 1998; Németh Zsolt: A gyermekek sérelmére megvalósuló szexuális bűnözés kriminológiai vizsgálata. OKRI, Budapest, 2000 [kézirat]; Virág György: Áldozatok testközelben. Kriminológiai Közlemények 51. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1995; Herczog Mária (szerk.): Ne hagyjuk őket magukra! Megelőző az újszülöttségig. CSAGYI-könyvek, 2001

³ Tóth Olga: i. m.

vagy éppen azért, mert rossz emlékeik, érintettségük okán nem szívesen veszik az ilyen kérdezősködést.

A vizsgálatban feltették azt a kérdést, hogy a válaszadó véleménye szerint milyen bűncselekményből követik el a legtöbbet. Ebben a bántalmazás mellett a gyermekek elleni bűncselekmények és a családon belüli erőszak is megjelenik mint említett leggyakoribb bűncselekmény, ha nem nagy számban is. A három lehetőség közül összesen 346 esetben teszik az első három helyre a bántalmazást, 20 esetben a gyermekek elleni és 19 esetben a családon belüli erőszakot. Megítélésem szerint, ennek nem elsősorban a személyes érintettség, hanem az utóbbi évek kiemelt médiafigyelem az oka. Önmagában is érdekes azonban, hogy mennyien gondolnak erre. Arra a kérdésre, hogy a családon belüli erőszak mennyire jelent súlyos problémát, nagyon határozottan azt válaszolták, hogy nagy, illetve nagyon nagy probléma, és csak a válaszadók 5%-a szerint nem jelent ez gondot, vagyis mára biztosan tudatosodott ennek a kérdéskörnek a fontossága és jelentős súlya (2. számú táblázat).

2. számú táblázat
A közvélemény tájékozottsága a családon belüli erőszak gyakoriságáról

Mennyire jelent problémát ma Magyarországon a családon belüli erőszak?	férfi		nő		összesen	
	abszolút	relatív	abszolút	relatív	abszolút	relatív
nem tudom	251	5,4%	246	4,6%	497	4,9%
egyáltalán nem probléma	195	4,2%	181	3,4%	376	3,7%
kevésbé probléma	703	15,1%	570	10,6%	1 273	12,7%
igen, probléma	1365	29,4%	1418	26,4%	2 783	27,8%
nagy probléma	1045	22,5%	1360	25,3%	2 405	24,1%
nagyon nagy probléma	1078	23,1%	1584	29,5%	2 662	26,6%
nincs válasz/nincs adat	14	0,3%	10	0,2%	24	0,2%
összesen	4651	100%	5369	100%	10 020	100%

Ugyanakkor a férfiak és nők megítélése nem egyezik ebben a kérdésben. A nők 29,5%-a, míg a férfiaknak csak 23,2%-a tekinti ezt nagyon nagy problémának, de férfiak és nők közül körülbelül ugyanannyian (3,4, illetve 4,2%) egyáltalán nem tekintik súlyosnak. Ez mindenképpen jelzi a nők nagyobb érzékenységét, esetleg érintettségét e területen, vagy éppen az általuk inkább olvasott, nézett média erősebb érdeklődését e téma iránt. Arra is utalhat, hogy a média erőteljesen tematizálhat egy ügyet – meggyőződésünk, hogy ebben az esetben erről van szó elsősorban –, de hogy valójában mit értenek ezen a megkérdezettek, és mit tekintenek családon belüli erőszaknak, arra persze itt nem kaphatunk választ. Ha összehasonlítjuk, mondjuk a fiatalkori elkövetés, vagy az erőszakos bűncselekmények súlyosságának megítélésével, akkor jóval kisebb súlyúnak tekintik a megkérdezettek a családon belüli erőszakot, mint ahogy azt is nagyon kevesen gondolják, hogy a gyereket

komolyabb sérelem érheti az iskolában – erre egyébként nagyon kevesen is válaszoltak –, illetve, hogy őket magukat zaklatnák, molesztálnák, vagy megerőszakolnák.

3. számú táblázat

A megkérdezett érintettsége szülőként az iskolai bántalmazásban

Gyermekeit valamilyen komolyabb sérelem éri az iskolában	férfi		nő		összesen	
	abszolút	százalék	abszolút	százalék	abszolút	százalék
egyáltalán nem hiszem, hogy előfordulhat	830	40,9%	926	38,5%	1756	39,6%
talán előfordulhat	428	21,1%	463	19,2%	891	20,2%
igen, előfordulhat	408	20,1%	528	22,0%	936	21,1%
könnyen előfordulhat	191	9,4%	244	10,2%	435	9,8%
nagyon könnyen előfordulhat	172	8,5%	243	10,1%	415	9,3%
összesen	2029	100%	2404	100%	4433	100%

A fiatalkori bűnözést a válaszadók 32,4%-a tartja nagyon súlyos problémának. Jóval kevesebben (1,5, illetve 1,3%) vélik úgy, hogy ez egyáltalában nem jelent problémát, csakúgy, mint az erőszakos bűncselekményeknél, ahol 41,7% ez az arány. Arra a kérdésre, hogy az iskolában a gyereket komolyabb sérelem érheti – bármit jelentsen is ez –, jóval kevesebben is válaszoltak, de közülük 415 (4,1%) vélte úgy, hogy ez nagyon könnyen megtörténhet (3. számú táblázat), és 1,6, illetve 1,3% ítélte meg úgy, hogy ezek egyáltalán nem jelentenek problémát.⁴ Érdekes módon a női válaszok ezeknél a kérdéseknél nem azt a feltételezést erősítik, hogy a nők feltétlenül védtelenebbnek éreznék magukat, vagy érzékenyebben ítélnék. A férfiak közül például jóval kevesebben gondolják, hogy egyáltalán nem válhatnak testi sértés áldozatává, illetve ennek következtében súlyosan megsérülnek, vagyis a nők inkább biztonságban érzik magukat. A megkérdezett nők és férfiak szinte azonos arányban osztoznak abban a félelemben, hogy könnyebben megsérülhetnek, vagy valamilyen bűncselekmény áldozatai lesznek. Természetesen azt nem tudhatjuk, hogy ki hogyan értelmezte a testi sértés áldozatává válást és a súlyos sérülést. Lehet, hogy a többség utcai inzultusra, de legalábbis idegen által elkövetett cselekményre gondolt, nem pedig hozzátartozóra. Így érthető a válaszadók eltérő aránya, mivel a bűncselekmények többségében férfiak az áldozatok, nem pedig nők. Mégis érdekes lehet, hogy a nők inkább biztonságban érzik magukat ebből a szempontból.

⁴ Minden kutatásnál kérdéses persze, hogy milyen meghatározás, képzet alapján kategorizál, illetve véleményez a megkérdezett, amennyiben nincs megállapodás abban a tekintetben, hogy a különféle kategóriákon mit értünk. Izgalmas lenne önmagában arról is információval rendelkezni, hogy a válaszadók mit értenek az egyes fogalmakon.

Azok közül, akiket rendszeresen vertek gyermekkorukban, nem tekintik többen súlyosabbnak a családon belüli erőszakot, mint azok, akikkel ez soha, vagy csak ritkán történt meg. Arra nem tudunk válaszolni, hogy e mögött az a meggyőződés áll-e, hogy ez normális dolog. Az is feltehető, hogy azok, akiket nem vertek, nem tudják megítélni, hogy ez mennyire súlyos vagy széles körű probléma, mert erre a vizsgálat nem adhatott választ. Ez is azt támasztja alá, hogy a saját élmény, illetve annak megítélése, feldolgozottsági foka nem biztos hogy általánosításra sarkallja a véleményt formálókat.

A gyermekkori büntetésekre vonatkozó kérdések a testi fenytésen kívül más lehetőségekre is rákérdesznek, így a zsebpénzmevonasra, a szobafogságra, a valamilyen foglalatosságtól eltiltásra, illetve a nem büntető szülői magatartásra. Az önkitöltős kérdőívekben csak kis hányad ad választ, vagy, említi ezeket a formákat. Így a szobafogságot 634-en, a zsebpénzmevonaszt 222-en, az eltiltást már jóval többen, 1543-an, és alig valamivel kevesebben, 1402-en a verést jelölik meg a lehetséges büntetések formájaként, míg meg nem határozott, más büntetést 559-en kaptak. A válaszadók számához képest nagyon magas azoknak a száma, akiket gyermekkorukban egyáltalán nem büntettek. Közel egyharmad (1929 fő) szerint nem voltak büntetve, de hogy ezen pontosan mit értenek, azt nem tudjuk. Nem biztos, hogy a nagyon gyakori érzelmi zsarolást, szeretetmevonaszt, vagy éppen különféle tevékenységek elvonását, vagy pluszfeladatok végzését a megkérdezettek büntetésként élték meg, illetve ezeket a többnyire negatív élményeket a megszépítő messzeség vagy a háritás meg nem történtté teszi.

A testi fenytéssel büntetettek száma alacsonyabb a nem büntetettekénél, kevesebb mint egynegyede a válaszolóknak (24,2%), de jóval magasabb, mint a Tóth Olga kutatásában szereplő arány. Ott a megkérdezett nők 4,9%-át verték rendszeresen, és 12,6%-ukat néha. A mi mintánkban a gyermekkorukban büntetésként megverték aránya nők esetében 19%, a férfiaknál pedig 30,2%, a súlyos bántalmazásként megélt verés pedig gyakran, a férfiak 2,1, a nők 1,7%-a esetében fordult elő, míg a néha előforduló 14,8 és 11,9%, szintén alapvetően eltér a korábbi kutatási eredményektől. Nem tudhatjuk, hogy ez a rendkívül erőteljes eltérés miből adódik. A férfiak és nők arányának megoszlása arra utal, hogy a fiúkat gyakrabban verték, mint a lányokat.

A gyermeket verők személye sem közömbös, ha meg akarjuk érteni a szülői viselkedést és a családi szerepeket, de a mintába került kérdések e vizsgálatban a kérdések limitált száma miatt mélyebb elemzésre nem adhatnak módot. A szülők együttesen 22,1%-ban, az apák 14,8%-ban, míg az anyák az apáknál gyakrabban 19,2%-ban verik a gyerekeket, a vizsgálatban elmondottak szerint. Érdekes, hogy 0,8%-ot, 46 esetet képviselnek a testvérek, de nem tudjuk, hogy ők szülői szerepben léptek-e fel. A nevelőapák, nevelő-

anyák és más rokon összesen 2,2%-ban büntetett veréssel, de itt a nevelőapák a nevelőanyáknál 2,5-szer gyakrabban ütöttek.

Életkori tekintetben jól elkülönülnek a 60 éven felüliek, mint a leginkább veréssel neveltek, és minél fiatalabbak a válaszolók, annál kevesebbet érint ez a probléma, még ha az esetszámok nem jelentenek is meghatározó különbséget (4. számú táblázat).

4. számú táblázat

A válaszadók személyes gyermekkori érintettsége a testi fenytésben, életkorok szerint

életkor-csoportok	gyerekkorában veréssel büntették			
	emliti	nem emliti	nem válaszolt	összesen
18-29	202	955	22	1179
30-39	196	816	15	1027
40-49	256	762	22	1040
50-59	290	720	34	1044
60-	456	949	71	1476
összesen	1400	4202	164	5766

Az iskolai végzettség tekintetében egyértelmű a tendencia, hogy a nyolc általános és szakmunkásképzőt végzetteket szignifikánsan gyakrabban verték, mint a magasabb iskolai végzettségűeket, de a gimnáziumi érettségivel rendelkezőket valamivel alacsonyabb számban, mint a felsőfokú végzettségűeket (5. számú táblázat). Ezen belül valamennyi kategóriában a nőket jóval kevesebbet verték, mint a férfiakat.

5. számú táblázat

A válaszadók iskolai végzettség szerinti megoszlása a testi fenytés személyes érintettséget vizsgáló kérdésre

Gyermekkorában veréssel büntették?	legmagasabb iskolai végzettség						
	8 osztály vagy kevesebb	szakmunkás-képző	szak-középiskola	gimnáziumi érettség	felsőfokú	nincs válasz/nincs adat	összesen
emliti	485	384	199	166	163	5	1402
nem emliti	1080	1035	762	698	647	4	4226
nem válaszolt	67	38	27	17	14	1	164
összesen	1632	1457	988	881	824	10	5792

Jelenlegi anyagi helyzetüket tekintve, a gyermekkorában veréssel büntettek közül a legtöbben a társadalom anyagi szempontból alsó felébe tartozónak tekintik magukat, míg közel azonos arányban a felső felébe és a legrosszabb 20%-ba, de ez együtt is csak a fenti csoport felét teszi ki (6. számú táblázat).

Arra a kérdésre, miszerint előfordult-e, hogy gyermekkorában nagyon megverték és ezt súlyos bántalmazásnak élte meg a megkérdezett, jóval kisebb esetszámokat kaptunk. A gyakran veréssel neveltek 7,9%-át bántalmaz-

6. számú táblázat

A testi fenytés személyes érintettséget vizsgáló kérdésre válaszolók megoszlása társadalmi helyzet szerint

Ön hova sorolná családjának, háztartásának anyagi helyzetét?	Gyermekkorában veréssel büntették?			
	emliti	nem emliti	nem válaszolt	összesen
a legjobb helyzetű 1%	9	14	2	25
a legjobb helyzetű 20%	8	35	1	44
a felső felébe	222	845	14	1081
az alsó felébe	831	2620	76	3527
a legrosszabb helyzetű 20%	211	433	23	667
a legrosszabb helyzetű 1%	76	128	4	208
nem válaszolt	45	151	44	240
összesen	1402	4226	164	5792

7. számú táblázat

A súlyos testi fenytésben való személyes érintettséget vizsgáló kérdésre válaszolók megoszlása társadalmi helyzet szerint

Ön hova sorolná családjának, háztartásának anyagi helyzetét?	Előfordult-e gyermekkorában, hogy nagyon megverték, amit ön akkor komoly bántalmazásként élt meg?				
	igen, gyakran	igen, néha	nem, soha	nem válaszolt	összesen
a legjobb helyzetű 1%	3	4	17	1	25
a legjobb helyzetű 20%	3	3	37	1	44
a felső felébe	17	103	927	34	1081
az alsó felébe	51	482	2886	108	3527
a legrosszabb helyzetű 20%	20	119	497	31	667
a legrosszabb helyzetű 1%	12	35	148	13	208
nem válaszolt	5	22	161	52	240
összesen	111	768	4673	240	5792

ták súlyosan, nem rendszeresen – a kérdőívben néha – több mint felét, 768-at. Itt eltűnik a nemek közötti különbség, viszont az iskolai végzettségtől függő különbségek megmaradnak (7. számú táblázat).

További érdekes összehasonlításra ad alkalmat a veréssel büntettek és a súlyos bántalmazást megélték számának összevetése (8. számú táblázat). A legtöbben (60%) azt mondják, hogy a verés nem volt megalázó, és nem

8. számú táblázat

A súlyos testi fenytés gyakorisága a gyermekkorukban bántalmazott válaszadók között

Gyermekkorában veréssel büntették	Előfordult-e gyermekkorában, hogy nagyon megverték, amit ön akkor komoly bántalmazásként élt meg?				
	igen, gyakran	igen, néha	soha	nem válaszolt	összesen
emliti	91	422	860	29	1402
nem emliti	18	341	3750	117	4226
nem válaszolt	2	5	63	94	164
összesen	111	768	4673	240	5792

„nagyon” érték meg. Ugyanakkor 30%-kal ez néha, míg 6,5%-kal gyakran megesett. Személyes interjúk esetén sor kerülhetett volna a további finomításokra és meghatározásokra, de ezek az adatok így is érdekes képet mutatnak. Azt például biztosan mondhatjuk, hogy a válaszolók több mint 60%-a ma nem tekinti a gyermekkori verést komoly bántalmazásnak.

Az iskolai végzettség szerinti felosztás szerint a verés inkább az alacsonyabb státusú szülőkre jellemző, akik a fiúkat verik, feltehetően ezt használják fegyelmezésre, hatékonyabb nevelési technikák ismeretének hiányában – esetleg meggyőződésből – talán a fiúk „szükségleteivel” kapcsolatos sztereotíp megítélés okán is. A súlyos bántalmazást a kontrollvesztés, illetve az abuzív szülői magatartás válthatja ki elsősorban. A minta nem tett különbséget a gyerek nemében, fiúk és lányok esetében közel azonos mértékben fordul elő (9. számú táblázat). Ha ez a megközelítés reális, akkor ez fontos adalék lehet a családon belüli erőszak kérdéséhez is, noha azt eddig is tudtuk, hogy a fizikai bántalmazást a fiúk, míg a szexuális visszaélést elsősorban a lányok szenvedik el. Persze ebből az adatból nem vonhatunk le általánosítható következtetést, de azt jogosan vélelmezhetjük, hogy a fiúkat gyakrabban tartják nehezen fegyelmezhetőnek, vagy olyanoknak, akiknek nem segít más, mint a verés, illetve ahol a szülő úgy érzi, indokolt, ha az erejét és hierarchiában elfoglalt helyét demonstrálja. Az is felmerül, hogy indokolt az a – különösen a nőmozgalmak képviselői körében – kevésbé népszerű felvetés is, hogy a később erőszakossá váló férfiakat is nagyrészt nők nevelték, és úgy tűnik, hogy a mintába bekerült nők közül sokan nem tudtak, vagy akartak erőszakmentes viselkedési mintát mutatni.

A gyermekkorukban veréssel büntetettek és a fizikailag súlyosan bántalmazottak közötti számok elérést mutatnak. Míg az elszenvetett verést 1402-en

9. számú táblázat

A gyermekkorukban bántalmazott válaszadók nem és iskolai végzettség szerinti megoszlása

Gyermekkorában veréssel büntetett?	legmagasabb iskolai végzettség						összesen
	8 osztály vagy kevesebb	szakmunkás-képző	szak-közép-iskola	gimnáziumi érettségi	felsőfokú	nincs válasz/nincs adat	
férfiak (%)	38	32,2	24,5	32	25,9		30,2
említi	222	296	123	72	94	4	811
nem említi	338	601	366	233	259	3	1800
nem válaszolt	22	23	14	6	10	1	76
összesen	582	920	503	311	363	8	2687
nők (%)	25	16,4	15,6	16,5	14,5		19
említi	263	88	76	94	69	1	591
nem említi	742	434	396	465	388	1	2426
nem válaszolt	45	15	13	11	4	0	88
összesen	1050	537	485	570	461	2	3105

említik, addig a gyakran súlyosan megverték száma 91 (6,5%), a néha súlyosan megverték száma 422 (30%), a többiek (860 fő) soha nem bántalmazták súlyosan. Ez ijesztően magas szám, de nincsen információ a verés mikéntjéről és eszközeiről sem, meg persze arról sem, hogy ki mit tekint súlyos vagy kevésbé súlyos esetnek.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a kutatásban megkérdezettek és választ adók körében – és ez reprezentatívnak tekinthető a minta alapján – a gyermekkorúak többségét nem verték, nem verik, sokakat egyáltalában nem büntetnek, viszont magasnak tűnik az időnként megverték száma, azonban örvendetesen alacsony a fizikailag súlyosan bántalmazottaké. Közben azt is fel kell tételeznünk – noha erre nincsen bizonyítékunk –, hogy az adatközlés ebben a nagyon érzékeny kérdésben talán nem teljesen őszinte és nyílt a lehetséges szégyenérzet, fájdalmas emlékek, tekintélytiszteltet vagy más okán.

Nem állítjuk azt, hogy csak a verés a rossz büntetés, mert ütés nélkül is lehet súlyos, gyógyíthatatlan károkat okozni a gyerekek nevelése során, de a testi fenytések gyakorisága és súlyossága semmiképpen sem alóbecsülendő mértékű.

Gyakori kérdés, illetve felvetés, hogy azok, akiket bántalmaztak, vertek, milyen mértékben válnak maguk is hasonló eszközökkel nevelővé, illetve bántalmazóvá. A megkérdezettek közül sokkal kevesebben büntetik veréssel gyermeküket, illetve jóval kevesebben említik ezt a büntetési formát, mint ahányan ilyen büntetést kaptak gyermekkorukban.

Anyagi helyzetük szerinti megoszlásukat mutatja a 10. számú táblázat.

Iskolai végzettség tekintetében nincs olyan jelentős különbség, bár a nők közül a nyolc általánost végzettek magasabb számban állítják, hogy verik a gyermeküket, mint az azonos végzettségű férfiak. Több nemzetközi kutatásban is leírt adat támasztja alá, hogy a fizikai erőszak tekintetében a nők ma-

10. számú táblázat

A válaszadók között a testi fenytést nevelési eszközként alkalmazók társadalmi helyzete

Őn hova sorolná családjának, háztartásának anyagi helyzetét?	Előfordult-e, hogy megverték a gyermeket valamiért?					
	nincs gyerekek	nem, soha	igen, néha	gyakran	nem válaszolt	összesen
a legjobb helyzetű 1%	3	10	8	0	4	25
a legjobb helyzetű 20%	14	12	10	0	8	44
a felső felébe	224	423	294	3	137	1081
az alsó felébe	523	1423	1142	6	433	3527
a legrosszabb helyzetű 20%	83	269	230	4	81	667
a legrosszabb helyzetű 1%	22	81	73	3	29	208
nem válaszolt	25	79	49	3	84	240
összesen	894	2297	1806	19	776	5792
		(46,9%)	(36,9%)	(0,3%)		

11. számú táblázat

A testi fenyítést nevelési eszközként alkalmazó válaszadók nemi megoszlása

Előfordult-e, hogy megverték a gyereket valamiért?	neme		összesen
	férfi	nő	
nincs gyereke	513	381	894
nem, soha	1055	1242	2297
igen, néha	733	1073	1806
gyakran	4	15	19
nem válaszolt	382	394	776
összesen	2687	3105	5792

12. számú táblázat

A testi fenyítést nevelési eszközként alkalmazó válaszadók iskolai végzettség szerinti megoszlása

Előfordult-e, hogy megverték a gyereket valamiért?	legmagasabb iskolai végzettség						összesen
	8 osztály vagy kevesebb	szakmunkás-képző	szak-középiskola	gimnáziumi érettségi	felsőfokú	nincs válasz/nincs adat	
nincs gyereke	150	200	215	191	135	3	894
nem, soha	647	607	364	332	345	2	2297
igen, néha	593	460	265	238	246	4	1806
gyakran	14	3	2	0	0	0	19
nem válaszolt	228	187	142	120	98	1	776
összesen	1632	1457	988	881	824	10	5792

gasabb esetszámot képviselnek, és ez az iménti megállapítást is erősíti (11., 12. számú táblázat).⁵

Ennek egyik magyarázata az, hogy a nők sokkal több időt töltenek el a gyerekekkel, és így a fegyelmezés nagy része is rájuk hárul. Az összes verést említő között magasabb számban fordulnak elő a nők a mintában (106 férfi, 141 nő), beleszámítva a több női válaszadó számát is. Ez azért is jelentős adat, mert egyben azt is jelzi, hogy további gondos vizsgálódásra van szükség, ha komolyan akarjuk venni a családon belüli erőszakot, a gyermekbántalmazás megelőzését és kezelését.

Az adatok kezelésében és értelmezésükor ugyanakkor nem árt az óvatosság, mert vannak egymásnak ellentmondó adatok is a vizsgálatban. Arra például nem tudunk magyarázatot találni, hogy azok közül 12-en, akik azt állították az egyik kérdésre adott válaszukban, hogy veréssel büntetik a gyermeküket, egy másik kérdésre azt válaszolják, hogy soha nem fordult elő, hogy megverték volna a gyereket, és ó-an azok közül is ezt mondják, akiknek nincsen gyerekük. A veréssel büntetők egyébként többnyire csak néha ütik meg a gyereket, és többen ezt nem is tekintik úgy – jogosan –, hogy ők

⁵ National Institute of Justice: Prosecution of Child Abuse and Neglect Cases. In: Legal Interventions in Family Violence: Research Findings and Policy Implications. National Contest Journal, July, 1998, pp. 12–20.

veréssel büntetnek (nyilván általában). A veréssel büntető szülők közül 19-ri gyakran a gyermekét, ami 2,7%, a többiek ezt csak ritkán teszik.

Azok közül, akiket gyermekkorukban veréssel büntettek, 671-en mondják, hogy maguk is verik néha a gyereküket, de csak nyolcan azt, hogy ez gyakran fordul elő (13. számú táblázat).

13. számú táblázat

A gyakori testi fenyítés hatása a válaszadók saját nevelési gyakorlatában

Előfordult-e, hogy megverték a gyereket valamiért?	gyermekkorában veréssel büntették			
	említi	nem említi	nem válaszolt	összesen
nincs gyereke	181	704	9	894
nem, soha	397	1863	37	2297
igen, néha	671	1111	24	1806
gyakran	8	10	1	19
nem válaszolt	145	538	93	776
összesen	1402	4226	164	5792

Mivel a válaszadók száma alacsony, csak fenntartásokkal kezelhetjük ezt az adatot, de vélelmezhetően azt is jelenti, hogy a verést nem tekintik jó eszköznek azok, akiket testileg fenyítettek. A gyermekkorukban vertek közül 110-en válaszolták azt, hogy nem büntetik egyáltalán saját gyermeküket, viszont 417-en, hogy megbeszéljük a történeteket, ami azt is jelzi, hogy kerestek és találtak jobb, vagy számukra elfogadhatóbb fegyelmezési technikákat.

Érdekes különbségtétel, hogy valaki a büntetések között említi-e a verést, illetve hogy mit válaszol az „Előfordult-e, hogy megverték a gyermeket valamiért?” kérdésre. Míg az előbbire összesen 247-en mondtak igent, addig az utóbbira 297-en, ebből 294-en néha verik a gyereket. A két szám közötti különbség nem jelentős, de felveti azt a kérdést, hogy aki nem tekinti büntetésnek a verést, az miért üti a gyereket. Ez is azt jelzi, hogy gyakran a szülők maguk sem értenek egyet a testi fenyítéssel, nem is akarnák ezt büntetésként, nevelési eszközként használni, de saját tehetetlenségük, feszültségük oldása miatt kerül sor a verésre. Ez is fontos érv és adalék a testi fenyítés természetének megértéséhez és a bántalmazás megelőzéséhez egyaránt.

A kérdőívet e kutatásban kitöltők és válaszolók 61,6%-a (3565 fő) érzi úgy, hogy a verés nem elfogadható nevelési eszköz, és csak 2,5% úgy, hogy igen, míg 1837 (31,7%) válaszolja azt, hogy – ennek ellenére – néha muszáj megverni a gyereket. Ez rendkívül fontos és beszédes bizonyítéka ismét annak, hogy a felnőttek pontosan érzékelik a verésnek mint nevelési eszköznek a képtelenségét, és nyilvánvalóan megfelelő segítség esetén azok is szívesen felhagynának ezzel, akik ma azt válaszolják, hogy néha muszáj. Ugyanakkor örömdetes alacsonyabb ez a szám, mint az idézett kutatásé,⁶

bár ennek okára nem tudunk magyarázatot adni. Itt felmerülhetnek módszertani és tartalmi kérdések is, mindenesetre hasznos és fontos lenne további vizsgálatokat folytatni, hogy pontosabb és finomított képet kapjunk a közfelfogásról e témakörben is. Vannak olyan feltételezések, hogy a vallásosság és vallásgyakorlás összefügg a nevelési módszerekkel, felfogással. A jelen kutatásban azt találtuk, hogy alig néhányan (összesen 5-en; 0,6%) mondták a rendszeresen vallási jellegű összejövetelekre járók közül, hogy gyakran verik a gyerekeiket, 33,8%-uk néha, 38,9%-uk soha nem alkalmazza ezt a nevelési eszközt. A vallási összejövetelekre gyakran járók közül összesen 3,25% ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy a verés elfogadható nevelési eszköz, 37,7% gondolja úgy, hogy néha muszáj, és a többség, 54,5% azzal, hogy nem. Ez némileg eltér a teljes megkérdezett populációtól, és a soha vallási összejövetelekre nem járókétól is, ahol a verést elfogadók aránya 2,3%, az el nem fogadóké 63,4%, míg a „muszáj-verőké” 30%. Érdeemes lenne több információval rendelkezni arról, hogy vajon milyen megfontolásból vélik a vallásukat gyakorlók inkább elfogadhatónak a testi fenyítést.

Ha az anyagi helyzet felől vizsgáljuk, akkor ismét hasonló eloszlást tapasztalunk, mint a saját gyermekkori tapasztalatok esetében (14. számú táblázat).

14. számú táblázat

A válaszadók véleménye a testi fenyítés elfogadhatóságáról társadalmi helyzetük szerint

Ön hova sorolná családjának, háztartásának anyagi helyzetét?	Ön szerint a verés elfogadható nevelési eszköz?				
	igen	néha muszáj	nem	nem válaszolt	összesen
a legjobb helyzetű 1%	3	3	18	1	25
a legjobb helyzetű 20%	5	8	25	6	44
a felső felébe	22	349	679	31	1081
az alsó felébe	79	1158	2185	105	3527
a legrosszabb helyzetű 20%	24	216	399	28	667
a legrosszabb helyzetű 1%	8	54	133	13	208
nem válaszolt	3	49	126	62	240
összesen	144	1837	3565	246	5792

A testi fenyítést említők aránya mindazonáltal nagyon alacsony, sokkal alacsonyabb, mint azt sokan – így mi magunk is – feltételeznék. Ennek többféle oka lehet, így ismét a definíciós bizonytalanság az egyik lehetséges magyarázat – verés-e a pofon, vagy a fenékre verés –, illetve, hogy válaszol-e a megkérdezett. Ha az arányokat reálisnak tekintjük, akkor a helyzet sokkal kedvezőbb, és így különösen kedvező lehetne a jogalkotási folyamatban a testi fenyítés teljes tilalmának törvényi szabályozása, mert ez találkozna a közvélemény túlnyomó többségének a támogatásával, és módot adna a kisebbségben lévők megsegítésére abban, hogy változtassanak nevelési elveiken, szokásaikon.

15. számú táblázat

A testi fenyítés elfogadottsága és alkalmazása a válaszadók között

Előfordult-e, hogy megverték a gyereket valamiről?	Ön szerint a verés elfogadható nevelési eszköz?				
	igen	néha muszáj	nem	nem válaszolt	összesen
nincs gyereke	19	338	529	8	894
nem, soha	20	308	1959	10	2297
igen, néha	85	1031	684	6	1806
gyakran	5	7	7	0	19
nem válaszolt	15	153	386	222	776
összesen	144	1837	3565	246	5792

Elgondolkodtató a 15. számú táblázat, amelyben a verés elfogadhatóságáról azoknak a válaszait vetjük össze, akik maguk veréssel büntetnek.

E szerint azok közül, akik nem fogadják el a verést mint nevelési eszközt, heten gyakran, míg 687-en néha verik a gyerekeiket. Ugyanakkor sokkal kevesebben vannak azok, akik elfogadják a verést mint megengedhető nevelési eszközt, legtöbben kényszerűségnek tekintik.

Összegzés

Ebből következően úgy foglalhatjuk össze az adatok alapján a kutatás eredményét, hogy egyértelműen kitűnik, miszerint ha a szülők kapnának segítséget ennél hatékonyabb, erőszakmentes lehetőségekre, akkor ezt feltehetően örömmel használnák a mostani – maguk által is többnyire helytelenített – verés helyett. Ez ismét azt a feltételezésünket látszik alátámasztani, hogy a lakosság nagy része nem tekinti jónak és elfogadhatónak a verést, legfeljebb időnként alkalmazható szükséges rossznak. Ebből az is következik, hogy érdemes és szükséges lenne a törvényi szabályozás módosítása és a testi fenyítés minden formájának tiltása, emellett pedig a szülői, nevelői készségek és jó fegyelmezési, nevelési eszközök, módszerek tanítására, konzultációk, szülőklubok, önszorgító csoportok, szülő iskolája vagy más formák működtetése.

A szakirodalom⁷ és a tapasztalat egyaránt azt támasztja alá, hogy a gyerekek egészséges fejlődése szempontjából az érzelmi támogatás és kötődés a leginkább meghatározó, ennek ellenére nálunk az érzelmi bántalmazás különböző formáit sem ismerik vagy ismerik fel gyakran azok a szakemberek sem, akiknek feladata lenne a szülők tájékoztatása, segítése és a gyerekek védelme, a testi fenyítést pedig elnézően kezelik, amennyiben nem lép át egy meg nem határozottan durva formát.

7 J. Bowlby: Attachment and Loss. Penguin, London, 1969; Alice Miller: Kezdetben volt a nevelés. Pont Kiadó, Budapest, 2002

Mintha szemléleti és gyakorlati szakadék is tátongana az elmélet, a megtanult ismeretek és azok alkalmazása között. Semmiféle felkészítést és támogatást nem kapnak a gyerekek és a fiatalok a szülővé válás és a szülői működés eredményességének biztosításához, így nehezen kérhető számon az ismeretek és készségek hiánya. Ennek egyik oka, hogy az egyéni választások, döntések tiszteletben tartásához, a családi élethez és a be nem avatkozashoz való alapvető jog ütközhet azok jogaival, akik ebben a minden szempontból védett – vagy annak látszó – helyzetben kiszolgáltatottá válnak.

A gyerekek testi fenytése, fizikai bántalmazása terén annyiban árnyaltabb a kép, hogy egyrészt az többnyire látható, kézzelfogható cselekmény, szemben az érzelmi bántalmazással, másrészt viszont nagyon erősnek tűnő társadalmi – és sajnálatos igazságszolgáltatási – támogatottságot, de legalábbis elnézést élvez, különösen a „szükséges” pofon, illetve a bíróságok által meghonosított, de jogszabályban sehol sem szereplő, egyébként definiálatlan „házi fegyelmezési jog” elfogadottsága miatt. Jogi szempontból különösen aggályos, hogy miként értelmezheti a jogalkalmazó azokat a nem körülhatárolt cselekményeket, amelyek akár a hatályos törvények szerint – például a gyermekvédelmi törvény – vagy a készülő családon belüli erőszakra szóló törvény értelmében büntetendők. A jelenlegi törvényi szabályozás szerint „a gyermek nem vehető alá kegyetlen, embertelen, megalázó testi fenytésnek, büntetésnek, vagy bánásmódnak”.⁸ Ennek értelmezése sok vitára ad alkalmat, és a bírói gyakorlat is eltérő a verés, fizikai erőszak megítélésében. „Célként kell kiűzni a gyerekek testi fenytésének és más megalázó formák alkalmazásának elutasítását mint nevelési eszközöket, az erőszakmentes nevelés szükségességének hangsúlyozásával.”⁹

A magyar jogrend részét képező, a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény 19. cikkelye a fizikai és lelki erőszak valamennyi formájáról beszél. Az egyezmény betartását ellenőrző Gyermekjogi Bizottság a kilencvenes években kifejezésre juttatta, hogy a testi fenytés ellentétes az egyezmény szellemével, azt javasolta, hogy az aláíró országok tiltsák azt. A 37. cikk védelmet nyújt a gyerekeknek a kínzás, megalázó vagy embertelen bánásmód és büntetés ellen, ami a magyar gyermekvédelmi törvénybe is bekerült.

Mind több szakember ért egyet Magyarországon is azzal a javaslattal, hogy a testi fenytés teljes tilalma kerüljön be a gyermekvédelmi törvénybe, kiegészítendő az említett kitélet, amint azt 13 európai országban már törvénybe iktatták.¹⁰ Ez nem büntetőjogi, hanem gyermekvédelmi célú törvényi

⁸ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról II. fejezet. Alapvető jogok és kötelezettségek 6. § (5) pont.

⁹ Európa Tanács Miniszteri Bizottság N (90) 2. ajánlása.

¹⁰ www.endcorporalpunishment.org

szabályozás, ami egyértelművé teszi a jogalkotó álláspontját, egyben orientálja és segíti a szülőket, védi a gyermekeket. E jogszabályi változtatást a ké-szülő családon belüli erőszakra szóló törvény önmagában is indokolná, hiszen a gyerekek mindennemű testi fenytése, fizikai bántalmazása tiltott kell hogy legyen, ha komolyan gondoljuk, hogy minden eszközzel meg kell elő-zni, és megfelelően kell kezelni a családon belüli erőszakot. Másrészt, ahhoz, hogy a gyerekek jogaikat megismerve élhessenek azokkal, partneri kapcsolatban lehessenek a felnőttekkel és jó önértékelésű, öntudatos és másokat is tisztelni, konfliktusaikat kezelni tudó felnőttekké, szülőkké váljanak, szükségük van az erőszakmentes kommunikáció, az emberi méltóság és a véleménykülönb-ség tiszteletben tartása melletti kríziskezelés, vitakultúra elsajátítására.

IRODALOM

- Barkó Éva (szerk.): A gyermekbántalmazás Magyarországon. Budapest, 1995
- Bowlby, J.: Attachment and Loss. Penguin, London, 1969
- Cicchetti, D. – Carlson, V. (eds.): Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect. Cambridge University Press, Cambridge, 1989
- Herczog Mária (szerk.): Ne hagyjuk őket magukra! Megelőzhető az újszülöttgyilkosság. CSAGYI-könyvek, 2001
- Kerecsi Klára: Védetlen gyermek. KJK, Budapest, 1995
- Losonczy Ágnes: Ártó-védő társadalom. KJK, Budapest, 1989
- Miller, Alice: Kezdekben volt a nevelés. Pont Kiadó, Budapest, 2002
- Morvai Krisztina: Terror a családban. Kossuth Kiadó, Budapest, 1998
- Németh Zsolt: A gyermekek sérelmére megvalósuló szexuális bűnözés kriminológiai vizsgálata, OKRI, Budapest, 2000 (kézirat)
- Ziegler, E. – Hall, N. W.: Physical child abuse in America: past, present and future. In: Cicchetti, D. – Carlson, V. (eds.): i. m. 38–76. o.
- Tóth Olga: Erőszak a családban. Társki, 1999
- Tóth Olga: Családon belüli partner elleni erőszak. Századvég, 2003/1.
- Virág György: Áldozatok testközelben. Kriminológiai Közlemények 51. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1995
- www.endcorporalpunishment.org

IRK FERENC

A közlekedési deviancia megítélése

Legfontosabb eredmények, tanulságok

A 2002. évi adatokra vonatkozóan: a *felöltt lakosságnak mintegy 0,7%-a (kb. 56 ezer ember) sérül meg személyi sérüléses balesetben*. Ezzel szemben áll a hivatalos baleseti statisztikában regisztrált kereken 20 ezres sérültszám.

Évente mintegy 640 ezer felnőtt személy lesz koccanásos baleset részese. Erről eddig semmiféle információ nem állt rendelkezésre.

Ötéves időintervallumot figyelembe véve a következők kínálkoznak kiemelésre:

- A balesetbe keveredettek között több mint háromszor annyian szerepelnek a szabálysértési eljárás alá vont és ott megbüntetett, több mint kétszer annyian a szabálysértési eljárásba vont, ám ott meg nem büntetett személyek, mint azok, akik ilyen eljárásnak nem voltak részesei.
- A legszorosabb kapcsolat a balesetező, illetve balesetmentes múlt, valamint az egyéb bűncselekményi viktimizáció között állapítható meg.
- A felmérés számos ténnyel bizonyítja, hogy a sértetté válás nem a véletlen műve, hanem sokoldalú, egyrészt életmódbeli, másfelől viselkedésbeli prediszpozíció következménye. Ez többé-kevésbé az adott társadalmi elvárásokhoz és a saját képességekhez mért inadekvát viselkedésben nyilvánul meg. A viktimizációs prediszpozícióval rendelkező egyének a többségnél kevésbé képesek megfelelni a külvilág elvárásainak. Ezért nem csak a szándékos, de a mindennapi élet részét képező gondatlan bűncselekményeknek, sőt ezek úgynevezett előcselekményeinek is az átlagembernél inkább válnak részeseivé. A közlekedésben az *igazi határvonal nem a balesetokozó és áldozata, hanem a balesetbe keveredő és a balesetmentesen közlekedő személyek között húzódik*.
- A viktimizáció egyik legfőbb veszélyét magában rejtő, úgynevezett sebezhetetlenségi mítosz a teljes magyar lakosság egyharmadát eleve védekezésképtelenné teszi a váratlan közlekedési balesetekkel szemben.
- A balesetezőknél – a balesetekben részt nem vevőkkel összehasonlítva – a környezetükkel szemben magasabb intolerancia- és szorongásszint figyelhető meg. Ez nemcsak a múltra és a jelenre, hanem a jövőbeli elvárásokra is projektálódik.

Statisztikai áttekintés

Valamely bűncselekmény vagy bűncselekmények egyes csoportjainak társadalmi veszélyességét¹ kétféle megközelítéssel lehet legjobban kifejezni. Ezek egyike a számszerűen mérhető kritériumok nagysága, a mennyiségben bekövetkezett változások mértéke. A másik az a főként közvélemény-kutatásokból kitetsző álláspont, amelyet a lakosság alkot valamely jelenségről. Ez utóbbi azért fontos szempont, mert az emberek véleménye olykor a számadatoktól teljesen független.² A bűnözéstől való félelem ugyanis sok tényező eredőjeként ad számot valamely bűncselekmény közösségi fogadtatásáról. Bármelyik ismeretszerzési módszer egyoldalú preferálása alkalmas lehet ugyan bizonyos koncepciók (leginkább ön-) igazolására, azonban egészen biztosan nem nyújt hű képet magáról a vizsgált jelenségről.

A most következőkben elsősorban arra nyílik lehetőség, hogy az elsőként említett eszköztárat felhasználva kaphassunk áttekintő képet az úgynevezett közlekedési bűnözés legfőbb strukturális és dinamikus jellemzőiről. Ezek ismeretében természetesen nem juthatunk semmiféle hiteles információhoz arról, hogy miként éli meg a közvélemény a vizsgált bűncselekmények veszélyességét, milyen hatással van közérzetére a számokban bekövetkezett változás.

Kiindulási alapunk egyrészt a Btk. XIII. fejezetében körülírt bűncselekmények köre, másfelől az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ERÜBS). Mielőtt a részletek bemutatására sor kerülne, szükségesnek látszik néhány alapvető gyenge pontjára felhívni a figyelmet. Ilyenek:

- A kriminálstatisztika csupán *felületes* képpel szolgál a közlekedés biztonságáról, mert a számarányát tekintve legnagyobb súllyal szereplő baleset-
okozás csak többszörös torzításon át, és akkor is hiányosan jelenik meg a rendszerben. *Torzít* a statisztika, mert a balesetek egyik része önállóan, másik része az ittas vezetés vétségi körén belül, a rendőrségi kezdeményezéssel induló és baleseti következménnyel nem járó bűncselekményekkel összemosva jelenik meg a számhalmazban. *Hiányos* azért, mert – a jelenlegi Btk. szerint – a csak könnyű sérüléssel járó balesetek (amelyek a legszámosabbak) okozása nem minősül bűncselekménynek.
- Az ittas vezetés vétségeként regisztrált bűnesetek száma hosszú évek során csak akkor lenne képes kifejezni az alapjelenségben bekövetkezett változásokat, ha feltételeznénk, hogy a *bűnüldözés intenzitásában* ezen időszak alatt semmiféle *módosulás* nem következett be. Ennek vélelmezé-

sére nincs okunk. Ezért sokkal inkább arra kell felhívni a figyelmet, hogy e bűncselekménykörön belül a számokban bekövetkezett esetleges változások főként a rendőrség bűnüldözési gyakorlatában és nem az alapjelenségben történt módosulást tükrözik.

- Végül utalnunk kell arra is, hogy az ERÜBS úgynevezett *output-statisztika*. Ez alkalmas hosszú távú idősorok összehasonlítása segítségével a strukturális és dinamikus mozgások megjelenítésére. Arra viszont alkalmatlan, hogy megbízható információhoz jussunk arról: egy adott évben (még inkább az ennél rövidebb időintervallumban) hány bűncselekmény következett be.

Az előbbiek szem előtt tartása mellett, tágabb megközelítésben a közlekedési bűnözés, szűkebben: a közlekedési balesetokozás legfőbb jellemzőit a következő felsorolásban sikerült összegezni.

- 1) Míg az ismertté vált *bűncselekmények* *össz-száma* 1980–1998 között folyamatosan növekedő tendenciát mutatott, majd az ezt követő néhány évben csökkenő tendencia vette kezdetét, addig az ismertté vált *közlekedési bűncselekmények száma* egészen az 1992. évi kiugróan magas arányig szintén növekedett, majd ezt követően 1996-ig csökkent, azóta stagnálás tapasztalható. A bűnügyi statisztikán belüli aránya 1998-ig folyamatosan csökkent, azonban az utóbbi években a többi bűncselekményszámban a közlekedésieknél kedvezőbb változások hatására a bűncselekményeken belüli részarány ismét emelkedésnek indult (1. számú táblázat és 1. számú ábra)*.
- 2) A *közlekedési bűncselekményeken belül* egyrészt legnagyobb arányt a közútiak képezik, másfelől a vasúti közlekedés – mint második legnagyobb statisztikai halmaz – szerepe 1996-tól erősen megemelkedett, s növekvő tendenciájú (2. számú táblázat).
- 3) A *közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények* körén belül a vasúti és a közúti ágazat jelentősége nagyjából azonos, a másik kettő (légi és vízi) az előbbiekhöz képest elhanyagolható nagyságrendű. A vasúti közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények száma 1990 óta növekvő tendenciájú, és e bűncselekmények száma 2002-ben már több mint kétszerese volt a tíz évvel korábbiaknak. A közúti közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények száma, a teljes vizsgált periódus alatt, tendenciájában növekvő, és az utóbbi tíz évben e bűncselekmények száma csaknem megháromszorozódott (3. számú táblázat és 2. számú ábra).
- 4) A *közúti közlekedési bűncselekmények* alakulását figyelve kitűnik, hogy e körben hagyományosan legnagyobb arányban a közúti jármű ittas vezetése szerepel, amit a közúti baleset gondatlan okozásának törvényi tényállását kimerítő tettek köveinek. A harmadik a rangsorban a cserbenhagyás. Az is észrevehető azonban, hogy

* A táblázatok és ábrák a 132–150. oldalon találhatók.

1 A társadalomra veszélyesség helye és szerepe jelenleg vitatott. Erről lásd legújabbban Földesi T.: Gondolatok a társadalmi veszélyesség kategóriájának büntetőjogi szükségességéről. Belügyi Szemle, 2003/11–12., 115–122. o. és az ott ismertetett irodalmat.

2 Erre lásd a korábbi kutatásokból – többek között – Kó J.: Vélemények a bűnözésről. Egy közvélemény-kutatás tanulságai. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 35. OKKRI, Budapest, 1998, valamint a jelen kutatás idevonalkozó megállapításait a kötet más dolgozataiban.

- az ittasan vezetők száma az 1991–1993-as magas adatok elérése után folyamatosan csökken, s napjainkra a húsz évvel ezelőtti számokra esett vissza,
 - a gondatlan balesetokozás az 1989–1993 közötti csúcspontot követően napjainkra (a kilencvenes évek kezdetétől jellemző, szinte robbanás-szerű motorizációs növekedés ellenére) a nyolcvanas évek közepének értékére csökkent,
 - a közlekedés körében a tipikusan szándékos – és elkövetési módjaikat tekintve veszélyes – bűncselekmények száma ugyan az előbbiekhöz képest alacsony, azonban a teljes vizsgált időszak alatt növekvő tendenciájú. A közúti közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények száma az utóbbi húsz évben mintegy megítszereződött, a cserbenhagyások száma ugyanezen időszakban megnégyszereződött. Megháromszorozódott a szándékos veszélyeztetések száma is. Csak a közúti jármű ittas vezetésének tényállását kimerítő bűncselekmények száma maradt változatlan (4. számú táblázat és 3. számú ábra). Mindez arra utal: bár a motorizáció növekedési ütemével sikerült a közlekedésnek a balesetek számában mérhető biztonságával lépést tartani (más adatokból tudjuk: korántsem a kívánatos és nyugat-európai színvonalon), azonban az első-sorban nem a figyelmetlenségre, hanem a súlyosan morális deficitekre visszavezethető és a bűnözéskontroll hagyományos eszközeivel nem követhető bűnelkövetések jelentősen elszaporodtak. A számok növekedésében ugyanakkor – ismeretlen arányban – szerephez juthat e deviáns jelenségekkel összefüggésben a lakosság fokozódó érzékenysége.
- 5) A közúti közlekedési bűncselekmények kimenetel szerinti elemzése azt jelzi, hogy az 1990–1992 közötti kiemelkedően magas számokat (amelyek csak a halálos tömegszerencsétlenség okozása bűncselekményre nem voltak jellemzők) egy a nyolcvanas évek közepéhez visszatérő és ezáltal csökkenő tendencia jellemzi. A halálos kimenetelt eredményező közúti balesetokozás tekintetében az 1992 óta tartó csökkenő tendencia 2001–2002-re olyan mértéket ért el, hogy a számok alacsonyabbak voltak a 70-es évek végén, a 80-as évek elején mért értékeknél. Tekintettel arra, hogy e bűncselekmények szoros összefüggésben vannak a balesetek számával és azok kimenetelével, várható, hogy 2003-ban az előző évekhez képest romlás következik be (5. számú táblázat és 4. számú ábra).
- 6) A közúti baleset okozása és az ittas vezetés kimenetel szerinti elemzése (6. számú táblázat) arra utal, hogy a baleset gondatlan okozása, továbbá a közúti jármű ittas vezetésének bűncselekményét megvalósítók körében mind a halált, mind a maradandó testi fogyatékosságot eredményező vétségek aránya jelentősen csökkent. Ez a csökkenés az ittasok körében erőteljesebb volt.

- 7) Az ismertté vált bűnelkövetők és a közlekedési bűncselekmények bűnelkövetőinek számában, illetve arányában bekövetkezett változást elemezve egyrészt az utóbbiak arányának csökkenése figyelhető meg; másfelől az is nyilvánvaló, hogy – egybevetve a bűncselekmények számával – a közlekedés körében a felderítési arány nem ment át olyan hanyatláson (ellenkezőleg: lényegében semmiféle változás nem történt) az utóbbi húsz évben, mint a szándékos bűncselekmények többsége esetében (7. számú táblázat és 5. számú ábra).
- 8) A közúti közlekedési bűncselekmények bűnelkövetőinek száma követi a bűncselekmények számának változását. A baleset gondatlan okozása körében az 1990-es, az ittas vezetés kapcsán az 1991–1993 közötti magas számok az évtized végére visszaestek a két évtizeddel korábbi értékre. A közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények körében az emelkedés csaknem négyszeres, a szándékos veszélyeztetés esetében több mint kétszeres, a cserbenhagyás esetében csaknem négyszeres. Az ittas vezetés végig domináns szerepet játszik az elkövetői statisztikában, mivel mintegy kétharmaduk e körből kerül ki (8. számú táblázat; 6. és 7. számú ábra). A közúti közlekedési baleseteknek csak egy része bűncselekmény, ezért erről külön is említést kell tenni. A balesetek alapvetően két nagy csoportba sorolhatók, úgymint a személyi sérüléssel járók és a csak anyagi káros események. Ez utóbbiakról ma Magyarországon semmiféle megbízható információ nem áll rendelkezésre, mert ezeket legfeljebb csak a biztosítótársaságok tartják számon, és ezek sem eseményekhez, helyszínekhez, szabályszegésekhez stb., hanem a biztosított személy adataihoz rendelve tárolják az információkat. Rendőrségi értesítési kötelezettség csak abban az esetben van, ha azt a részesek bármelyike kívánja, a rendőrség azonban ilyen esetben sem vezet ezekről a bejelentett balesetekről balesetstatisztikai nyilvántartást.
- A személyi sérüléssel járó balesetek számának alakulása azért fontos, mert része az ország közérzete, hangulata alakulásának, nemkülönben Magyarország nemzetközi megítélésének. Megállapítható: az ország helyzete az elmúlt időszakban romlott. Nemhogy csökkent volna, hanem emelkedett a baleseti halálozások száma (9. számú táblázat). Meglehetősen távolinak tűnik az EU-ban kitűzött cél, amely szerint 2010-re a baleseti halottak számát az évtized eleji adatokhoz képest a felére kell csökkenteni. Ebből a szempontból különösen figyelemre méltók azok az információk, amelyek országunk helyzetét mutatják be Európa többi országához képest. Magyarország ebből a szempontból nem általában, hanem a kimenetel súlyossága tekintetében mutat fel rossz bizonyítványt. Erre példa a gépjár-

művek számához viszonyított baleseti halálozási mutatót bemutató 8. számú ábra.³

A járműmozgás gyakorisága kapcsolatot jelez azokkal a potenciális konfliktushelyzetekkel, amelyeket a közlekedőknek meg kell oldaniuk. Elvileg minél többet vesz részt egy gépkocsi a forgalomban, annál nagyobb az esély arra, hogy annak vezetője súlyos balesetbe keveredjen. A 9. számú ábrából kitűnik, hogy Magyarország ebben a megközelítésben is rossz bizonyítvánnyal szerepel.

A 10. számú ábra azt jelzi, hogy nemcsak a halálos balesetek magas száma, hanem a balesetek súlyossága tekintetében is kedvezőtlen kép bontakozik ki Magyarországról.

Azt már korábbi kutatásokból tudjuk, hogy a balesetek részben az emberek számára megszokott történések sorába tartoznak. Azt is, hogy nem teljesen véletlen, kik kerülnek akár a balesetet okozók, akár az áldozatok körébe. Azonban viszonylag kevéset tudunk e személyek egyéni jellemzőiről, beállítódásukról szűkebb környezetükhöz, szélesebb értelemben a társadalom egészéhez. Eddig elsősorban a viselkedéskutatók (pszichológusok, orvosok) végeztek felméréseket arról, hogy milyen személyiségi (elsősorban pszichofizikai) jellemzőkben különböznek a balesetezők a balesetmentesen közlekedőktől. Arról nem, vagy alig esett szó, hogy e két nagy csoport hogyan ágyazódik be a társadalomba. Információk hiányoznak tehát arról, hogy miben különböznek a balesetek részesei azoktól, akik ilyen eseményekbe nem, vagy csak ritkán keverednek.⁴ Erre azért van nagy szükség, hogy jobban megértsük, miért szerepelnek a balesetezők között látszólag teljesen egészséges személyek, s mitől van az, hogy sokan az előbbi csoportba tartozóknál sokkal gyengébb pszichofizikai teljesítmény felmutatása esetén is évtizedeken keresztül kiválóan helytállnak a közlekedésben. Tudjuk, hogy a közlekedésbiztos magatartást csak nagyon kis részben garantálja a megfelelő szabályismeret, továbbá azt is, hogy a szabálysértés mindennapi jelenség. A közlekedésben alapvetően fontos defenzív viselkedésmód éppen nem a szabályok betartására (még kevésbé e

szabályok mások általi betartásának kikényszerítésére), hanem a másik közlekedő szabályszegésének előre látására, s ezen ismeret birtokában a szabálysértés következményeinek kivédésére helyezi a hangsúlyt. Ehhez egyfelől tipikus közlekedési viselkedésformák ismeretére, másrészt olyan készségre van szükség, amelyik képes és kész a veszélyhelyzet idejében történő felismerésre és a lehetséges következmények kivédésére. Ez csak akkor lehetséges, ha az egyén a legteljesebb mértékben szociális lény. Mégpedig olyan, aki rendelkezik megfelelő ismeretekkel, s elsősorban nem azzal törődik, hogy jogait érvényesíthesse másokkal szemben, hanem azzal, hogy más jogsértéséből az ő közreműködésével (jogi szaknyelven: közrehatásával) ne keletkezzen kár.

A következő elemzés e szociális szempontokról a jelenlegi ismereteinknél valamivel árnyaltabb képet nyújt majd számunkra, s ez hasznosítható a baleset-megelőzésben is. Annál inkább, mert már sok évtizede tudjuk: a közlekedők nem a vétkesen balesetet okozók és az összes többiek két nagy táborára oszlanak, hanem egyfelől a balesetbe keveredőkre, másrészt a balesetmentesen közlekedőkre.

A MEGKÉRDEZETTEK TÉNYEK

A megkérdezettek szociodemográfiája

Közlekedési viktimizáció

Bűncselekmény, illetve baleset áldozata volt már korábban? (K80)

A szakirodalom viszonylag egységes abban, hogy az emberek többsége élete során soha nem válik bűncselekmény áldozatává. Abban viszont erősen megoszlanak a vélemények – s ebből a szempontból nem sokat segítenek a jelenlegihez hasonló, megismételt lakossági lekérdezések sem –, hogy a lakosoknak mekkora része válik áldozattá. Ebben számos bizonytalansági tényező is szerepet játszik. Hogy csak egyet említsünk ezek közül: az emberek gyakran nem tudják elhatárolni nem csak a bűncselekményeket a szabálysértésektől, de a jogi következményekkel nem járó emberi érdeksérelmet sem a jogkövetkezményekkel járó normasértésektől.⁵ Kutatásunk azt az eredményt hozta, hogy a magyar felnőtt lakosoknak valamivel több mint kétharmada vélte úgy, hogy élete során még nem vált bűncselekmény áldozatává.

5 Természetesen valamennyi alapos felmérés – így a miénk is – nagy figyelmet fordított egyrészt a kérdezőbiztosok kiképzésére, másfelől arra, hogy ők a megkérdezések során minél pontosabb információhoz juthassanak. A tévedés és így bizonyos bizonytalanság e területen azonban továbbra sem kizárt.

3 A jelenlegi és a következő ábrák forrásai: Holló Péter: A hazai közúti közlekedésbiztonság az EU-csalatlakozás tükrében. Belügyi Szemle, 2004/1. A kiegészítések szintén Holló Péter szíves adatai közléseinek felhasználásával készültek.

4 Korábbiól ismerjük a baleseti részeselek úgynevezett hártó levékenységet. Ez azt jelenti, hogy akkor is igyekeznek – nemcsak másokkal, hatóságokkal, ismerősökkel, hanem önmagukkal szemben is – véltlen pozícióba helyezkedni, amikor alapos vizsgálatok egyértelműen megállapítják – nemritkán ki-zárólagos – jogi felelősségüket. Ezért nem tulajdonítottunk különös jelentőséget annak, hogy miként fogalmaznak akkor, amikor saját baleseti „élményeik” felől tudakozódunk. A korábbi kutatások azt viszont egyértelműen bebizonyították, hogy van az embereknek egy jól elkülöníthető csoportja, akik az átlagosnál gyakrabban vesznek részt balesetekben. Jogi szempontból nézve ez a szerep lehet vétkességi vagy sértelti, olykor részben mindkettő. Gyakori a szerepcseré is.

A megkérdezettek teljességét figyelembe véve megállapítható, hogy a felnőtteknek mintegy 15%-a válik (vált) *élete során* sérüléssel járó közlekedési baleset áldozatává.

A következő kérdésben arra kerestünk választ, hogy az *interjút megelőző fél évtizedben* – véleménye szerint⁶ – más hibájából volt-e részese személyi sérüléssel járó közlekedési balesetnek (K74_1).

Vizsgálatunk szerint **1998 és 2003 közepe között** a felnőtt lakosság 2,3%-a (szám szerint a 10 020 főből 228-an) keveredett olyan közlekedési balesetbe, ahol meg is sérült. Ha a felnőtt lakosságot nyolcmilliónak vesszük, öt év alatt **összesen mintegy 184 ezer felnőtt személy sérült meg közlekedési balesetekben.**

A hivatalos baleseti statisztika⁷ ennél mintegy 70 ezerrel kevesebb személyről ad számot, igaz ugyan, hogy az a 18 éven aluli korosztály baleseteit is magában foglalja. A különbség oka nem elsősorban ez, és csak felületes ismeretek birtokában tűnik nagynak. Az ilyen irányú vizsgálatok⁸ egybehangzóan arról számolnak be, hogy különösen a könnyű sérüléssel végződő egyjárműves balesetek gyakran elkerülnek a rendőrség beavatkozását.

A felnőtt lakosságnak a személyi sérüléssel járó balesetekkel közvetlenül érintett 2,8%-a viszonylag csekély részarány. Azonban a balesetek káros következményei még inkább szétterülnek a családon, mint az autóbirtoklás áldásos hatásai. S e helyütt azokról a következményekről nem volt – és a felmérés természeténél fogva nem is lesz – szó, amiket az említett időszak alatt bekövetkezett mintegy 5500 haláleset idézett elő.

A magukat közlekedési baleset áldozatának tekintő 228 személy közül 129 tett bejelentést a rendőrségen. E szerint öt év távlatában a balesetek 56,6%-a sértetti közreműködéssel is tudomására jutott a hatóságnak. Hangsúlyozni kell azonban, hogy – miként az imént említett összehasonlító számokból is kitűnik – a rendőrség ennél sokkal nagyobb arányban szerez tudomást balesetekről, elsősorban azért, mert más hírforrásokból (így a mentők, a közlekedési balesetben érintett más személyek, balesettel nem érintett polgárok bejelentéseiből) értesül azokról.

⁶ Ezt a kiegészítést fontos hozzátenni a kérdéshez. Tapasztalati tény, hogy az emberek a közlekedési balesetiről többnyire akkor is másra hárítják a felelősséget, ha a hatóság (rendőrség, bíróság) jogerősen megállapítja felelősségüket. Tekintettel arra, hogy e felmérés sem szabálysértési, sem büntetőjogi prioritást nem tett lehetővé (ilyen felmérésre adalvédelmi okok miatt ma már nem is lenne lehetőség), nem tudhatjuk, hogy a vétkesség tekintetében a személyes meggyőződés és a hatósági megítélés milyen arányban eseti egybe vagy vált külön.

⁷ Közlekedési balesetek 2002. KSH, Budapest, 2003

⁸ Magyarországon ilyen felmérés utoljára 1988–1989-ben Vas megyében folyt, ahol azt állapítottuk meg, hogy minden ötödik könnyű sérüléssel végződő közúti közlekedési balesetről a rendőrség nem szerez tudomást.

Pontosítást jelent, ha azt tudakoljuk, a megkérdezett a *legutóbbi naptári éven belül* részese volt-e személyi sérüléssel járó balesetnek.

A 2002. évre összesen 62-en jelezték, hogy személyi sérüléssel járó balesetben szenvedtek el. Az adatok szerint a vizsgált teljes intervallumban balesetbe keveredettek csaknem háromnegyed része 2002-ben balesetmentes volt, a megkérdezetteknek mintegy negyede egy baleseti részvételt jelezt. Ebből arra lehet következtetni, hogy **évente a felnőtt lakosságnak mintegy 0,7%-a (kb. 56 ezer ember) esik áldozatul személyi sérüléssel járó balesetnek.** Mint látható: ez a szám több, mint az öt éves intervallum egyötöde. Ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy az emberek az időben hozzájuk közelebb álló kellemetlen eseményekre pontosabban emlékeznek, mint a korábbi ilyen történésekre.

Megnéztük azt is, a vizsgálatot megelőző egy évben mennyien jelezték, hogy személyi sérüléssel nem járó balesetnek voltak részesei (K76). Az utóbbi egy év **személyi sérüléssel nem járó (koccanásos) baleseti részvételeit** vizsgálva megállapítható, hogy a többségnek egyáltalán nem volt ilyen eseményben része. Az is kitűnik azonban, hogy 100 megkérdezett közül 8-nak volt ilyen balesete. Ez a felnőtt lakosságszámra vetítve **évente mintegy 640 ezer embert** jelent. A szám meglehetősen magas, bár mindenfajta összehasonlítási alap hiányzik. Ezeket az eseteket a rendőrség – még ha elvétele intézkedik is – nem tartja nyilván, a biztosítótársaságok pedig – általában üzletpolitikai megfontolásokra hivatkozva – ugyancsak visszatartják az effajta információkat.

Az előbbieket másfajta interpretálásban azt jelentik, hogy a felnőtt lakosság 5,8%-a részese volt személyi sérüléssel nem járó balesetnek 2002. július 1.–2003. június 30. között. Ehhez társul a már korábban jelzett, személyi sérüléssel járó balesetben való részvétel a maga 0,6%-ával. Ezek szerint – természetesen nem azonos valószínűséggel – azt lehet kijelenteni, hogy **évente a felnőttkorú lakosság köréből minden 15. ember valamilyen közlekedési balesetbe keveredik.**⁹ Továbbá: a személyi sérüléssel nem járó balesetben való részesedés mintegy tízszeresen haladja meg a személyi sérüléssel járó részvételt: **egy éven belül minden 167. embernek van esélye arra, hogy személyi sérüléssel, s minden tizenhetediknek arra, hogy csak anyagi káros baleset részesévé váljék.**

Általános és közlekedési viktimizáció viszonya

A vizsgálat egyik fontos kérdésére, nevezetesen az *általános és a speciális viktimizáció közötti kapcsolat* meglétére vagy hiányára kaphattunk feleletet

⁹ A lényeges szám ennél valamivel alacsonyabb, hiszen – mint a jelen felmérés is kimutatta – számszerűen vannak, akik egy éven belül ismétlődően baleseti résztvevők. Az adatok azt is jelzik, hogy bár a résztvevők többsége csak egyetlen ilyen esemény elszenvedője, azonban mintegy 80 ezer felnőttkorú kétszer-háromszor, további 16 ezer személy háromnál többször volt úgynevezett koccanásos baleset részese. Viszonylag sokan nem adtak információt (a megkérdezettek 2,2%-a „hallgalt”, ami a felnőtt lakosságra vetítve kb. 176 ezer főt jelent).

akkor, ha egybevetettük az általános és a közlekedési baleseti áldozattá válás gyakoriságát. A felmérést ezúttal is több megközelítésből végeztük. Ismét információt kértünk arról, hogy a megkérdezést megelőző öt éven belül összességében, továbbá ennek az időtartamnak egyes részidőiben volt-e személyi sérüléssel járó baleset áldozata, végül arra is választ vártunk, hogy az elmúlt egy éven belül személyi sérüléssel nem járó (úgynevezett koccanásos) balesetnek volt-e áldozata. Az alapadatok megismerését követően – a kapott elemszámok miatt – csak két kérdés részletezését tartottuk indokoltnak: volt-e öt éven belül személyi sérüléses, továbbá az utóbbi egy évben személyi sérüléssel nem járó baleset áldozata.

Az eredmény – noha nem teljesen meglepő, mégis – fontos, empirikusan régen nem vizsgált összefüggést erősített meg. Az öt éven belüli közlekedési baleseti viktimizáció gyakoriságát az egész életfolyamon belüli viktimizációval egybevetve azt állapítottuk meg, hogy a két csoport szignifikánsan elválnak egymástól.

A balesetezők 36,4%-a, a balesetmentesek 69,2%-a nem volt soha bűncselekmény áldozata. Az egyszer bűncselekmény áldozatává vált személyek körében a két csoport még alig tér el egymástól (balesetezők körében az arány: 16,7%, balesetmenteseknél: 11,4%). A kétszer-háromszor áldozattá váltak körében a balesetezők 20,2%-kal, a balesetmentesek 10,4%-kal részesednek. A háromnál többször bűncselekmény áldozatává váltak körében a balesetezők részaránya 26,3%, a balesetmenteseké 7,3% (11. számú ábra).

Akik a beszámolási (ötéves) időszakban nem váltak közlekedési baleset áldozatává, azok 69,2%-kal, akik voltak baleseti áldozatok, azok 36,4%-os aránnyal képviselték magukat a bűncselekmény áldozatává soha nem váltak körében. A másik végponton: akik öt éven belül háromnál többször váltak közlekedési baleset áldozatává, azok 26,3%-os részarányal vettek részt a más bűncselekmény áldozatává is vált személyek körében, míg a közlekedési balesetben részt nem vetteknek csak 7,3%-a tartozott ide.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy akik egyéb bűncselekménynek még sohasem voltak áldozatai, azok a balesetmentesek körében 98,8%-os részarányal képviseltetik magukat, míg a háromnál többször baleset áldozataivá váltak csak 92,2%-os aránnyal. Ismét más megközelítésből: akik nem voltak soha bűncselekmény áldozatai, azok a balesetezők körében 1,2%-os aránnyal, akik 1-szer, azok 3,3%-kal, akik kétszer-háromszor, azok 4,4%-kal, akik háromnál többször voltak, azok 7,8%-os aránnyal reprezentálják magukat.

A továbbiakban kizárólag az öt éven belüli személyi sérüléses balesetek elszenvetését, valamint az egy éven belüli koccanásos baleseti részvétel után tudakozó kérdéseket elemezzük.

A nem és az életkor szerepe

A közlekedési balesetek sértettjei között a férfiak aránya (2002-ben: 61,3%) lényegesen magasabb, mint a 2002-ben egyéb bűncselekmények áldozatává váltak (48,7%) körében (12. számú ábra).

Ha azt vizsgáljuk, hogy a megkérdezett az *elmúlt öt éven* közlekedési balesetben más hibájából megsérült-e (SZ2_REC), azt tapasztaljuk, hogy az *idősebbtől a fiatalabb korcsoportok felé haladva egyre növekszik a baleseti részvételi arány*. Viszonylag legmagasabb az 1968–1977 között születettek körében. A 2002-ben baleset áldozatává vált személyeknek csaknem fele ebből a korcsoportból (25–34 évesek) került ki. Más megközelítésben: a 18–29 évesek 32,8%-kal, a 30–39 évesek 34,4%-os részarányal vettek részt 2002-ben a személyi sérüléses balesetekben. Mindkét korcsoportnak az egyéb bűncselekményekben való részvételi aránya az előbb jelzethnél sokkal alacsonyabb.

Amennyiben az *elmúlt egy évben* más hibájából bekövetkező, koccanásos közlekedési baleseti részvétel után tudakozódunk, ismét az derül ki, hogy az *idősebbtől* (1900–1942 között születettek esetében 5,8%) a fiatalabb korcsoportok felé haladva (1978–1984 között születettek esetében 11,3%) egyre növekszik az arány.

Iskolai végzettség szerepe (SZ15)

Ötéves periódust szem előtt tartva az állapítható meg, hogy általában nincs szignifikáns eltérés, egyetlen esetet kivéve: a legfeljebb nyolcosztályos alapképzettséggel rendelkezők körében a balesetben részesek aránya fele akkora, mint az ennél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében.

Egyéves intervallumot figyelembe véve az iskolai végzettség emelkedésével növekszik a baleseti részvétel aránya. A nyolc osztályt vagy annál kevesebbet végzetek körében ez a szám 4,1%, a felsőfokú végzettségűek esetében 11,9%.

Más bűncselekmények sértettjeihez képest a közlekedési balesetek sértettjei körében alacsonyabb az alapképzéssel vagy azzal sem rendelkezők aránya (9,7, illetve 15%), magasabb a szakmunkás képzettségűek (32,3, illetve 21,1%) aránya.

Családi helyzet szerepe (SZ3)

Ötéves periódusban a külön élő házaspár esetében kétszer akkora a baleseti részvétel, mint a balesetmentes szereplés (2,2, illetve 1,1%). Fordított arány állapítható meg az egyedül élő özvegyek esetében (3,5, illetve 8,6%). Viszonylag magas az elváltan élők részvételi aránya a balesetezők között (10,1, illetve 7,2%).

A megelőző évet vizsgálva kiténik, hogy a balesetben részesek körében – saját kategóriájukon belül – legnagyobb arányban az elváltan külön élők (12,9%) és a szülőikkel együtt élők (10,9%) szerepelnek. Legkisebb részvételt az özvegyen élők (5,3, illetve 6,2%) jelentik. A két főcsoport között nincs lényegi eltérés. Más bűncselekmények áldozataihoz viszonyítva alacsonyabb a házassági vagy élettársi közösségben élők aránya (54,8, illetve 63,1%), és magasabb a szülői házban még egyedül (21, illetve 16,5), illetve elváltan (11,3, illetve 7,3%) élők részaránya (13. számú ábra).

Gyerekszám (SZ4)

A gyerekszám szerint nincs eltérés. A relatív többség esetében (a 2002-ben baleseti áldozatok 46,8%-ánál, más bűncselekmények áldozatainak 40,6%-ánál) nincs gyerek.

Munka szerepe

Jelenleg dolgozik? (SZ16)

Ötéves intervallumot figyelembe véve a teljes munkaidőben dolgozók és az alkalmi munkát végzők balesetbe keveredési aránya legalább kétszerese a részmunkaidőben munkát végzőkének és a nem dolgozókének.

Egyéves időszakot szem előtt tartva a nem dolgozók szignifikánsan térnek el a dolgozóktól, elsősorban az alkalmi munkát végzőktől, akiknek balesetbe keveredési aránya (12,5%) kétszerese a nem dolgozókének (6%). A teljes munkaidőben dolgozók legnagyobb arányban (69,4%) a közlekedési balesetek áldozatai között vannak. Őket követik az egyéb bűncselekmények áldozatai (54,4%), majd azok, akik 2002-ben nem voltak sértettek (48,6%), és a sort azok zárják, akik öt éven belül sem voltak sértettek (41,6%). A nem dolgozók esetében a sorrend fordított: legkisebb arányban (25,8%) a baleseti sértettek között szerepelnek, viszonylag legtöbben (54,4%) azok között vannak, akik öt éven belül nem váltak bűncselekmény áldozatává.

Miért nem dolgozik? (SZ17)

E felosztás alapján kiderül, hogy

- az ötéves időszakon belül a nem dolgozók kedvező megoszlását kizárólag a legnagyobb számarányt kiadó öregségi nyugdíjasok adják. Különösen a tanulók mutatnak ebben a felosztásban kedvezőtlen képet; továbbá hogy
- az egyéves terminusban végzett vizsgálódás szerint a különféle kategóriák más-más jellemzőket mutatnak. Legmagasabb a balesetbe keveredési aránya a tanulóknak (10,2%), legalacsonyabb a nyugdíjasoknak (5,1, illetve 4,7%). Az is megállapítható, hogy a 2002-ben közlekedési baleset ál-

dozatává vált személyek körében – mind az ugyanebben az évben más bűncselekmény áldozatává váltak, mind az ebben az évben áldozattá nem váltak, mind az öt éven belül áldozattá nem vált többi személyhez képest – kiugróan alacsony az öregségi nyugdíjasok (18,8%, szemben a többi kategória 41–55% közötti értékeivel) és magas a munkanélküliek (25%, szemben a többi kategória 10-11,5%-os részesedésével) aránya.

Lakóhely szerepe

Megkérdezett lakóhelye (I3)

Az ötéves időtartamot áttekintve a lakóépület jellege szerint nincs eltérés.

Az egyéves periódusban a két csoportba tartozók szignifikánsan különböznek egymástól, amit elsősorban a balesetezők körében a korszerű kertcsaládi vagy társasházban lakók magas (12,7%), még inkább a falusi kertesházban lakók alacsony (5,3%) részvételi aránya magyarázza.

Jogcíme jelenlegi lakásában (SZ6)

Az ötéves intervallumban vizsgálódva megállapítható, hogy a bérlői jogviszonyban élők csaknem kétszer olyan arányban reprezentáltak a nem balesetezők, mint a balesetezők között (4,5, illetve 2,6%).

Az utóbbi évben balesetezőket a balesetmentesekkel összehasonlítva nincs eltérés. A tulajdonos rokonakénti lakhatási jogcím azonban minden egyéb csoportnál inkább jellemzi a balesetekben részt vettekét. (Az ő arányuk 2002-beli balesetekre vonatkozóan 29%, az egyéb bűncselekmény áldozatainál 21%, a 2002-ben áldozattá nem váltak esetében 19,2%, az öt éven belül áldozattá nem váltak körében 18,4%.)

Ugyanebben a házban eltöltött idő (SZ7)

Az öt éven belüli balesetbe keveredési időtartamot szem előtt tartva megállapítható, hogy a 40 évnél több időt ugyanabban a házban eltöltők körében – a többiekkel egybevetve – fele akkora a balesetben részt vevők aránya (6,1, illetve 13%).

Egyéves baleseti periódust figyelve az tűnik ki, hogy az idő múlásával csökken a balesetbe keveredők aránya. Az egy-öt éve egyazon a helyen lakók aránya a balesetezők körében 10,4%, a 40 évnél régebben ugyanott lakónál ez a szám 4,8%.

Hat hónapnál hosszabb ideig azonos lakóhelyek száma (SZ5)

Ötéves periódusban nincs eltérés.

Egyéves időtartamot vizsgálva: a megkérdezésig eltelt élete során minél többet változtatta valaki lakóhelyét, annál nagyobb arányban vett részt a bal-

esetűzők körében. Ez különösen a hat különböző lakhelynél mutat pregnáns különbséget: amíg a 2002-ben áldozattá váltak körében az arány 4,8%, az egyéb bűncselekmény áldozatává váltaknál 3,5%, addig a 2002-ben áldozattá nem váltak esetében e részarány 2,9%, az öt éven belül áldozattá nem váltaknál már csak 1,9%.

Anyagi helyzet szerepe

Jelenlegi anyagi helyzetével elégedett? (SZ22)

Az anyagi helyzettel való elégedettség szerint nincs eltérés.

Saját háztartásának anyagi helyzete az országhoz képest? (O15)

Ötéves periódust figyelembe véve a két csoport között nincs eltérés.

Egyéves időtartamon belül a két csoport között szignifikáns eltérés mutatkozott: a választóvonal a felső 50%-ba tartozás. Aki saját anyagi helyzetét ennél gyengébbre minősítette, s minél gyengébbnek, annál kevésbé vett részt balesetben.

A 2002-es évet vizsgálva az egyes csoportok között nincs lényegi eltérés.

Van autója? (SZ13)

Ötéves időtartamot tekintve nincs szignifikáns eltérés, bár az *autóval rendelkezők enyhén felülreprezentáltak a balesetűzők körében* (57,5, illetve 42,1%) (14. számú ábra). A balesetnélküliek körében többségben vannak az autóval nem rendelkezők.

Egyéves perióduson belül a két csoport szignifikánsan elváltak egymástól: akinek van autója, az inkább részesedik balesetben, mint az, akinek nincs. A többi csoporthoz viszonyítva is figyelemre méltó az eltérés: az *autóval nem rendelkezők* közül 2002-ben 37,1% volt baleset részes, egyéb bűncselekmények áldozatává 41,5%-uk vált, 2002-ben nem volt bűncselekmény áldozata 45%-uk, és az utóbbi öt évben nem volt bűncselekmény áldozata 59,7%-uk.

Autója értéke? (SZ14)

Ötéves időtartamot figyelembe véve nincs szignifikáns eltérés a személyi sérüléssel balesetet elszenvedő és az ilyen balesetbe nem keveredők között, bár tendenciaszerűen jellemző, hogy az 500 ezer forint alatti járművek birtoklói a balesetmentesek, az ennél drágább járművek tulajdonosai a balesetűzők körében vannak többségben.

Egyéves intervallumon belül a két csoport szignifikánsan elkülönül, ezen túlmenően tendenciaszerűen is észlelhető, hogy minél nagyobb értékű valakinek az autója, annál inkább részesedik személyi sérüléssel nem járó balesetben.

Kultúra, vallás

E témakörben két kérdés feltételére, illetve megválaszolására volt lehetőség. Megállapítható, hogy sem a kultúrkörhöz tartozás tekintetében (O22_1), sem aszerint nem volt eltérés a két főcsoport között, hogy az oda soroltak vallási összejöveteleket látogatnak-e vagy sem (SZ24).

Devianciák szerepe

Alkoholfogyasztás gyakorisága (O1)

Elsőként arra látszik szükségesnek utalni, hogy a teljes magyar felnőtt lakosságot reprezentáló megkérdezettek 26,9%-a (több mint kétfélmillió ember) legalább heti gyakorisággal fogyaszt alkoholt, 33,9%-a ritkán ivónak tekintette magát, s 39,2% azt állította, hogy egyáltalán nem fogyaszt alkoholt.

Ötéves periódust követve: a vizsgálati mintában gyakorlatilag azonos nagyságban szerepelnek a ritkán ivók és az alkoholt egyáltalán nem fogyasztók. Az előbbi csoportban (tehát a ritkán ivók között) azonban majdnem kétszer annyian jelezték, hogy az elmúlt öt évben balesetnek voltak részesei, mint az utóbbi csoportba tartozók.

Egyéves intervallumban vizsgálódva: az alkoholt egyáltalán nem fogyasztók aránya (39,9%) a balesetbe nem keveredettek körében (100%) meghaladja mind a rendszeresen ivók (26,6%, azaz +13,3%), mind a ritkán ivók (33,5%, azaz +6,4%) arányát. Másképp fogalmazva: az elmúlt évben személyi sérüléssel nem járó balesetbe keveredettek számarányából (100%) a rendszeresen ivók 30,6%-kal, a ritkán ivók 39,6%-kal, a nem ivók 29,7%-kal részesedtek. Szignifikáns különbségről azonban nem beszélhetünk.

Az is megállapítható, hogy az alkoholt soha nem fogyasztók legkisebb arányban a 2002-ben balesetbe keveredettek között szerepelnek (27,9%), őket követik az ugyanezen évben egyéb bűncselekmény sértettjeivé váltak (32,4%), majd a 2002-ben bűncselekmény sértettjeivé nem váltak (34,1%). Az absztinensek a legnagyobb arányban az utóbbi öt évben bűncselekmény áldozataivá nem váltak körében vesznek részt (42,1%).

Alkoholfogyasztás után vezetett autót az elmúlt egy évben? (O2)

A megkérdezettek 4,3%-a (a teljes felnőtt populációra átszámítva ez kb. 344 ezer fő) vallotta be, hogy az elmúlt egy évben alkoholfogyasztás után vezetett autót, míg 44,3% (kb. 3,5 millió felnőtt) azt állította, hogy nem vezet autót. Ez azt jelenti, hogy a felnőtt lakosságon belül az autót vezetőik köréből a mintasokaság 7,8%-a vezetett a vizsgált időszakban autót alkoholfogyasztás után.

Ötéves időszakot tekintetbe véve: akik alkoholfogyasztás után autót vezettek, azok körében szignifikánsan nagyobb arányban fordul elő balesetbe keveredés, mint azok körében, akik ilyen nem tettek. Legkisebb arányban azok keveredtek balesetbe, akiknek nincs autójuk.

Egyéves periódusban a megállapítás teljes mértékben megegyezik a személyi sérüléssel baleseti részvételnél mondottakkal: akik az elmúlt egy év folyamán alkoholfogyasztás után autót vezettek, szignifikánsan inkább vettek részt balesetben, azokhoz képest, akik ilyen tiltoit magatartást nem tanúsítottak. Legalacsonyabb arányban ezúttal is azok szerepeltek balesetben, akik nem vezettek autót.

A 2002-ben balesetbe keveredettek 11,6%-a állította, hogy egyszer, továbbá 2,3%-a, hogy többször vezetett alkoholfogyasztás után autót. Az egyszeri alkoholfogyasztás utáni vezetés aránya lényegesen magasabb a közlekedési balesetbe keveredettek körében, mint a többi kategóriában (10. számú táblázat).

Volt már gyanúsított rendőrségen? (O5)

A megkérdezett mintasokaság 6,3%-a (a valóságban kb. félmillió felnőtt) állította azt, hogy eddigi élete során – gyanúsítottként – már kapcsolatba került a rendőrséggel.

Ötéves időtartamot szem előtt tartva a valaha gyanúsítottak körében csaknem kétszer olyan gyakran fordult elő balesetbe keveredés, mint az ilyen nyomozati eljárásban részt nem vettek körében.

Egyéves távlatot elemezve kiderül, hogy tendenciában a személyi sérüléssel végződő baleseti részvételnél megállapított összefüggés érvényesül: akik gyanúsítottként már szerepeltek a rendőrségen, azok körében (ha ezúttal nem szignifikánsan is) nagyobb számarányban (9,7%) voltak az utóbbi egy évben személyi sérüléssel nem járó balesetek részesei, azokhoz képest, akiknek nem volt ilyen ügyük a rendőrségen (6%).

A 2002-ben személyi sérüléssel baleset áldozatai között szereplők körében csaknem négyszer annyian (16,3%) voltak olyanok, akik korábban gyanúsítottként jártak a rendőrségen, mint azok körében, akik az utóbbi öt évben nem voltak bűncselekmények sértettjei (4,6%). Érdekes megemlíteni, hogy akik 2002-ben más bűncselekmények áldozatai voltak, azok körében éppúgy 10% alatt marad a korábban már rendőrségi gyanúsítottak aránya (9,7%), mint azok körében, akik 2002-ben nem voltak bűncselekmények áldozatai (8,6%).

Szabálysértési eljárás indítása az elmúlt egy évben (O16_B)

A vizsgálatba bevontak 3,1%-a szerint a legutóbbi 12 hónap folyamán indult ellenük szabálysértési eljárás (ez a magyar lakosság létszámán belül mint-

egy 250 ezer embert tesz ki), és a megkérdezettek 2,2%-a (kb. 175 ezer fő) azt állította, hogy ennek során meg is büntették.

Ötéves időtartamban vizsgálódva rögzíthető: bár a nem megfelelő elemszám miatt matematikai-statisztikai módszerrel az állítás nem támasztható alá, azonban tendenciaként elfogadható: a balesetbe keveredettek között több mint háromszor annyian szerepelnek a szabálysértési eljárás alá vont és ott megbüntetett, több mint kétszer annyian a szabálysértési eljárásba vont, ám ott meg nem büntetett személyek, mint azok, akik ilyen eljárásnak nem voltak részesei a legutóbbi egy évben.

Egyéves időszakot figyelembe véve viszont a két csoport között szignifikáns eltérés mutatkozott. A balesetbe keveredettek körében a szabálysértési eljárásban felelősségre vontak aránya 17,9%, az ilyen eljárás alá vont, de meg nem büntetettek 26,9%-os, míg a szabálysértési eljárás alá nem vontak 7,1%-os részaránnyal képviseltetik magukat.

A 2002-ben balesetbe keveredettek 16,3%-át büntették meg már egyszer korábban szabálysértési eljárás keretében. Ez az arány a 2002-ben egyéb bűncselekmény áldozatává váltak esetében 1,8%, a bűncselekmény áldozatává 2002-ben nem váltaknál 3,1%, az öt éven belül bűncselekmény áldozatává nem váltak esetében 1,3%.

Összegezve: Mind az ötéves, mind az egyéves közlekedési előélet részben ismert összefüggéseket erősít meg. Ilyenek a fiatalok fokozott veszélyeztetettsége, a rendszeresen munkába járók nagyobb sérülékenysége, az időskori nagyobb biztonság a közutakon is (bár ezt – empirikus ismeretek hiányában – sokan tagadják). Vannak olyan összefüggések, amelyekről korábban nem volt tudomásunk, s amelyek számos baleset magyarázó faktoraként kezelhetők. Ilyen az alkoholfogyasztási szokások és a balesetbe keveredés közötti szoros kapcsolat.¹⁰ Ezt a – jogkövetés szempontjából legalábbis – deviáns magatartást, sőt mi több: beállítódást valószínűsíti az említettek túl a balesetmentesekhez képest gyakori jogszabályszegő előélet. Vizsgálatunk eddig megismert eredményei szerint azonban a legszorosabb kapcsolat a balesetező, illetve balesetmentes múlt, valamint az egyéb bűncselekményi viktimizáció között állapítható meg. A felmérés eloszlát minden kétséget: **a sértetté válás nem a véletlen műve, hanem sokoldalú, egyfelől életmódbeli, másrészt viselkedésbeli predispozíció következménye.** Ez többé-kevésbé az adott társadalmi elvárásokhoz és

¹⁰ Itt nem árt ismétellen megjegyezni: a megkérdezett saját véleményének rögzítésére került sor, amikor azt állította, hogy önhibáján kívül keveredett balesetbe. A balesetek körében különösen gyakran vitatott kérdés, hogy ki felelős egy-egy sérülés előidézéséért. Ismét korábbi kutatási tapasztalatunkra hivatkozunk: a gyalogosoknak mintegy 70-80%-a szituációadekvát magatartással elkerülhette volna a balesetet, és mintegy fele jogilag is vétkes volt (szabálysértésével közrejátszott a balesetben), bár a büntetőeljárásban az áldozati oldalon szerepelt.

a saját képességekhez mért inadekvát viselkedésben manifesztálódik. A viktimizációs predispozícióval rendelkező egyének a többségnél kevésbé képesek megfelelni a külvilág elvárásainak, amit az is jelez, hogy a többségnél lényegesen nagyobb számban van közöttük olyan személy, aki korábban már a rendőrség érdeklődési körébe került. Ezért nemcsak a szándékos, de a mindennapi élet részét képező gondatlan bűncselekményeknek, sőt ezek úgynevezett előcselekményeinek is az átlagembernél inkább válnak részeseivé.

VÉLEMÉNYEK

A következőkben a köz- és biztonságérzet néhány fontos jellemzőjét vettük szemügyre, azt kutatva, hogy a balesetmentes és az önhibájukon kívül az elmúlt öt évben, továbbá 2002-ben személyi sérüléssel járó balesetben részes személyek között van-e eltérés, és ha igen, hol.

Az általános közérzet szerepe (K1A, K1B, K2C)

Az öt éven belül személyi sérüléssel járó balesetben részes és balesetmentes csoportot éppúgy, mint a 2002-ben akár baleset, akár egyéb bűncselekmény áldozatává vált, akár bűncselekmény áldozatává nem vált személyek csoportjai teljesen azonos véleményen vannak (tehát semmiben nem térnek el a lakosság általános véleményétől), ha közérzetének jelenét, az elmúlt öt év alatt megélt és az elkövetkező öt évben várható változásait vizsgáljuk.

E kérdéscsoporton belül nincs eltérés a koccanásos balesetekben részt vevő és az ilyen balesetekben nem szereplő személyek között, ugyanakkor teljes az egyezés a korábban vizsgált kategóriával. Tendenciaszerűen az állapítható meg, hogy – ellentétben a korábban részletesen tárgyalt csoporttal – ezúttal a koccanásos balesetbe keveredettek kedvezőbben nyilatkoztak, mint a balesetnélküliek.

Biztonságérzet – általában

A rendőrség, továbbá a közbiztonság állapotáról az öt éven belül, továbbá 2002-ben személyi sérüléssel járó balesetbe keveredett és az ilyen eseményektől mentes személyek összehasonlítása során meglehetősen árnyalt képet alkotunk. A következőkben erről számolunk be.

A következő kérdések megválaszolására áll össze a végső következtetés.

A rendőrség ma képes garantálni a közbiztonságot? (K5)

Az öt éves intervallum alapján adódó tendencia a következő: akinek volt balesete, inkább véli úgy, hogy a rendőrség nem képes garantálni a biztonsá-

got (37,9%), mint akinek nem volt (31,7%), a balesetmentes többségben van mind a rendőrségről közepes bizonyítványt kiállító (50,8, illetve 47,1%) vagy pozitív álláspontot (17,5, illetve 15%) elfoglalók körében.

A 2002-es évi tapasztalatok és a rendőrségi tevékenység viszonyát a 11. számú táblázat érzékelteti.

A 2002-ben közlekedési baleset áldozatává vált sértek vannak a legrosszabb véleménnyel a rendőrségről, míg azok nyilatkoznak a legkevésbé eltérően a rendőrség tevékenységéről, akik az elmúlt öt évben nem voltak áldozatok.

Jelenlegi közbiztonsági helyzete? (K6)

Az öt éves intervallum szerinti tendencia, mint az előzőekben: a balesetesezők között többségben vannak azok, akik a jelenlegi közbiztonsági helyzetet inkább rossznak tartják (42,2, illetve 33%). Akik közepesnek tartják, azok körében nagyobb arányban vannak a nem balesetesezők (53,7, illetve 48%). Akik inkább jónak tekintik: szintén többségben balesetnélküliek (13,3, illetve 9,8%) (12. számú táblázat).

A 2002-es évről szerzett információk lényegében a korábbi álláspontot támasztják alá.

Az ország közbiztonsági helyzete az elmúlt öt évben (K8)

Az e kérdésre adott válaszok alapján megállapítható, hogy aki szerint romlott a közbiztonság ez elmúlt öt évben, azok között nagyobb arányban vannak a balesetesezők (39,8%), mint a balesetmentesek (35,1%). Akik szerint nem változott, azok körében többségben vannak a balesetmentesek (45,6, illetve 40,3%). A 2002-es adatok is ugyanezt a megállapítást erősítik meg.

Közbiztonsági helyzet a következő öt évben (K9)

Azok körében, akik már voltak baleset részesei: nagyobb arányban számítanak a jövőbeli közbiztonság romlására (21,8%), mint akik ilyen eseménynek nem voltak részesei (19,5%). Azok között, akik szerint a helyzet nem fog változni, szintén többségben vannak a balesetnélküliek (40,4, illetve 38,4%).

Közbiztonsági helyzet az EU-csatlakozás hatására (K10)

Az EU-csatlakozás hatására várható közbiztonság-változás elemzése során ismét a balesetesezők körében voltak többen azok, akik a romlást prognosztizálták (23,4, illetve 20,7%). Akik szerint a helyzet nem fog változni vagy javulni fog: enyhe többségben már a balesetmentesek voltak.

Kevesebb vagy több bűncselekmény lesz-e az EU-csatlakozás után? (K12_1)

A számok közötti különbséget tekintve nagyon csekély eltéréssel, de a már korábban megismert tendencia érvényesül akkor is, ha azt kérdeztük: keve-

sebb vagy több bűncselekmény következik-e be az EU-csatlakozás után. Akik szerint kevesebb, azok többségben voltak a balesetnélküliek között (29,4, illetve 26,1%). Akik szerint ugyanannyi vagy több, azok a balesetezők körében szerepeltek enyhe többséggel.

Az autólopás problémát jelent Magyarországon? (K21_A)

Bár az autólopást a balesetben részes és balesetmentes interjúalanyok többsége egyaránt problémának tekinti, mégis, a balesetezők köréből többen válaszoltak határozott igennel (79,7%), mint a balesetmentesek közül (72,9%). A közepes problémára voksoló válaszadók (20,6, illetve 16,3%) és az e jelenséget problémának nem tekintők (6,5, illetve 4%) között már a balesetmentesek vannak többségben. Azok körében, akik 2002-ben váltak baleset áldozatává, kiugróan magas (61,3%) azoknak az aránya, akik ezt a jelenséget nagyon nagy problémának tartják (a többi csoportban az arány nem haladja meg a 44%-ot, de akik öt éven belül nem voltak bűncselekmény áldozatai, azok körében ez a szám „csak” 39,4%).

A szervezett bűnözés problémát jelent Magyarországon? (K21_C)

Az előbbi helyzet ismétlődéseként, bár a szervezett bűnözést mind a balesetezők, mind a balesetmentesek többsége problémának tartja, mégis nagyobb arányban vannak közöttük a balesetben már korábban részt vevők (74, illetve 66,9%). A közepes problémát jelzők (20,6, illetve 15,4%) körében a balesetnélküliek vannak többségben.

Az erőszakos bűnözés problémát jelent Magyarországon? (K21_F)

Az öt éves intervallum vizsgálata során a korábbi tendenciaszerű összefüggés ismétlődik. A 2002-es összehasonlításban azonban a négy csoport között nincs eltérés.

A lopások problémát jelentenek Magyarországon? (K21_G)

Nincs eltérés a két csoport között.

Összegezeként megállapítható, hogy az általános biztonságérzetről alkotott véleményt megtestesíteni hivatott kérdések megválaszolása során egyetlen esetben sem volt megállapítható szignifikáns eltérés a korábban balesetbe keveredett és a balesetmentes megkérdezettek között, mégis lényeginek tekinthető az a megfigyelés, miszerint az emberek legszélesebb körét érintő lopások megítélésének kivételével valamennyi egyéb esetben a balesetben már részt vettek a szóban forgó jelenséget súlyosabb problémának tartják, mint a balesetmentesek, bűnözés szempontjából pedig mind a múltat, mind a jövőt – benne Magyarország EU-csatlakozásának a bűnözés alakulására

vonatkozó esélyét – a korábban már balesetet átéltek a balesetmenteseknél sötétebben látják, kedvezőtlenebbnek tartják. A 2002-es adatokban szereplő négy csoport összehasonlítása során pedig arra a konklúzióra juthatunk, hogy az öt éven belül áldozattá nem vált személyek szorongási szintje lényegesen alacsonyabb a másik három csoportba sorolt egyénekénél.

Az egy éven belül koccanásos balesetekben részt vevő és az ilyen balesetekben nem szereplő személyek között e kérdéscsoporton belül nincs eltérés, ugyanakkor teljes az egyezés a korábban vizsgált kategóriával. Ez alól egyetlen kivétel adódik: akik voltak koccanásos baleset részesei, azok valamivel kedvezőtlenebbül nyilatkoztak a rendőrség közbiztonsági tevékenységéről, mint azok, akik nem keveredtek ilyen szituációba.

A környezeti közérzet szerepe

A kérdéskörbe tartozó vélemények motivációs szempontból alapvetően két részre oszthatók. Az első csoportban olyan környezeti szempontok szerepelnek, amelyekért valaki – a másik ember – sokak szerint felelőssé tehető.

A kérdések második csoportja olyan adottságokat sorol fel, amelyekkel az ott lakóknak együtt kell élniük, a helyzet befolyásolására nincs, vagy alig van módjuk és esélyük.

Az első csoportban a következő kérdések szerepeltek:

Szeret jelenlegi lakóhelyén lakni? (K32)

– Lakókörnyezeti probléma:

- a) Utcai zaj? (K36_2),
- b) Cigányok? (K36_3),
- c) Drogozós? (K36_4),
- d) Fegyelmezetlen autósok? (K36_5),
- e) Hajléktalanok, kéregetők? (K36_6),
- f) Részegek? (K36_9).

A legfontosabb eredményekről a 13. számú táblázat ad áttekintést.

Külön említést érdemel a következő kérdés:

Lakókörnyezeti probléma: Fegyelmezetlen autósok? (K36_5)

Általában (a megkérdezettek összességében) nagyjából azonos arányban vannak azok, akik ezt nem tartják problémának (40%), mint azok, akik ezzel ellentétes véleményen vannak (36,6%). A többiek (23,3%) nem foglaltak állást, illetve nem mutattak érzelmi viszonyulást a feltett kérdéshez.

A 2002. évi adatok egybevetése során azonban – különösen a szélső értékek összehasonlítása során – figyelemre méltó eltérések adódtak. Erről a 14. számú táblázat tájékoztat.

A számadatok jól jelzik azt a különbséget, ami a 2002-ben balesetbe keveredett és különösen az elmúlt öt évben bűncselekmény áldozatává nem vált személyek toleranciaszintje között húzódik. Azt, hogy mennyire nem speciális autós problémáról, hanem a környezet kellemetlenségeivel szembeni tűrőképességről van szó, az jelzi, hogy a *Lakókörnyezeti probléma: hajléktalanok, kéregetők?* (K36_6), valamint a *Lakókörnyezeti probléma: részegek?* (K36_9) kérdéssel kapcsolatban a 14. számú táblázatban is bemutatott eltérések ismétlődnek meg.

A második csoportban a következő kérdések szerepeltek:

Lakókörnyezeti probléma:

- Rossz közvilágítás? (K36_7),
- Munkalehetőségek hiánya? (K36_8),
- Utcái, zöldövezeti szemét, szenny? (K36_10),
- Túl sok külföldi, menedékkérő? (K36_11),
- Unatkozó fiatalok? (K36_12).

A legfontosabb eredményekről a 15. számú táblázat ad áttekintést.

Összegezve: A kérdések első csoportja lehetőséget nyújtott arra, hogy az egyén a bajokért valaki más személyt okolhasson, míg a második csoport alapján, bár személyekről szólt, azonban a bennünket körülvevő rendszert lehetett minősíteni.

A kérdésekre adott válaszok megoszlása azt is mutatja, hogy az öt éven belül személyi sérüléssel balesetet elszenvedettek egyrészt sokkal szívesebben projektálják problémáikat valamely személyre, másrészt – a balesetmentesekhez képest – magas a hezitáló, dönteni nem tudó vagy nem akaró személyek aránya; a balesetmentesek viszont a rendszerkritikában felülmúlják a balesetezőket. Hangsúlyozni kell e helyütt is: sehol nem volt szignifikáns eltérés, azonban – néhány kivételtől eltekintve, ahol a két csoport között semmiféle eltérés nem volt megállapítható – a tendencia egyértelmű.

Az egy éven belül vizsgálódva e kérdéscsoporton belül nincs szignifikáns eltérés a koccanásos balesetekben részt vevő és az ilyen balesetekben nem szereplő személyek között. Megjegyzendő: az ellentétes tendencia ezúttal is következetesen érvényesül. A munkalehetőségek hiányától eltekintve valamennyi más esetben a probléma „környezetre hárítása” tendenciaszerűen ismét inkább a koccanásos balesetekben részt vevők részéről megfigyelhető, azonban matematikai-statisztikai eszközökkel ennek törvényszerűsége ezúttal sem igazolható.

Biztonságérzet – közvetlen környezetben

A közvetlen környezet biztonságérzete különösen fontos tényező abból a szempontból, hogy az ember miként éli meg mindennapjait, milyen beállító-

dással viszonyul környezetéhez. Minden jel szerint a hatás kölcsönös, tehát az ember környezetével kapcsolatos viselkedése is visszahat biztonságérzete alakulására.

A kérdéskört a következő tematizálásban, ismét az ötéves (I. csoport), az egyéves periódus (II. csoport), és ahol indokolt: a 2002-es áldozattá váltak (III. csoport) válaszai szerint elemeztük.

Biztonságos a lakókörnyezete? (K33)

Mindkét időtartamban a balesetmentesek körében magasabb volt a pozitív választ adók aránya (az I. csoportban balesetező igen: 62,7%, balesetmentes igen: 67,3%; a II. csoportban balesetező igen: 64%, balesetmentes igen: 67,4%).

Sötétedés után lakását, házát elhagyja? (K38)

Az I. csoport tagjai körében minél gyakrabban jár ki valaki sötétedés után, annál nagyobb arányban kerül a balesetbe keveredők közé, és fordítva.

A II. és III. csoport esetében a balesetzők ezúttal is sokkal gyakrabban hagyják el lakásukat sötétedés után, és az esti-éjszakai külső tartózkodás számának csökkenésével fokozatosan növekszik a balesetmentesek részaránya.

Hogyan változott lakókörnyezete az elmúlt öt évben? (K34)

Az I. csoportba tartozók közül, azok között, akik úgy érzik, hogy romlott, a saját hibából megsérültek aránya 23,3%, akik szerint nem romlott, azok körében ez az arány 14,3% (az átlag: 14,5%). Ugyanez az összefüggés sem a koccanásos balesetek résztvevői (II. csoport), sem a 2002-es viktimizációs részvétel (III. csoport) szerinti elemzés során nem jelentkezett.

Hogyan változik lakókörnyezete biztonsága a következő öt évben? (K35)

Az I. csoportnál, azok között, akik úgy érzik, hogy *romlani fog*, a saját hibából megsérültek aránya 16,1%, akik szerint nem fog romlani, azok körében ez az arány 9,0% (az átlag: 9,2%). A II. csoport, azaz a koccanásos balesetek résztvevői valamivel optimistább jövőképpel rendelkeznek, mint az ilyen balesetbe nem keveredett társaik. A III. csoportban a 2002-ben bármilyen cselekmény folytán áldozattá váltak jövőképe rosszabb (11,3, illetve 11,7%), mint azoké, akik 2002-ben nem voltak áldozatok (9,9%), illetve az utóbbi öt évben nem voltak áldozatok (6,2%).

Lakókörnyezeti probléma: bűnözés? (K36_1)

Az I. csoport tagjai körében a baleseti résztvevők nagyobb arányban (29,4%) tartják problémának a bűnözést, mint a balesetmentesek (24,9%).

Hasonló a helyzet a II. csoportba tartozók összehasonlítása során is (balesetesez: 30,6%, balesetmentesek: 24,6%). Tekintettel arra, hogy a hezitáló, döntésképtelen személyek száma is valamivel kisebb a balesetmentesek körében, ezért a bűnözést mint lakókörnyezeti problémát elutasítók körében – mind az I., mind a II. csoportban – a balesetmentesek még inkább eltérnek a balesetesezektől. A III. csoportban – a többiekhez képest – feltűnően magas arányban (32,2%) vélik úgy az öt éven belül áldozattá nem vált személyek, hogy a bűnözés egyáltalán nem probléma (a többieknél ez az arány 18,5–23% között változik).

Az ország többi részéhez képest mennyi bűncselekményt követnek el? (K37)

Mind az I., mind a II. csoportban a balesetmentesek körében néhány százalékkal többen vannak olyanok, akik úgy vélik: saját szűkebb pátriájuk bűnügyi helyzete jobb, mint ami az ország többi részében tapasztalható. Saját környezetük bűnügyi helyzetéről mind a személyi sérüléssel, mind a koccanásos balesetek részesei az előbbiekhöz képest rosszabb bizonyítványt állítanak ki.

Összegezve: az ötéves balesetkezési adatok fényében azt mondhatjuk, hogy a balesetmentesek még akkor is következetesen nagyobb biztonságérzetről tesznek tanúbizonyságot, ha tudjuk: a két csoport között szignifikáns eltérés ezúttal sem mérhető.

A koccanásos balesetek kapcsán kapott kép meglehetősen ellentmondásos. A balesetmentesek egyrészt kevésbé érzékenyek magára a jelenségre, másfelől a balesetesezökhöz képest – globálisan – rosszabb véleményvel vannak a bűnözési helyzetről, annak változásáról, ugyanakkor saját környezetüket az ország többi részéhez képest kisebb arányban tartják kevésbé biztonságosnak, mint a másik csoport. A 2002-es adatok összehasonlítása során lényegében csak az tűnt fel, hogy a tartósan áldozattá nem váltak különülnek el több változó esetében a többi három csoporttól.

Mindennapi szorongásaink a bűnözéstől

Viszonyítási alap: Volt-e az elmúlt öt évben személyi sérüléssel járó baleset áldozata?

Az előzőekben már bepillantást kaphattunk abba, miként vélekedik a két nagy csoport a bűnözésről. A továbbiakban arra keressük a választ, hogy van-e eltérés a balesetesez és a balesetmentes csoport között a bűnözés napi megélése terén (16. számú táblázat).

- *Mindennapi életét befolyásolja a bűnözés?* (K41),
- *Szokott arra gondolni, hogy betörhetnek a lakásába?* (K42),
- *Biztonságosnak tartja lakóhelye közvetlen környezetét?* (K46),

- *Biztonságban érezné magát lakása környékén egyedül, sötétedés után?* (K47),
- *Elképzeltető, hogy lakása közelében, utcán bántalmazták?* (K48_1),
- *Elképzeltető, hogy lakása közelében, lakóépületen belül bántalmazták?* (K48_2),
- *Elképzeltető, hogy betörnek a lakásába?* (K48_3),
- *Van lakókörzetében olyan hely, ahová bűnözéstől való félelme miatt nappal nem szívesen menne?* (K49),
- *Van lakókörzetében olyan hely, ahová bűnözéstől való félelme miatt sötétben nem szívesen menne?* (K50),
- *Előfordul, hogy bűnözéstől való félelme miatt nappal nem mer lakásából kimenni?* (K51),
- *Előfordul, hogy bűnözéstől való félelme miatt sötétben nem mer lakásából kimenni?* (K52),
- *Előfordul, hogy lakásában éjjel fél a bűnözőktől?* (K53),
- *Megtörténhet, hogy becsületében megsértik?* (K56_2),
- *Megtörténhet, hogy testi sértés áldozata lesz (könnyű sérüléssel)?* (K56_3),
- *Megtörténhet, hogy testi sértés áldozata lesz (súlyos sérüléssel)?* (K56_4),
- *Megtörténhet, hogy gyermekét az iskolában komolyabb fizikai sérelem éri?* (K56_5),
- *Megtörténhet, hogy zaklatják, molesztálják?* (K56_6),
- *Megtörténhet, hogy betörnek a lakásába?* (K56_7),
- *Megtörténhet, hogy ellopják pénztárcáját a pénzeivel?* (K56_8),
- *Megtörténhet, hogy valamilyen más értékét lopják el?* (K56_9),
- *Megtörténhet, hogy üzletben, vendéglőben túlszámláznak?* (K56_10),
- *Megtörténhet, hogy ellopják autóját, gépjárművét?* (K56_11),
- *Megtörténhet, hogy valaki az életére tör?* (K56_13),
- *Megtörténhet, hogy tulajdonát, értékét megromlaltatják?* (K56_14),
- *Megtörténhet, hogy kutyaharapás áldozata lesz?* (K56_17),
- *Megtörténhet, hogy kellemetlen viselkedéssel (hangoskodás) megzavarják?* (K56_18),
- *Eszébe jut, hogy bűncselekmény áldozata lehet?* (K57).

Összegezve: az előzőekben felsorolt, szorongáskeltésre alkalmas lehetőségek közül csaknem valamennyiben – ahol ilyen különbség volt – a két csoport között legalább tendenciaszerű (két esetben pedig szignifikáns) különbség mutatkozott. Mind a tendenciaszerű, mind a szignifikáns eltérések arra utalnak, hogy a korábban balesetbe keveredett személyek körében nagyobb arányban található a szorongó, sőt többnyire a bizonytalankodó, a veszély valós nagyságáról véleményt alkotni képtelen személyek. A veszély közeliségét elutasítók között ugyanakkor a balesetesez múltat nem jelző személyek for-

dultak elő nagyobb arányban. A 2002-es viktimizációt elemző kérdésekre adott válaszok összehasonlítása során azonban az is megállapítható, hogy a bűncselekmény áldozatává válástól kevésbé tartanak az ebben az évben közlekedési baleset, mint az egyéb bűncselekmény áldozatává váltak. Ezt a következő néhány példa érzékelteti (17., 18., 19., 20., 21. számú táblázat).

Speciális megközelítés:

Megtörténhet, hogy személyi sérüléssel baleset áldozata lesz? (K56_1)

A feltett kérdésre adott válaszok a 22. számú táblázatban látható megoszlást mutatják.

A számadatok azt jelzik, hogy az ország felnőtt lakossága nagyjából három, egyenlő lélekszámú csoportba sorolható, ha azt kérdezzük: megtörténhet-e, hogy személyi sérüléssel baleset áldozata lesz a jövőben. A teljes magyar felnőtt lakónépességre kivetítve megállapítható, hogy mintegy 2,4 millióan vélik úgy, hogy baleset részeseivé válhatnak. Ennél valamivel többen, kb. 2,5 millióan nem tudnak állást foglalni (esetleg, talán elképzelhető), és nagyjából hárommillió azon felnőttek száma, akik úgy vélik, őket az ilyen esemény elkerülheti.

Ez a vélemény meglehetősen stabil, és számos, a vélekedést befolyásolni képes tényezőtől független. Így nem gyakorol a véleményalkotásra hatást, hogy milyen a jelenlegi közérzete, előző öt évben hogyan változott a közérzete, független attól, hogy anyagi helyzete az elmúlt öt évben változott, ugyancsak nem befolyásolja a jelenlegi életével való elégedettség mértéke, a következő öt évbe vetett reményei, a közbiztonsági helyzet elmúlt és következő öt évi, majd az Európai Unióhoz történő csatlakozás utáni változásáról alkotott véleménye. De független az áldozattá válás lehetőségéről kialakított önkép a közvetlen szociális (K31) közeggel való kapcsolatától is.

További vizsgálatokat indukál ez a mindenféle környezeti befolyástól független, nagyon stabilnak látszó vélemény, ami természetesen determinálja az emberek a környezetével szembeni beállítódását. Nincs kétségünk azt állítani, hogy a viktimizáció egyik legfőbb veszélyét magában rejtő, úgynevezett sebezhetetlenségi mítosz¹¹ a teljes magyar lakosság egyharmadát eleve sebezhetetlenné teszi a váratlan közlekedési balesetekkel szemben.

Ezt a sebezhetetlenségi mítoszt törheti meg egy-egy áldozattá válási történés (23. számú táblázat).

Az adatok arra utalnak, hogy az, aki 2002-ben közlekedési baleset áldozata lett, a többi csoportnál inkább tartja valószínűnek azt is, hogy a későbbiekben ismét közlekedési baleset áldozatává válhat.

Az oksági tényezők után kutatva a következő elemzéseket végeztük el.

¹¹ Korinek László: Félelem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995

Van autója? (SZ13)

Bár a két csoport között szignifikáns a különbség, ezt elsősorban a jövőbeli baleseti részvételben az autóval nem rendelkezők magabiztossága magyarázza. Ők kevésbé érzik úgy, hogy balesetbe keveredhetnek, autóval rendelkező társaikhoz képest.

Autója értéke? (SZ14)

Nincs különbség aszerint, hogy az egyénnek milyen értékű jármű áll rendelkezésére, ha azt vizsgáljuk: elképzelhetőnek tartja-e, hogy személyi sérüléssel baleset áldozata lesz a jövőben.

Lakókörnyezeti probléma: bűnözés? (K36_1)

A lakókörnyezeti problémák közül a bűnözés kapcsolatot jelez a baleset áldozatává válástól való félelemmel. Azok között, akik a bűnözést napi lakókörnyezeti problémaként élik meg, inkább vannak olyanok, akik félnek a baleset áldozatává válástól.

Az előbbi – tehát pozitív – kapcsolat figyelhető meg az utcai forgalom és zaj, a cigányok, a drogfogyasztók és drogfüggők, fokozott mértékben a fegyelmezeletlenül vezető autósok, kisebb mértékben a hajléktalanok, kéregetők, a nem megfelelő közvilágítás, a munkalehetőségek hiánya, a részegek, a közterületeken található szemét és szenny, a túl sok külföldi és menedékjogra pályázó, továbbá – fokozott mértékben – az unatkozó, semmittevő fiatalok kapcsán.

Ok-okozati összefüggést e helyütt még nem érintve az állapítható meg, hogy aki a civilizációs – elsősorban a városi környezetre jellemző – környezeti terhelést nehezebben viseli, erről – függetlenül személyes impresszióitól – általában rossz a véleménye, az – méghozzá valamennyi mértékben szignifikánsan – inkább tart attól, hogy baleset áldozatává válhat.

Ugyanebben a körben szignifikánsan nagyobb számban vannak olyanok, akik szerint az ő lakókörnyezetében több bűncselekményt követnek el, mint másutt.

Minél gyakrabban hagyja el valaki a lakását sötétedés után, annál inkább érzi balesetveszélyben is magát (K38). Azok körében, akik nem szerelnék be vagy fel különféle extra lakásbiztonsági eszközöket, nagyobb számban vannak a félelemmentes közlekedők. Egyedül a házőrző kutya tartása során nem mutatkozott különbség a két csoport között. Ebből következően megállapítható: a lakáson belüli, idegenek támadásától való magasabb szorongásszint együtt jár a balesetbeli részvételtől való félelem nagyobb gyakoriságával.

Ugyanez figyelhető meg a mindennapi életet befolyásoló bűnözéstől való és a balesetbe keveredési félelem kapcsolata esetén: a kétfajta szorongás szignifikánsan pozitív kapcsolatot jelez (K41). A megállapítás jellemző a bűnözéstől való félelem általunk kiemelt alkategóriáira is: a betöréstől, a megtámadástól való félelem eloszlására is.

Azok, akik biztonságosnak tartják közvetlen lakókörnyezetüket (nappal és sötétedés után is), kevésbé tartanak attól, hogy baleset áldozatává válhatnak. Sokkal nagyobb arányban fordulnak elő a bűnözéstől való gyakori félelmükben lakásukat akár nappal, akár éjjel is csak szorongva elhagyók között a közlekedési balesetektől szorongók.

Azok között, akik attól félnek, hogy személyi sérüléssel baleset áldozatává válhatnak, magas szignifikanciaszinten találhatók a más bűncselekmény elkövetése miatt aggódók is. Így azok is, akik attól félnek, hogy becsületsértést követnek el velük szemben, könnyű vagy súlyos sérüléssel járó testi sértés áldozatává válnak, gyermeküket valamilyen komolyabb sérelem éri az iskolában, zaklatják vagy molesztálják stb., sőt attól is, hogy megtámadja vagy megharapja egy kutya. Ez a 2002-ben baleset áldozatává vált személyek esetében is pregnánsan jelentkezik. A közlekedési balesetbe keveredés tehát – legalábbis bizonyos időtartamon belül – leépíti az általánosságban érvényesülő sérthetlenségi mítoszt is.

Azok, akik úgy vélik, hogy a következő évben *nem lesznek személyi sérüléssel baleset áldozataik*, szignifikánsan inkább azok közül kerülnek ki, akik elégedettek a rendőrség közbiztonsági munkájával, továbbá azok közül, akik a jelenlegi közbiztonsági helyzettel többé-kevésbé elégedettek.

Azoknak a körében, a lakókörnyezetük biztonságáról kialakított képük (K33) inkább pozitív, szignifikánsan nagyobb arányban vannak jelen olyanok, akik nem számítanak arra, hogy a közeljövőben baleset áldozataivá válhatnak.

Ugyanez az összefüggés található akkor is, ha a lakókörzet közbiztonságának elmúlt (K34) vagy elkövetkező (K35) öt évi változásáról kérünk véleményt.

A balesetektől kevésbé szorongók körében kisebb arányban szerepelnek olyanok, akik önvédelmük érdekében különféle extra erőfeszítéseket tesznek, vagy ilyen terveznek (K58).

Az, aki az elmúlt öt évben más hibájából balesetben megsérült, inkább véli úgy, hogy a későbbiekben is ugyanilyen baj érheti. Az összefüggés – ha nem ennyire markánsan is, de – ellenkező irányban is jellemző: akikkel az előző öt évben nem fordult elő effajta baleset, azok között kevesebben vannak olyanok, akik egy ilyen eseményt magukkal szemben valószínűsítene. Azok pedig, akik nem nyilatkoztak arról, hogy történt-e velük ilyen esemény,

azok közül kerülnek ki legnagyobb arányban egy lehetséges későbbi baleseti részvételtől határozottan nyilatkozni nem képesek vagy nem akarók (a bizonytalanok). A bizonytalanok a balesetmentesekhez képest valamivel nagyobb arányban fordulnak elő azok között is, akik már részesei voltak balesetnek.

Az egy évre visszatekintő koccanásos baleseti részvétel szerint kategorizálva az előbbi kérdéscsoporton belül általában nincs eltérés, így a korábbi kategóriában jelentős eltérést mutató K46, K48_3, K50 és K56_14 esetében sem. A balesetezők körében azonban ezúttal is nagyobb arányban szerepelnek szorongók. Kiegyenlítettség csak a K50, K52, K53 kérdések esetében mutatkozik.

Figyelemre méltó az eltérés a K56_1-nél: a balesetben nem részesek nagyobb arányban képzelték, hogy nem lesznek személyi sérüléssel baleset áldozatai (39,0, illetve 29,9%), mint azok, akik koccanásos eseménynek voltak részesei az elmúlt egy évben (27,6, illetve 41,0%).

Összegezve: A szűkebb és tágabb környezettel fenntartott pozitív kapcsolat, a környezetről alkotott vélemény, az általános biztonságérzet, illetve ennek ellentéte, az általános szorongás részeként kezelhető a balesetbe való keveredéstől való félelem. Mindez pedig kapcsolatot jelez azzal a képpel is, amit az egyén kialakít tágabb környezetéről, annak intézményrendszeréről, az állam által biztosított védőernyő meglétéről vagy annak hiányáról, esetleg hiányos működéséről.

Érdeemes visszautalni arra, hogy az előző pontban, a balesetben részes és a balesetmentesen közlekedők közötti határvonal csaknem ugyanezeknél a jellemzőknél voltak megtalálhatók. Lényeges eltérés azonban, hogy amíg a múltbeli eseményeknél többnyire csak tendenciaszerűen értékelhető eltérések mutatkoztak a két csoport között, addig a jövőre vonatkoztatva ezek a különbségek szignifikánssá váltak. Ez főként abból fakad, hogy a megkérdezettek körében sokkal többen voltak azok, akik míg a múlttól árnyaltan, hezitálva alkottak véleményt, addig a jövőről sarkos állásfoglalásra vállalkoztak. Mindebből az következik, hogy a *balesetezőknél megfigyelt magasabb intolerancia- és szorongásszint projektálódik a jövőbeli elvárásokra* is.

A megkérdezett elmúlt egyévi koccanásos balesetbeli szereplését figyelemmel kísérve kitűnik, hogy azok véleménye, akik ezt az időszakot balesetmentesen érték meg, szignifikánsan eltér a jövőbeli balesetbe keveredés lehetőségéről azokhoz képest, akiknek volt személyi sérüléssel nem járó balesete. A balesetben részesek körében a jövőbeli balesetbe keveredés esélyét valószínűsítők aránya több mint kétszerese azokénak, akik ilyesmivel nem számolnak. A balesetmentesek körében az arány megfordul, bár az eltérés nem oly markáns, mint az előbbieket esetében. Az ingadozók esetében nincs érdemleges eltérés.

Önkéntes biztonságfokozás

E kérdéscsoporton belül sincs eltérés a koccanásos balesetekben részt vevő és az ilyen balesetekben nem szereplő személyek között, ugyanakkor teljes az egyezés a korábban vizsgált kategóriával (24. számú táblázat). Ezúttal is – tendenciaszerűen – a személysérüléssel balesetben részesek fordítanak nagyobb gondot biztonságuk növelésére. Ezúttal még a házőrző kutya tartásánál sem törik meg ez a tendencia. Kiemelésre kívánkozik továbbá, hogy a K58_1-nél (önvédelmi tanfolyam) a személysérüléssel (I. csoport) és a koccanásos balesetnél (II. csoport) nagyságrendileg is azonos stratégiát választanak. Mindkét csoportban az önvédelmi tanfolyamon részt vevők vagy ilyenben részvételi szándékukat jelzők között csaknem kétszer olyan arányban szerepelnek a baleseti résztvevők, mint a balesetmentesek. Az is megállapítható, hogy a 2002-ben áldozattá váltak, illetve ebben az évben áldozattá nem váltak egyrésztől, az öt éven belül áldozattá nem váltak másrésztől (III. csoport) tagjai tendenciózusan eltérő magatartást tanúsítanak. Ez általában mind a védekezési, mind az elővigyázatossági aktivitásukra jellemző. Az öt éven belül áldozattá nem váltak mindkét kérdést sokkal „lazábban” kezelik, ami egyértelműen jelzi alacsonyabb szorongásszintjüket. Ez alól csak néhány kivétel van: így a kutyatartás, valamint az ügyeletre bekötött riasztó.

A K58_2 esetében a személysérüléssel balesetnél megfigyeltek ismétlődnek: a balesetező 7,9%-a, a balesetmentesek 4,1%-a gondoskodik védőeszközről szórakozáshoz.

A K58_6 esetében a két csoportban a tendencia azonos, csak ezúttal a különbségek nem olyan markánsak: a balesetező 40,6, a balesetmentesek 35,4%-a kerül elővigyázatosságból bizonyos utcákat vagy helyeket.

Az ötéves intervallumot elemző elemzés a következő összefüggéseket mutatja:

A kérdések:

a) Védekezés lakásbetörés ellen:

- Biztonsági zár? (K39_1),
- Hevederzár? (K39_2),
- Ajtó- és/vagy ablakrács? (K39_3),
- Helyi riasztó? (K39_4),
- Ügyeletre bekötött riasztó? (K39_5),
- Házőrző kutya? (K39_6),
- Egyéb eszközzel? (K39_7);

b) Elővigyázatosság:

- Önvédelmi tanfolyam (K58_1),
- Szórakozáshoz védőeszköz (K58_2),
- Estéknél nem utazom tömegközlekedéssel (K58_4),

- Utcán elkerülöm a bandákba gyűlteket (K58_5),
- Bizonyos utcák, helyek elkerülése (K58_6),
- Kutyatartás (K58_7),
- Este a gyereke(ke)t nem engedem el egyedül hazulról (K58_8).

Közösségi kapcsolattartás

A felmérés (értékelt kérdések: K31_1 ... K31_5) semmiféle összefüggést nem mutatott a személyi sérüléssel baleseti részvétellel terhes, illetve a balesetmentes múlt és a közvetlen környezet (nevezetesen a szomszédokhoz fűződő kapcsolat) viszonyában. Figyelemre méltó azonban, hogy a koccanásos balesetek elemzése során kitűnt, miszerint bár szignifikáns különbség ezúttal sem mutatkozik a két csoport között, a tendenciális eltérés azonban fontos lehet: a társas (pontosabban: szomszédosági) kapcsolat, kooperáció inkább jellemzi a balesetnélkülieket, mint a balesetbe keveredetteket. A 2002-es baleseti részvételt tudakoló kérdések esetében csak egyetlen esetben volt megfigyelhető ilyen összefüggés: a 2002-ben közlekedési baleset áldozatává vált személyek körében csaknem kétszer annyian állították, hogy a szomszédokkal semmiféle kapcsolatuk nincs (K31_1). Azonban még így is csak a kisebbség (11,3%) képviselte ezt az álláspontot.

IRODALOM

Földesi T.: Gondolatok a társadalmi veszélyesség kategóriájának büntetőjogi szükségességéről. *Belügyi Szemle*, 2003/11–12.

Holló Péter: A hazai közúti közlekedésbiztonság az EU-csatlakozás tükrében. *Belügyi Szemle*, 2004/1.

Kó J.: Vélemények a bűnözésről. Egy közvélemény-kutatás tanulságai. *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok*, 35., OKKri, Budapest, 1998

Korinek László: Félélem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995

Közlekedési balesetek 2002. KSH, Budapest, 2003

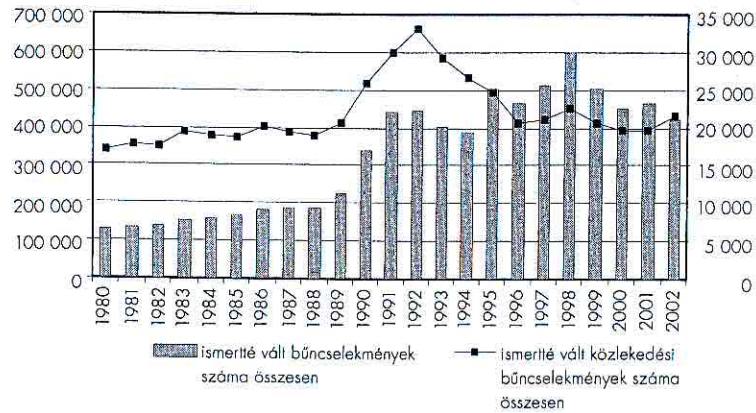
1. számú táblázat

Az ismertté vált bűncselekmények és közlekedési bűncselekmények megoszlása (1980–2002)

év	ismertté vált	ismertté vált közlekedési
	bűncselekmények száma összesen	
1980	130 470	16 906
1981	134 914	17 719
1982	139 795	17 574
1983	151 505	19 492
1984	157 036	19 010
1985	165 816	18 582
1986	182 867	20 187
1987	188 397	19 421
1988	185 344	18 856
1989	225 393	20 568
1990	341 061	25 976
1991	440 370	29 942
1992	447 222	33 130
1993	400 935	29 362
1994	389 451	26 556
1995	502 036	24 633
1996	466 050	20 689
1997	514 403	21 203
1998	600 621	22 423
1999	505 716	20 503
2000	450 673	19 566
2001	465 694	19 561
2002	420 782	21 588

1. számú ábra

Ismertté vált bűncselekmények és közlekedési bűncselekmények (1980–2002)

3. számú táblázat

Közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények megoszlása (1980–2002)

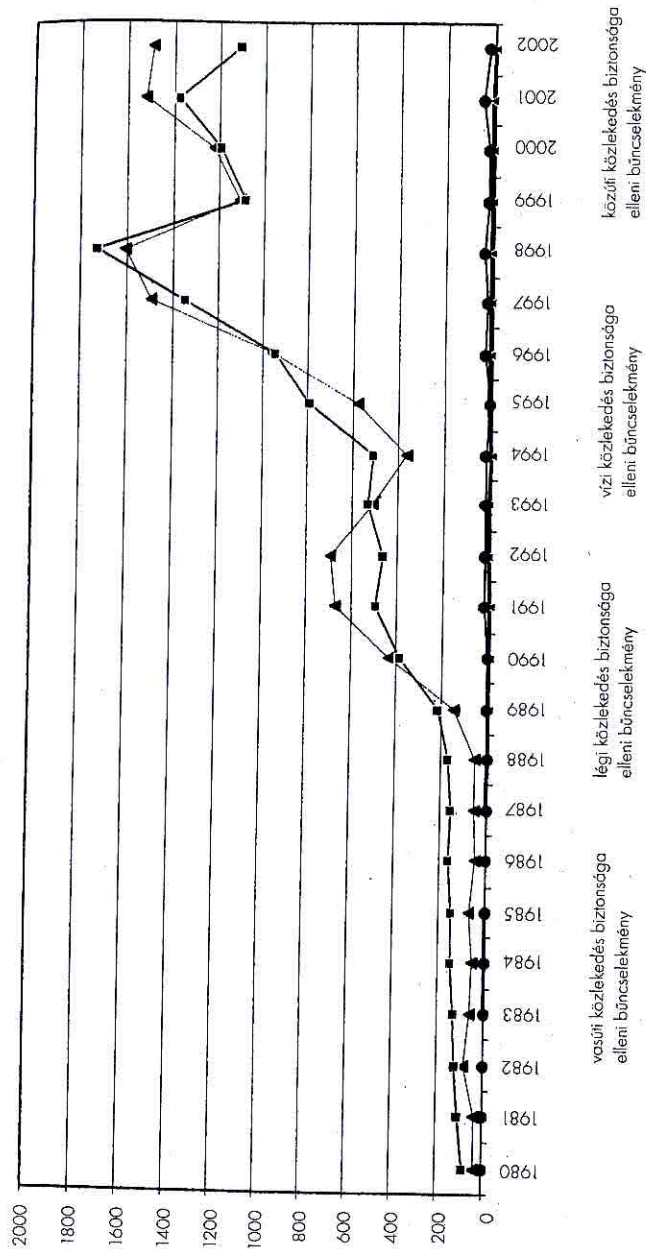
év	összesen	közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény			
		vasúti	légi	vízi	közúti
1980	124	37		1	86
1981	156	40		2	110
1982	212	85	4	2	125
1983	198	60	1	3	134
1984	199	53	1	2	143
1985	214	69	1	1	143
1986	215	50		1	164
1987	215	54	4	2	155
1988	233	56	1	3	173
1989	370	144	3	9	214
1990	833	434	3	9	387
1991	1179	666	2	20	491
1992	1180	689	4	22	465
1993	1068	505	5	24	534
1994	892	363	3	22	504
1995	1393	580	12	9	792
1996	1939	954	9	32	944
1997	2869	1490	11	23	1345
1998	3394	1610	10	40	1734
1999	2225	1110	6	25	1084
2000	2447	1222	6	25	1194
2001	2951	1522	10	43	1376
2002	2618	1489	2	22	1105

2. számú táblázat

Az ismertté vált közlekedési bűncselekmények megoszlása (1980–2002)

év	összesen	közlekedés			
		vasúti	légi	vízi	közúti
1980	16 906	77	10	36	16 783
1981	17 719	89	12	23	17 595
1982	17 574	131	4	31	17 408
1983	19 492	112	9	30	19 341
1984	19 010	82	5	14	18 909
1985	18 582	142	6	24	18 410
1986	20 187	92	7	20	20 068
1987	19 421	89	7	20	19 305
1988	18 856	85	5	21	18 745
1989	20 568	168	5	33	20 362
1990	25 976	474	13	29	25 460
1991	29 942	736	12	34	29 160
1992	33 130	743	7	44	32 336
1993	29 362	539	11	44	28 768
1994	26 556	391	15	50	26 100
1995	24 633	612	22	46	23 953
1996	20 689	988	19	48	19 634
1997	21 203	1513	21	37	19 632
1998	22 423	1634	21	65	20 703
1999	20 503	1136	28	38	19 301
2000	19 566	1254	22	46	18 244
2001	19 561	1547	24	68	17 922
2002	21 588	1513	10	50	20 015

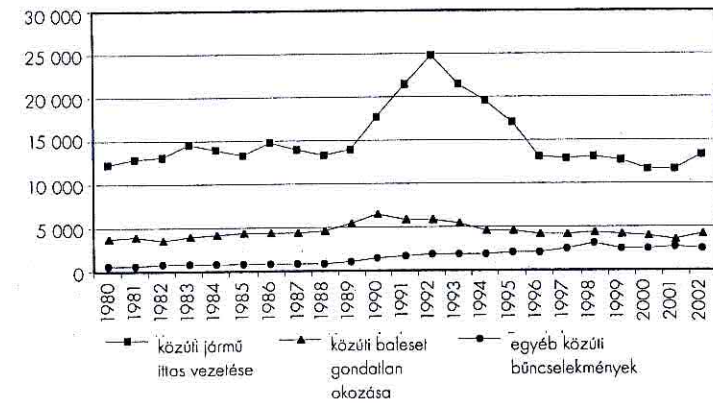
2. számú ábra
A közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények
1980-2002

4. számú táblázat
A közúti közlekedési bűncselekmények megoszlása
(1980-2002)

év	összesen	közúti közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény	közúti veszélyeztetés	közúti baleset gondatlan okozása	közúti jármű ittas vezetése	közúti járművezetés tilloktörvégsége	cserbenhagyás	közúti járművezetés bódult állapotban
1980	16 783	86	74	3824	12 339	257	203	
1981	17 595	110	81	3920	12 950	280	254	
1982	17 408	125	78	3637	13 028	284	256	
1983	19 341	134	76	3934	14 586	362	249	
1984	18 909	143	132	4080	13 912	354	288	
1985	18 410	143	115	4271	13 254	310	317	
1986	20 068	164	130	4279	14 858	350	287	
1987	19 305	155	121	4474	13 984	338	233	
1988	18 745	173	118	4615	13 275	326	238	
1989	20 362	214	114	5474	13 940	311	309	
1990	25 460	387	178	6382	17 636	334	543	
1991	29 160	491	225	5857	21 533	391	663	
1992	32 336	465	203	5745	24 707	445	771	
1993	28 768	534	230	5336	21 470	416	782	
1994	26 100	504	198	4529	19 682	415	772	
1995	23 953	792	200	4616	17 181	387	777	
1996	19 634	944	220	4257	13 197	270	746	
1997	19 632	1345	192	4200	12 912	257	726	
1998	20 703	1734	266	4457	13 039	299	908	
1999	19 301	1084	259	4205	12 623	250	827	53
2000	18 244	1194	242	3995	11 669	228	830	86
2001	17 922	1376	241	3634	11 621	206	709	135
2002	20 015	1105	259	4137	13 318	235	810	151

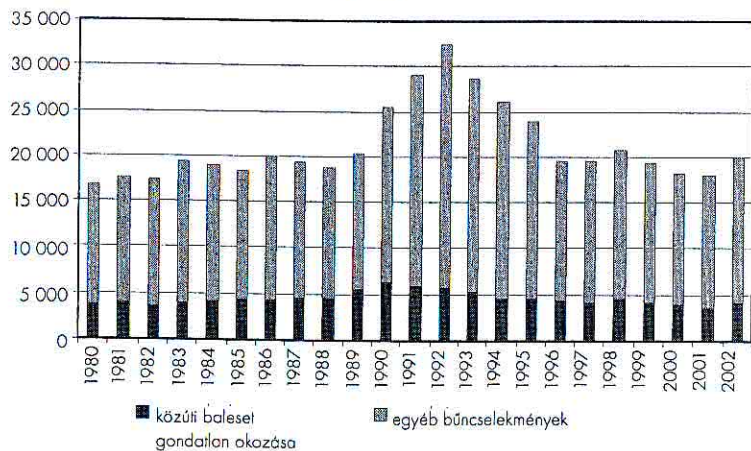
3. számú ábra
Közúti közlekedési bűncselekmények
(1980-2002)

5. számú táblázat
Közúti közlekedési bűncselekmények kimenetel szerint
(1980–2002)

év	súlyos testi sértést okozó	maradandó fogyatékossgát okozó	halált okozó	halálos tömegszerencsétlenséget okozó
1980	3450	252	680	24
1981	3597	282	453	9
1982	3382	232	628	14
1983	3654	265	652	21
1984	3794	244	639	24
1985	3866	242	761	25
1986	3912	279	686	21
1987	4025	269	709	15
1988	4193	307	673	16
1989	4918	310	905	29
1990	5765	413	1172	39
1991	5403	426	1081	35
1992	5242	398	1091	37
1993	4778	303	999	40
1994	4028	314	791	33
1995	4154	316	783	20
1996	3836	296	693	22
1997	3772	288	628	27
1998	4074	282	685	22
1999	3805	218	653	34
2000	3485	243	635	25
2001	3355	226	508	17
2002	3826	199	598	25

4. számú ábra
A közúti közlekedési bűncselekmények megoszlása
(1980–2002)

6. számú táblázat

Közúti baleset okozása és ittas vezetés kimenetel szerint (1980–2002)

év	közúti baleset gondatlan okozása	ebből			közúti jármű ittas vezetése	súlyos testi sértést okozó	maradandó fogyatékossgát okozó	halált okozó	halálos tömegszerencsétlenséget okozó
		súlyos testi sértést okozó	maradandó fogyatékossgát okozó	halált okozó					
1980	3824	3023	219	564	12 339	418	29	106	5
1981	3920	3141	232	540	12 950	444	46	105	2
1982	3637	2934	186	507	13 028	441	42	110	4
1983	3934	3184	212	521	14 586	462	48	126	4
1984	4080	3324	206	528	13 912	458	36	103	1
1985	4271	3451	196	605	13 254	403	43	137	6
1986	4279	3480	216	567	14 858	414	49	110	5
1987	4474	3620	230	611	13 984	384	34	90	2
1988	4615	3766	266	567	13 275	413	36	98	0
1989	5474	4419	267	760	13 940	490	38	130	1
1990	6382	5041	341	967	17 636	703	66	192	6
1991	5857	4654	344	834	21 533	726	74	227	9
1992	5745	4519	309	886	24 707	699	71	195	6
1993	5336	4219	259	828	21 470	546	37	159	9
1994	4529	3573	263	666	19 682	434	46	113	6
1995	4616	3675	270	658	17 181	453	40	112	5
1996	4257	3403	246	590	13 197	402	44	93	1
1997	4200	3407	242	528	12 912	339	42	97	4
1998	4457	3632	237	570	13 039	406	37	108	4
1999	4205	3434	181	562	12 623	342	33	87	4
2000	3995	3230	195	553	11 669	319	36	76	6
2001	3634	3002	182	435	11 621	324	31	69	1
2002	4137	3456	168	494	13 318	335	22	94	5

7. számú táblázat

Az ismertté vált bűnelkövetők és a közlekedési bűncselekmények bűnelkövetőinek száma (1980–2002)

év	ismertté vált	ismertté vált közlekedési	%
	bűnelkövetők száma összesen		
1980	72 880	15 714	21,6
1981	77 649	16 317	21,0
1982	77 174	16 167	20,9
1983	83 324	17 986	21,6
1984	83 493	17 393	20,8
1985	85 766	17 580	20,5
1986	93 176	18 592	20,0
1987	92 643	17 896	19,3
1988	82 329	17 471	21,2
1989	88 932	18 871	21,2
1990	112 254	23 639	21,1
1991	122 835	26 902	21,9
1992	132 644	30 127	22,7
1993	122 621	26 578	21,7
1994	119 494	24 180	20,2
1995	121 121	21 966	18,1
1996	122 226	17 765	14,5
1997	130 966	17 516	13,4
1998	140 083	18 144	13,0
1999	131 658	17 440	13,2
2000	122 860	16 335	13,3
2001	120 583	15 856	13,1
2002	121 885	18 050	14,8

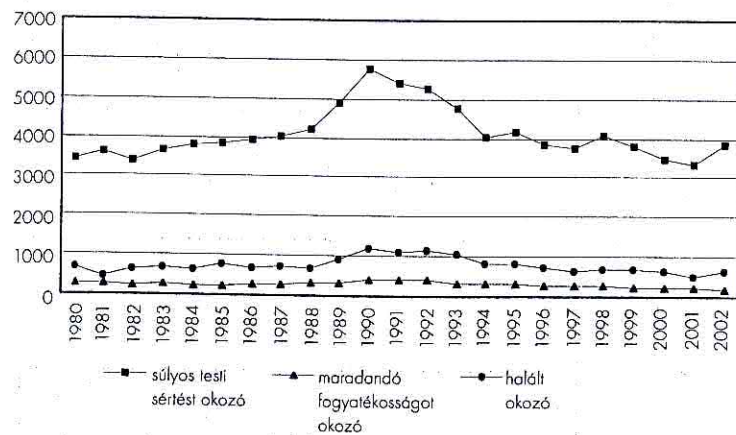
8. számú táblázat

Közúti közlekedési bűncselekmények bűnelkövetőinek száma (1980–2002)

év	összesen	közúti közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény	közúti veszélyeztetés	közúti baleset gondatlan okozása	közúti jármű ittas vezetése	közúti járművezetés tilított átengedése	cserbenhagyás	közúti járművezetés bódult állapotban
1980	15 573	92	60	3762	11 339	202	118	
1981	16 205	101	62	3822	11 857	216	147	
1982	16 029	102	63	3565	11 945	224	130	
1983	17 844	111	59	3818	13 428	282	146	
1984	17 300	136	80	4016	12 650	275	143	
1985	17 405	122	81	4293	12 491	245	173	
1986	18 470	137	94	4166	13 617	276	180	
1987	17 790	132	95	4374	12 807	248	134	
1988	17 378	124	84	4498	12 278	254	140	
1989	18 764	163	88	5332	12 784	239	158	
1990	23 478	192	107	6200	16 394	289	296	
1991	26 706	233	125	5588	20 096	299	365	
1992	29 928	250	119	5541	23 240	359	419	
1993	26 423	302	132	5127	20 045	340	477	
1994	24 033	299	124	4388	18 436	337	449	
1995	21 788	383	118	4452	16 059	316	460	
1996	17 559	345	109	4104	12 337	221	443	
1997	17 286	417	107	4013	12 140	206	403	
1998	17 844	536	147	4284	12 176	243	458	
1999	17 185	408	143	4037	11 888	199	461	49
2000	16 069	409	144	3803	11 011	200	426	76
2001	15 572	394	134	3463	10 925	182	363	111
2002	17 749	384	147	3962	12 518	192	424	122

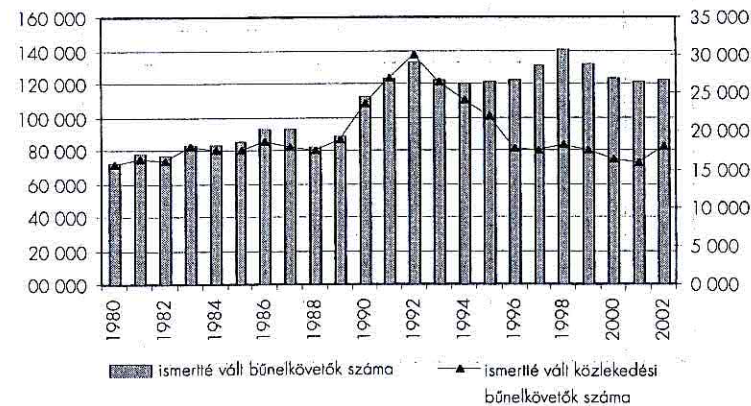
5. számú ábra

A közúti közlekedési bűncselekmények kimenetele (1980–2002)

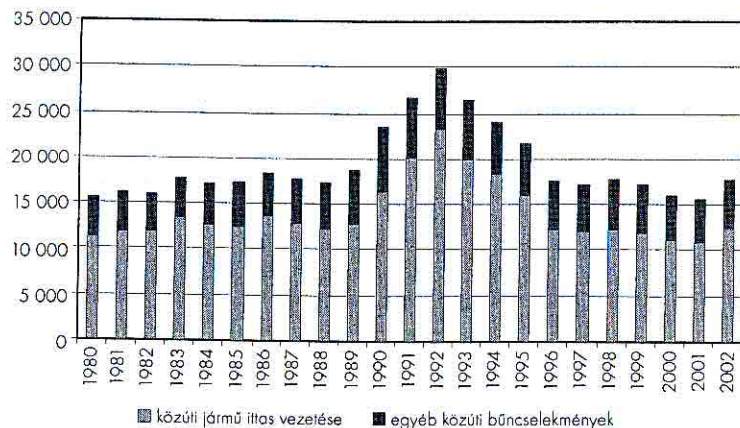

6. számú ábra

Ismertté vált bűnelkövetők és közlekedési bűnelkövetők (1980–2002)

7. számú ábra
A közúti közlekedési bűncselekmények bünelkövetőinek megoszlása
1980–2002

9. számú táblázat
A közúti közlekedési balesetben meghalt, megsérült személyek száma [1991–2002]*

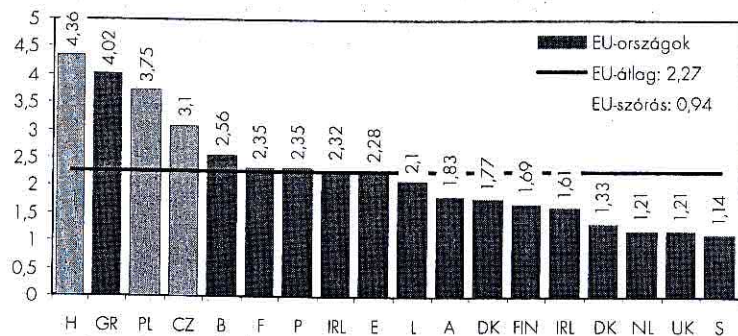
év	meghalt	súlyosan megsérült	könnyen megsérült	összesen
járművezető				
1991	964	6038	9700	16 702
1992	990	5880	9753	16 623
1993	744	4643	7681	13 068
1994	743	4993	8449	14 185
1995	742	4881	8128	13 751
1996	662	4383	7545	12 590
1997	669	4449	7952	13 070
1998	690	4760	8584	14 038
1999	638	4290	8387	13 315
2000	581	4138	7639	12 358
2001	652	4302	8031	12 985
2002	757	4575	8790	14 122
utás				
1991	532	3564	8040	12 136
1992	497	3503	8035	12 035
1993	419	2693	6192	9 304
1994	345	2640	6380	9 365
1995	360	2519	9045	8 924
1996	276	2201	5717	8 194
1997	274	2187	5972	8 433
1998	273	2341	6512	9 126
1999	272	2060	5977	8 309
2000	273	1987	5322	7 582
2001	232	2004	5961	8 197
2002	294	2160	6543	8 997

* A balesetet követő 30 nappal későbbi állapot szerinti
Forrás: Rendőrség

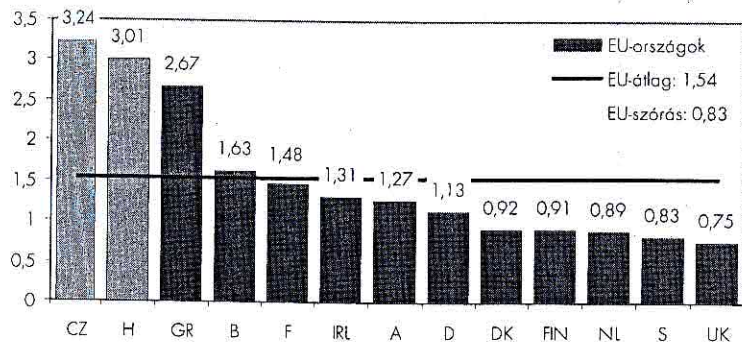
9. számú táblázat folytatása

év	meghalt	súlyosan megsérült	könnyen megsérült	összesen
gyalogos				
1991	624	2608	2726	5958
1992	614	2611	2795	6020
1993	515	1992	2229	4736
1994	474	2000	2499	4973
1995	487	1949	2364	4800
1996	432	1782	2311	4525
1997	448	1761	2436	4645
1998	408	1829	2366	4603
1999	396	1616	2340	4352
2000	346	1528	2084	3958
2001	355	1614	2237	4206
2002	378	1625	2285	4288
összes személy				
1991	2120	12 210	20 466	34 796
1992	2101	11 994	20 583	34 678
1993	1678	9 328	16 102	27 108
1994	1562	9 633	17 328	28 523
1995	1589	9 349	16 537	27 475
1996	1370	8 366	15 573	25 309
1997	1391	8 397	16 360	26 148
1998	1371	8 930	17 462	27 763
1999	1306	7 966	16 704	25 976
2000	1200	7 653	15 045	23 898
2001	1239	7 920	16 229	25 388
2002	1429	8 360	17 618	27 407

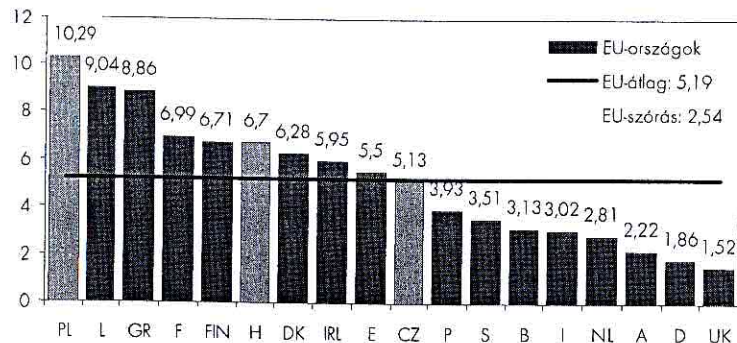
8. számú ábra
Meghalt/10 000 gépjármű a régi és néhány új EU-tagállamban (2001)

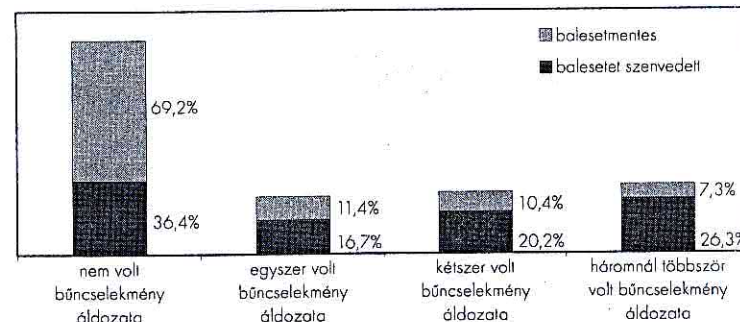
9. számú ábra
Meghalt/százmillió jármű a régi és néhány új EU-tagállamban (2001)

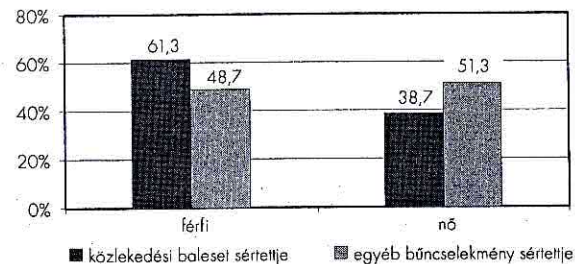
10. számú ábra
Meghalt/100 személy sérüléssel járó baleset a régi és néhány új EU-tagállamban (2001)

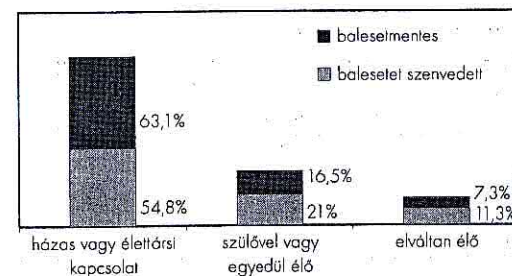
11. számú ábra
Közlekedési baleseti és életfolyamon belüli viktimizáció

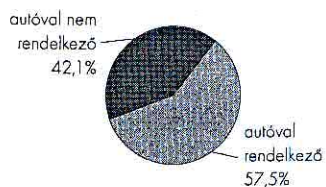
12. számú ábra
Nemi megoszlás

13. számú ábra
Családi helyzet

14. számú ábra
Balesetet szenvedettek

10. számú táblázat
Alkoholfogyasztás után vezetett autót az elmúlt egy évben? (%)

	2002-ben közlekedési baleset sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
igen, többször	2,3	2,0	1,7	1,0
igen, egyszer	11,6	4,1	4,0	2,3
nem, soha	46,5	57,7	55,9	47,4
nem vezettem autót	39,5	35,1	37,4	47,6

11. számú táblázat
Ma Magyarországon a rendőrség mennyire képes garantálni a közbiztonságot? (%)

megítélés	2002-ben közlekedési baleset sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
egyáltalán nem	19,4	14,2	12,5	7,6
inkább nem	24,2	28,0	24,4	19,6
közepes mértékben	40,3	44,0	48,3	50,3
inkább igen	16,1	11,1	11,5	16,4
teljes mértékben	0,0	1,4	1,5	2,6

12. számú táblázat
Mi a véleménye a jelenlegi közbiztonsági helyzetről az országban? (%)

megítélés	2002-ben közlekedési baleset sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
nagyon rossz	9,7	11,4	9,2	7,2
rossz	32,3	29,9	28,2	22,1
közepes	46,8	48,4	51,1	52,8
jó	6,5	8,7	8,8	13,4
nagyon jó	3,2	0,5	0,9	1,0

13. számú táblázat
Környezeti közérzet – I.

kérdés	szerep	jellemző vélemény, megítélés (%)		
		inkább kedvező	közepes	inkább kedvezőtlen
K32 (öt év)	balesetező	73,7	–	10,1
	balesetmentes	77,9	–	7,2
K32 (egy év)	balesetező	nincs eltérés		
	balesetmentes	nincs eltérés		
K36_2 (öt év)	balesetező	42,1	22,4	35,5
	balesetmentes	51,8	18,6	29,6
K36_2 (egy év)	balesetező	47,4	18,1	34,5
	balesetmentes	51,9	18,8	29,3
K36_3 (öt év)	balesetező	nincs eltérés		
	balesetmentes	nincs eltérés		
K36_3 (egy év)	balesetező	68,3	13,1	12,3
	balesetmentes	77,8	10,3	11,9
K36_4 (öt év)	balesetező	70,8	12,8	16,4
	balesetmentes	77,3	10,5	12,3
K36_4 (egy év)	balesetező	68,3	13,1	12,3
	balesetmentes	77,8	10,3	11,9
K36_5 (öt év)	balesetező	27,8	–	46,3
	balesetmentes	40,3	–	36,4
K36_5 (egy év)	balesetező	32,2	24,3	43,5
	balesetmentes	40,8	23,2	36,0
K36_6 (öt év)	balesetező	68,7	15,4	15,9
	balesetmentes	76,8	11,4	11,7
K36_6 (egy év)	balesetező	65,2	16,1	15,9
	balesetmentes	77,5	11,2	11,7
K36_9 (öt év)	balesetező	52,9	22,9	24,2
	balesetmentes	58,8	22,6	18,6
K36_9 (egy év)	balesetező	53,5	22,8	23,7
	balesetmentes	59,0	22,6	18,4

14. számú táblázat
Az Ön lakókörnyezetében mennyire jelentenek problémát a fegyelmeztelenül vezetett autósok? (%)

megítélés	2002-ben közlekedési baleset sértettje volt	2002-ben más bűncselekmény sértettje volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
egyáltalán nem probléma	8,1	17,0	18,2	26,0
kis probléma	17,7	15,1	14,8	17,1
közepes probléma	32,3	23,3	24,7	22,4
nagy probléma	25,8	21,7	21,5	17,8
nagyon nagy probléma	16,1	22,2	20,1	15,4

15. számú táblázat
Környezeti közérzet – II.

kérdés	szerep	jellemző vélemény, megítélés (%)		
		inkább kedvező	közepes	inkább kedvezőtlen
K36_7 (öt év)	balesetező	73,7	15,8	10,5
	baleselmentes	74,3	13,4	12,3
K36_7 (egy év)	balesetező	69,6	16,1	14,3
	baleselmentes	74,7	13,2	12,1
K36_8 (öt év)	balesetező	24,1	17,1	58,8
	baleselmentes	23,6	15,4	61,0
K36_8 (egy év)	balesetező	27,0	16,6	56,5
	baleselmentes	23,3	15,5	61,2
K36_10 (öt év)	balesetező	37,4	–	40,1
	baleselmentes	49,5	–	31,7
K36_10 (egy év)	balesetező	39,8	20,7	39,5
	baleselmentes	50,0	19,0	31,0
K36_11 (öt év)	balesetező baleselmentes	nincs eltérés		
K36_11 (egy év)	balesetező	79,1	10,1	10,8
	baleselmentes	85,3	7,1	7,6
K36_12 (öt év)	balesetező	48,0	22,0	30,0
	baleselmentes	54,5	21,2	24,3
K36_12 (egy év)	balesetező	51,7	18,9	29,4
	baleselmentes	54,5	21,3	24,1

16. számú táblázat
Mindennapi szorongásaink a bűnözéstől

kérdés	szerep	jellemző vélemény, megítélés (%)		
		igen	bizonytalan (közepes, néha, esetleg, elképzelhető)	nem
K41	balesetező	10,6	18,9	70,5
	baleselmentes	8,5	19,6	71,9
K42	balesetező	15,9	24,3	59,7
	baleselmentes	15,2	19,4	65,4
K46	balesetező	52,0	36,1	11,9
	baleselmentes	64,8	26,8	8,4
K47	balesetező	53,5	25,1	21,6
	baleselmentes	56,9	25,2	17,8
K48_1	balesetező	37,2	–	62,8
	baleselmentes	26,6	–	73,4
K48_2	balesetező	12,8		87,2
	baleselmentes	9,7		90,3
K48_3	balesetező	58,4		41,6
	baleselmentes	47,8		52,2
K49	balesetező	21,8		78,2
	baleselmentes	16,5		83,5
K50	balesetező	50,2		49,8
	baleselmentes	36,8		63,2
K51	balesetező baleselmentes	nincs eltérés, 96,7% szerint nincs ilyen hely		
K52	balesetező	9,7	10,6	79,6
	baleselmentes	9,8	8,5	81,7
K53	balesetező	11,0	7,9	81,1
	baleselmentes	8,5	6,5	85,0
K56_2*	balesetező	17,3	16,4	66,4
	baleselmentes	8,3	13,8	77,9
K56_3**	balesetező	12,9	24,0	63,1
	baleselmentes	9,3	17,2	73,5
K56_4	balesetező	8,9	19,2	71,9
	baleselmentes	7,0	13,4	79,6
K56_5	balesetező	26,4	15,1	58,5
	baleselmentes	18,8	21,2	60,0
K56_6	balesetező	10,6	15,5	73,9
	baleselmentes	8,0	12,7	79,3
K56_7	balesetező	25,6	30,4	44,1
	baleselmentes	19,1	26,9	54,0
K56_8	balesetező	33,0	29,1	37,9
	baleselmentes	27,8	27,3	44,9
K56_9	balesetező	38,3	26,9	34,8
	baleselmentes	24,1	29,2	46,8

* az eltérés szignifikáns

** az eltérés 0,002 szinten szignifikáns

kérdés	szerep	jellemző vélemény, megítélés (%)		
		igen	bizonytalan (közepes, néha, esetleg, elképzelhető)	nem
K56_10	balesetező	43,4	24,3	32,3
	balesetmentes	32,1	25,3	42,6
K56_11	balesetező	42,6	25,7	31,8
	balesetmentes	29,4	26,7	43,9
K56_13	balesetező balesetmentes	nincs eltérés		
K56_14	balesetező	23,5	27,4	49,1
	balesetmentes	14,5	21,5	64,0
K56_17	balesetező	29,3	27,6	43,1
	balesetmentes	27,0	31,4	41,6
K56_18	balesetező	24,9	21,3	53,8
	balesetmentes	17,9	20,8	61,3
K57	balesetező	5,5	14,0	80,6
	balesetmentes	4,4	13,2	82,4

17. számú táblázat

Milyen gyakran szokott az eszébe jutni, hogy valamilyen bűncselekmény áldozata lehet? (%)

soha	2002-ben közlekedési baleset sértette volt	2002-ben más bűncselekmény sértette volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
		46,8	31,6	37,7

18. számú táblázat

Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy betörhetnek a lakásába? (%)

soha	2002-ben közlekedési baleset sértette volt	2002-ben más bűncselekmény sértette volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
		30,6	19,4	24,8

19. számú táblázat

Mennyire érzi magát biztonságban, vagy mennyire érezné magát biztonságban, ha a lakása környékén egyedül kellene sétálnia sötétedés után? (%)

megítélés	2002-ben közlekedési baleset sértette volt	2002-ben más bűncselekmény sértette volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
biztonságosnak érzi	41,9	30,9	33,0	34,1
nagyon biztonságosnak érzi	22,6	16,4	19,1	23,9

20. számú táblázat

Elképzelhetőnek tartja-e, hogy lakása környezetében: utcán bántalmazták? (%)

	2002-ben közlekedési baleset sértette volt	2002-ben más bűncselekmény sértette volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
	igen	40,3	38,9	33,4
nem	56,5	60,1	65,7	76,4

21. számú táblázat

Elképzelhetőnek tartja-e, hogy lakása környezetében: betörnek a lakásába? (%)

	2002-ben közlekedési baleset sértette volt	2002-ben más bűncselekmény sértette volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
	igen	51,6	62,9	57,6
nem	45,2	36,0	41,5	56,9

22. számú táblázat

Megtörténhet, hogy személyi sérüléses baleset áldozata lesz?

	gyakoriság		érvényes %
	abszolút	%	
nem	3 721	37,1	38,1
esetleg	3 038	30,3	31,1
igen	3 009	30,0	30,8
összes válaszadó	9 768	97,5	100,0
nincs válasz	252	2,5	
összes megkérdezett	10 020	100,0	

23. számú táblázat

Önnel megtörténhet, hogy személyi sérüléssel járó közlekedési baleset áldozata lesz? (%)

megítélés	2002-ben közlekedési baleset sértette volt	2002-ben más bűncselekmény sértette volt	2002-ben nem volt sértett	az elmúlt öt évben nem volt sértett
egyáltalán nem hiszem, hogy előfordulhat	11,5	13,4	14,5	20,6
nem valószínű esetleg, elképzelhető	14,8	17,1	18,2	20,6
előfordulhat	19,7	32,4	33,3	30,3
nagyon könnyen előfordulhat	24,6	17,2	15,8	13,3
	29,5	19,8	18,2	15,2

16. számú táblázat

Mindennapi szorongásaink a bűnözéstől

kérdés	szerep	jellemző vélemény, megítélés (%)		
		igen	nem	
K39_1	balesetező	68,6	18,9	
	balesetmentes	66,2	19,6	
K39_2	balesetező	29,6	24,3	
	balesetmentes	22,7	19,4	
K39_3	balesetező	15,5	36,1	
	balesetmentes	12,3	26,8	
K39_4	balesetező	8,8	25,1	
	balesetmentes	6,1	25,2	
K39_5	balesetező	3,5	-	
	balesetmentes	1,4	-	
K39_6	balesetező balesetmentes	nincs eltérés		
K39_7	balesetező	4,0		
	balesetmentes	2,2		
		igen	tervezí	nem
K58_1*	balesetező	11,9	8,0	80,1
	balesetmentes	5,5	5,0	89,5
K58_2	balesetező	9,5	5,0	85,6
	balesetmentes	4,3	3,5	92,2
K58_4	balesetező	12,6	5,8	81,6
	balesetmentes	8,4	3,5	88,0
K58_5	balesetező	60,4	7,5	32,2
	balesetmentes	52,6	6,9	40,4
K58_6*	balesetező	50,0	7,1	42,9
	balesetmentes	35,5	6,3	58,1
K58_7	balesetező balesetmentes	nincs eltérés		
K58_8	balesetező	30,8	2,3	19,5
	balesetmentes	25,9	3,0	25,0

* az eltérés szignifikáns

PÓCZIK SZILVESZTER

Roma kisebbségi vélemények és vonatkozások a 2003. évi országos viktimológiai adatfelvételben

Előzetes betekintés

A jelen dolgozatban a 2003. évi országos reprezentatív viktimológiai adatfelvétel teljes és cigány kötődésű válaszadói mintáinak összehasonlítását végeztük el.

Az anyagi viszonyok összevetéséből az egyébként minden tekintetben erősen differenciált cigány kötődésűek kedvezőtlenebb helyzetének összképe bontakozik ki. Bár életkori megoszlásuk jóval kedvezőbb, mint a teljes mintáé, ennek ellenkezője mondható el iskolázottsági mutatóikról. A cigány rész minta harmada nagycsaládban él. A munkaképes korosztályokban a cigányok munkanélkülisége háromszorosa a teljes mintában mértnek. Nagyobb családméreteik miatt lakásviszonyaikban is hátrányban vannak. A cigányok lakásainak közel fele csak csekély piaci értéket képvisel. Háztartásaik háromnegyede esetében a havi nettó bevétel nem éri el a 100 ezer forintot. Csupán kevesebb mint felük esetében mutatkoznak viszonylag kiegyensúlyozott életviszonyok. Alig harmaduk volt képes az utóbbi években megőrizni korábbi szerény életszínvonalát. A cigány minta egésze összességében mintegy 15-30%-os szociális lemaradást mutat a teljes mintához viszonyítva. A véglegesen társadalmi perifériára kerültek arányát körükben 25%-ra becsüljük. Mindkét mintában jelenkezik egy felemelkedőben lévő csoport, ennek aránya a teljes mintában 15-18%-ra, a cigányok körében 8-10%-ra tehető. A cigány kötődésű mintában jól láthatók a szociális hátrányok negatív kísérőjelenségei mind az egészségügy mind a devianciák területén. A bűncselekményért korábban elítéltek, gyanúsítottak, szabálysértési eljárás alá vontak és megbírságotlaltak között a cigány kisebbségiek felülreprezentációja mutatkozik.

A cigány kötődésűek anyagi elégedetlensége húzza lefelé közérzeti mutatóikat, ennek ellenére a következő években meghatározó részük pozitív fejleményekre, közérzetjavulásra számít. Mind az országos, mind a lakóhelyi problémák megfogalmazásánál prioritást élveznek a munkavállalással, pénzkeresettel, megélhetéssel kapcsolatos mozzanatok, különösen a szerényebb életkörülményeket felmutató cigány kötődésűek körében, a lakóhelyi problémák között kiütemezett jelentőséget nyernek az infrastrukturális és közbiz-

tonsági mozzanatok is. A válaszadók mintegy kétharmada az ország közbiztonságát és a rendőrség munkáját megfelelőnek látja, és a közeljövőben a közbiztonság javulását várja. A cigány kötődésűek lakókörnyezetei az infrastrukturális és társadalmi problémák tekintetében kedvezőtlenebb képet nyújtanak a teljes minta átlagánál.

A válaszadók a vagyon elleni cselekmények gyakoriságát becsülik a legnagyobbra, saját személyük és családtagjaik esetleges áldozattá válása kapcsán is ezek miatt aggódnak leginkább. A cigány kötődésűek körében jelentősebb az erőszakos cselekményekhez kapcsolódó viktimizációs félelem. A bűnözés egyik csoport hétköznapiit sem befolyásolja lényegesen, bár a cigány kötődésűek nagyobb arányban számolnak a viktimizáció lehetőségével. A vagyon- és önvédelmi intézkedések a hagyományos defenzív keretek között maradnak. Mindkét részminta közel fele még soha nem volt bűncselekmény áldozata. A cigány kötődésűek deliktumspecifikus viktimizációjára nem kapunk választ, csupán a gyermekkori szexuális inzultusok tekintetében jutottunk valamelyes eredményhez. Ezen a területen a cigány kötődésű nők felülreprezentációja és mindkét csoportban jelentős latencia mutatkozik.

Néhány módszertani megfontolás

Az adatelemzés – mint számos más esetben – itt is rávilágított néhány módszertani problémára. Különösen a nem közvetlenül a kutatásból nyert adatbázisok hiánya vagy hiányosságai miatt a felmerült kérdésekre nem mindenütt sikerült egyértelmű választ adni. Ennek ellenére az egyes konkrét mozzanatok összehasonlító elemzése tendenciaszerűen jól mutatja a két vizsgált csoport lényeges hasonlóságait és különbségeit. A kutatáson kívüli adatbázisok közül, ahol lehetett, a KSH, az ERÜBS, valamint más empirikus kutatások, nem utolsósorban saját vizsgálataink eredményeire és becsléseire támaszkodtunk.

Az első és a többi adat értelmezését adott esetben jelentősen befolyásoló legfontosabb problémát a roma populáció népesedési és demográfiai adatainak bizonytalansága vetette fel. Általánosan elfogadott és Kemény István adatfelvételeiben alkalmazott elven – cigány az, akit nem cigány környezete annak vél – nyugvó becslés szerint a mai magyarországi 10 142 ezer fős népesség 5-6%-a cigány származású, ami 510-610 ezer főt jelent. Ezzel szemben a legutolsó népszámláláskor önbevallással mért adat szerint a roma népesség lélekszáma pontosan 190 046, vagyis 1,87%. Az 5-6%-os cigány népesedési adat figyelembevételével a populáció nagyság tekintetében az adatfelvétel nem volna reprezentatívnak tekinthető, azonban lezárhatjuk a töprengést azzal, hogy a kutatásban részt vevő cigányok 1,7-es százalékará-

nya közelítően megfelel a népszámlálási adatnak, tehát a populáció nagyság tekintetében nem mutatkozik reprezentativitási probléma, hiszen minden valószínűség szerint a felvételben ugyanazok vallották magukat cigánynak, mint a népszámlálás alkalmával. Némileg bonyolítja a problémát a – népszámlálásban feltett kérdéssel megegyező – kérdésfeltevés (O22) kifinomult, széles értelemezési mezőt nyitó jellege és a többes válaszadás lehetősége. Elméletileg felmerülhetett volna valamilyen korrekciós tényező alkalmazása, ilyenkor azonban nem rendelkezünk: a börtönben fogva tartott cigány származásúak között végzett vizsgálatban mutatkozó 40%-os identitásváltási mozzanat¹ korrekciós mutatóként civil népesség esetében értelemszerűen nem alkalmazható. Ha azonban, eljátszva a gondolattal, mégis figyelembe vennénk, 270 ezer körüli cigány származású népességet kapnánk, ami még mindig csak a fele Kemény becslésének, így a további kutatás számára nyitva marad a roma (származású) népesség terjedelmének kérdése.

Tehát a következőkben főként azokról lesz szó, akik az adatfelvétel szerint a „roma kulturális értékekhez és hagyományokhoz kötődnek”.

Az 1,7 százalékarányban foglalt 169 fős cigány kötődésű részminta mind a többségi és roma kisebbségi népességhez, mind a minta egészéhez viszonyítva meglehetősen kicsiny, így más vonatkozásokban elvileg nem támaszthatunk volna igényt reprezentativitásra. Ennek ellenére a cigány minta reprezentatívnek bizonyult a nemek szerinti megoszlásban, és számos vonatkozásban jó közelítést mutat más kutatások és statisztikai adatrendszerek eredményeivel egyes szociáldemográfiai és kriminológiai releváns területeken. Ennek ellenére nyitva kell hagynunk azt a kérdést, valóban minden tekintetben képviseli-e a minta a népösszeírásban dokumentált cigány népesség egészét. A cigány kötődésű minta kicsiny elemszáma miatt a feldolgozás többnyire kényszerűen megmaradt a kétdimenziós összevetés keretei között, nemek, korcsoportok és más tényezők szerinti további bontására alig nyílt lehetőség.

További kérdést vetett fel, hogy a többségi népességre vonatkozó adatok, vagy a minta egésze képezze-e a kisebbségi csoportra vonatkozó információk összehasonlítási alapját. Tekintettel a cigány minta kicsinységére, valamint a többes etnikulturális kötődésekből, identitásbeli átfedésekből és elhatárolási problémákból eredő nehézségekre, a cigány mintát a teljes mérítés adataival hasonlítottuk össze, annál is inkább, mivel a cigány kötődésű válaszadók többsége (60%) a magyar kultúrához való kötődését is jelezte. Tendenciák kimutatására a jelen esetben a teljes mintával való összehasonlítás ugyanúgy alkalmas, mintha azt a – csak virtuálisan képezhető – többségi csoportra vo-

¹ Póczik Sz.: Cigány integrációs problémák. Kölcsey Intézet, Budapest, 2003a, 57. o.

natkoztattuk volna, ha azonban a többségi és a kisebbségi társadalomhoz tartozókat különválasztanánk – ahogy ezt néhány helyen elméletileg bemutattuk –, a különbségek alig rajzolódtak volna ki élesebben. Mivel az összehasonlításban csak az értékelhető, valid válaszokat vehettük figyelembe, rendszerszerű torzító hatásként léphet fel a két minta egyes kérdéseinél jelentkező eltérő válaszadói hajlandóság, amit szükség esetén VH (TVM–CVM–%) rövidítés alatt külön jelöltünk. A teljes megkérdezett mintát TMM-ként, a teljes – a válaszolni nem tudókat vagy akarókat is magában foglaló – válaszadó mintát TVM-ként, a cigány megkérdezettek mintáját CMM-ként, a cigány válaszadók csoportját CVM-ként rövidítjük. A megadott százalékos értékek mindentől a teljes válaszadói mintára vonatkoznak (valid percent), kivéve ott, ahol az adattisztítást külön jelöltük. A szövegben zárójelben szereplő kódszámok a kérdőívben feltett kérdéseket jelölik, és a könnyebb tájékozódást szolgálják.

Az adatok és tendenciák értelmezését végigkísérte a jól ismert vizespohárparadoxon, amely szerint a félig tele lévő pohár félig üres is: sok esetben nehéz volt eldönteni, hogy az adattömegből – különösen a CVM-ről – kibontakozó kép inkább vidám a capellaként, vagy tragikus staccatóban interpretálható-e.

TÉNYEK

Szociális jellegzetességek összehasonlítása

Nemek és korcsoportok megoszlása

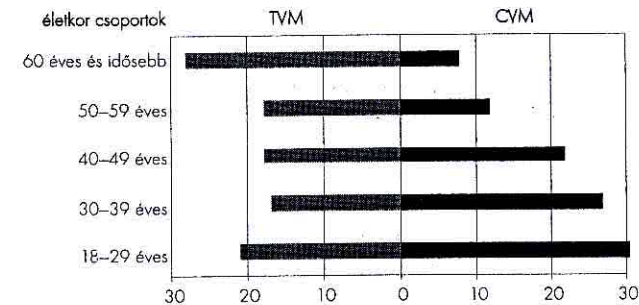
A két részminta nemek közötti megoszlása (SZ1) teljesen egybevág, a férfiak és nők mindkettőben 46,5, illetve 53,5%-ot képviselnek, ez megfelel az országos felnőtt férfi–nő megoszlásnak. A korcsoportonkénti megoszlás ugyancsak megfelelt a várakozásoknak, hiszen korábbi kutatásokból ismert a cigány népességnek az átlagnál jóval kedvezőbb életkori összetétele. Az összevont 18–39 éves korosztályban a cigányok mintegy harmadával felülreprezentáltak, míg a 60 feletti csoportjában kétharmadot meghaladó aránnyal alulreprezentáltak a TVM-hez viszonyítva (1. számú ábra).

Regionális lakottság az adatfelvételben

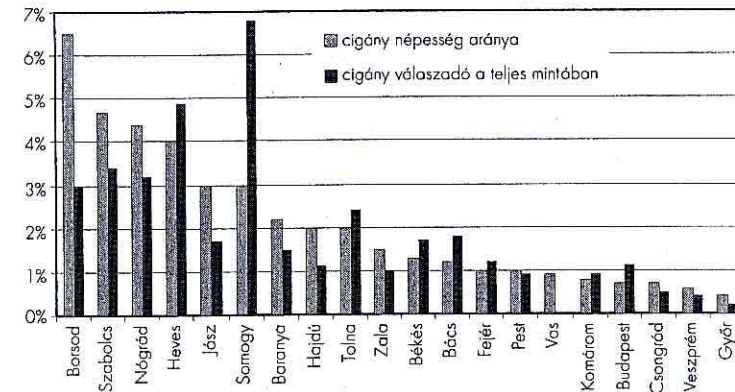
A teljes minta felvétele megyénként népességarányosan történt, ennek megfelelően reprezentatív. A CVM kis elemszámára való tekintettel nem vártunk regionális reprezentativitást, ennek ellenére a cigány népesség megyénkénti népességaránya² 0,7-en korrelál a cigány megkérdezettek megyénkénti

2 Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás 2001. 4. Nemzetiségi kötődés, a nemzetiségi, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002. 4.2. fejezet, 92–127. o.

1. számú ábra
Korfa

2. számú ábra
Megyéenkénti lakottság

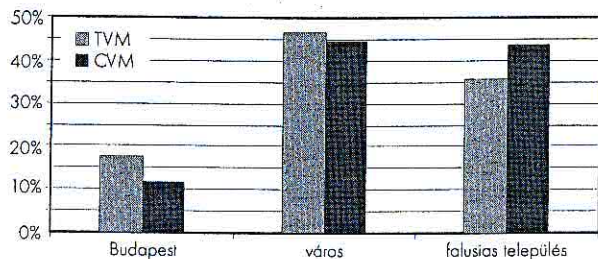
arányával a teljes mintában. A CVM regionális lakottsága tekintetében kiemelkedik Budapest, Borsod-Abaúj-Zemplén, Bács-Kiskun, Heves, Pest, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Zala megye (2. számú ábra).

A TVM településtípus szerinti megoszlása szintén reprezentatív, és – elégedettségünkre – ugyanez mondható el a CVM-ről is. A két részminta összevetése jól mutatja a korábbi kutatásokból ismert kép helyességét, miszerint a cigány lakosság vidéki, falusias környezetben lakó hányada jóval meghaladja a többségi lakosság ilyen mutatóját. Ez országos tekintetben a teljes lakosság esetében mintegy 30%, a cigány lakosság esetében korábbi kutatások szerint mintegy 60%³, a 2001. évi népszámlálás adatai szerint 50%⁴. A CVM-

3 Póczik Sz.: Cigányok és idegenek. Kölcsey Intézet, Budapest, 2003b, 19. o.
4 Központi Statisztikai Hivatal: i. m.

ben a falun vagy tanyán élők aránya 44% volt. A cigány népesség fokozatos urbanizációját, a fejlettebb területek irányába való elmozdulását minden mértékadó kutatás megerősíti⁵ (3. számú ábra).

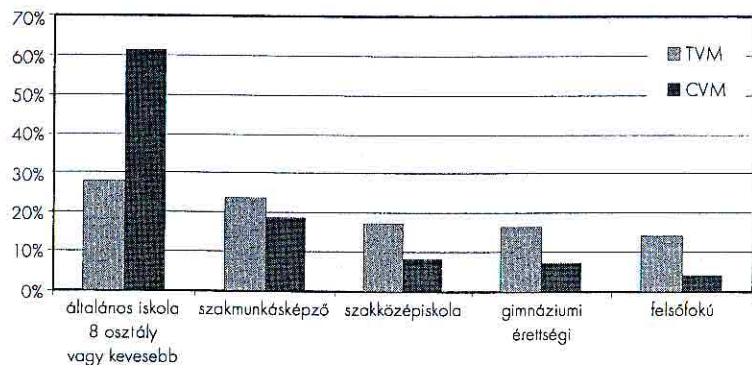
3. számú ábra
Településtípusok szerinti megoszlás

Iskolai végzettségek

A befejezett iskolai végzettségek tekintetében (SZ15), amint a korábbiak alapján vártuk, a CVM irányába meredeken süllyedő lejtő mutatkozik már az általános iskola elvégzésében is, hiszen a nyolc osztállyal vagy kevesebbel rendelkezők aránya a CVM-ben kétszerese a TVM-ben mértnek, a középiskolai végzettségek kétszer gyakrabban fordulnak elő a TVM-ben (33,7%), mint a CVM-ben (15,5%). Végül utóbbiak esetében a diplomások aránya alig több mint negyede a TVM-ben mértnek (4. számú ábra).

4. számú ábra
Iskolai végzettségek

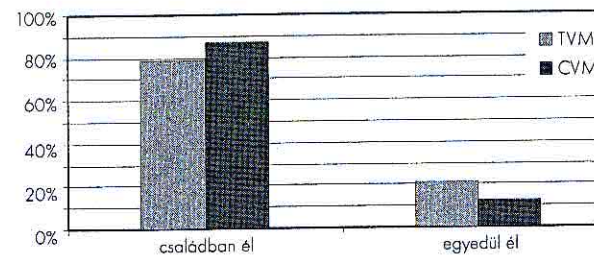

5 Vö. például Habcsek L.: A magyarországi cigányság demográfija. A magyarországi cigányság az elmúlt tíz év kutatásainak tükrében. A hosszú távú kormányzati cigány/roma stratégia előkészületi anyaga. NKEH-MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 2000, 3–19. o.

Családi állapot

A családi kötelékben, illetve egyedül élők (SZ3) arányában mintegy 8%-os különbség mutatkozik a két rész minta között: a TVM-ben 79, a CVM-ben 87% a családban élők aránya (5. számú ábra). Ebben benne foglaltatnak a szülői háztartásból még ki nem vált fiatal felnőttek is. Az itt kapott adat is megerősíti a cigány közösségekről korábbi kutatásokban kimutatott családorientáltságot.

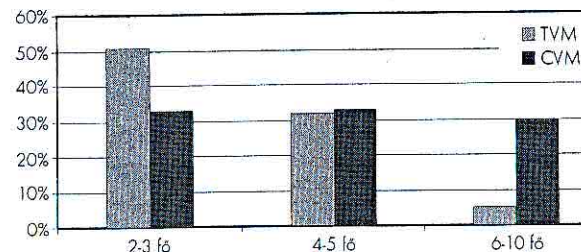
5. számú ábra
Családban és egyedül élők

Háztartásnagyság

A TVM és CVM háztartásnagyságainak (SZ8) összehasonlításában szignifikáns különbségek mutatkoznak. A CVM-ben jóval nagyobb háztartásokkal kell számolnunk, a 6-12 fős háztartás a rész minta 30%-ában van jelen, ezzel hatszorosan meghaladja a teljes lekérdezési minta hasonló mutatóját (6. számú ábra). A kis, közepes és nagy családok hasonló arányával a CVM egy kiegyenlített, önmagát – lassuló – bővüléssel reprodukálni képes társadalmi entitás képét rajzolja elénk, amelynek 60%-ot meghaladó része – modernizálódásának jeleként – jövedelemtermelő képességéhez alkalmazkodva vagy a megtermelt jövedelem egy főre eső részének növelésére törekedve a korábbi nemzedékekhez viszonyítva csökkenő háztartásnagyságot mutat fel. Az egyedül élők aránya a TVM-ben 11%, a CVM-ben 5% volt.

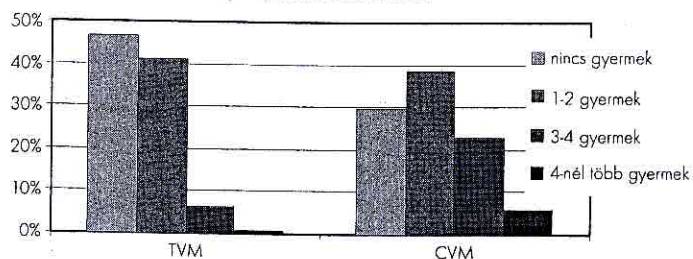
6. számú ábra
Háztartásnagyságok

Gyermekek száma a háztartásokban

A háztartásban nevelt gyermekek számát vizsgálva azt találjuk, hogy míg a gyermektelen háztartások száma a TVM-ben az 50%-hoz közelít, addig ez a CVM-ben csak 30%. Az 1-2 csemetét nevelő háztartások aránya mindkét mintában 40% körül alakul. A 3-4 gyermeket nevelő háztartások aránya a CVM-ben 23%: majd négyszerese a TVM-ben mért aránynak. A négy gyermeknél többet nevelő háztartások aránya a TVM-ben 1% alá esik, a CVM-ben azonban ennek közel tízszerese. Az utóbbi csoportban a többségi társadalomhoz tartozók között 59, a cigány kötődésűek között 10 háztartást találunk (7. számú ábra).

7. számú ábra
Gyermekszám a háztartásban

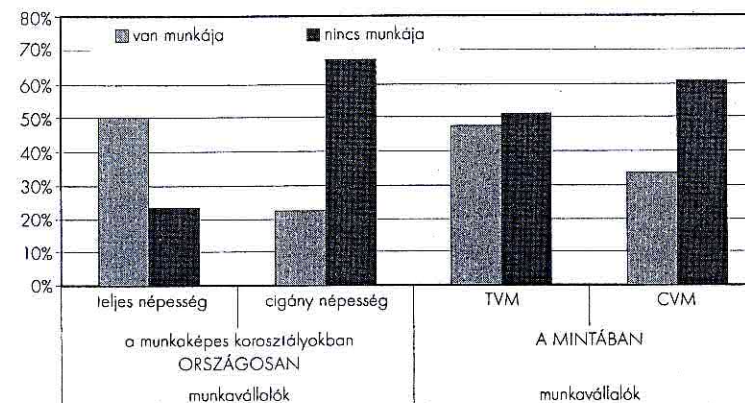
Foglalkoztatottság, foglalkozási szerkezet, munkanélküliség

A KSH adatai szerint a teljes magyarországi munkaképes korú népesség 50%-a munkaviszonyban áll, 26,5%-a egyéb ok miatt nem áll munkaviszonyban, 23,5%-a tartósan vagy időlegesen munkanélküli⁶. Ez az arányosság a cigány népesség körében Kemény István kutatása szerint fordított.⁷ Az itt elemzett teljes minta (SZ16) a teljes népesség foglalkoztatottsága tekintetében reprezentatív, azonban a CVM esetében a foglalkoztatottság mind a KSH, mind Kemény adatainál valamivel kedvezőbb képet mutat, hiszen csak 12%-kal marad el a teljes népesség átlagolt mutatójától. Figyelmet érdemel, hogy a TVM-ben mért arányhoz képest a cigány részmunkaidősök 75%-kal kevesebben, az alkalmi munkát végzők 75%-kal többen vannak. Tehát a részmunkaidős foglalkoztatás és az állandó munkaviszony létesítésének lehetősége kevésbé nyitott a cigány munkavállalók számára (8. számú ábra).

⁶ <http://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/>. A KSH adatai a 15–74 év közötti korosztályokra vonatkoznak, mintánkban a 18 év felettiekkel számoltunk.

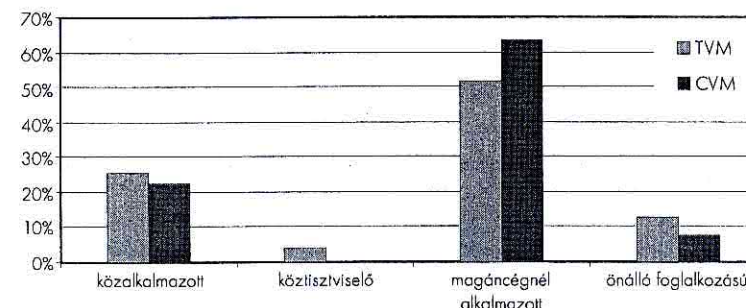
⁷ Kemény I. – Jankó B.: A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól a 2003. évi országos cigánykutatás alapján. <http://www.romaweb.hu/doc/szociologia/kemeny.doc>

8. számú ábra
Munkaviszonyban állók és nem állók országosan és a mintában a munkaképes korosztályokban

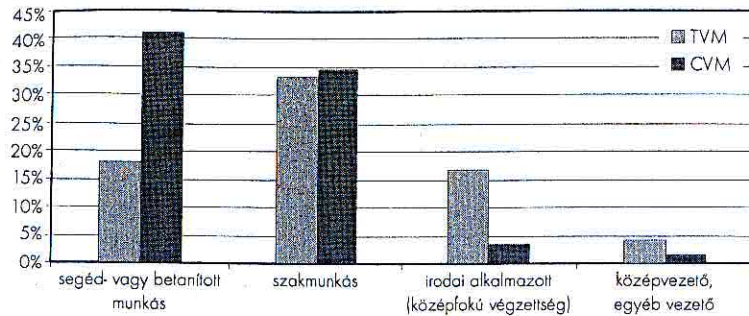
A munkaviszonyban állók (SZ18A) mintegy negyede mindkét mintában közalkalmazott, köztisztviselőt azonban a CVM-ben nem találunk. Az utóbbi mintában mintegy 10%-kal nagyobb arányban dolgoznak magáncégeknél, de az önálló foglalkozásuk aránya csak alig valamivel több mint fele a TVM-ben mért értéknek (9. számú ábra). Ez az iskolázottsági adatok figyelembevételével azt jelenti, hogy a cigány népesség számára a közintézmények magasabb beosztásai nem, vagy alig elérhetőek, és a vállalkozói világban való részvételük is erősen korlátozott.

9. számú ábra
Foglalkozási struktúra

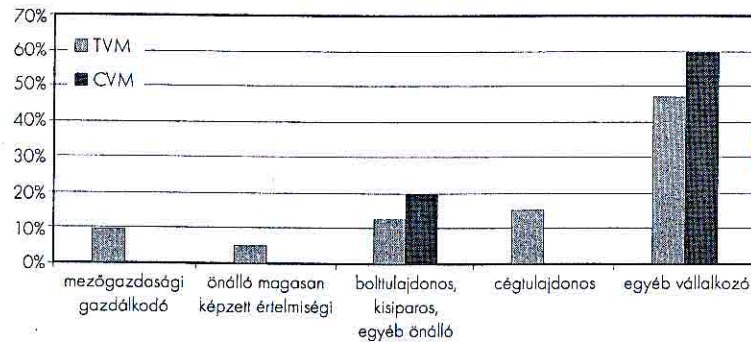
Az alkalmazottak között a CVM-ben (SZ18C) a segéd- és betanított munkát végzők aránya több mint kétszerese, az irodai munkát végzők aránya csupán mintegy hatoda a TVM-ben mértnek. Szakipari vezetőt, magasabban képzett értelmiségit pedig csupán elvétve találunk. Akad ugyan néhány válszadó a felső vezetői csoportban, ez azonban sejtetően jobbára legfeljebb egy betéti társaság igazgatását jelenti (10. számú ábra).

10. számú ábra
Alkalmazottak

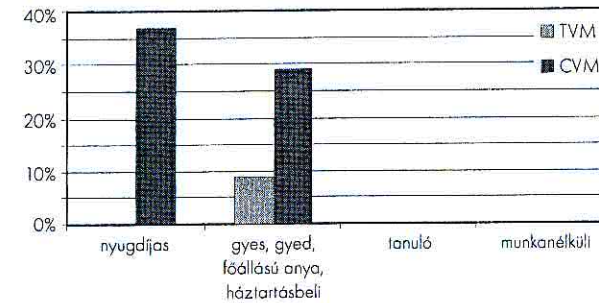
Az önálló foglalkozásúak (SZ18B) csoportjának CVM-jében mezőgazdasági vállalkozó, magasan képzett önálló foglalkozású értelmiségi, valamint (komolyabb vállalkozásnak nevezhető) cég tulajdonosa nem, vagy csak elvétve volt fellelhető. A cigány kötődésű önálló egzisztenciák túlnyomó többsége (80%) kisebb üzlet, kisipari műhely tulajdonosa, vagy közelebbiről meg nem határozható tevékenységet folytató egyéni vállalkozó, gyaníthatóan többségében kereskedő (11. számú ábra).

11. számú ábra
Önálló foglalkozásúak

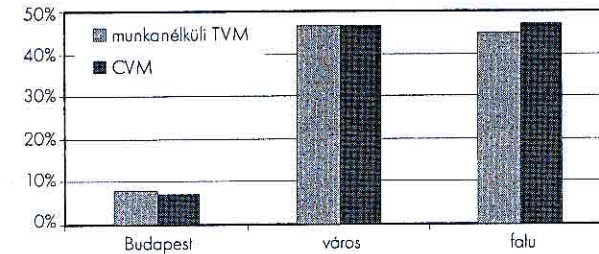
A munkaviszonyban nem állók (SZ16) között a TVM-ben az – öregségi vagy rokkantsági – nyugdíjasok aránya, ahogy az életkori adatok alapján is sejthető volt, közel kétszerese a CVM-ben mértnek. Ezzel szemben a CVM-ben a nem foglalkoztatottak között háromszor annyi az anyasági ellátáson lévő és háztartásbeliek, valamint a munkanélküliek aránya, miközben csak egyharmad a tanulmányukat folytatók aránya (VH: 50–60%) (12. számú ábra).

12. számú ábra
Munkaviszonyban nem állók megoszlása

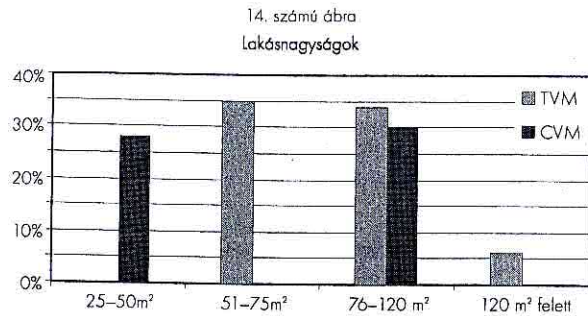
A munkanélküliség településtípusok szerinti megoszlásában azonban – a várakozással ellentétben – nem találtunk lényeges eltérést a két részminta között. A munkanélküliek 90 százaléká nagyjából fele-fele arányban vidéki városokban és falusias településeken lakik, miközben Budapesten alig 40%-uk él (13. számú ábra).

13. számú ábra
Munkanélküliek

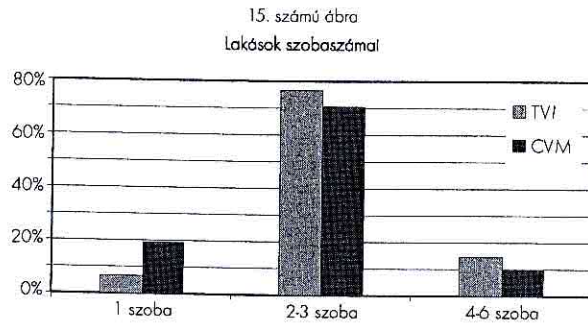

Lakáshelyzet összehasonlítása

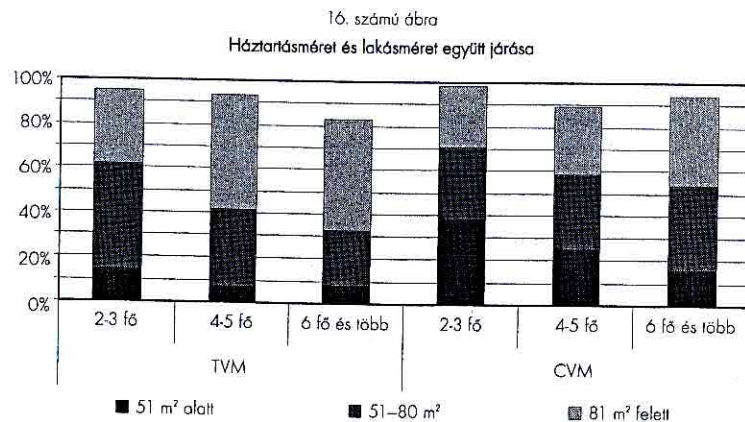
Az átlagos lakásnagyság tekintetében a CVM 71 m²-e nem sokkal marad el a TVM 81 m²-es lakásméretétől. A lakásnagyságok (SZ9) tekintetében – különös tekintettel a nagycsaládok magasabb arányára – szembevetjük, hogy a CVM-ben kétszer annyian laknak kisebb, 25–50 m²-es lakásban, mint a TVM-ben, és a CVM mutatója a nagyobb lakások esetében is elmarad valamelyest a teljes mintában tapasztalttól. A CVM 60%-ot kitevő középmezőnye a lakásnagyság tekintetében alig marad el a TVM középmezőnyétől, és hasonló arányok mutatkoznak a nagy lakások esetében is (14. számú ábra). Ez az adat természetesen a háztartásnagyságokkal összevetve értelmezhető pontosabban (lásd később).

Hasonló megállapítások mondhatók el a lakások szobaszámai (SZ10) alapján, hiszen a két minta 70, illetve 80%-a 2-3 szobás lakásban lakik, és hasonlóan mutatkozik a 4-6 szobás lakások esetében is (15. számú ábra).

Három háztartásméretre és lakásméretre kialakított kategória figyelembevételével kereszttárányban vizsgáltuk a háztartásméret és lakásnagyságok együtt járását is. Mindkét részmintában egyenes arányosság mutatkozik

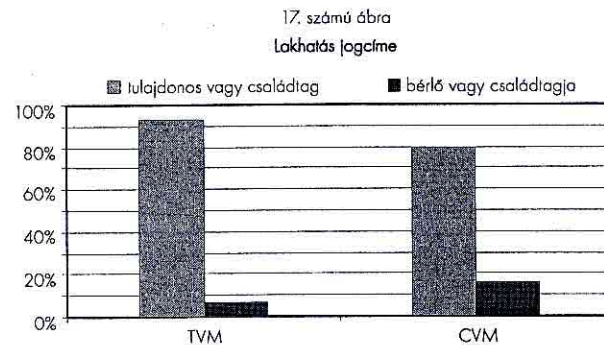

a háztartásméret és lakásnagyság között, ugyanakkor a CVM-ben mindhárom családméret esetében kisebb vagy nagyobb fokú az elmaradás a lakásméreteket tekintetében (16. számú ábra).

Első pillantásra is kitűnik például, hogy a hat vagy annál több fős nagy-családok lakásnagyság-bővülése nem tart lépést a TVM-ben mért lakásnagyság-bővüléssel, de érdemes szemügyre venni a többi kategóriát is. A TVM-ben a 2-3 fős háztartások 70% feletti aránya, a CVM-ben csupán ennek fele 50-80 m²-es lakásokban lakik, ezzel szemben az 50 m² alatti lakásokban lakók aránya a CVM-ben háromszorosa a TVM-ben mért értéknek. A 4-5 fős háztartások esetében az 50 m² alatti lakások birtokosainak aránya a CVM-ben szintén mintegy háromszorosa a TVM arányának, miközben az 51-80 m²-en lakók aránya közel azonos, viszont a 80 m² feletti lakások aránya a CVM-ben 20 százalékpontos elmaradást mutat.

A lakhatás jogcíme

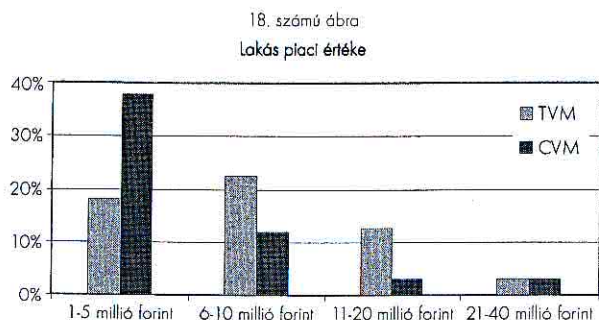
Lakhatás jogcíme (SZ6) tekintetében a két minta között szintén nem mutatkozik lényeges különbség, a lakhatási jogcím döntő arányban tulajdonjog, illetve a tulajdonos személyéhez fűződő családi kötelék: házastárs, gyermek vagy más közeli rokon. A bérlakásban élők aránya a TVM és a CVM összehasonlításában 7-16%. (A piaci árú magánbérleményben élők aránya egyik mintában sem haladja meg az 1%-ot.) (17. számú ábra.)

Lakások piaci értéke

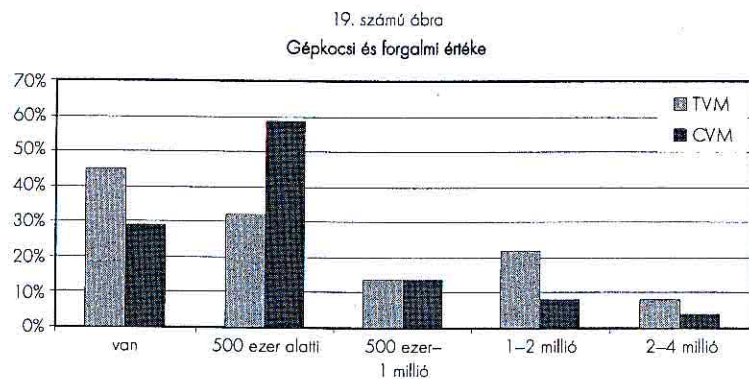
Jelentős különbség mutatkozik azonban a lakások piaci értékében (SZ11), hiszen a CVM-ben a lakások közel 40%-a 1-5 millió forintért volna eladható, vagyis gyenge minőségű, vagy kedvezőtlen helyen, kedvezőtlen lakókörnyezetben található lakásokról van szó. A CVM arányai a 6-20 milliós lakáskategóriában jelentősen elmaradnak a teljes minta mutatójától, viszont az igen értékes, 20-40 milliós lakások körében a két részminta (3-3%) kiegyen-

lített mutatót produkál. Nyaralótulajdonnal a TVM 7%-a, a CVM 3%-a rendelkezik (18. számú ábra).

Motorizáció

Mindkét részminta erősen motorizált (SZ13). A TVM-ben 40%-nak, a CVM-ben 30%-nak van autója, azonban a TVM és a CVM közötti lejtő az autók értékében is jól nyomon követhető: a CVM esetében az autók 60%-a 500 ezer forint alatti értéket képvisel, vagyis többségében 10 évesnél – sokszor jóval – idősebb, magas szervizigényű, elavult gépkocsikról van szó (19. számú ábra).

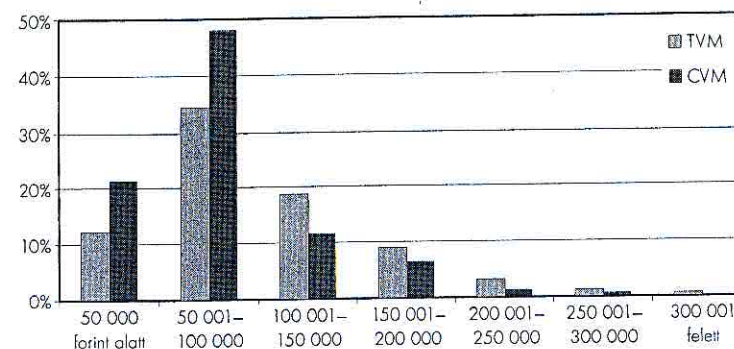

A havi átlagos családi bevételek és kiadások

A havi átlagos családi bevételek (SZ20) megoszlása (VH: 84–93) ismét jól tükrözi a CVM-minta jóval szerényebb megélhetési forrásait: a 100 ezer forint alatti kategóriába tartozik a CVM 70%-a, ennek gyakorisága kétszerese a TVM-ben mért gyakoriságnak (20. számú ábra).

Az egyes elemek mélyebb elemzését most mellőzve, az említett tényezők súlyozott összesítése alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a TVM-ben

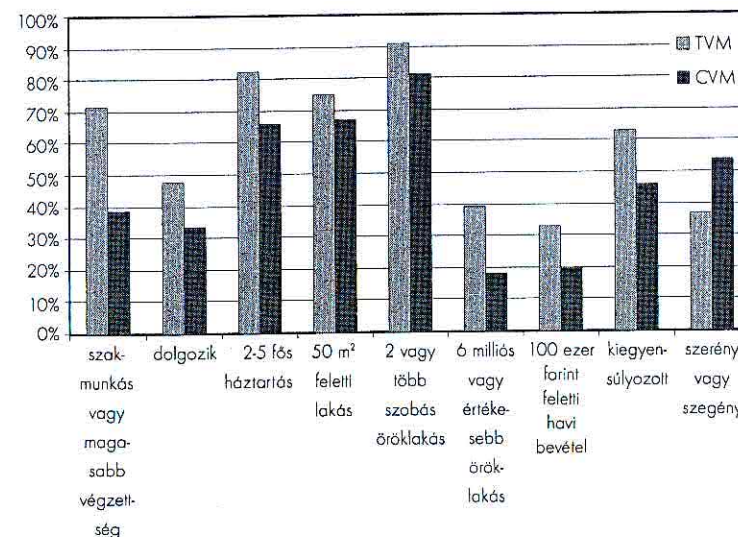
20. számú ábra
A háztartás havi bevétele

a válaszadók 63%-a kiegyensúlyozott, és 37%-a szerény vagy szegényes, összességében szűkös körülmények között él, miközben ez az arány a CVM-ben 46–54%-os megoszlást mutat: vagyis a cigány kötődésű részminta több mint felének életszínvonala igen szerénynek mondható. Ez megerősíti azokat a vélekedéseket, amelyek szerint a magyarországi lakosság mintegy harmada, ezen belül a cigányok mintegy fele szegénynek mondható (21. számú ábra).

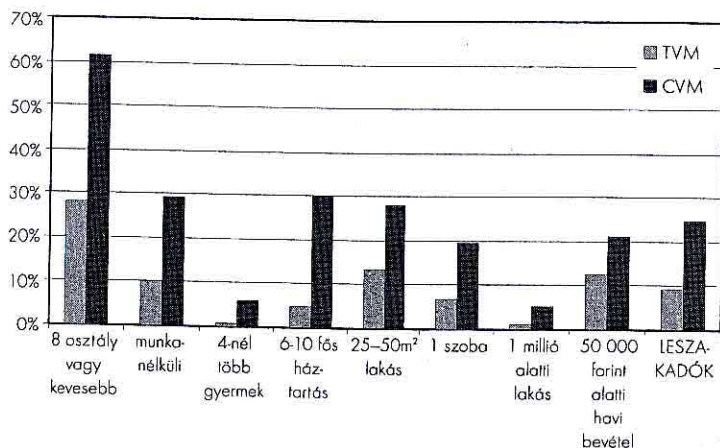
Ladányi János mérései alapján országosan a lakosság mintegy 6%-a, a cigány népesség 37%-a sorolható a többszörösen kirekesztődő, szociális mufa-

21. számú ábra
Kiegyensúlyozott és szerény léviszonyok között élők

tőit és esélyeit tekintve véglegesen leszakadó rétegbe.⁸ Nyolc mutató figyelembevételével végzett mérésünk szerint a mintában ez a réteg a TVM-ben 9,5%-ra, a CVM-ben 25%-ra becsülhető (22. számú ábra).

22. számú ábra
Szociálisan leszakadók

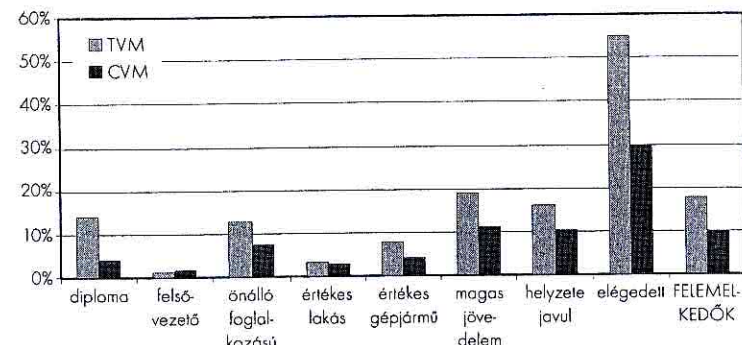
A végérvényesen margóra szorulni látszó réteggel mindkét részmintában szemben áll egy arányaiban összehasonlítható csoport, amely kiemelkedő anyagi körülmények között él. Legalább közép- vagy inkább felsőfokú végzettségű, kis létszámú háztartásban él, felső vezető vagy önálló foglalkozású, magánvállalkozás (cigányok esetében jobbra egyéni vállalkozás), 20-40 millió forint értékű lakóingatlan, drága gépkocsi tulajdonosa, a felső jövedelemkategóriákhoz tartozónak tudja magát, helyzetén az utóbbi öt évben (is) érezhetően javítani tudott, és összességében elégedett. Ennek aránya az előbbi tényezők figyelembevételével a teljes mintában 15-18, a cigányok körében 8-10%-ra becsülhető (23. számú ábra).

A megkérdezettek csak vonatkozóan válaszoltak a havi kiadásiakra (O13) vonatkozó kérdésre (VH: 57-74), ezért az itt mért adatokat nem is tekinthetjük kellően megbízhatónak. A CVM-ben az 50 ezer forintból vagy kevesebből élők aránya jelentősen magasabb, az 50 és 100 ezer, illetve a 100-200 ezer forintból élők aránya hasonló, mint a TVM-ben (24. számú ábra).

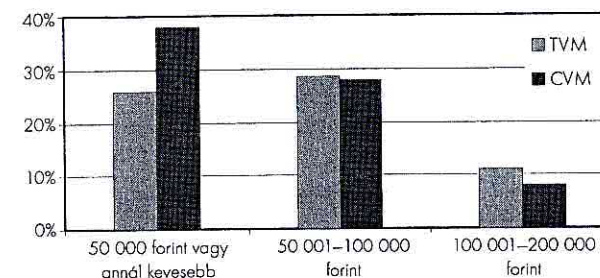
Ha a két részminta bevétel- és kiadás-viszonylatainak vizsgálatánál a válaszadói hajlandóság eltéréseiből eredő torzítást figyelmen kívül hagyunk, azt tapasztalhatnánk, hogy a nettó bevételek az 50 ezer forint feletti bevételi ka-

⁸ Ladányi J.: Szegény szegények. Milyen legyen az állam: gondoskodó, vagy esélyteremtő? Népszabadság – Hétfője, 2004. február 7.

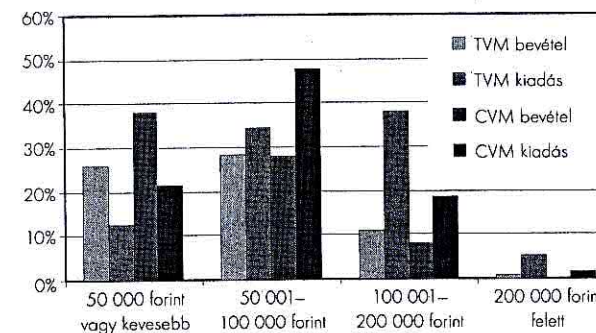
23. számú ábra
Szociálisan emelkedőben lévők

24. számú ábra
A háztartás havi kiadásai

25. számú ábra
Bevételek és kiadások együttes

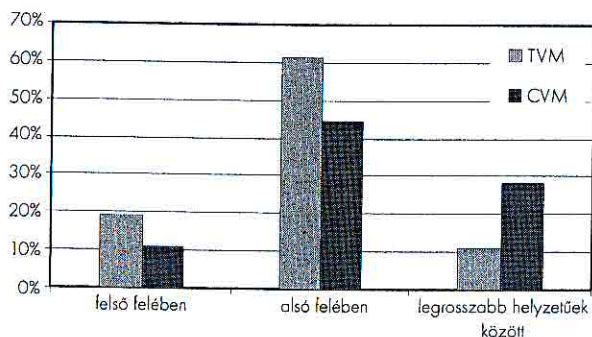
tégóriákban messze nem fedezik a kiadásokat egyik részminta esetében sem. Különösen szembetűnő ez a TVM 100-200 ezer forint és azt meghaladó kategóriában, valamint a CVM 50-100 ezer forint és afeletti kategóriáiban (25. számú ábra). Ezekben a válaszadók fele-háromnegyede esetében a kiadá-

sok messze meghaladják a bevételeket, amiből a lekérdezés immanens hiba-lehetőségein túl – tendenciaszerűen – arra következtethetünk, hogy mindkét válaszadói mintában jelentős másodlagos jövedelemforrások vannak, amelyekről a válaszadók nem számolnak be. Egy részük gyaníthatóan jelentős, hónapról hónapra újra jelentkező vagy gyarapodó adósságot görget maga előtt, amely, véleményünk szerint, részben családon belüli, részben azon kívüli, nem pénzintézet közbejöttével történő transferekből tevődik össze.

A háztartások életszínvonalbeli önbesorolása országos összehasonlításban

A megkérdezettek besorolták háztartásuk egészét az általuk ismert vagy elképzelt országos életszínvonalbeli viszonyok közé (O15). A kérdőívben feltejt kérdés nem adott lehetőséget közép-besorolásra, ezért a válaszok nehezen értelmezhető képet nyújtanak. Korábban láthattuk, hogy a TVM 60%-a kiegyensúlyozott körülmények között él, itt mégis az anyagi életviszonyok alsó harmadába helyezi önmagát. E 60% jelentős része sejtetően átlagos, de szubjektív nézőpontból nem túl kedvező anyagiakkal rendelkezik, amelyek nem elégítik ki igényeit. A CVM esetében szintén fennáll ez a módszertani eredetű probléma, jóllehet az önmagát az életszínvonal alsó harmadába helyezők véleménye – a legrosszabb helyzetűek közé való önbesorolás arányát is figyelembe véve – valamivel közelebb járhat a keményebb mutatók által produkált képhez. A TVM-ben közel 20%, a CVM-ben 10% sorolja magát a jövedelmi viszonyok felső felébe: sejtetően ez az a réteg, amelyet felemelkedőben lévőként definiáltunk. A TVM-ben 11, a CVM-ben 29% sorolja magát a legrosszabb helyzetű ötödbe: ami szintén jó megfelelést mutat az előbbieken leszakadóként jellemzett csoporttal (26. számú ábra).

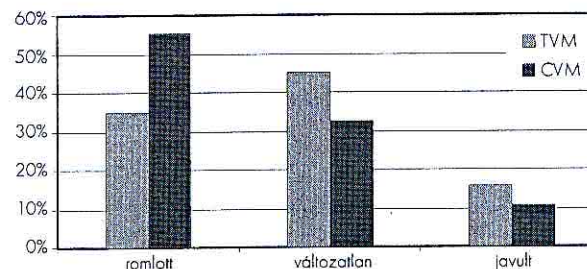
26. számú ábra
Életszínvonalbeli önbesorolás

Az anyagi javakban történő elmozdulás az utóbbi öt évben

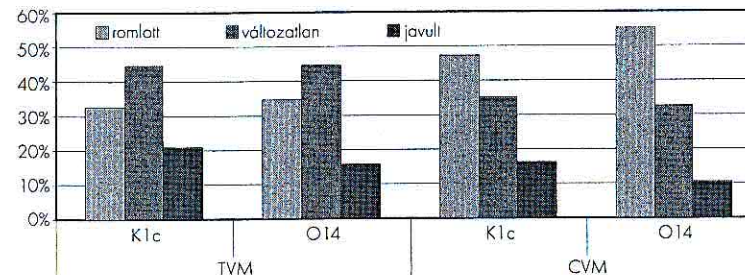
Az anyagi javak utóbbi öt év alatt változásának szubjektív önmegítélését illetően (O14) mindkét részmintában erős divergencia mutatkozik. A TVM közel fele változatlan anyagi viszonyokról, több mint harmada romlásról számol be, a CVM több mint fele romlást tapasztal. A TVM-ben 16%, a CVM-ben 11% javulást indikál. Korábbi kutatási tapasztalatok szerint utóbbiak körében igen jelentős előrelépésnek kellett történnie, miközben a romlásról beszámoló esetében figyelembe vehető volna a kínálati javak hallatlan szélesedésével összefüggő jelentős igény szint-növekedés, a lekérdezés ezeket a momentumokat azonban nem érintette. Érdeemes megjegyezni, hogy az anyagi viszonyok változását firtató két kérdésre (O14–K1c) adott válaszokban a nagy átfedés ellenére mutatkoznak bizonyos különbségek (27. számú ábra).

27. számú ábra
Anyagi javak változása az utóbbi években

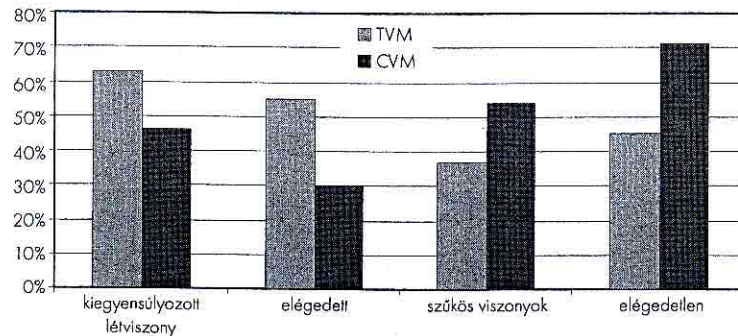
Tehát az anyagi javakban történő előre, illetve visszalépés szubjektív megítélése – részben a kérdőívek kitöltésekor mutatózó szituatív különbség miatt, részben hangulati tényezőktől függően – valamelyest változhat. (A K ívek lekérdezésénél 13% mondott jobbat és 23% rosszabbat, mint az O ívek kitöltésénél.) Hasonló eltéréseket figyelhetünk meg az elégedettséget mérő két kérdésre (K2a–SZ22) adott válaszok összevetésénél is (28. számú ábra).

28. számú ábra
Eltérések az anyagi javak változására irányuló kérdésekre adott válaszokban

Az anyagi viszonyokkal való elégedettséget (SZ22) az anyagi viszonyok kiegyensúlyozottságára/szűkösségére, valamint az anyagi viszonyok változására vonatkozó válaszokkal összehasonlításban vizsgáltuk. A kiegyensúlyozott, illetve szűkös viszonyok között élők, valamint az elégedettek és elégedetlenek aránya jó megfelelést mutat mindkét vizsgált részmintában. A TVM 63%-a kiegyensúlyozott körülmények között él, és a válaszadók 55%-a összességében elégedett. A fennmaradó 8% ezzel a helyzettel nincs teljesen kibékülve, többet szeretne, többre hivatottnak érzi magát. A CVM 46%-áról mondható, hogy kiegyensúlyozott viszonyok között él, és 30% többé-kevésbé elégedett, a kiegyensúlyozott létviszonyok között élő cigányoknak azonban mintegy harmada többre vágyik ennél. Tehát a két mintában az elégedettek hatoda, illetve harmada törekszik kiegyensúlyozott viszonyai felől egyértelműen felfelé. A TVM 45%-a, a CVM 71%-a jelezte kifejezett elégedetlenségét, mindkét adat jó megfelelést mutat a szűkös viszonyok között élők becsült arányával. A teljes mértékben elégedettek aránya szintén jól megfeleltethető azokkal, akik az utóbbi öt évben jelentős anyagi előrelépést tettek, és – úgy fogalmazhatnánk – azzal elégedettek, amit az utóbbi fél dekádban elértek (29. számú ábra).

29. számú ábra
Életviszonyok és elégedettség

Vásárlási szokások

A vásárlási szokásokra a felvételben csupán egyetlen, kevés információs értékkel bíró kérdés (O36) vonatkozott, amely a kínai piac látogatását firtatta. Korábbi kutatásainkban megállapítottuk, hogy a kínaiak a nagy tömegben forgalmazható olcsó áruk kereskedelmére szakosodtak, piacaik kínai és minőségi szerkezete, a beszerzés és forgalmazás legalitása nem tér el más üzletektől vagy üzletrendszerektől, csupán a forgalmazás körülményeiben mutatkozik különbség.⁹ A sokkal inkább vevőkonform kiszolgálást biztosító

⁹ Póczik Sz.: Rendszerváltás és kriminalitás: külföldiek és cigányok a bűnpiacra. Valóság, 1996/6., 73–102. o.

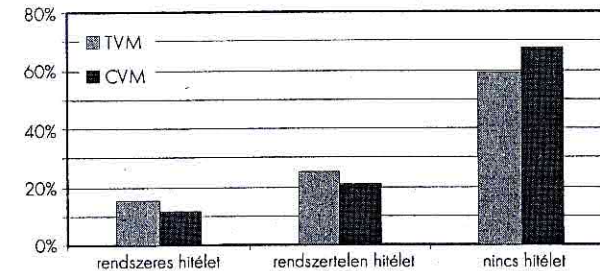
üzletek nem jelentéktelen része is a kínaiaktól szerzi be en gross áruszükségletét. Ezek figyelembevételével abból, hogy a TVM 63%-os és a CVM 76%-os arányban látogatja több-kevesebb rendszerességgel ezeket a piacokat, messzebb menő következtetést nem vonhatunk le sem a szociális színvonalra, sem a kriminológiailag releváns tényezőkre nézve. Utóbbira nézve annál is kevésbé, mivel e piacok biztonsága semmivel sem marad alatta bármely más piac biztonsági és ellenőrzöttségi mutatóinak.

A szociális helyzettel összefüggő egyéb jellegzetességek összehasonlítása

Részvétel társadalmi szervezetekben és a hitéletben

A TVM-ben a megkérdezettek 11%-a, a CVM-ben 8%-a jelezte valamilyen társadalmi, közösségi szervezetben (párt, sportkör, klub) való tevékenységét (SZ25). A TVM 40%-a, a CVM 33%-a gyakorolja több-kevesebb rendszerességgel közösségben vallását (SZ24), ami nagy hányadban csak évi néhány, sátoros ünnepeken (karácsony, húsvét, pünkösd) népszokásként megejtett hitéleti aktust jelent (25–21%). A valóban rendszeres hitéletet folytatók aránya a TVM-ben 16%, a CVM-ben 12%. Bár ez a transzcendencia iránti nagyfokú közömbösség igen kedvezőtlen folyamat, és igen nagy felelősséget és feladatot ró az egyházakra, tendenciájában mégis egybeesik az európai trendekkel, illetve kutatások szerint még azoknál is kedvezőtlenebb (30. számú ábra).

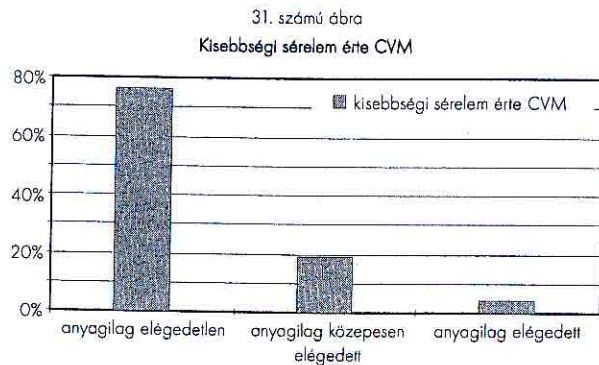
30. számú ábra
Részvétel a hitéletben

Kisebbségi sérelmek

Kisebbségi hovatartozással összefüggő diszkriminációról a TVM 1%-a nyilatkozott (O24). A CVM 42%-a – 68 személy – érzi úgy, hogy az utóbbi 12 hónapos időszakban kisebbségi (cigány) identitása miatt diszkrimináció vagy sérelem érte. A két adat egyénre visszazámolva azt jelenti, hogy 68 személyt ért vélt vagy valódi sérelem, ebből 60 cigány volt. Vagyis jószerével csak cigányok esetében fordult elő hátrányos megkülönböztetés vagy an-

nak percepciója, hiszen a sérelmet szenvedettek 99%-a cigány volt. Ezzel szembe állítható, hogy a cigányok közel 60 százalékanak (97 fő) nyilatkozata szerint semmilyen sérelem nem érte. A hátrányos etnikai megkülönböztetést panaszolók esetében feltehető a kérdés, hogy érzékenységüket nem más tényezők indukálják-e. A kisebbségi sérelmek és az anyagi helyzettel való elégedettség kereszttárgya azt mutatja, hogy a kisebbségi sérelmet panaszolók több mint háromnegyede súlyosan elégedetlen, mintegy ötöde közepesen elégedett anyagi viszonyaival, míg az anyagiilag elégedettek között sérelemre panaszkodót alig találunk. Ez igazolni látszik korábban kifejtett álláspontunkat, miszerint a vélt vagy valós hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos sérelmek mögött zömében főként szociális hátrányok húzódnak meg, az etnikai mozzanat – ha valóban van – csak másodlagos, járulékos elemként játszik szerepet¹⁰ (31. számú ábra).

Testi és mentális egészség, hétköznapi devianciák

Stacionárius kórházi ellátásra szoruló

Mivel a kérdések nem világítottak rá a megkérdezettek egészségügyi státusának mélyebb összetevőire, itt csak a komolyabb betegséggel többszöri, vagy rendszeres stacionárius kórházi ellátásra (O3) szorultakra térünk ki (VH: 57–100%). Ezek aránya a TVM-ben 27, a CVM-ben 30%, de hasonlóság mutatkozik az „egyszeri kórházi tartózkodással” való adatbővítés esetén is. A cigány lakosságnak a többségi társadalomnál mintegy 10 évvel alacsonyabb átlagéletkora és rosszabb egészségi állapota alapján az iménti adatból elvileg arra következtethetnénk, hogy a cigány válaszadók jelentős hányada nem tud súlyosabb betegségeiről, nem kerül orvoshoz és kórházba, vagy a CVM nagysága és összetétele miatt nem értelmezhető megfele-

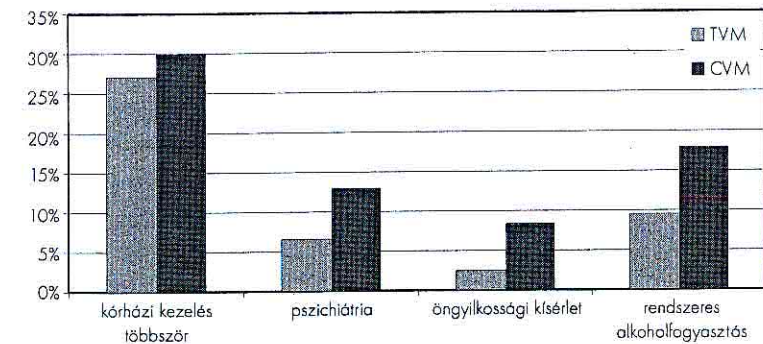
¹⁰ Póczik Sz.: i. m. 2003b., 21–23. o.

ően. Ennek azonban ellentmond, hogy a teljes megkérdezett mintára vonatkoztatva a stacionárius kórházi ellátásra szoruló aránya 15,5%, a CMM-ben 30,2%, vagyis utóbbi esetében közel 100%-os közel felülreprezentáció mutatkozik.

Pszichiátriai kezelés, öngyilkosság, alkohol, drog, homoszexualitás

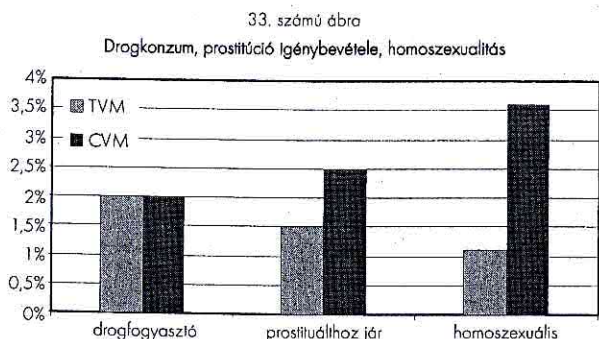
Jóval szembetűnőbb a pszichiátriai kezelés szükségességében (O7) mutatózó különbség: a korábban vagy jelenleg pszichiátriai kezelés alatt állók aránya a TVM-ben 6,5%, a CVM-ben ennek kétszerese: 13%. Az öngyilkosságot megkísérlők (O4) aránya a CVM-ben 8,3%, tehát közel négyszerese a TVM-ben mért aránynak. A ritkán (heti egyszer, ritkábban vagy soha), illetve rendszeresen alkoholt fogyasztók (O1) aránya a két részmintában elenyésző eltérést mutat: az összes válaszadó 83%-a ritkán és vélhetően mértékkel iszik, a TVM-ben 9,5% és a CVM-ben 18% rendszeresen. (A teljes megkérdezett mintára számolva a pszichiátriai kezeléseket tekintetében 3,6–13%, az öngyilkosságot kísérőket tekintetében 1,4–8,4%, a rendszeres alkoholfogyasztók esetében 10–18% arányosságot kapunk a TVM és a CVM összevetésében. Ez az egyes itemek negatív oldalainak sorrendjében a cigányok 250, 500 és 80%-os felülreprezentációját jelentené, ha feltételeznénk, hogy a nem válaszolók esetében ezek a negatív mozzanatok nem jelentkeznek.) (32. számú ábra.)

32. számú ábra
Kórházi és pszichiátriai kezelés, öngyilkossági kísérlet, alkoholfogyasztás

A TVM 3,5%-a, a CVM közel 5%-a kerül már kapcsolatba kábítószerrel (O8). Az ilyen esetek döntő többségében könnyű drogról, többnyire marihuánáról, ritkábban speedről vagy hasisról van szó (O9). A már több alkalommal és több-kevesebb rendszerességgel fogyasztókat „drogfogyasztó-

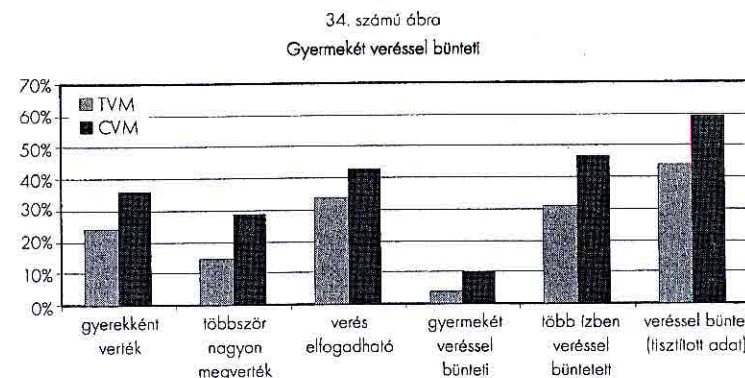
ként” összegeztük. A válaszadók TVM–CVM összehasonlításban 5-6%-a vallotta be, hogy volt már kapcsolata prostituálttal, viszonylagos rendszerességről azonban csak 1-1,5, illetve 2,5%-ban beszélhetünk. Bár a magukat homoszexuálisnak vallók (O23) aránya a CVM-ben több mint háromszorosa (3,6%) a TVM mért értékének, az alacsony válaszadói szám mellett gondolnunk kell arra, hogy az alacsonyabb társadalmi státussal bíró csoportokban – hogy csak egy tényezőt említsünk – a szexuális beállítódással kapcsolatos beszédtabu erőssége (is) csökken, ezért ezt az adatot ismét bizonyos távolságtartással kell kezelnünk. (Ugyanis a teljes lekérdezési minta figyelembevételével a cigány homoszexuálisok 500%-os felülreprezentációja mutatkozik, ami kevéssé valószínűsíthető.) (33. számú ábra.)

Gyermekbántalmazás

Itt kell szólnunk arról, hogy a gyermekeknek a nevelés eszközeként vagy büntetésként történő bántalmazása a korábbi nemzedékekben jobbra elfogadott volt, és a gyermekbántalmazással szemben kifejtett széles körű ismeretterjesztés ellenére még ma is igen széles rétegekben előfordul. A TVM 24%-a számolt be arról, hogy gyermekkorában ütlegetéssel büntették (O25–4), ami minden bizonnyal e büntetésfajta olyan rendszerességét jelentette, hogy mély nyomot hagyott az egyéni emlékezetben. A szülői bántalmazást elszenvedők aránya a CVM-ben 36%-ra ugrik. A TVM 14,5%-a, a CVM 29%-a többszöri vagy rendszeres súlyos bántalmazást (O27) említ: rendszerint a vér szerinti apák, kisebb arányban az édesanyák részéről. A verést elfogadható pedagógiai eszköznek (O35) tekintők aránya még ma is meghaladja az egyharmadot: a TVM-ben 34%, a CVM-ben pedig a válaszadók majdnem fele. A gyermekét bevallottan bántalmazó válaszadók (O33–5) aránya a TVM-ben 4%, a CVM-ben 10%, azonban egy későbbi kérdésre (O34) adott válaszok rávilágítanak arra, hogy a verést elvben elfogadók – sőt részben a verést elvileg elutasítók is – azt a gyakorlatban alkalmazzák (TVM: 31%; CVM: 47%).

További adattisztítás (nem válaszolók és gyermektelenek leválogatása) után azt kapjuk, hogy több-kevesebb rendszerességgel veréssel büntet a TVM-ben a szülők 44%-a, a CVM 59%-a (34. számú ábra).

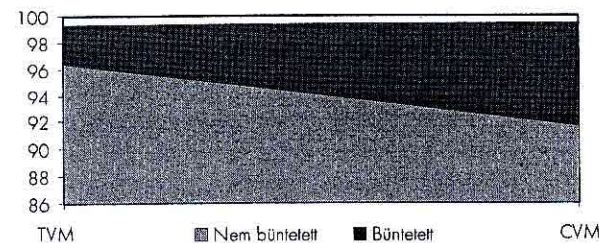

Összeütközés a jogszabályokkal – Elkövetővé válás

Büntetett előéletűek a mintában

A TVM-ben a jogerősen büntettek (O6) aránya 3%, a CVM-ben közel 8%. A CVM-ben mért adat a TVM-mel való összevetésben több mint kétszeres gyakoriságot, és a KSH által kimutatott népességarányra számítva közel háromszoros felülreprezentációt jelöl. Ez jól megfeleltethető annak az eredménynek, amelyet az utolsó cigány kriminálstatisztikában (1987) szereplő ítélethozatalok alapján kaptunk: akkor szintén kétszeres gyakoriságot, és félmillióra becsült cigány népességre számítva 100 százalékos felülreprezentációt mértünk¹¹ (35. számú ábra). A bűncselekményért jogerősen elítéltek között a cigány kisebbségiek szembetűnő felülreprezentációjára korábbi börtönkutatásaink során igyekeztünk magyarázatot találni.¹²

35. számú ábra
Büntetett előéletűek a mintában (%)

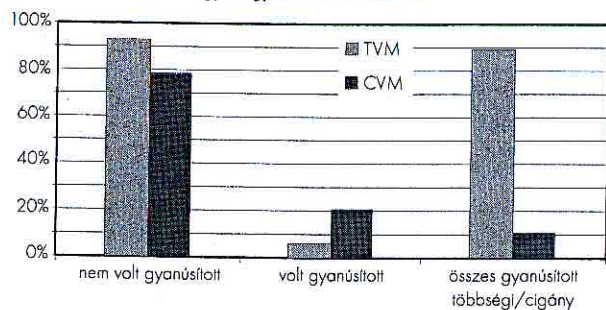
¹¹ Póczik Sz. (1996): i. m. 73–102., 92. o.

¹² Póczik Sz. (2003a): i. m. 106–108. o.

Bűncselekményekkel gyanúsítottak a mintában

A rendőrségi eljárásban gyanúsítottként szereplők (O5) aránya a TVM-ben 5,8%, a CVM-ben 20,7%. Ennek megfelelően – a két etnikai csoportot ezúttal elkülönítve, és a válaszadók számát tekintetbe véve – az összes meggyanúsított 89%-a a többségi társadalomhoz, 11% százaléka a cigány kisebbséghez tartozik, ami népességarányra számítva a cigányok esetében mintegy hatszoros gyakoriságot és 500%-os felülreprezentációt jelent. Az itt kapott adat jó megfelelést mutat az utolsó, 1987. évi cigány kriminálstatisztika adataival: e szerint a tárgyévben az ismertté vált bűnelkövetők 9,1%-a mutatkozott cigány származásúnak¹³ (36. számú ábra).

36. számú ábra
Egykori gyanúsítottak a mintában

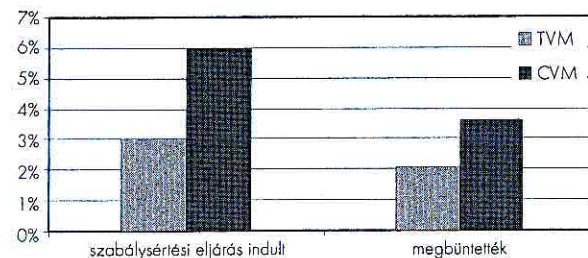
Szabálysértési eljárásba vontak és helyszíni bírsággal sújtottak a mintában

Szabálysértési eljárás (O16B) az utóbbi év folyamán csupán a két részmintán 3, illetve 6%-a esetében indult. A CVM-ben az eljárás alá vontak és az eljárás során megbírságotlalt aránya kétszerese, illetve közel kétszerese a TVM-ben mért arálynak, vagyis a cigány szabálysértőkkel szembeni eljárásindítás és bírságolás lényegesen gyakoribbnak látszik. (A többszöri szabálysértési büntetések háromszor nagyobb gyakoriságot mutatnak a CVM-ben). Az adat azonban az alacsony elemszám (10 válaszadó a CVM-ben) miatt nem kellően megbízható. A szabálysértési eljárás megindításnak oka a TVM mintegy felében közlekedési jellegű, a CVM-ben az eljárás okára nem kaptunk választ. Úgy tűnik, a helyszíni bírságot fizetők aránya is valamivel nagyobb a CVM-ben: az összes helyszíni bírságot fizetők közel 4%-a cigány kötődésű volt. A látható – ezúttal vagyoni különbözőség – járulékos hátrányokat gene-

¹³ Vavró I.: A cigánybűnözés vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről. Belügyi Szemle, 1984/2., 65–68. o.; Póczik Sz. (1996): i. m.; Magyar Helsinki Bizottság: Árnalataok és különbségek. Cigány/roma terheltek a büntetőeljárásban. Munkaanyag. Budapest, 2004. január, 40. o.

ráló jellege elvileg vélelmezhető lett volna az autók értékviszonyai és a bírságolás, illetve szabálysértési eljárás gyakoriságának keresztarány-számítása alapján, itt azonban nem sikerült összefüggést kimutatni (37. számú ábra).

37. számú ábra
Szabálysértési eljárás indult ellene, és megbüntették

Kenőpénzt fizetők

A kenő-vagy csúszópénz adására kényszerülők (O18) arányában nem mutatkozik kimutatható különbség a TVM és a CVM között, mindkettőben 10% körüli értékét mértünk, a büntetés elkerülése érdekében rendőrnek csúszópénzt adók (O19) aránya mindkét csoportban 2% körüli, a – különösen a CVM-ben – alacsony elemszám miatt ez sem értelmezhető pontosabban.

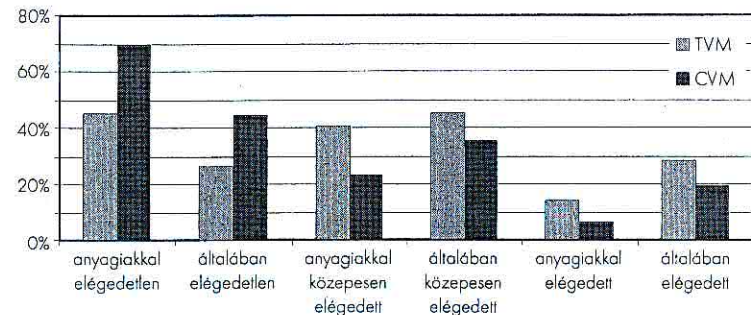
VÉLEMÉNYEK

Általános közérzet, problémák, perspektívák

Anyagi javaikkal való elégedettség és általános közérzet

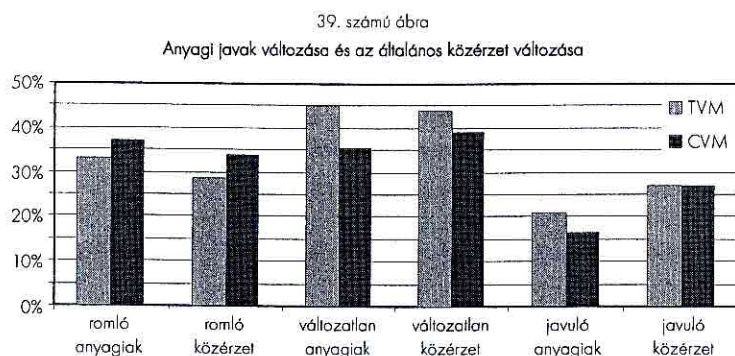
A válaszadók anyagi javaikkal való elégedettsége (SZ22–K1a) és általános közérzete szoros összefüggést mutat mindkét összehasonlított csoport-

38. számú ábra
Anyagi javaikkal való elégedettség és általános közérzet

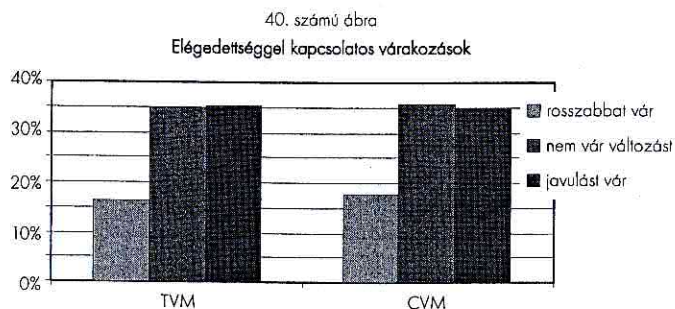
ban. Míg anyagi javaival elégedett a TVM 45%-a, közepesen elégedett 40%-a, és elégedett 15%-a, addig az általános elégedetlenség 26, az általános közepes elégedettség 45, az általános elégedettség 28%-ban van jelen (38. számú ábra). A CVM-ben ez az arányosság 70–44, 23–35 és 6,5–19,5%-os értékeket mutat.

Még az előbbinél is szorosabb illeszkedés mutatkozik az anyagi javak változása és az általános közérzet változása (O14/K1c-K1b) között. Ugyanakkor úgy tűnik, az anyagi javakban való elmozdulás szubjektív élménye nem teljesen szimmetrikus a közérzetváltozással: az anyagi visszalépés annak arányaitól valamelyest elmaradó közérzetromlást, az anyagi előrelépés annak arányait valamelyest meghaladó közérzetjavulást eredményez (39. számú ábra).

A következő öt esztendőre várható kilátások

A következő öt esztendőre várható kilátások latolgatásánál (K2c) a két minta szinte teljes azonosság, mégpedig viszonylag nagyfokú optimizmus mutatkozik. Mind a TVM, mind a CVM 35-35%-a javulást, további harmaduk legalább változatlan, közepes szintű elégedettségre számít, mindkét minta csupán mintegy 17%-a számít arra, hogy kevésbé lesz elégedett a mostanál (40. számú ábra).

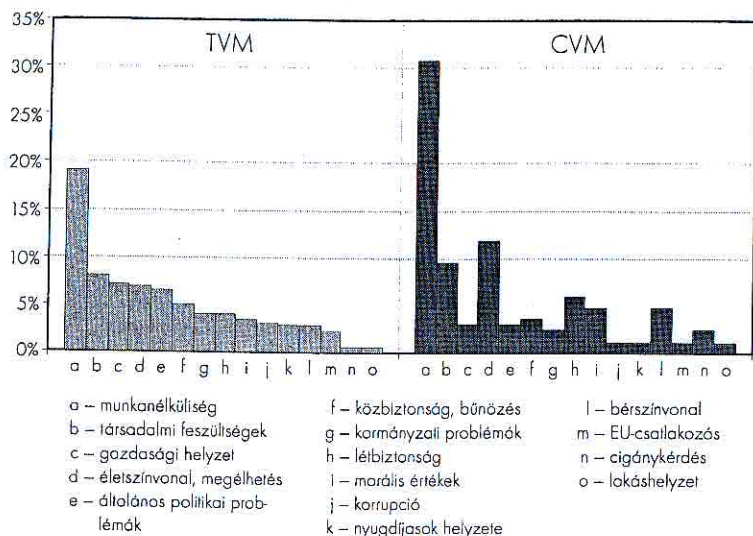
Társadalomtudományi közhely, hogy az egyéni étellel, sorssal való elégedettség erősen életkorfüggő. Ezt tapasztaljuk a közeljövőre az elégedettség csökkenését, negatív prognózist megfogalmazók körében is: a TVM-ben a negatív várakozásokat megfogalmazók 36%-a 60 év feletti, ezekkel együtt mintegy 60%-a 50 év feletti, az ez alatti három dekádás korcsoportban pedig egyre csökken. A tendencia összességében hasonló a CVM-ben is, azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy az elégedettségük romlására számítók eloszlása az egyes korcsoportokban jóval egyenletesebb, a TVM 60 évnél idősebb korcsoportja helyébe pedig arányaival a CVM-ben az 50 évnél idősebbek csoportja lép. A hanyatló életszakaszra számítók között a CVM arányai a 18–29 éves korosztályban 8, a 30–39 éves korosztályban 15, az 50–59 éves korcsoportban 10 százalékponttal meghaladja a TVM-ben mért értékeket.

Országos és lakóhelyi problémák

Az legfontosabb országos problémák (K3) megítélésével kapcsolatos válaszok értelmezhetőségének két sarkpontját egy módszertani és egy korábbi kutatásokból is ismert tényszerű mozzanat adja. Az egyes felsorolt momentumok iránti érdeklődés, azok problémaként való érzékelése annak arányában nő, illetve csökken, mennyire látszanak ezek összefüggésbe hozhatónak az egyéni sorsot befolyásoló momentumokkal: az általánosságokat, illetve az egyén által nem befolyásolható mozzanatokot, valamint a nem kellően értelmezhető fogalmazásokat tartalmazó probléma-leírások mindkét csoportban alacsony érdeklődést, problémaészlelést keltettek.

A két részminta országos vonatkozású problémaészlelésében igen nagyfokú párhuzamosság mutatkozik, mindkettőben – különösen a CVM-ben – kiemelkedő helyen állnak a munkavállalással, megélhetéssel kapcsolatos problémák, a TVM 20, illetve a CVM 30%-a ezeket jelölte legfontosabbként. A közbiztonsági, bűnözéssel összefüggő problémák mindkét mintában kevésbé előkelő helyen, a gazdasági, pénzügyi, jóléti problémákat csak messziről követve, a fontossági rangsorban hatodikként foglalnak helyet: csak a válaszadók 5, illetve 4%-a jelezte ezeket elsődleges problémaként. Hasonló arány, 3-5%-a tartja csak elsődleges problémának az ország morális állapotát. Ezeken kívül még az egészségügy és a mezőgazdaság helyzete jelenik meg kis körben prioritásként, azonban a többi kérdés, különösen a demokratikus politikát, illetve a szakágazati kérdéseket (infrastruktúra, közlekedés, jog, katonai- és biztonságpolitika) érintő mozzanatokot elsődlegesenként jelzők aránya a fél százalékot sem éri el. A CVM-ben a „cigánykérdés” természetesen valamivel nagyobb érdeklődést (2,4%) kelt, mint a TVM-ben (0,6%), de egyik minta válaszadójai sem tulajdonítanak neki kiemelkedő jelentőséget (41. számú ábra).

41. számú ábra
Országos problémák

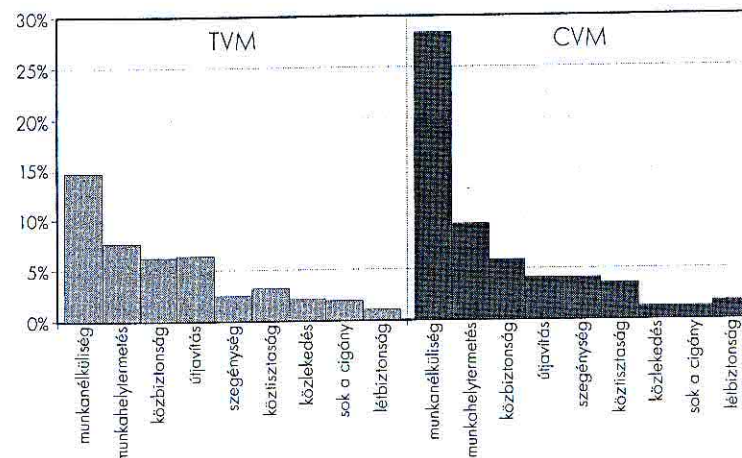
Összességében hasonló kép bontakozik ki a legfontosabb lakóhelyi problémák (K4) megítélésében is. Ez esetben is vezet a munkahelyel, megélhetéssel kapcsolatos problematika, azonban az elsődleges problémák között *előtérbe nyomul a közutak állapota és a közbiztonság*, amelyet a két részmintában a válaszadók ó, illetve 4%-a jelölt meg elsődleges gondként. A közbiztonságot veszélyeztető tényezők kiűtetett elemei a lopások, a vandalizmus és a hajléktalanok. Mindkét mintában a válaszadók mintegy 1,5-2%-a panaszkodik a sok cigány miatt, ami arra utal, hogy a cigányok jelenléte távolról sem annyira zavaró a többség számára, ahogy az a médiumokban gyakran megjelenik, másrészt a cigány kisebbségen belüli differenciáltságról és ítéletalkotási különbségekről árulkodik¹⁴ (42. számú ábra).

A közbiztonság országos alakulásának megítélése

A közbiztonság jelenlegi országos helyzetének, illetve múltbeli és jövőbeli változásainak megítélésében (K8–K6–K9) ismét szoros párhuzamosság, sőt olykor egyezés mutatkozik a TVM-ben és a CVM-ben. A közbiztonság romlását érzékeli az elmúlt években mindkét részmintában 33–37%-a, 19–24% ezzel szemben javulást érzékel. A közbiztonság romlását érzékelők egyben

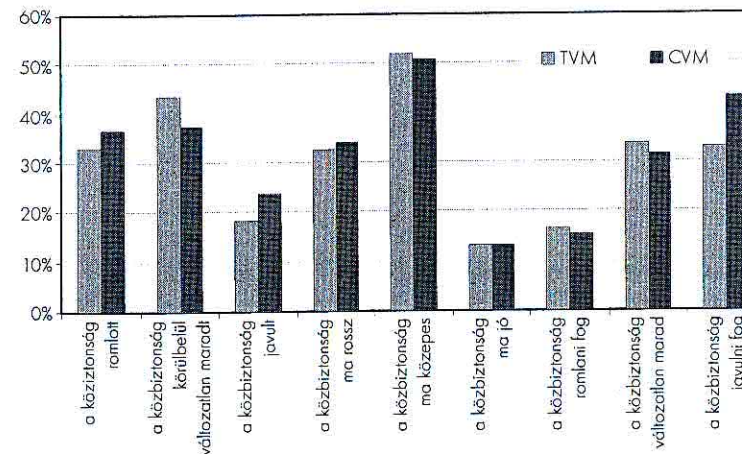
¹⁴ Az országos és helyi problémák értékelésénél a három adható válaszból csupán az elsőt vettük figyelembe.

42. számú ábra
Lakóhelyi problémák

rossznak is látják azt. A két részmintában derék hárda, 40, illetve 50% körüli válszadói aránya a korábbiakhoz képest változatlan, illetve közepesen jó, elfogadható közbiztonságról nyilatkozik, további 13-13% pedig egyenesen jónak értékeli azt: öket tehát nem érintette tapasztalatilag a 90-es évek utolsó harmadában a bűncselekmények számában mutatkozó növekedés, illetve hullámozás. Így megfogalmazható, hogy a válaszdók közel 65%-a az ország közbiztonságát megfelelőnek értékeli. Széles körű optimizmusról tanúskodik, hogy mindkét minta nagy része a következő évekre a közbiztonság változatlanosságát, illetve javulását prognosztizálja (43. számú ábra).

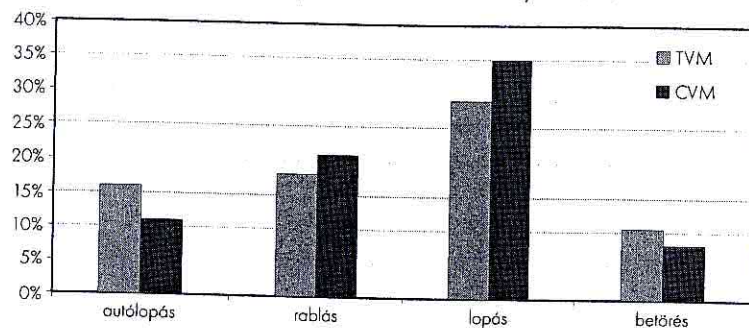
43. számú ábra
Közbiztonság országos alakulásának megítélése

Az országosan leggyakrabban elkövetett cselekmények becslése

A leggyakrabban elkövetett bűncselekmények becslésében (K18) ismét nagyfokú hasonlóság mutatkozik a TVM és a CVM között. Mindkét csoport többsége néhány jelentősebb vagyron elleni cselekményt: lopást, rablást, gépjárműlopást, valamint a betörést jelöli meg a leggyakrabban elkövetett bűncselekményfajtaként, amit úgy értelmezhetünk, hogy ezektől fél a legjobban. A CVM-ben a rablás és a lopás valamelyest nagyobb arányban szerepel. A megkérdezettek összképe nem helytelen, hiszen az 1998–2002-es évek átlagában az összes bűncselekmény vagyron elleni volt, ennek fele lopás, 20%-a betöréses lopás volt, azonban csak 1,2%-a volt rablás (44. számú ábra). A rablás esetében azonban figyelembe kell venni annak erősztáros bűncselekmény jellegét: erős indulatokat, félelmeket keltő hatását.¹⁵

44. számú ábra
Az országosan leggyakrabban elkövetett cselekmények becslése

Magyarország EU-csatlakozása és a közbiztonság alakulása

Az EU-csatlakozáshoz (K10) kapcsolódó általános pozitív várakozásokhoz illeszkedik, hogy a két részminta 40-45%-a javulást vár a csatlakozástól (csupán 17-16%-a vár romlást), pontosabban a már jelzett javulási várakozást már előre a csatlakozás következményeként könyveli el.

Közbiztonsági deficitek,

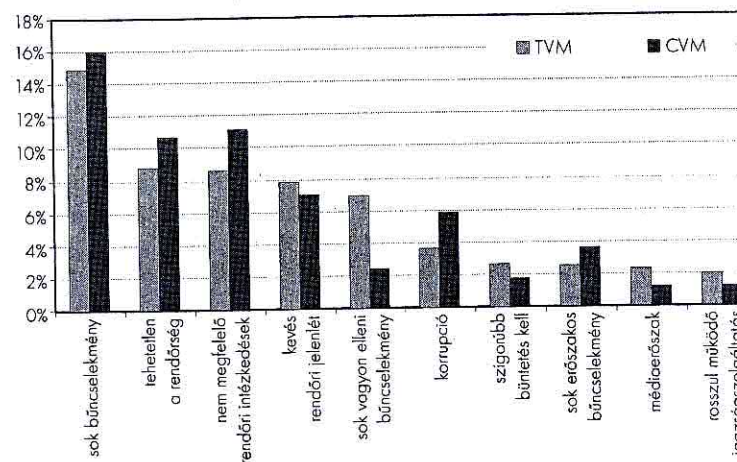
a rendőrség és a polgárőrségek általános megítélése

Az előbbiekkal jól korrelálnak a rendőrség közbiztonságot garantáló képességével kapcsolatos vélekedések (K5). A válaszadók mintegy harmada mindkét csoportban úgy véli, hogy a rendőrség általában nem tudja biztosítani a

¹⁵ Tájékoztató a bűnözésről 2002. BM Informatikai Hivatala–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, Budapest, 2003, 19. és köv. o.

megfelelő közbiztonságot, 70% azonban – etnikai hovatartozástól függetlenül – a rendőrség közbiztonsági tevékenységének eredményességét közepesre vagy jóra értékeli. A véleményüket indokolják a közbiztonság hiányosságaiért – ismét etnikumtól függetlenül – leggyakrabban részben a bűnözés terjedelmét, részben a rendőrség munkájában mutatkozó hiányosságokat (alacsony rendőri jelenlét, nem megfelelő intézkedés, tehetetlenség) okolják, de kisebb részben felbukkan az igazságszolgáltatással és a gyenge kezű büntető törvénykezéssel szembeni szemrehányás, punitív attitűd is. A CVM-ben arányában többen utalnak a nem megfelelő rendőri intézkedésekre és a rendőri korrupcióra. Ugyanakkor a TVM több mint 3%-a, a CVM 6%-a a rendőrséget igen jónak tartja (45. számú ábra).

45. számú ábra
A közbiztonság legfontosabb hiányosságai

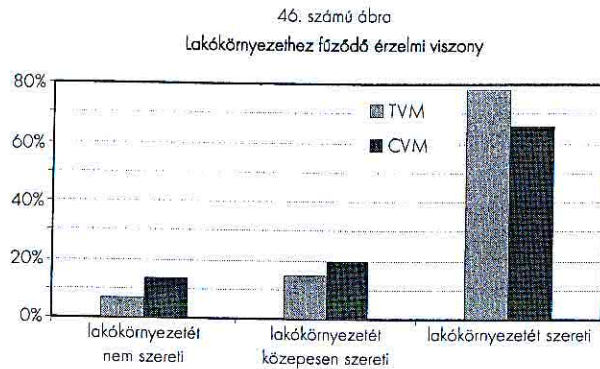
Ahol van polgárőrség (K16), ott a válaszadók etnikumtól függetlenül nagyobb részben (több mint 50%) elégedettek annak tevékenységével, a közbiztonságot javító szerepével, csupán 12-16% szöli elégedetlenségéről.

Lakóhely, lakókörnyezet

A lakókörnyezethez fűződő érzelmi viszony

A lakókörnyezethez fűződő viszonyt firtató kérdésre (K32) adott válaszok arra utalnak, hogy a cigány kötődésűek kevésbé elégedettek az általuk lakott lakókörnyezettel. Azok aránya a CVM-ben, akik kifejezetten nem szeretnek jelenlegi lakóhelyükön lakni, kétszerese a TVM-ben mért értéknek. A lakóhelyüket kimondottan kedvelők aránya a CVM-ben pedig 10%-ot meghaladó

an elmarad a TVM arányától. Ezzel együtt úgy tűnik – az előnyök és hátrányok figyelembevételével –, a válaszadók döntő többsége (TVM: 78, CVM: 66%) inkább elégedett lakókörnyezetével (46. számú ábra).

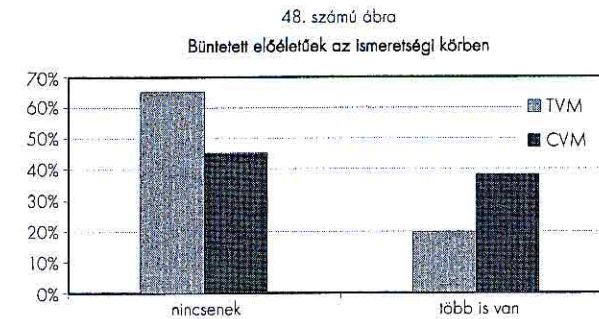
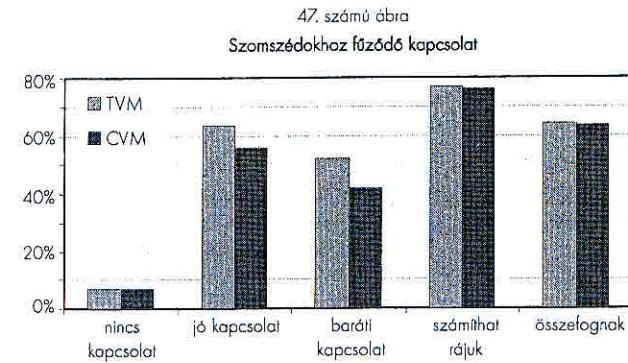

Kapcsolat a szomszédokkal

A TVM és CVM között lényegében nem mutatkozik eltérés a szomszédokhoz fűződő kapcsolatok (K31) egyik vonatkozásában sem. Mintegy 7%-uk nem tart kapcsolatot szomszédságával, mindkét csoport közel 60%-ában a kapcsolat (a ritka találkozások ellenére) jó, 50-40%-uk szinte baráti kapcsolatot ápol velük. A válaszadók több mint 70%-a számíthat a szomszédok segítségére, és 60% feletti arány válaszában szükség esetén az összefogás lehetőségéről beszél. Ha fel tételezzük is, hogy a szomszédság jobbára a válaszadókkal azonos etnikumú, az itt talált adatok áttételesen arra engednek következtetni, hogy a cigány kötődésűek nem határolódnak el élesen a lakóközösség más etnikumú tagjaitól, illetve azoktól. Bár baráti kapcsolatba kevésbé lépnek velük, adott esetben számíthatnak a segítségükre, a velük közös fellépésre is. Álláspontunk szerint az elkülönülésben – ahol jellemző – elsősorban szociális, és nem etnikai mozzanatok játszanak szerepet (47. számú ábra).

Büntetett előéletűek az ismeretségi körben

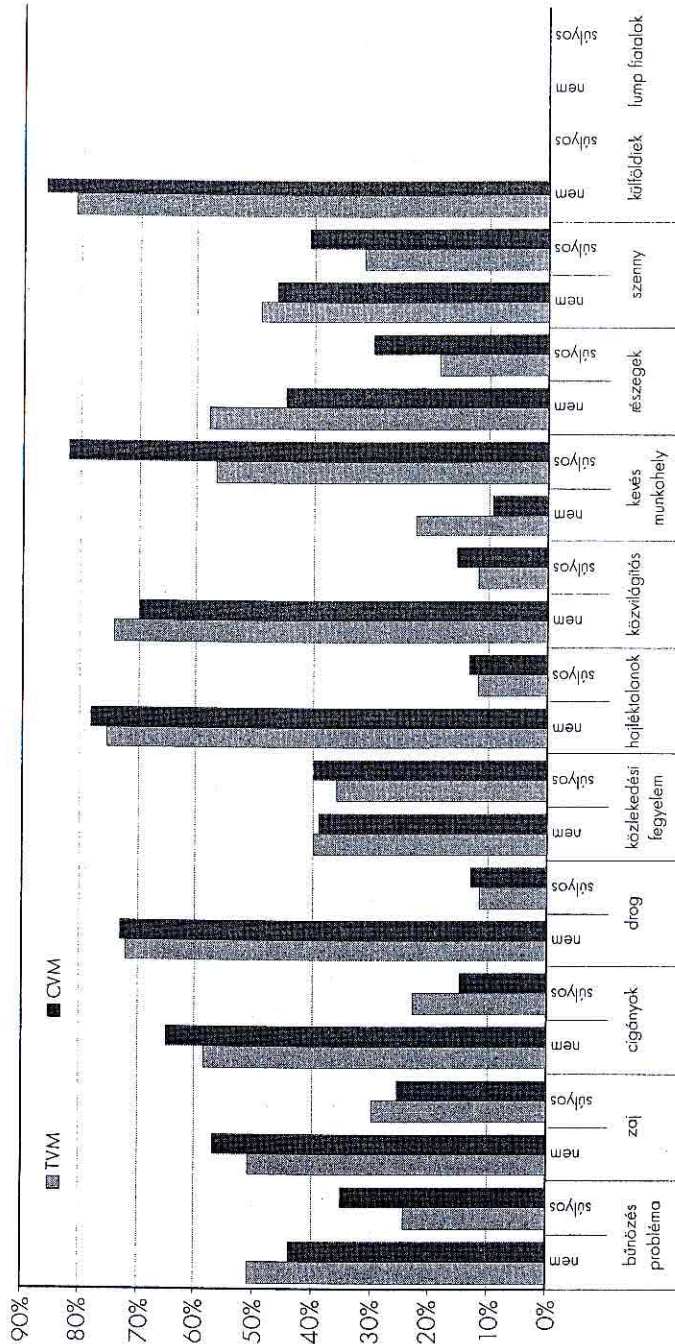
A TVM-ben és a CVM-ben a szociális és lakókörnyezettel összefüggésbe hozhatóan jelentős különbség mutatkozik a válaszadók ismeretségi körében mozgó büntetett előéletűek (K30) arányában. Míg a TVM közel 70%-a egyetlen büntetett előéletűt sem ismer, addig ez a CVM-ben csupán 45%, ezzel szemben a CVM közel 40%-a több büntetett előéletűt is személyesen ismer, tehát részben ilyenek között él (48. számú ábra).

Problémák a lakókörnyezetben

A legsúlyosabb lakóhelyi problémákkal foglalkozó skálázott zárt kérdés (K36) a hasonló tartalmú nyitott kérdésre (K4) utal vissza, és 12 lehetséges lakókörnyezeti probléma ötfokú skálán való fontosságbecslését teszi lehetővé. A TVM és CVM válaszainak arányában néhány kivételtől eltekintve általában nagyfokú hasonlóság mutatkozik, különösen igaz ez az egyes problémákat (bűnözés, zaj, cigányok, drog, közlekedési fegyelem, hajléktalanok, közvilágítás, munkahelyek, részegeskedés, szennyezettség, bevándorlók és lézengő fiatalok) közepes jelentőségűre értékelők arányaira. Ezért a közepes értékelések további elemzésétől itt el is tekintünk. A TVM és CVM válaszai között mutatkozó arányeltérések főként a CVM életviszonyaiban és a cigányok által lakott lakóterületek viszonyaiban mutatkozó hátrányokra vetnek fényt. A CVM-ben bünyűileg fertőzött lakókörnyezetben élők vagy környezetüket ilyennek érzékelők aránya mintegy 10 százalékponttal meghaladja a TVM erről panaszoló arányát. A CVM lakókörnyezeteiben, úgy tűnik, több a hajléktalan, gyengébb az infrastruktúra (például közvilágítás), fókuszált problémát jelent a részegeskedés (ahogy ezt az O1 kérdésnél is kimutattuk), nagyobb a szennyezettség, és jóval nagyobb gondot jelentenek a lé-

49. számú ábra
Problémák a lakókörnyezetben

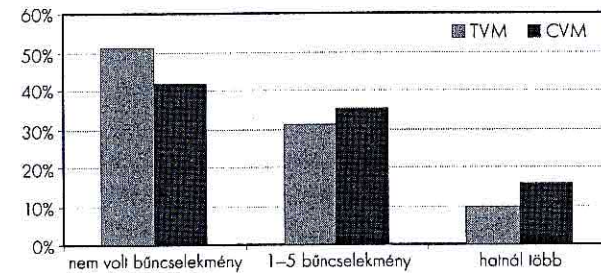

zengő, munka nélküli fiatalok. Mindez közvetve vagy közvetlenül a legnagyobb problémával, a munkahelyek és elhelyezkedési esélyek hiányával függ össze, amit a CVM 82%-a tekint kiemelkedően súlyos problémának. Ez közel 30 százalékponttal több mint a TVM hasonló, de szintén igen magas, 57%-os mutatója. A cigányok jelenlétét fontos problémaként, zavaró tényezőként megélők aránya a TVM-ben alig több mint 20%. Ugyanakkor a CVM egy kisebb, 15 százaléknyi része szintén problematikusnak tekinti a cigányokat, illetve a többi cigányt. Az adatból nem tudható meg, pontosan miért: szociális jellegeik, vagy más – a többségi társadalom által szintén cigánynak tekintett – szubetnikumhoz való tartozásuk miatt-e (49. számú ábra).

Bűncselekmények a személyes környezetben

A megkérdezettek személyes (lakó)környezetében az utóbbi esztendőben történt bűncselekményekre irányuló kérdés (K20) kapcsán a CVM beszámolójából arra lehet következtetni, hogy a cigány kötődésűek ismeretségi körében, illetve közvetlen lakókönyezetében átlagosan több bűncselekményt követnek el, mint a nem cigány dominanciájú tágabb szociális milióben. Ez azonban mindkét esetben erősen rétegfüggő. Hiszen látni való, hogy a TVM több mint 50%-a, és a CVM több mint 40%-a egyetlen bűncselekmény elkövetéséről sem értesült ismeretségi köréből, tehát viszonylag biztonságosnak mondható környezetben él. Hatnál több bűncselekmény csak a TVM 10, a CVM 15%-ának környezetében fordult elő (50. számú ábra).

50. számú ábra
Bűncselekmények a személyes környezetben

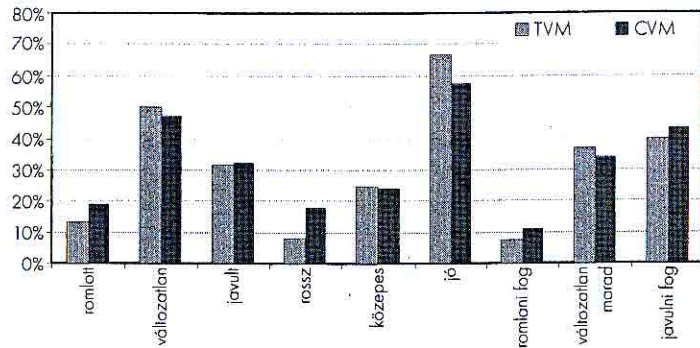

A lakókönyezet közbiztonságának helyzete, alakulása a közelmúltban és a közeljövőben

A közvetlen lakókönyezet biztonságának közelmúltbeli, öt éves változására, jelenlegi biztonsági helyzetére, valamint a biztonság közeljövőbeli öt éves változását érintő prognózisokra vonatkozó kérdések (K34–K33–K35) esetében is nagyfokú hasonlóság mutatkozik a TVM és CVM egyes alcsoportjainak vé-

leményében. Az elmúlt öt évben a TVM és CVM mintegy fele szerint a lakókörnyezet biztonsága változatlan maradt, mindkét részminta harmada javulást említ. A jelenlegi általános biztonsági helyzetet mindkét részminta negyede közepesnek ítéli, a TVM közel 70, a CVM közel 60%-a kimondottan jónak értékeli, a fennmaradók rossznak. A két részmintában a válaszadók csupán 8-10%-a vár csak romlást a következő években, több mint harmaduk változatlanyságot, 40-43%-uk azonban javulást prognosztizál, ugyanúgy, ahogy ezt a közbiztonság országos alakulását érintő előrejelzések kapcsán már láttuk. Összességében a két részminta mintegy kétharmada közepesnek vagy kimondottan jónak értékeli lakóhelyének biztonsági helyzetét, és háromnegyedük (további javulásban reménykedik (51. számú ábra).

51. számú ábra
Lakókörnyezet közbiztonságának alakulása

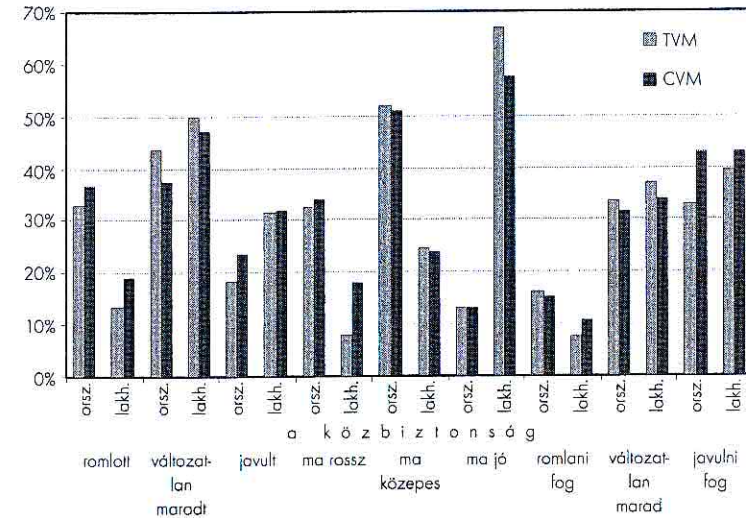

Biztonságbecslés országosan és a lakókörnyezettel összevetésben

A lakóhely biztonságának közelmúltbeli változását, jelenlegi biztonsági helyzetét, valamint a biztonság közeljövőbeli változását érintő véleményeket (K34–K33–K35) az országos fejleményekre vonatkozó, azonos kérdésekre (K8–K6–K9) adott válaszokkal összevetésben is vizsgáltuk. Abból a feltevésből indultunk ki, hogy az országos közbiztonsági helyzet, illetve a közbiztonsági tendenciák megítélése főként a lakóhelyen szerzett közvetlen vagy közvetett tapasztalatok függvénye. A feltevés azonban nem igazolódt be. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy az országos közbiztonsági helyzetet és annak közelmúltbeli változását érintő vélemények szignifikánsan sötétebb képet rajzolnak ki mindkét részmintában, mint a saját lakókörnyezetről alkotott vélemények. A válaszok tükrében az országos közbiztonságromlás messze meghaladja a lakóhelyit, a javulás pedig messze elmarad attól. A TVM-ben négyszer, a CVM-ben kétszer gyakrabban találkozunk az országos biztonsági helyzet

rossz minősítésével, mint a lakóhelyi biztonság megítélése esetében, és a jövőbeli országos közbiztonságromlást prognosztizálók is jelentősebb arányban vannak jelen, mint a lakóhelyi romlást várók. Mindez arra mutat, hogy az ország közbiztonsági helyzetének és a helyzet közelmúltbeli változásainak megítélése, sejtetően nem utolsósorban médiahatások következtében is, a hétköznapi, lakóhelyi tapasztalatoktól sok tekintetben elszakadva, a szenzuálisan érzékelhetőnél kedvezőtlenebbként mutatkozik a polgárok képzetvilágában (52. számú ábra).

52. számú ábra
Biztonságbecslés országos és lakókörnyezeti hasonlításban

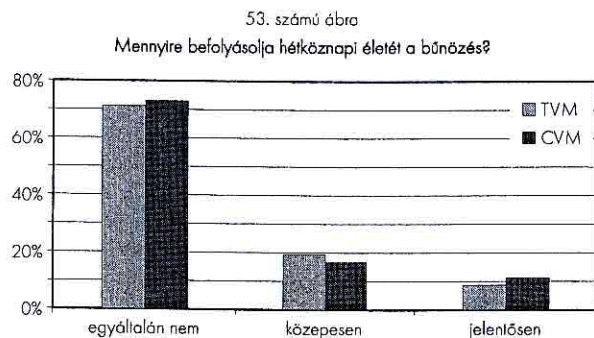
Bűncselekményszám alakulásának becslése a lakóhelyen – az ország más lakóhelyeivel összehasonlítva

Ahogy a megelőző kérdésre (K36) adott válaszok is rámutattak, a megkérdezettek mintegy fele szerint a lakóhelyén nem jelent problémát a bűnözés, úgy más korábbi összehasonlításokból (főként K33–34/K6–8) is a lakóhely iránti erős érzelmi kötődésre, elfogultságra következtethetünk. Így nem jelentett meglepetést, hogy a más lakóhelyekkel történő közbiztonsági vonatkozású összevetés iránt érdeklődő kérdésre (K37) adott válaszok zöme (58–52%) mindkét megkérdezett alcsoportban arról értesít, hogy az adott lakókörnyezetben kevesebb bűncselekmény történik, mint az ország más lakóhelyein. Ugyanakkor a TVM-ben mért 9%-os aránnyal szemben a CVM-ben ennek kétszerese vélekedik úgy, hogy lakókörnyezete bűnügyileg fertőzöttebb az ország más részeinél.

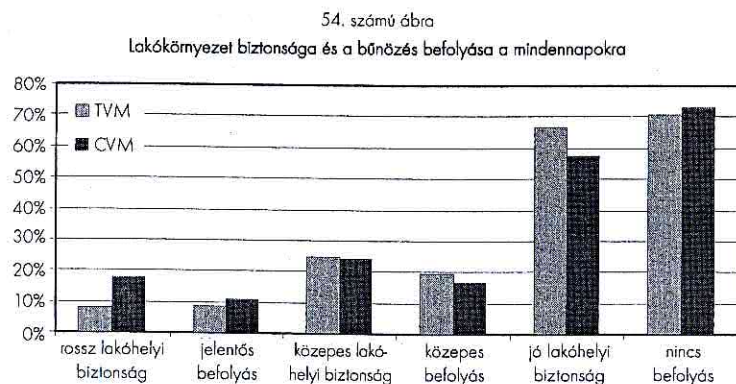
Egyéni biztonságbeclés

A bűnözés befolyása a mindennapokra

A megkérdezettek döntő többségének (70%) mindennapi életét a bűnözés lényegében egyik csoportban sem befolyásolja (K41) lényegesen, a bűnözést jelentős mindennapi tényezőnek tartók aránya alig 10% (53. számú ábra).

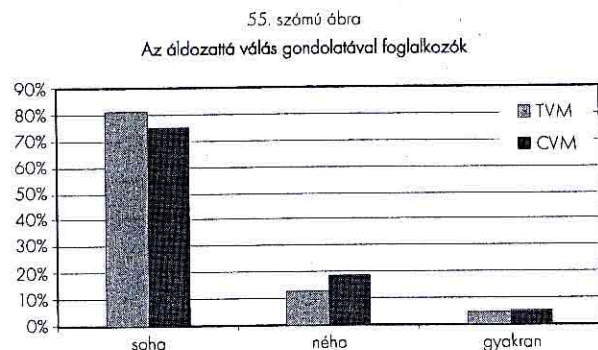
Ez az adat jó megfelelést mutat a lakókörnyezetek általános biztonsági helyzetére vonatkozó megítélésekkel (K33 és K46) (54. számú ábra).

Az áldozattá válás gondolata a hétköznapiakban

Az említettekkel jól megfeleltethetők az áldozattá válás gondolatával történő foglalkozás gyakoriságára irányuló kérdésre (K57) adott válaszok. A válaszadók döntő többsége, több mint 80%-a ugyanis jószerével egyáltalán nem foglalkozik a gondolattal, a néha erre gondolók aránya pedig 10 és 20%, az áldozattá válás gondolatával rendszeresen foglalkozók aránya 5% körül mozog. Érdemes azonban odafigyelni arra a mégoly kis különbségre is, amely a TVM és a CVM között mutatkozik. Ez ugyanis azt mutatja, hogy

a cigány kötődésűek körében – ha csak csekély mértékben is – nagyobb az áldozattá válás lehetőségével gondolatban rendszeresebben foglalkozók aránya (55. számú ábra).

A veszély esetén potenciális védelmet nyújtók és védelemre szorulóik köre

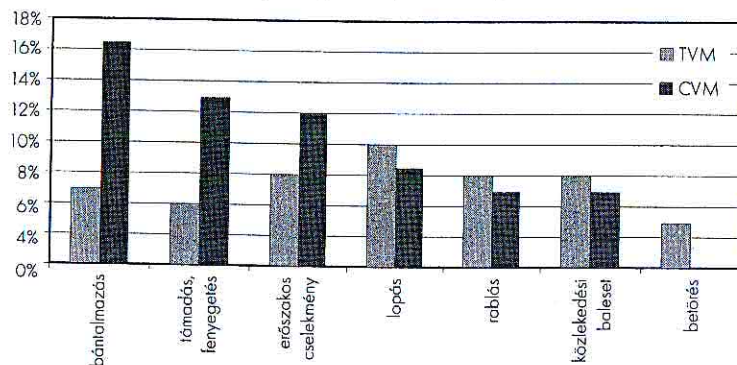
A veszély esetén potenciális védelmet nyújtók körére irányuló kérdésre (K23) a válaszadók mindkét csoportja megjelölt legalább egy személyt, akihez védelemért folyamodhatna. Ez a személy mindkét csoport döntő többségében (60, illetve 70%) 20–60 év közötti férfi, döntően házastárs, vérékon vagy barát, aki a TVM-ben jobbra szakmunkás vagy érettségizett, a CVM-ben általános vagy szakiskolai végzettségű. A válaszadók elsősorban a közvetlen családjukat, házastársukat, de legfőképpen gyermekeiket (60-70%), kisebb arányban unokájukat, vagy szüleiket szeretnék védve tudni a bűncselekményekkel szemben (K24).

A családtaggal a válaszadók becslése szerint legnagyobb valószínűséggel előfordulható cselekmények

Azon bűncselekmények közül, amelyek a válaszadók becslése szerint családtagjaikkal legnagyobb valószínűséggel előfordulhatnak (K27), a hét leggyakrabban megjelöltet – bántalmazás, támadás, erőszakos cselekmény, lopás, rablás, közlekedési baleset és betörés – választottuk ki. Ezek valószínűségét viszonylagos kiegyenlítettséggel a TVM 4-8%-a jelzi. A TVM leginkább amiatt aggódik, hogy családtagjait valamilyen vagyoni elleni cselekmény, főként a lopás „éri”. Ettől a képtől az első négy kategóriában jelentős eltérés mutatkozik a CVM-ben, ahol a megkérdezetteknek a családtagjikat fenyegető erőszakos cselekmények (bántalmazás, támadás, erőszakos cselekmény) miatti jóval erősebb aggodása domborodik ki, a többi, itt felsorolt deliktum kapcsán kevésbé aggodalmaskodnak, mint a TVM. Érdemes megjegyezni, hogy a CVM-ben az esetleges női sértettek szexuális inzultá-

lásával kapcsolatos aggodalom is két-háromszoros gyakoriságot mutat a TVM-hez viszonyítva. Ez a – főként erőszakos cselekményekkel kapcsolatos – valószínűségbecslés, illetve aggodalom a CVM-ben főként annak hátrányos életviszonyaival, az erőszak gyakoribb előfordulásával, ilyen irányú személyes tapasztalatokkal, esetleg részben etnikai jellegű félelmekkel hozható összefüggésbe (56. számú ábra).

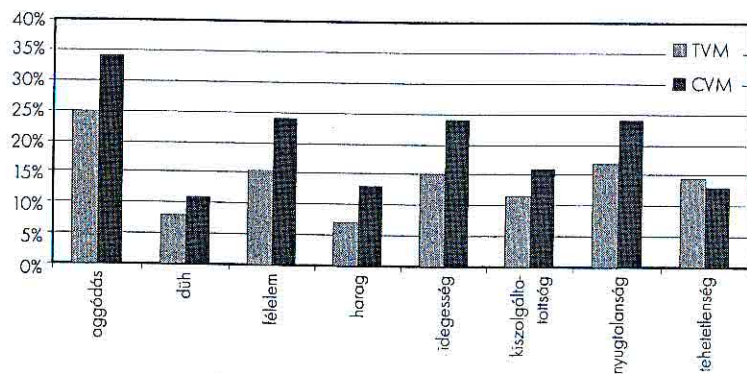
56. számú ábra
A családtagokat leginkább ilyen cselekmények érhetik

A családtagokat érő lehetséges bűncselekményekre adott előzetes érzelmi reakciók

A lehetséges bűncselekményekre adott előzetes érzelmi reakciók (K29) esetében egy tényező (tehetetlenség) kivételével egyértelműen kitűnik, mennyivel hevesebb indulati mozzanatokot vált ki a CVM-ben, ha a válaszadó szerettei áldozattá válására gondol (57. számú ábra).

57. számú ábra
Érzelmi reakciók

Az egyéni viktimizáció esélyének becslése

Az egyéni áldozattá válási esélyekre vonatkozó kérdés (K56) elemzésében a kérdőív ötfokú skáláját kéttényezőre (valószínűtlen/lehetséges) egyszerűsítettük. A következőkben a kérdésben szereplő 19 változót (sorrendben: közlekedési baleset, becsületsértés, könnyű testi sértés, súlyos testi sértés, a gyermek iskolai sérelme, zaklatás, betörés, pénzlopás, értéklopás, túlszámlázás, autólopás, nő munkahelyi szexuális zaklatása, élet elleni cselekmény, rongálás, nemi erőszak, terrorcselekmény, kutyatámadás, mások zavaró viselkedése, sérüléssel járó családi erőszak) vesszük sorra a TVM és a CVM véleményeit összehasonlítva. A két rész minta többsége a felsorolt cselekmények bekövetkezését jobbra valószínűltenek tartja. Első látásra is szembetűnik a két rész mintának a felsorolt tényezőkkel kapcsolatos válaszainak nagyfokú hasonlósága. A különbségek – különös tekintettel a CVM alacsony elemszámára – szinte elhanyagolhatónak látszanak. A legnagyobb fokú hasonlóságot a két rész minta véleményei között azokkal a cselekményekkel kapcsolatban látjuk, amelyekben nem valószínűsíthető áldozati hívójel (appeal) vagy az áldozattá válást elősegítő körülmény. Ilyenek például a közlekedési baleset és a terrortámadás. A verbális és testi erőszakkal járó cselekmények, illetve inzultusok (mások irritáló viselkedése, becsületsértés, könnyű, illetve súlyos testi sértés, sérüléssel járó családon belüli erőszak) előfordulását a CVM-ben megszólalók – ahogy ezt a családtagokat érintő viktimizációs félelmek kapcsán is kimutattuk – valamelyest nagyobb arányban tartják lehetségesnek, elképzelhetőnek. Idetartozik – nyilván a vidékiesebb lakókörnyezettel összefüggésben – a kutyatámadás nagyobb valószínűsítése is. A megkérdezettel szembeni életellenes cselekmény lehetőségét mindkét rész minta elenyésző hányada tartja csak elképzelhetőnek. Érdemes külön kitérni a nők áldozattá válási esélyeinek szubjektív becslésére. Bár látható, hogy a nemi erőszak és otthoni bántalmazás esélyét a CVM-hez tartozó nők a TVM-ben mért arány kétszeresére becsülik, az is szembeötlő, hogy ez mind a TVM-ben, mind a CVM-ben rendkívül kicsiny, néhány százalékos arányt képvisel, miközben a két rész minta 90, illetve 80%-a azt teljesen elképzelhetetlennek tartja. Az adat mindenesetre – legalábbis – megkérdőjelezi azokat a vélekedéseket, amelyek szerint a cigányok körében a nők megerőszakolása és családon bántalmazása tömegesen fordulna elő. (Ennek kapcsán ismét fel kell hívni a figyelmet a cigány etnikum erős szociális és kulturális rétegzettségére.) Neuralgikus pontnak látszik a gyermekek iskolai sérelmeinek problémája, hiszen a CVM-ben 20 százalékponttal magasabb (közel 60%) az effajta eset bekövetkezését nagyon is lehetségesnek tartók aránya, ami feltehetően a többségi társadalom intézményrendszerével szembeni bizalmatlansággal és a szociálisan felülrétegzett etnikai hátrányok észlelésével függ össze. Erre utalt korábbi, az etnikai sérelmet panaszolók és az anyagi helyze-

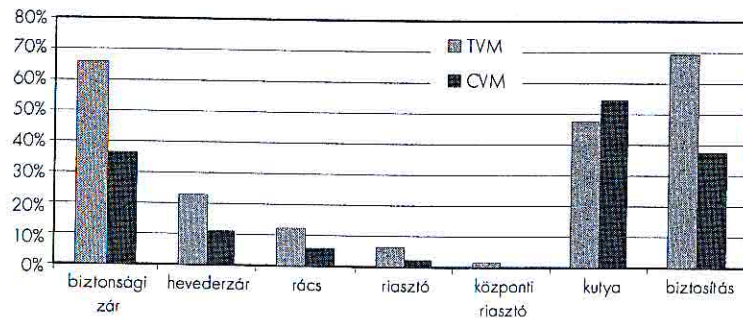
Önvédelmi fegyver

A megkérdezettek mindkét csoportjának közel 80%-a elvben is elutasítja önvédelmi fegyver tartását (K54). A TVM-ben 13,5%, a CVM 20%-a szívesen tartana fegyvert személy- és vagyónvédelem céljára, a TVM-ben 240, a CVM-ben két válaszadó rendelkezik ilyen.

Vagyon- és betörésvédelem

A CVM lakásainak betörésvédelme (K39) szignifikánsan rosszabb, mint a TVM lakásaiban mért érték. A CVM lakásainak több mint fele egyáltalán nem rendelkezik betörés elleni védelmi eszközzel, a védelmi eszközzel rendelkezők egyes típusai a CVM-ben a TVM értékeinek körülbelül felét éri el, rendőri ügyeletre kötött riasztót a CVM-ben egyáltalán nem találtunk. A cigány származásúak háztartásainak lényegesen gyengébb mutatóira már a korábbiakban is rámutattunk.¹⁶ Nyilvánvalóan a CVM vidékiesebb lakókörnyezetével függ össze, hogy esetükben kedveltebb az – egyébként igen hatékony – házőrző kutya tartása. Hasonló feles arányosság mutatkozik a lakásbiztosítások (K40) tekintetében is, mindazonáltal pozitívként könyvelhető el, hogy a CVM közel 40%-ának van lakásbiztosítása (60. számú ábra).

60. számú ábra
Betörésvédelem

Sötétedés utáni magatartás

A két részmintában nem jelentkezik lényeges különbség a sötétedés után szívesebben otthon maradók és viszonylagos rendszerességgel eljárók (K38) arányaiban. Mindkét mintában a kétféle esti magatartás körülbelül fele-fele arányban van jelen. A CVM-ben néhány százalékkal többen merészkednek este az utcára: a különbség elhanyagolható.

¹⁶ Póczik Sz.: Cigányok és idegenek. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1999, 218. o.

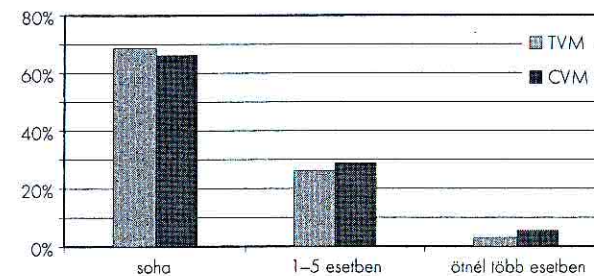
Áldozatsegítő szervezetek ismertsége

Összességében megállapítható, hogy az áldozatsegítő szervezetek ismertsége (K55) várakozáson alul alacsony: a TVM 66%-a, a CVM 76,5%-a nem is értesült effélék létéről. A TVM 7%, a CVM 4%-a tudna megnevezni ilyen szervezetet vagy alapítványt.

Valós viktimizáció

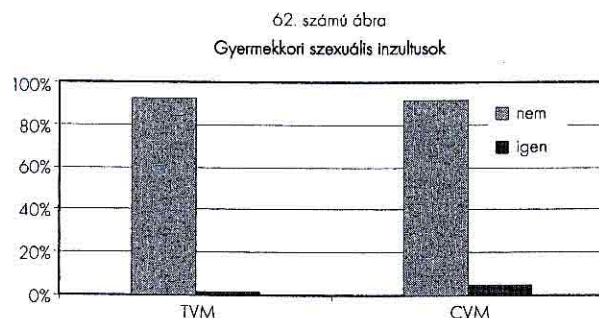
Az eddigi élet során bekövetkezett – bármilyen bűncselekmény kapcsán – sértetté válásra vonatkozó kérdésre (K80) adott válaszok tanúsága szerint mindkét részmintában hasonló arányban vált valamilyen cselekmény áldozatává. Mindenekelőtt ki kell emelni, hogy a két részmintában jóval több mint 60%-a (!) semmilyen viktimizációs tapasztalattal nem rendelkezik: soha nem vált áldozattá. A két részmintában 26-28%-a egy-öt alkalommal vált valamilyen cselekmény áldozatává, az ennél többször áldozattá váltak aránya az 5%-ot is alig éri el. Az áldozattá válás összesített adataiban a CVM egy-két százalékponttal magasabb értékeket produkál ugyan, ez az eltérés azonban – a válaszadók számára való tekintettel – elhanyagolható. Így az a következtetés adódik, hogy a cigány származásúak viktimizációja nem, vagy csak igen csekély mértékben tér el az osztálytársadalmat képviselő TVM viktimizációs mutatójától. Ennél világosabb képet a többségi társadalomhoz és a kisebbségi társadalomhoz tartozók – elméleti – különválasztásával sem kapnánk. Tekintettel arra, hogy a CVM az egyes bűncselekményfajtákkal kapcsolatos áldozattá válási tapasztalataira vonatkozóan jószerevével egyáltalán nem adott választ, összehasonlítható minta hiányában a részleteket illetően semmilyen megállapításra nem nyílik lehetőség (61. számú ábra).

61. számú ábra
Valós áldozattá válás

Gyermekkori szexuális inzultusok

Az egyetlen viktimizációs terület, amelyen talán – a korábbi kutatások figyelembevételével¹⁷ – megfogalmazhatunk bizonyos, számos kérdőjellel megtűzdelt halvány feltételezést, a *gyermekkori szexuális inzultusok* köre (O29). Annak hangsúlyozásával, hogy az ilyen esetet említők száma mindkét részmintában csekély, említésre méltó, hogy az összes „igen” választ adó (94 fő) közel tizede (9 fő) cigány kötődésű. Ez a TVM-ben 1,7%-ot, a CVM-ben 5,3%-ot jelöl. A többségi társadalomhoz tartozó sértettek közel fele, a cigány kötődésűek harmada beszélte meg az esetet valakivel, a többségi társadalomhoz tartozók közül ötten, a CVM érintettjei közül azonban csak egy valaki tett feljelentést. Tehát az ilyen esetek csupán mintegy 0,5%-ában történik feljelentés, ami rendkívül magas latenciára enged következtetni. Az esetek kétharmadában az elkövető rokon vagy ismerős volt, csupán egyharmadában idegen, azonban a CVM-ben nem találtunk idegen elkövetőt (62. számú ábra).

Összegzés és néhány következtetés

Az adatok és elemzések tanúsága szerint a TVM és CVM anyagi létviszonyaiban és ezek kemény előfeltételeinek összevetéséből a CVM kedvezőtlen helyzetének összképe bontakozik ki. Ugyanakkor az is kiténik, hogy a cigány kötődésűek mind szociális, mind kulturális tekintetben erősen differenciált, rétegzett társadalmi képletet alkotnak.

A CVM életkori megoszlása jóval kedvezőbb képet nyújt, mint a teljes minta, hiszen a lekérdezett cigány kötődésű csoport messze *több fiatalt* és jóval kevesebb idős embert vonultat fel. Ennek éppen az ellenkezője mondható el az iskolai végzettség tekintetében, ahol a cigány minta jóval alacsonyabb

képzettségi mutatókkal van jelen: a közép- és felsőfokú végzettségek esetében a teljes minta felét, illetve negyedét is alig éri el. A cigány rész minta mintegy harmada nagycsaládban, sokfős háztartásban él. A munkaképes korosztályokban a cigányok kétharmada nem áll munkaviszonyban. A valamennyi korosztály figyelembevételével számított nem dolgozók között a cigányok harmada munkanélküli, ezzel munkanélküliségük gyakorisága háromszorosa a teljes mintában mértnek. (Az összes nem dolgozó között az anyasági ellátáson és háztartásbeli státusban levők cigányok aránya is háromszorosa, miközben a nyugdíjasok és tanulók aránya csak fele a teljes mintában mértnek.)

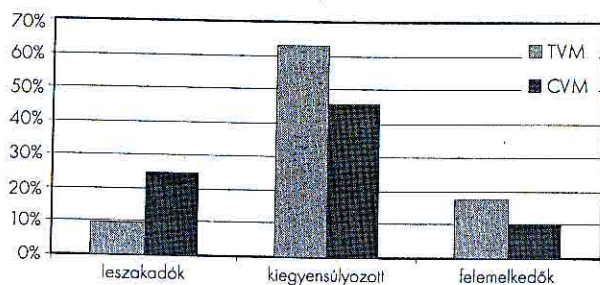
Az átlagos lakásnagyság és szobaszám tekintetében a cigányok csak kismértékű elmaradást mutatnak, a nagyobb családméretekre való tekintettel mégis jelentős hátrányban vannak. Bár mindkét rész minta döntő többségében a lakhatás jogcíme tulajdonjog, a cigányok mégis nagyobb arányban – kétszeres gyakorisággal – laknak önkormányzati bérlakásban. A fő különbség a lakások piaci értékében mutatkozik: a cigányok lakásainak közel fele csak csekély piaci értéket képvisel. Bár az autótulajdonosok aránya az összevetésben hasonlóan alakul, a cigányok járműveinek kétharmada 10 év feletti, piaci értéket nem, vagy alig képviselő gépkocsi. A cigány háztartások közel háromnegyede esetében a havi nettó bevétel nem éri el a 100 ezer forintot. A teljes minta arányait fordítottan leképezve a cigányok kevesebb mint felénél mutatkoznak az életkörülmények tekintetében viszonylag kiegyensúlyozott vagy annál jobb viszonyok, a fennmaradók esetében igen szerény életkörülmények dominálnak. Többségük nem tud megélni bevételeiből annak ellenére sem, hogy a szürke-feketegazdasági zónában további források után néz, ezért adósságokat halmoz fel. A jelentős jövedelmi és bevételi különbségek ellenére mindkét minta háromnegyede az országos jövedelmi viszonyok alsó szegmenseibe helyezi önmagát. A cigányoknak csak mintegy harmada volt képes az utóbbi években megőrizni korábbi – általában szerény – életszínvonalát, több mint felük romlásról számol be. Nem csodálható, ha háromnegyedük súlyosan elégedetlen anyagi körülményeivel. A cigány minta egésze összességében mintegy 15-30%-os szociális lemaradást mutat a teljes mintához viszonyítva.

A véglegesen társadalmi perifériára kerültek arányát a TVM-ben 10%-ra, a CVM-ben 25%-ra becsülhetjük. Ugyanakkor mindkét mintában mutatkozik egy kisebb csoport, amely kiemelkedő anyagi és más szociális mutatókkal rendelkezik, helyzetén az utóbbi években érezhetően javítani tudott. Ennek aránya az említett tényezők figyelembevételével a teljes mintában 15-18%-ra, a cigányok körében 8-10%-ra tehető (63. számú ábra).

Az adattömegből jól láthatók azok az általában veit szociális, anyagi és civilizációs deficitiek által meghatározott hátrányokból eredő negatív kísérő

¹⁷ Fenyvesi Csaba: A nemi bűncselekmények sértelti jellemzői egy pécsi vizsgálat tükrében. Belügyi Szemle, 1988/11., 36–39. o.

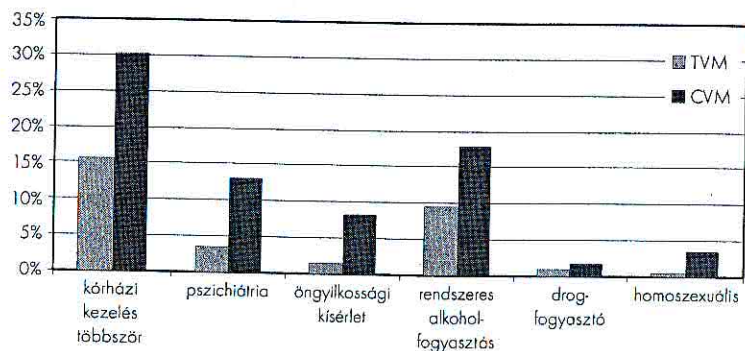
63. számú ábra
Leszakadók, stagnálók, felemelkedők

jelenségek, amelyek a társadalom alacsonyabb státusú szegmenseit – ezen belül a cigány kisebbségeket – fokozottan jellemzik. A többször kórházban és pszichiátrián kezelték, öngyilkossági kísérletet elkövetők, rendszeres alkoholfogyasztók aránya a CVM-ben szembetűnően magasabb, mint a TVM-ben. Ezek a különbségek még szembeütőbbé válnának, ha adatainkat a teljes megkérdezett mintára vonatkoztatnánk. Csupán elméleti feltételezéseként mutatjuk be a teljes megkérdezett mintára számolt összesített és összehasonlító adatsorokat, amelyek ebben a megjelenítésben a hétköznapi devianciák körében a cigányok – minden bizonnyal elítült – felülreprezentációját demonstrálják (64. számú ábra).

A gyermekkorban rendszeresen és/vagy súlyosan bántalmazottak aránya, akárcsak a testi fenyítést elfogadhatónak tartók és saját gyermekeikkel szemben is alkalmazók aránya a cigány válaszadók között jóval meghaladja a TVM-ben tapasztalt mértékeket, bár utóbbi esetében is igen jelentékeny. A cigány származásuk körében a testi és mentális egészséggel, illetve devianciákkal, valamint a családok belső viszonyaival és a gyermekek különö-

64. számú ábra
Testi és mentális állapot

sen hátrányos helyzetével kapcsolatos negatív jelenségekre és tendenciákra már korábbi empirikus kutatásaink során is felhívtuk a figyelmet.¹⁸

A bűncselekményért jogerősen elítéltek, korábbi gyanúsítottak, szabálysértési eljárás alá vontak és az eljárás során megbírságotlalt között a cigány kisebbségek szembetűnő felülreprezentációja mutatkozik.

Az ország és a lakóhely általános helyzetét, kilátásait és biztonságát érintő véleményalkotásban a teljes és a cigány kötődésű minta között nagyfokú hasonlóság, ugyanakkor számos fokozati különbség is megnyilvánul. Az általános közérzetet főként az anyagi javakkal való elégedettség mértéke határozza meg, a cigány kötődésűek körében az anyagi elégedetlenség húzza lefelé a közérzet mutatóit. Ugyanakkor úgy tűnik, az anyagi visszalépés annak arányaitól elmaradó közérzetromlást, az anyagi előrelépés annak arányait meghaladó közérzetjavulást eredményez. A következő években mindkét csoport meghatározó része pozitív fejleményekre, közérzetjavulásra számít.

A problémaészlelésben kitüntetett mozzanatként az egyéni sorsot befolyásoló momentumok emelkednek ki. Mind az országos, mind a lakóhelyi problémák megfogalmazásánál prioritást élveznek a munkavállalással, pénzkeresettel, megélhetéssel kapcsolatos mozzanatok, különösen a szerényebb életkörülményeket felmutató cigány kötődésűek körében. A lakóhelyi problémák észlelésében kitüntetett jelentőséget nyernek az infrastrukturális és közbiztonsági mozzanatok is. Valószínűleg médiahatások eredményeként az országos biztonsági helyzetről sötétebb kép rajzolódik ki, mint azt a lakóhelyi tapasztalatok indokolnák. A válaszadók mintegy kétharmada azonban az ország közbiztonságát és a rendőrség munkáját megfelelőnek látja, és nem utolsósorban az EU-csatlakozással összefüggésbe hozhatóan a közeli években a közbiztonság jelentős javulását várja mind országos, mind lakóhelyi vonatkozásban.

Míg a médiumok egy erősen elidegenedett, rossz közérzetű társadalom képét festik elénk, addig a kutatásból inkább az derül ki, hogy a válaszadók döntő többsége szereti lakóhelyét, szomszédságával jó kapcsolatot tart, számíthat ezek segítségére, és a cigány kötődésűek sem határolódnak el élesen a többségi társadalomhoz tartozóktól. Kiténik azonban, hogy a cigány kötődésűek lakókörnyezetei mind infrastrukturálisan, mind a társadalmi problémák tekintetében kedvezőtlenebb képet festenek a teljes minta átlagánál: jelentősebb a bűnügyi fertőzöttség, a szennyezettség, a lézengő, munka nélküli és lumpen elemek aránya.

A válaszadók – a kriminálstatisztikával összhangban – a vagyon elleni cselekmények gyakoriságát becsülik a legnagyobbra, saját személyük és család-

¹⁸ Póczik Sz. (1999): i. m. 226–233. o.; Póczik Sz. (2003a): i. m. 81–84. o.

tagjaik esetleges áldozattá válása kapcsán is ezek miatt aggódnak leginkább. A cigány kötődésűek körében jelentősebb az erőszakos cselekményekhez kapcsolódó viktimizációs félelem. Ennek ellenére a bűnözés egyik csoport hétköznapi életét sem befolyásolja lényegesen, az áldozattá válás gondolata a válaszadók alig néhány százalékát foglalkoztatja. A cigány kötődésűek azonban nagyobb arányban számolnak ennek lehetőségével, körükben különösen a családtagok áldozattá válásának gondolata vált ki erős érzelmi reakciókat. A megkérdézettek vagyonvédelmi és önvédelmi intézkedései a hagyományos defenzív, racionális keretek között maradnak, (potenciálisan) offenzív eszközökhöz csak elenyésző arányuk folyamodik. A technikai vagyonvédelem területén ismét a cigány kötődésűek elmaradása mutatkozik.

Mindkét részmintá közel fele még soha nem volt bűncselekmény áldozata, a cigány kötődésűek deliktumspecifikus viktimizációjára az adatfelvételtől nem kaptunk választ. Csupán a gyermekkori szexuális inzultusok tekintetében jutottunk valamelyest értelmezhető eredményhez. Ezen a területen a cigány kötődésű nők felülreprezentációja és mindkét csoportban jelentős latencia mutatkozik.

IRODALOM

Fenyvesi Csaba: A nemi bűncselekmények sértetti jellemzői egy pécsi vizsgálat tükrében. *Belügyi Szemle*, 1988/11.

Hablicsek L.: A magyarországi cigányság demográfiája. A magyarországi cigányság az elmúlt tíz év kutatásainak tükrében. A hosszú távú kormányzati cigány/roma stratégia előkészületi anyaga. NKEH–MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 2000

Kemény I. – Jankó B.: A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól a 2003. évi országos cigánykutatás alapján. <http://www.romaweb.hu/doc/szociologia/kemeny.doc>

Ladányi J.: Szegény szegények. Milyen legyen az állam: gondoskodó, vagy esélyteremtő? *Népszabadság – Hétvége*, 2004. február 7.

Póczik Sz.: Rendszerváltás és kriminalitás: külföldiek és cigányok a bűnpiacra. *Váltság*, 1996/6.

Póczik Sz.: Cigányok és idegenek. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1999

Póczik Sz.: Cigány integrációs problémák. Kölcsey Intézet, Budapest, 2003a.

Póczik Sz.: Cigányok és idegenek. Kölcsey Intézet, Budapest, 2003b.

Magyar Helsinki Bizottság: Árnyalatok és különbségek. Cigány/roma terheltek a büntetőeljárásban. Munkanyag. Budapest, 2004. január

Vavró I.: A cigánybűnözés vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről. *Belügyi Szemle*, 1984/2.

Tájékoztató a bűnözésről 2002. BM Informatikai Hivatala–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, Budapest, 2003

Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás 2001. 4. Nemzetiségi kötődés, a nemzetiségi, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002, 4.2. fejezet

FÜGGELÉK

Viktimológiai kérdőív

OKRI

2003

KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁS

KRIMINOLÓGIA

2003. június

Projektszám: 31200170

A VÁLASZADÁS ÖNKÉNTESI A KÉRDŐÍV NÉVTELENI
CSAK 18 ÉVEN FELÜLIEKTŐL!

Kérdező neve:
Kérdezői matrica helye: [][][][][]

Kérdező száma: [][][][][][]

Instruktor száma: [][][][][][]

Kérdőív sorszám: [][][][][][][]

BM szám: [][][][][][][]

Település típusa:
1 – Budapest
2 – megyei jogú város
3 – egyéb város
4 – község, tanya

Mikor készül az interjú: hó: [][] nap: [][] Összesen hány percig tartott: [][][]

Cím:
1 – FŐCÍM
2 – PÓTCÍM 01
3 – PÓTCÍM 02
4 – PÓTCÍM 03

OLVASD FEL A KÉRDEZETTNEKI

Ennek a kérdőívnek a kitöltésével Ön egy tudományos kutatáshoz és egy országos program kidolgozásához nyújt segítséget.

A kérdőív névtelen, nem tartalmazza az Ön nevét, és semmilyen olyan információt, amelynek alapján Önt azonosítani lehetne. A kérdőívekhez a kutatókon kívül senki nem férhet hozzá. A feldolgozás után az adatokat csak összesített formában közöljük, egyénre vonatkozó információt nem adunk soha senkinek.

A kérdőív kitöltése önkéntes.

Nagyon fontos számunkra, hogy Ön a véleménye és ismeretei szerint válaszoljon. A válaszadásnál nincsenek jó vagy rossz válaszok, mi az ÖN személyes VÉLEMÉNYÉRE vagyunk kíváncsiak, az a fontos számunkra, hogy Ön mit gondol ezekről a kérdésekről.

Ne felejtse el, hogy a válaszait titkosan kezeljük!

Először általánosságban szeretnék feltenni néhány kérdést az ország helyzetével és az Ön életkörülményeivel kapcsolatban.

K1A KÁRTYA

K1a Az, hogy az embernek milyen a közérzete, nagyon sok dologtól függ. Ön mit mondana, mindent egybevetve milyen az Ön közérzete? Osztályozzon az iskolai osztályzatoknak megfelelően, ahol az 1-es jelenti azt, hogy nagyon rossz, az 5-ös azt, hogy nagyon jó, de természetesen közbülső osztályzatokat is adhat!

nagyon rossz					nagyon jó	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K1B KÁRTYA

K1b Hogyan változott a közérzete az elmúlt öt év során?

jelentősen romlott					jelentősen javult	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K1B KÁRTYA MARAD

K1c Hogyan változott az anyagi helyzete az elmúlt öt év során?

jelentősen romlott					jelentősen javult	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K2A KÁRTYA

K2a Ha mindent számtásba vesz, mennyire elégedett Ön azzal, ahogyan most él:

nagyon elégedetlen					nagyon elégedett	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K2C KÁRTYA

K2c És ha a következő öt évre gondol, mire számít, életével öt év múlva a mostaninál

sokkal elégedetlenebb lesz, mint most					sokkal elégedettebb lesz	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K3 Minden országban vannak problémák. Ha egyetlen dolgot kellene kiemelnie, mit mondana, mi most az ország legnagyobb problémája, gondja?

.....

000 – nem tudja
 999 – nincs válasz/nincs adat

K4 Egy városban vagy városrészben különböző problémák fordulhatnak elő. Mi a helyzet az Ön lakóhelyén, ahol Ön lakik, véleménye szerint, mi a három legnagyobb probléma az Ön lakóhelyén?

1.

2.

3.

000 – nem tudja
 999 – nincs válasz/nincs adat

K5 KÁRTYA

K5 Ön szerint ma Magyarországon a rendőrség mennyire képes garantálni a közbiztonságot?

egyáltalán nem					teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K6 KÁRTYA

K6 Mi a véleménye a jelenlegi közbiztonsági helyzetről az országban?

nagyon rossz					nagyon jó	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K7 Ön tehátre osztályozta az ország közbiztonsági helyzetét. Kérem, indokolja meg véleményét!

.....

000 – nem tudja
 999 – nincs válasz/nincs adat

K8 KÁRTYA

K8 Ön szerint hogyan változott az ország közbiztonsági helyzete az elmúlt öt évben?

sokat romlott					sokat javult	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K9 KÁRTYA

K9 És hogyan fog változni az ország közbiztonsági helyzete a következő öt évben?

sokkal rosszabb lesz					sokkal jobb lesz	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K10 KÁRTYA

K10 Ön szerint az Európai Unióhoz való csatlakozás inkább rontani vagy inkább javítani fog az ország közbiztonsági helyzetén?

sokat ront					sokat javít	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K12 KÁRTYA

K12 Ön szerint a csatlakozás után több vagy kevesebb bűncselekményt fognak elkövetni Magyarországon?

sokkal kevesebbet					sokkal többet	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K13 Ön támogatná vagy nem támogatná azt az elképzelést, hogy a lakosok válasszák meg a rendőrkapitányt ugyanúgy, mint a polgármestert?

1 – igen, támogatná

2 – nem támogatná

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K14 Bizonyára hallott már a polgárőrségről. Ön szerint mi a feladata polgárőrségnek?

.....

00 – nem tudja

99 – nincs válasz/nincs adat

K15 Tudomása szerint működik-e polgárőrség az Ön településén, vagy városrészében, ahol él?

1 – igen

2 – nem

→ K17-REI

0 – nem tudja

→ K17-REI

9 – nincs válasz/nincs adat

→ K17-REI

K16 KÁRTYA

K16 Mennyire elégedett a tevékenységükkel?

egyáltalán nem					teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K17 Most arra kérem, hogy próbálja megbecsülni, mindent egybevetve Magyarországon tavaly (2002-ben)

HA INTERVALLUM VÁLASZT AD (TÓL-IG VÁLASZ), AKKOR A KÖZÉPSŐ ÉRTÉKET ÍRD BEI

a) hány bűncselekmény ügyében nyomozott a rendőrség?

.....

b) és hány bűncselekményt követtek el valójában?

.....

0 000 000 – nem tudja

9 999 999 – nincs válasz/nincs adat

K18 És mit gondol, milyen bűncselekményből követik el a legtöbbet?

HÁROM VÁLASZ IS LEHETI ÍRD ÉS KÓDOLD!

.....

01 – autólopás

10 – lopás

02 – autóból való lopás

11 – betörés

03 – autórongálás

12 – bántalmazás

04 – rongálás

13 – szexuális zaklatás

05 – kerékpárlopás

14 – szexuális támadás

06 – rablás

15 – támadás, fenyegettség

07 – gyilkosság

16 – gazdasági bűncselekmény

08 – vesztegetés, korrupció

17 – zsebtolvajlás

09 – erőszakos bűncselekmény

98 – egyéb bűncselekmény

00 – nem tudja

99 – nincs válasz/nincs adat

K19 Most arra kérem, becsülje meg, hogy a lakossági arányokat figyelembe véve Magyarország hol helyezkedik el a bűncselekmények gyakoriságát tekintve az európai országok között, ha az első az az ország, ahol a legtöbb bűncselekményt követik el. Tehát Ön szerint Magyarország:

1 – az első 3 ország között,

2 – az első tíz ország között,

4 – az utolsó tíz ország között vagy

5 – az utolsó három ország között van?

3 – a középmezőnyben

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K20 Most kérem, próbáljon visszaemlékezni a tavalyi évre (2002). Körülbelül hány bűncselekmény történt tavaly az ÖN személyes környezetében? Most csak azokra a bűnesetekre gondoljon, amelyek nem Önnel estek meg, de amelyeknek az áldozatát személyesen is ismeri.

-
 00 – egy sem
 98 – nem tudja
 99 – nincs válasz

K21 KÁRTYA

K21 Felsorolok néhány bűncselekménytípust. Arra kérem, mindegyikről mondja meg, hogy ezek mennyire jelentenek problémát ma Magyarországon Ön szerint!

	egyáltalán nem probléma				nagyon nagy probléma	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
	1	2	3	4			
A – autólopás	1	2	3	4	5	0	9
B – kábítószer-fogyasztás	1	2	3	4	5	0	9
C – szervezett bűnözés	1	2	3	4	5	0	9
D – családon belüli erőszak	1	2	3	4	5	0	9
E – fiatalkori bűnözés	1	2	3	4	5	0	9
F – erőszakos bűncselekmények	1	2	3	4	5	0	9
G – lopások	1	2	3	4	5	0	9

SZEMÉLYES KAPCSOLATOK

CSAK AZOKTÓL KÉRDEZD A K22–K29-ET, AKIK ESETÉN A CÍMLISTÁBAN „SZK” JEL SZEREPELI

K22 A legtöbb ember időnként megbeszél egy-egy fontos dolgot valakivel. Ha mondjuk az elmúlt évre gondol, kik azok az emberek, akikkel Ön a fontosabb dolgait, problémáit megbeszélte? Elegendő, ha csak a keresztnévüket, becenevüket vagy a nevek kezdőbetűit mondja meg nekünk!

AZ ELSŐ ÖT NEVET ÍRD BE A „NEVEK” OSZLOPBA, ÉS UTÁNA KÉRDEZD LE A K25A, K25B, K25C, K25D KÉRDÉSEKET IS!

AZONOSÍTÓ	NEVEK	nem K25A	kor K25B	iskola K25C	kije önnel K25D	kapcsolat K25D AZ EGYEBET SZÖVEGGELEI
01						
02						
03						
04						
05						

K23 És kik azok az emberek, akikhez védelemért fordulhatna, ha valamilyen veszély fenyegetné, ha másoktól fenyegetve érezné magát?

ITT IS MAXIMUM 5 NEVET EMLÍTHETI HA ISMÉLŐDIK EGY NÉV, AKKOR ÍRD BE A NEVET, ÉS VEZESD ÁT AZ AZONOSÍTÓJÁT ÉS A TÖBBI ADATÁT IS A K22 TÁBLÁZATBÓLI AZ ÚJ NEVEK ESETÉBEN KÉRDEZD LE A K25A, K25B, K2C, K25D KÉRDÉSEKET IS!

AZONOSÍTÓ	NEVEK	nem K25A	kor K25B	iskola K25C	kije önnel K25D	kapcsolat K25D AZ EGYEBET SZÖVEGGELEI
06 ism.:						
07 ism.:						
08 ism.:						
09 ism.:						
10 ism.:						

K24 És kik azok, akiket leginkább meg szeretne védeni attól, hogy valamilyen bűncselekmény áldozatai legyenek?

ITT IS MAXIMUM 5 NEVET EMLÍTHETI HA ISMÉLŐDIK EGY NÉV, AKKOR ÍRD BE A NEVET, ÉS VEZESD ÁT AZ AZONOSÍTÓJÁT ÉS A TÖBBI ADATÁT IS A K22 TÁBLÁZATBÓLI AZ ÚJ NEVEK ESETÉBEN KÉRDEZD LE A K25A, K25B, K25C, K25D KÉRDÉSEKET IS!

AZONOSÍTÓ	NEVEK	nem K25A	kor K25B	iskola K25C	kije önnel K25D	kapcsolat K25D AZ EGYEBET SZÖVEGGELEI
11 ism.:						
12 ism.:						
13 ism.:						
14 ism.:						
15 ism.:						

SORONKÉNT (I) KÉRDEZD A K25A, K25B, K25C, K25D KÉRDÉSEKETI AZ ISMÉTLŐDŐ NEVEKNÉL TERMÉSZETESEN CSAK EGYSZER KÉRDEZD, ÉS ÍRD ÁTI

K25A (Név1) neme?

KÓDOK: 1 – férfi
2 – nő

K25B (Név1) életkora (kb.)?

K25C (Név1) iskolai végzettsége?

KÓDOK: 1 – még nem iskolás
2 – még általános iskolás
3 – max. 8 általános
4 – szakmunkás
5 – középiskolai érettségi
6 – felsőfokú
0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K25D Kije Önek (Név1)?

KÓDOK: 01 – házastárs, élettárs
02 – gyerek
03 – unoka
04 – szülő
05 – nagyszülő
06 – testvér
07 – más rokon
08 – partner, barát, barátnő
09 – barát
10 – munkatárs
11 – szomszéd
12 – ismerős
13 – volt férj, volt feleség
14 – egyéb, éspedig: ÍRD A TÁBLÁZATBAI
00 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

HA A K24-ESNÉL MONDOTT VALAKIT, AKKOR KÉRDEZD K26-TÓL K29-IG TARTÓ KÉRDÉSEKETI HA CSAK EGY SZEMÉLYT EMLÍT, VEZESD ÁT A NEVÉT, AZONOSÍTÓJÁT! HA A K24-ES TÁBLÁZAT ÜRES, UGRÁS K30-RAI

K26 Ön előzőleg felsorolta, hogy kiket szeretne megvédeni a bűncselekményektől. Az említettek közül kivel fordulhat elő a leginkább, hogy valamilyen bűncselekmény áldozata (sértettje) lehet?

Név, monogram stb.: Első azonosító:

98 – nem fordulhat elő → K30-RAI
00 – nem tudja → K30-RAI
99 – nincs válasz/nincs adat → K30-RAI

K27 Ön szerint milyen bűncselekmény áldozata, sértettje lehet a(z) ?

ITT JEGYEZD FEL, HA EGY BŰNCSELEKMÉNY ISMÉTLŐDÉSÉRE GONDOL!

.....
.....
.....

00 – nem tudja
99 – nincs válasz/nincs adat

K28 Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy e(zek)nek a bűncselekmény(ek)nek az áldozata lehet a „K26-ban” említett személy?

HA TÖBBET EMLÍTETT: AMIRE (A LEG)GYAKRABBAN GONDOL!

5 – nagyon gyakran
4 –
3 –
2 – → TOVÁBB A K30-RAI
1 – soha → TOVÁBB A K30-RAI
0 – nem tudja → TOVÁBB A K30-RAI
9 – nincs válasz/nincs adat → TOVÁBB A K30-RAI

ÉRZELEM-KÁRTYA

K29 Mit szokott érezni ilyenkor [ha ilyen bűncselekmény(ek)re gondol]? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggodást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyéb(ek):	1	2	0	9

MINDENKITŐLI

K30 Ismer Ön személyesen olyan embereket, akiket elítélt a bíróság valamilyen – nem politikai – bűncselekmény elkövetése miatt?

- 1 – igen, egyet
- 2 – igen, többet
- 3 – nem, személyesen nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K31 Most felsorolok néhány kijelentést. Kérem, mondja meg, hogy ezek közül melyiket tartja igaznak a szomszédai és az Ön kapcsolatára nézve?

	igaz	nem igaz	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – Nem ismerem a szomszédaimat, nincs semmilyen kapcsolatom velük.	1	2	0	9
2 – Jó kapcsolatom van, de nem sokat találkoznak.	1	2	0	9
3 – Baráti viszonyban vagyunk.	1	2	0	9
4 – Ha úgy adódik, számíthatok rájuk, segítenek.	1	2	0	9
5 – El tudom képzelni, hogy a szomszédaimmal összeállunk egy közös, mindannyiunkat érintő ügyben, és megpróbálunk valamit tenni.	1	2	0	9

LAKÓKÖRNYEZET

Most egy másik témára, az Ön személyes lakókörnyezetével kapcsolatos kérdésekre szeretnék áttérni. A városnak/községnek arra a részére gondoljon, ahol lakik. Önök hogy szokták nevezni a városnak/községnek ezt a részét?

KÉRDEZŐ! HA KÉSŐBB VISSZAKÉRDEZ, ERRE AZ ELNEVEZÉSRE EMLÉKEZTETHETEDI
HA MÓNDOIT VALAMI ELNEVEZÉST, AKKOR A KÖVETKEZŐ KÉRDÉSEKNÉL A LAKÓKÖRNYEZET HELYETT HASZNÁLD EZT A NEVET!

K32 KÁRTYA

K32 Mennyire szeret itt lakni a jelenlegi lakókörnyezetében?

egyáltalán nem 2 3 4 5 nagyon nem tudom nincs válasz/nincs adat

K33 KÁRTYA

K33 Mennyire tartja biztonságosnak azt a lakókörnyezetet, ahol él?

egyáltalán nem 2 3 4 5 teljes mértékben nem tudom nincs válasz/nincs adat

K34 KÁRTYA

K34 Hogyan változott a lakókörnyezetének közbiztonsága az elmúlt öt évben?

sokat romlott 2 3 4 5 sokat javult nem tudom nincs válasz/nincs adat

K35 KÁRTYA

K35 Ön szerint hogyan fog változni a következő öt évben a közbiztonság a lakókörnyezetében?

sokkal rosszabb lesz 2 3 4 5 sokkal jobb lesz nem tudom nincs válasz/nincs adat

K36 KÁRTYA

K36 Összeállítottunk egy listát olyan dolgokból, jelenségekből, amelyek esetleg valamely településen problémát jelenthetnek az ott lakóknak. Kérem, mindegyiket osztályozza az iskolai osztályzatoknak megfelelően, aszerint, hogy azok mennyire okoznak problémát SZEMÉLYESEN ÖNNEK a lakókörnyezetében. Használja a szokásos módon a skálát, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem probléma, az 5-ös azt, hogy nagyon nagy probléma, de természetesen közbülső osztályzatokat is adhat.

Az Ön lakókörnyezetében mennyire jelent problémát ÖNNEK a?

KÉRDEZŐ, ROTÁLD AZ ITEMETEKET, ÉS A TÁBLÁZAT ELSŐ OSZLOPÁBAN JE-
LÖLD, HOGY HONNAN KEZDTED AZ OLVASÁST!

	egyáltalán nem probléma				nagyon nagy probléma	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat	
1 – a bűnözés	1	2	3	4	5	0	9	
2 – az utcai zaj, forgalom	1	2	3	4	5	0	9	
3 – cigányok	1	2	3	4	5	0	9	
4 – drogfogyasztók, drogfüggők	1	2	3	4	5	0	9	
5 – fegyelmezetlenül vezető autósok	1	2	3	4	5	0	9	
6 – hajléktalanok, kéregetők	1	2	3	4	5	0	9	
7 – közvilágítás	1	2	3	4	5	0	9	
8 – munkalehetőségek hiánya	1	2	3	4	5	0	9	
9 – részegek	1	2	3	4	5	0	9	
10 – szemét, szennyezett- ség az utcákon és a zöldövezetben	1	2	3	4	5	0	9	
11 – túl sok külföldi és menedékkjogra pályázó	1	2	3	4	5	0	9	
12 – unatkozó és semmittevő fiatalok	1	2	3	4	5	0	9	

K37 KÁRTYA

K37 Tudomása szerint, az ország többi részéhez képest az Ön lakókörnyezetében több vagy kevesebb bűncselekményt követnek el?

sokkal kevesebbet					sokkal többet	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9	☐	

K38 Sötétedés után esténként milyen gyakran hagyja el a lakását, házát?

- 1 – szinte soha
- 2 – ritkán (egyszer havonta)
- 3 – alkalmanként (min. kétszer havonta)
- 4 – gyakrabban (min. egyszer hetente)

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K39 Védekezik-e Ön a lakásbetörés ellen valamivel? Felsorolok néhány lehetséges eszközt, kérem, mindegyikről mondja meg, hogy rendelkezik-e azzal

	igen	nem
1 – biztonsági zár	1	2
2 – hevederzár	1	2
3 – ajtó- vagy ablakrács	1	2
4 – helyi riasztó	1	2
5 – ügyeleltre bekötött riasztórendszer	1	2
6 – házőrző kutya	1	2
7 – egyéb:	1	2

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

K40 Van-e Önnek bármilyen lakásbiztosítása?

- 1 – igen, van
- 2 – nincs

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/nincs adat

SZEMÉLYES ÉRINTETTSÉG

K41 KÁRTYA

K41 Mennyire befolyásolja az Ön mindennapi életét a bűnözés? Kérem, újra használja az 5-ös skálát, ahol az 1-es jelenti azt, hogy egyáltalán nem, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben, de természetesen közbülső osztályzatokat is adhat.

egyáltalán nem					teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K42 KÁRTYA

K42 Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy betörhetnek a lakásába?

- 5 – nagyon gyakran
 - 4 –
 - 3 –
 - 2 – → K44-REI
 - 1 – soha → K44-REI
-
- 0 – nem tudja → K44-REI
 - 9 – nincs válasz/nincs adat → K44-REI

ÉRZELEM-KÁRTYA

K43 Mit szokott érezni ilyenkor (ha arra gondol, hogy betörhetnek a lakásába)? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggodást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyebet:	1	2	0	9

K44 KÁRTYA

K44 Milyen gyakran szokott arra gondolni, hogy megtámadhatják ÉS megverhetik?

- 5 – mindig
 - 4 –
 - 3 –
 - 2 – → K46-RAI
 - 1 – soha → K46-RAI
-
- 0 – nem tudja → K46-RAI
 - 9 – nincs válasz/nincs adat → K46-RAI

ÉRZELEM-KÁRTYA

K45 Mit szokott érezni ilyenkor (ha arra gondol, hogy megtámadhatják és megverhetik)? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggodást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyebet:	1	2	0	9

K46 KÁRTYA

K46 Mennyire tartja biztonságosnak lakóhelyének közvetlen környezetét?

egyáltalán nem					teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K47 KÁRTYA

K47 Mennyire érzi magát biztonságban, vagy mennyire érezné magát biztonságban, ha a lakása környékén egyedül kellene sétálnia sötétedés után?

egyáltalán nem					teljes mértékben	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		☐

K48 Elképzelhetőnek tartja-e, hogy lakása környezetében

	igen	nem
1 – utcán bántalmazták	1	2
2 – lakóépületen belül bántalmazták	1	2
3 – betörnek a lakásába	1	2

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K49 Van-e a lakókörnyezetében olyan hely, ahová nappal nem szívesen menne el a bűnözéstől való félelme miatt?

- 1 – mindenhol fél, sehova nem megy, nem menne
- 2 – több helyre sem megy el, nem menne el
- 3 – egy bizonyos helyre nem megy el, nem menne el
- 4 – nincs olyan hely, ahova nem mer elmenni

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K50 Függetlenül attól, hogy Ön ki szokott menni a lakásból sötétedés után, van-e a lakókörnyezetében olyan hely, ahova sötétedés után nem szívesen menne el a bűnözéstől való félelme miatt?

- 1 – mindenhol fél, sehova nem megy, nem menne
- 2 – több helyre sem megy el, nem menne el
- 3 – egy bizonyos helyre nem megy el, nem menne el
- 4 – nincs olyan hely, ahova nem mer elmenni

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K51 KÁRTYA

K51 Milyen gyakran fordul elő, hogy a bűnözéstől való félelme miatt nappal nem mer kimenni a lakásból?

soha					nagyon gyakran	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		
							☐	

K51 KÁRTYA MARAD

K52 Milyen gyakran fordul elő az, hogy a bűnözéstől való félelme miatt nem mer kimenni a lakásból éjszaka, sötétedés után?

soha					nagyon gyakran	nem tudom	nincs válasz/ nincs adat	
1	2	3	4	5	0	9		
							☐	

K51 KÁRTYA MARAD

K53 És milyen gyakran fordul elő az, hogy fél a bűnözőktől, ha éjjel egyedül van a lakásukban?

5 – nagyon gyakran

4 –

3 –

2 –

1 – soha

6 – nem szokott egyedül lenni, de így is fél

7 – nem szokott egyedül lenni, és nem fél

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K54 Szeretne-e önvédelmi fegyvert tartani?

1 – igen, van is

2 – igen, vásárolnék, ha lehetne

3 – nem

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K55 Hallott-e valamilyen szervezetről, alaptványról, ami a bűncselekmények áldozatait segíti? Ha igen, melyekről?

1 – igen, meg is tud nevezni egyet

2 – igen, és többet is meg tud nevezni

3 – igen, hallott ilyenről, de nem tud nevet mondani

4 – nem

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/nincs adat

K58 KÁRTYA

K58 Sok ember tesz valamit azért, hogy megvédje magát, ha a bűnözés miatt bizonytalanságban vagy fenyegetve érzi magát. Felsorolunk most Önnek néhány elővigyázatossági intézkedést. Mondja meg, melyek azok, amelyeket Ön is teszi, vagy tette már, vagy tervez, vagy nem is tervez, annak érdekében, hogy megvédje magát.

	már tettem, vagy így teszek	nem tettem, de tervezem	nem tettem, és nem is tervezem	nincs neki	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – Önvédelmi tanfolyamon való részvétel	1	2	3		0	9
2 – Ha elmegyek szórakozni, viszek magammal valamit, amivel megvédhetem magam (kés, bot, gázspray stb.)	1	2	3		0	9
3 – A városrész rossz biztonsága miatt elköltözöm innen	1	2	3		0	9
4 – Esténként a nyilvános közlekedési eszközök használatának elkerülése	1	2	3		0	9
5 – Bandába gyűlt fiatalok, részek, koldusok, elkerülése az utcán	1	2	3		0	9
6 – Bizonyos utcák, helyek elkerülése	1	2	3		0	9
7 – Kutyatartás	1	2	3		0	9
8 – Arra figyelés, hogy a gyerekeim esténként ne hagyják el egyedül a házat. (Ha nincsen gyereke: 8-as)	1	2	3	8	0	9

K59 Mit tene Ön a közbiztonság javítása érdekében, ha Ön lenne a polgármester és a rendőrkapitány egy személyben?

.....

.....

.....

00 – nem tudja

99 – nincs válasz/nincs adat

A következőkben bűncselekményekkel kapcsolatban teszünk fel kérdéseket, amelyek Önnel személyesen az elmúlt öt évben megtörténhettek. Néha nehéz pontosan emlékezni ezekre az esetekre. Kérjük, gondolja végig alaposan!

K60 1. Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy ellopták az autóját?

2a És ebből hány eset történt az idén 2003. január–2003. június között?
2b És hány esetben tett feljelentést a rendőrségen?
3a És hány eset történt az elmúlt évben: 2002. január–2002. december között?
3b És ezek közül hányszor tett feljelentést a rendőrségen?
4a És ez hányszor fordult elő korábban?
4b És ezek közül hányszor tett feljelentést a rendőrségen?

Ez ismétlődik minden kérdésnél!

K61 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy autójából elloptak valamit, például az autórádióját, vagy valamit, amit az autóban hagyott, vagy az autó alkatrészét (visszapillantó tükör, gumik)?

K62 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy megrongálták az autóját?

K63 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy (gépjárműven kívüli) tulajdonát szándékosan megrongálták, károsították (például garázs, nyaraló, kertés, ajtó, ablak, lakás stb.)?

K64 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy ellopták kerékpárját?

K65 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy valaki Öntől erőszakkal, vagy azzal fenyegetve megpróbált elvenni valamit (kirabolták)?

K66 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy zseblopás áldozata lett, amelynek során eltalajdonítottak Öntől valamit (de nem erőszakkal vagy fenyegetéssel) (például pénztárcát, levéltárcát, ékszert, ruhadarabot, sporteszközt, mobil)?

K67 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy más módon elloptak Öntől valamit? De nem történt betörés (például utazás közben, kertből stb.)?

K68 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Önhöz betörték, vagy megkísérelték azt (például lakás, nyaraló, pince)?

K69 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy tetteleg bántalmazták, megütötték, megverték?

K70 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy valaki Önt szemtelen viselkedésével szexuálisan zaklatta?

K71 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy szexuális szándékkal ténylegesen fenyegettek vagy megtámadták (erőszakoskodás, erőszakoskodási szándék, vagy egyéb szexuális támadás)?

K72 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Önt egyéb (nem szexuális) szándékkal megtámadták, vagy valamilyen módon fenyegettek, és ettől Ön valóban nagyon megijedt?

K73 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Önt átverték, azaz valaki szándékosan becsapta, és emiatt Önt anyagi károsodás érte (boliban, szerelőnél, étteremben többet számláztak, biztosítási ügynökök valamilyen befektetést ajánlottak...)?

K74 Előfordult-e Önnek az elmúlt öt évben, hogy Ön egy közlekedési baleset során – ahol valaki más volt a hibás – megsérült?

K75 Előfordult-e Önnel az elmúlt öt évben, hogy valamilyen más bűncselekmény áldozatává vált?

	1. Előfordult-e az elmúlt öt évben?	idén		tavaly		korábban	
		2a 2003. január– 2003. június	B) ebből fejtelenítés	2b. 2002. január– 2002. december	B) ebből fejtelenítés	3. 1998. június– 2001. december	B) ebből fejtelenítés
	1 – igen 2 – nem 0 – nem tudja 9 – nincs válasz/nincs adat	A) Hány történi?	B) ebből fejtelenítés	A) Hány történi?	B) ebből fejtelenítés	A) Hány történi?	B) ebből fejtelenítés
60 – autólopás	1 2 0 9						
61 – autóból való lopás	1 2 0 9						
62 – autórongálás	1 2 0 9						
63 – rongálás	1 2 0 9						
64 – kerékpárlopás	1 2 0 9						
65 – rablás	1 2 0 9						
66 – tolvajlás	1 2 0 9						
67 – lopás	1 2 0 9						
68 – betörés	1 2 0 9						
69 – bántalmazás	1 2 0 9						
70 – szexuális zaklatás	1 2 0 9						
71 – szexuális támadás	1 2 0 9						
72 – támadás, fenyegettség	1 2 0 9						
73 – becsapás	1 2 0 9						
74 – közlekedési baleset sérüléssel	1 2 0 9						
75 – egyéb bűncselekmény	1 2 0 9						

EZEKRŐL KÉSZÍTS BŰNÜGYI MELLÉKLETET!
HA EGY BŰNTÉNYÍTPUSBÓL TÖBB IS VOLT 2002-ben vagy az idén,
AKKOR A LEGUTOLSÓ ESETET KELL FIGYELEMBE VENNII

KÉRDEZŐI KÉRDEZD LE A BŰNCSELEKMÉNY-MELLÉKLETEKET,
MAJD FOLYTASD A K76-TÓLI

K76 Hányszor fordult elő Önnel az elmúlt egy évben, hogy személyi sérüléssel nem járó közlekedési balesete volt (koccanás)?

-
 00 – egyszer sem → K78-RAI
 98 – nem tudja → K78-RAI
 99 – nincs válasz/nincs adat → K78-RAI

K77 És hány esetben hívtak rendőrt?

-
 00 – egyszer sem
 98 – nem tudja
 99 – nincs válasz/nincs adat

K78 Előfordult-e az elmúlt egy évben, hogy a szomszédainál betörés vagy betörési kísérlet történt? Ha igen, hányszor?

-
 00 – egyszer sem → K80-RAI
 98 – nem tudja → K80-RAI
 99 – nincs válasz/nincs adat → K80-RAI

K79 Tudomása szerint ezek közül hány esetben történt rendőri intézkedés?

-
 00 – egyszer sem
 98 – nem tudja
 99 – nincs válasz/nincs adat

K80 EDDIGI ÉLETÉBEN ÖSSZESEN hányszor volt valamilyen bűncselekmény áldozata? (Nem kell pontos számot mondania, csak körülbelül.)

-
 00 – soha
 97 – 97 vagy több
 98 – nem tudja
 99 – nincs válasz/nincs adat

MINDENKITŐLI

SZOCIÁLIS, DEMOGRÁFIAI KÉRDÉSEK

SZ1 A kérdezett neme

- 1 – férfi
- 2 – nő

SZ2 Születési ideje

19 születési év utolsó két számjegye: 19

99 – nincs válasz/nincs adat

SZ3 Családi állapot

- 1 – Házos, és házastársával együtt él, élettársal él
- 2 – Házos, de külön élnek
- 3 – Hajadon/nőtlen, szülőkkel él
- 4 – Hajadon/nőtlen, egyedül él
- 5 – Elvált, de közös lakásban élnek
- 6 – Elvált, és külön él
- 7 – Özvegy, és egyedül él
- 8 – Özvegy, de nem egyedül él
- 9 – nincs válasz/nincs adat

SZ4 Hány Önnel együtt élő gyermeke van?

.....

99 – nincs válasz/nincs adat

SZ5 Hány helyen élt eddig hat hónapnál hosszabb ideig?

.....

00 – nem tudja

99 – nincs válasz/nincs adat

SZ6 Milyen jogcímen lakik jelenlegi lakásában?

- 1 – Tulajdonos
- 2 – Tulajdonos házastársa
- 3 – Tulajdonos rokona
- 4 – Bérlet (magánszemélytől)
- 5 – Bérlet (önkormányzattól)
- 6 – Egyéb
- 0 – nem tudja
- 9 – nincs válasz/nincs adat

SZ7 Hány éve él jelenlegi lakóhelyén, ugyanebben a lakásban, házban?

.....

00 – nem tudja

99 – nincs válasz/nincs adat

SZ8 Hányan élnek közös háztartásban?

.....

00 – nem tudja

99 – nincs válasz/nincs adat

SZ9 Mekkora a lakás/ház alapterülete?

.....m²

000 – nem tudja

999 – nincs válasz/nincs adat

SZ10 Hány szoba van a lakásban?

.....

98 – egyhelyiséges a lakás

99 – nincs válasz/nincs adat

SZ11 Mennyiért tudná eladni a lakását, házát, ha akarná?

..... (millió) Ft

00 – nem tudja

96 – 96 millió vagy több

97 – nem adhatom el, mert nem a saját tulajdonom

98 – kevesebb, mint egymillió

99 – nincs válasz/nincs adat

SZ12 Van-e nyaralója, hétvégi háza?

1 – igen, van

2 – nincs

9 – nincs válasz, nincs adat

SZ13 Van-e autója?

1 – igen, több is

2 – igen, egy

3 – nincs

9 – nincs válasz/nincs adat

→ SZ15-REI

→ SZ15-REI

SZ14 Mennyi az értéke, értékük?

..... ezer Ft

00000 – nem tudja

99999 – nincs válasz/nincs adat

SZ15 Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?

- 1 – általános iskola, 8 osztály, vagy kevesebb
- 2 – szakmunkásképző
- 3 – szakközépiskola
- 4 – gimnáziumi érettségi
- 5 – felsőfokú

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ16 Jelenleg dolgozik-e?

- 1 – igen, teljes munkaidőben → SZ18-RAI
- 2 – igen, részmunkaidőben, rendszeresen,
(kevesebb mint heti 36 óra) → SZ18-RAI
- 3 – csak alkalmi munkát végzek → SZ18-RAI
- 4 – nem

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ17 Ha nem dolgozik, miért nem?

- 1 – öregségi nyugdíjas
- 2 – rokkantnyugdíjas
- 3 – gyēs, gyed, fõállású anya
- 4 – háztartásbeli
- 5 – tanuló
- 6 – katonai szolgálatos
- 7 – munkanélküli
- 8 – egyéb

9 – nincs válasz/nincs adat

VÁLASZ UTÁN TOVÁBB SZ20-RAI

SZ18a Az Ön fõtevékenységeként végzett munkáját alapul véve, Ön melyik csoportba tartozik?

1. közalkalmazottak	1
2. köztisztviselők	2
3. magáncégnél alkalmazottak	3
4. fegyveres testület tagjai (rendőr, katona, határőr, fegyveres biztonsági őr)	4
5. önálló foglalkozásúak	5

HA „SZ18A = 5 (ÖNÁLLÓ)”, AKKOR KÉRDEZD SZ18B KÉRDÉSTI

SZ18b És mi az Ön foglalkozása?

1. mezőgazdasági gazdálkodó	1
2. önálló magasan képzett értelmiségi (például jogász, orvos, mérnök, könyvelő stb.)	2
3. bolttulajdonos, kisiparos, egyéb önálló	3
4. cégtulajdonos (teljes mértékben, vagy partnerként, és a cégben dolgozik)	4
5. egyéni vállalkozó	5
6. egyéb:	6

VÁLASZ UTÁN TOVÁBB SZ20-RAI

HA „SZ18A = 1, 2, 3, 4”, AKKOR KÉRDEZD SZ18C, SZ18D KÉRDÉSEKETI

SZ18c És mi az Ön foglalkozása?

1. segédmunkás	01
2. betanított munkás	02
3. szakmunkás	03
4. irodai munkát végző alkalmazott (középfokú végzettséggel)	04
5. alkalmazott, aki nem irodai munkát végez, hanem utazik (például kereskedő, sofőr, utazó ügynök stb.)	05
6. csoportvezető, művezető	06
7. alkalmazott magasan képzett értelmiségi (jogász, orvos, mérnök, könyvelő)	07
8. középvezető, egyéb vezető (osztályvezető, főosztályvezető, technikus)	08
9. felső vezető, igazgató, vezérigazgató, általános igazgató – vagy ezek helyettesei	09

99 – nincs válasz

SZ18d Van-e Önnek a tulajdonában bt., vagy kft.?

- 1 – van
- 2 – nincs

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ19 A főfoglalkozását tekintve van-e Önnek beosztottja? HA VAN: Hány beosztottja van?

000 – egy sincs

999 – nincs válasz/nincs adat

MINDENKITŐLI

SZ20 KÁRTYA

SZ20 Mekkora a havi nettó bevétele háztartásának összességében? Arra az összegre gondolunk, amely az adó, illetve az egészségbiztosítás levonása után marad (alkalmi munka, ösztöndíj szintén). Mondja meg azt a számot ebből a listából, amelyik ezt az összeget tartalmazza.

- 1 – 50 000 alatt
 2 – 50 001 – 100 000
 3 – 100 001 – 150 000
 4 – 150 001 – 200 000
 5 – 200 001 – 250 000
 6 – 250 001 – 300 000
 7 – 300 001 – 400 000
 8 – 400 001 fölött

0 – nem tudja
 9 – Nem ad választ

SZ21 Volt-e az elmúlt két évben külföldön nyaralni?

- 1 – Igen, többször is
 2 – Igen, egyszer
 3 – nem

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ22 Mennyire elégedett jelenlegi anyagi helyzetével?

- 5 – teljes mértékben
 4 –
 3 –
 2 –
 1 – egyáltalán nem

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

SZ23 Sportolt-e valaha rendszeresen?

- 1 – Igen, egyesületben, versenyszerűen
 2 – Igen, csak úgy magamnak
 3 – Haverokkal
 4 – Nem

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

SZ24 Milyen gyakran jár valamilyen vallási jellegű összejövetelre?

- 1 – Mindennap
 2 – Hetente 4-5-ször
 3 – Hetente 2-3-szor
 4 – Hetente egyszer
 5 – Néhányszor havonta
 6 – Ritkábban
 7 – Soha

0 – nem tudja
 9 – nincs válasz/nincs adat

SZ25 Tartozik-e valamilyen közösséghez (párt, sportkör, rendszeresen működő klub stb.)?

- 1 – igen
 2 – nem

9 – nincs válasz/nincs adat

SZ26 Szívesen válaszolna-e máskor is hasonló kérdésekre?

- 1 – igen
 2 – nem

KÉRDEZŐI ADD ÁT A NYILATKOZATOT, KÉRD MEG, HOGY OLVASSA EL, ÉS ÍRJA ALÁ, HA TUDOMÁSUL VESZI A BENNE FOGLALTAKATI

EZUTÁN ADD ÁT AZ ÖNKITÖLTŐS KÉRDŐÍVET ÉS A BORÍTÉKOT, VÁRD MEG, AMÍG KITÖLTI, ÉS VISSZAADJA A LEZÁRT BORÍTÉKOT!

KÖSZÖNJÜK A SEGÍTSÉGÉTI

KÉRJÜK EZT A KÉRDŐÍVET A MEGKÉRDEZÉS UTÁN AZONNAL,
DE NEM A KÉRDEZÉS HELYSZÍNÉN KITÖLTENI!

AZ INTERJÚ LEFOLYÁSA

I1 Mennyire volt készséges a megkérdezt a kérdések megválaszolásában?

- 1 – nagyon együttműködő volt
2 – átlagosan
3 – nem nagyon
4 – kezdetben szívesen, később nem
5 – kezdetben nehezen, később szívesen

I2A Az interjú alatt a megkérdezt egyedül volt-e jelen, vagy volt ott még harmadik személy is. Ha igen, kicsoda?

- 1 – az interjúalany egyedül volt jelen → I3-RAI
2 – az interjúalany nem volt egyedül

I2B TÖBB VÁLASZ IS LEHETI

	említi	nem említi	
1 – házastársa, partnere	1	2	
2 – a gyerekek jelen voltak	1	2	
3 – más hozzátartozók jelen voltak	1	2	
4 – egyéb személyek:	1	2	☐

I3 A ház jellege, ahol a kérdezt lakik:

- 01 – tanya
02 – kisvárosi, elővárosi kisudvaros ház, egylakásos
03 – kisvárosi, elővárosi kisudvaros ház, többlakásos
04 – városi szükséglakás, alkalmi építmény (sufni, üzlethelyiség)
05 – régi „munkás” bérkaszányában lévő, régi polgári bérházban lévő
06 – 1930-as évek óta épült „modern”, bér- és társasházak
07 – modern lakótelepi lakás, nem panelból épült
08 – modern paneles lakótelepi lakás
09 – kertés társasház, modern
10 – kertés villa
11 – „kisbérházzá” vagy társasházzá átalakított régi villa
12 – városi kertés, családi ház
13 – falusi kertés ház
14 – egyéb:

ÖNKITÖLTŐS KÉRDŐÍV

Kérjük, olvassa el az alábbi kérdéseket, és válaszoljon a valóságnak megfelelően! A kitöltött kérdőívet helyezze el a mellékelt borítékban, ragassza le, és adja át munkatársunknak. A borítékot csak a feldolgozás során fogjuk felnyitni.

A válaszadás önkéntes, azokat a kérdéseket, amelyekre ilyen feltételek mellett sem kíván válaszolni, hagyja ki! Köszönjük együttműködését és a segítségét a kutatás sikeres lebonyolításában!

A kitöltés során karikázza be a megfelelő válaszlehetőség betűjelét, vagy ha nincs megadva válaszlehetőség, akkor kérjük, hogy írja le a választ (szövegesen válaszoljon)!

O1 Milyen gyakran ivott alkoholt az elmúlt egy hónapban?

- 1 – mindennap
2 – hetente 4-5-ször
3 – hetente 2-3-szor
4 – hetente egyszer
5 – ritkábban
6 – soha

O2 Vezetett-e gépjárművet az elmúlt egy évben alkoholfogyasztás után?

- 1 – igen, többször
2 – igen, egyszer
3 – nem, soha
4 – nem vezettem autót

O3 Volt-e valamilyen komolyabb betegsége, ami miatt például kórházba került?

- 1 – igen, többször
2 – igen, egyszer
3 – nem, soha

O4 Volt-e már öngyilkossági kísérlete?

- 1 – igen
2 – nem

O5 Volt-e már olyan rendőrségi ügye, amelyben gyanúsítottként szerepelt?

- 1 – igen
2 – nem

O6 Volt-e már büntetve?

- 1 – igen
2 – nem

O7 Volt-e már pszichiátriai kezelésen?

- 1 – igen
2 – nem

O8 Fogyasztott-e már valaha valamilyen kábítószeri?

- 1 – igen, egyszer
- 2 – igen, néhányszor (2-3-szor)
- 3 – igen, több alkalommal, de nem rendszeresen
- 4 – igen, rendszeresen
- 5 – nem, soha

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
{O10-TŐL FOLYTASSA!}

O9 Ha igen, mi volt az? (több válasz is lehetséges)

.....

.....

.....

O10 Fogyasztott-e valamilyen kábítószer az elmúlt egy évben?

- 1 – igen, egyszer
- 2 – igen, néhányszor (2-3-szor)
- 3 – igen, többször
- 4 – igen, rendszeresen
- 5 – nem, soha

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
{O12-TŐL FOLYTASSA!}

O11 Ha igen, mi volt az? (több válasz is lehetséges)

.....

.....

.....

O12 Fizetett-e valaha szexuális szolgáltatásért? Volt-e szexuális kapcsolata prostituálttal?

- 1. – igen, egyszer
- 2. – igen, néhányszor (2-3-szor)
- 3. – igen, többször
- 4. – igen, rendszeresen
- 5. – nem, soha

O13 Körül belül mennyiből tud megélni egy hónapban, mennyit költ átlagosan?

..... Ft

O14 Hogyan változott az anyagi helyzete az elmúlt öt év során?

- 5 – jelentősen javult
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – jelentősen romlott

O15 Az egész országot tekintve Ön hova sorolná családjának, háztartásának anyagi helyzetét?

- 1 – a felső, legjobb helyzetű 1%-ba
- 2 – a felső, legjobb helyzetű 20%-ba
- 3 – a felső felébe
- 4 – az alsó felébe
- 5 – az alsó, legrosszabb helyzetű 20%-ba
- 6 – az alsó, legrosszabb helyzetű 1%-ba

O16A Fizetett-e helyszíni bírságot az elmúlt 12 hónapban?

- 1 – igen, többször is
- 2 – igen, egyszer
- 3 – nem

O16B Indítottak-e Ön ellen szabálysértési eljárást az elmúlt 12 hónapban?

- 1 – igen, többször is megbüntették
- 2 – igen, egyszer megbüntették
- 3 – igen, de nem büntették meg
- 4 – nem indítottak eljárást

→ HA NEM BÜNTETTÉK MEG VAGY NEM INDÍTOTTAK ELJÁRÁST, A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
{O18-TŐL FOLYTASSA!}

O17 Ha megbüntették, miért büntették meg?

.....

.....

.....

O18 Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy kenőpénzt, csúszópénzt kellett fizetnie valamiért?

- 1 – igen, többször is
- 2 – igen, egyszer
- 3 – nem

O19 Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy rendőrnek kenőpénzt adott, hogy elkerülje a büntetést?

- 1 – igen, többször is
- 2 – igen, egyszer
- 3 – nem

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
{O21-TŐL FOLYTASSA!}

O20 Részletezné, hogy milyen esetben történt?

.....

O21 Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy valamilyen trükköt alkalmazott, és így nem a szokásos módon jutott jövedelemhez, annak érdekében, hogy kevesebb adót kelljen fizetnie?

- 1 – igen, többször is
- 2 – igen, egyszer
- 3 – nem

O22 Mely nemzetiség kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik?

TÖBBET IS VÁLASZTHAT!

- 0 – magyar
- 1 – szlovák
- 2 – sváb
- 3 – német
- 4 – görög
- 5 – arab
- 6 – roma
- 7 – zsidó
- 8 – egyéb:

O24 Ha tartozik valamelyik kisebbségi csoporthoz, érte-e emiatt valamilyen hátrányos megkülönböztetés, sérelem az elmúlt 12 hónapban?

- 1 – igen, sokszor
- 2 – igen, néhányszor
- 3 – igen, egyszer-kétszer
- 4 – nem

O23 Milyen a szexuális beállítottsága?

- 1 – heteroszexuális (a más neműek érdeklik)
- 2 – homoszexuális (a sajátjával azonos neműek érdeklik)

O25 Mivel büntették gyermekkorában, ha nagyon rosszat csinált?

TÖBBET IS VÁLASZTHAT!

- 1 – szobafogsággal
- 2 – zsebpénzmegvonással
- 3 – eltiltották valamitől
- 4 – veréssel
- 5 – más büntetéssel
- 6 – nem büntették

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
(O27-TŐL FOLYTASSA)!

O26 Rendszerint ki szabta ki a büntetést? TÖBBET IS VÁLASZTHAT!

- 1 – szülei együtt
- 2 – (édes)apa
- 3 – (édes)anya
- 4 – nevelőapa (az édesanya társa)
- 5 – nevelőanya (az édesapa társa)
- 6 – más rokon
- 7 – testvér
- 8 – másvalaki

O27 Előfordult-e gyerekkorában, hogy nagyon megverték, amit Ön akkor komoly bánatalmazásként élt meg?

- 1 – igen, gyakran
- 2 – igen, néha
- 3 – nem, soha

→ A KÖVETKEZŐ KÉRDÉS KIMARAD
(O29-TŐL FOLYTASSA)!

O28 Ki volt az, aki nagyon megverte?

- 1 – (édes)apa
- 2 – (édes)anya
- 3 – nevelőapa
- 4 – nevelőanya
- 5 – más rokon
- 6 – testvér
- 7 – másvalaki

O29 Volt-e gyerekkorában (18 éves kora előtt) szexuális erőszak vagy szexuális bánatalmazás áldozata?

- 1 – igen
- 2 – nem

→ A KÖVETKEZŐ 3 KÉRDÉS KIMARAD
(O33-TŐL FOLYTASSA)!

O30 Elmondta-e valakinek?

- 1 – igen
- 2 – nem

O31 Történt-e feljelentés, lette rendőrségi ügy belőle?

- 1 – igen
- 2 – nem

O32 Ki volt az elkövető?

- 1 – rokon
- 2 – ismerős
- 3 – idegen

O33 Önök mivel büntetik a gyereket, amikor valami nagyon rossz dolgot csinált?

- 1 – nincs gyermekem
- 2 – szobafogsággal
- 3 – zsebpénzmegvonással
- 4 – eltiltották valamitől
- 5 – veréssel
- 6 – megbeszéljük a dolgot
- 7 – más büntetéssel
- 8 – nem büntetjük, de megbeszéljük a dolgot
- 9 – nem büntetjük

O34 Előfordult-e, hogy megverték a gyereket valamiért?

- 1 – nincs gyermekem
- 2 – nem, soha
- 3 – igen, néha
- 4 – gyakran

O35 Ön szerint a verés elfogadható nevelési eszköz?

- 1 – Igen
- 2 – néha muszáj
- 3 – nem

O36 Szokott-e kínai, lengyel piacon vásárolni?

- 1 – igen, sokszor
- 2 – igen, néhányszor
- 3 – igen, egyszer-kétszer
- 4 – nem

BŰNCSELEKMÉNY-MELLÉKLET

2003. június

Projektszám: 31200170

KÉRDEZŐI AZ AZONOSÍTÓKAT VEZESD RÁ A FŐKÉRDŐIVRÓLI

Kérdező neve:

Kérdező száma:

Kérdezői matrica helye

--	--	--	--	--	--

Kérdőív sorszáma:

--	--	--	--	--	--

BM szám:

--	--	--	--	--	--

A „BŰNCSELEKMÉNY-MELLÉKLET” BLOKKOT AKKOR KÉRDEZD,
HA A K60, K61, K62, K63, K64, K65, K66, K67, K68, K69, K70, K71, K72, K73, K74,
K75 BÁRMELYIKÉBEN „1 = IGEN” A VÁLASZ, VAGYIS TÖRTÉNT VELE BŰNCSELEK-
MÉNY 2002-ben vagy 2003-ban!
MINDEN BŰNCSELEKMÉNYFAJTÁRÓL KÜLÖN MELLÉKLETET TÖLTŚ KII
HA EGY BŰNCSELEKMÉNYFAJTÁBÓL TÖBB IS TÖRTÉNT, AKKOR A LEGUTOLSÓRA
KÉRDEZZ RÁI A 2002-NÉL RÉGEBBEN TÖRTÉNT BŰNCSELEKMÉNYEKRŐL NEM KELL
KÜLÖN KÉRDEZNI!

ÍRD BE ANNAK A BŰNCSELEKMÉNYNEK AZ AZONOSÍTÓJÁT (A FŐKÉRDŐIV 23. OL-
DALÁN LÉVŐ TÁBLÁZAT ELSŐ OSZLOPÁBAN A BŰNCSELEKMÉNYEK MELLETT LÉVŐ
SZÁM), AMELYNÉL 2002-BEN VAGY 2003-BAN TÖRTÉNT VALAMILYEN ESEMÉNY A
KÉRDEZETTEL:

B1 Ön említette, hogy előfordult Önnel, hogy (AZ A BŰNCSELEKMÉNY, AMI-
NEK AZ AZONOSÍTÓJÁT BEÍRTAD). Most gondoljon a legutóbb történt eseményre!
Kérem, próbálja meg felidézni, hogy pontosan mi történt!

KÉRDEZŐI CÍMSZAVAKBAN JEGYZETELD LE, DERŰJÖN KI, MI IS TÖRTÉNT!

.....
.....

000 – nem tudja

999 – nincs válasz/adathiány

--	--	--

B2 Mikor történt?

év: 200 hónap:

0 – nem tudja

9 – nincs válasz/adathiány

B3. Melyik napszakban?

- 1 – reggel
- 2 – délelőt
- 3 – délután
- 4 – este
- 5 – éjszaka

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B4. Hol történt?

CSAK KÓDOLDI

- 1 – lakásban
- 2 – lakása, háza közvetlen közelében, lépcsőház, kert
- 3 – azon a környéken, ahol lakik
- 4 – azon a településen, ahol él
- 5 – Magyarországon máshol
- 6 – külföldön
- 7 – egyéb:

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B5. Mekkora kára keletkezett?

Ezer forintban: forint

- 000 – nem volt anyagi kára → B7-REI
- 998 – nem tudja → B7-REI
- 999 – nincs válasz/adathiány → B7-REI

B6. Megtérült-e a kára valamilyen formában? HA IGEN: Mennyi térült meg?

Ezer forintban: forint

- 000 – nem térült meg
- 999 – nem tudja
- 9 – nincs válasz/adathiány

B7. Ért-e valamilyen sérülés, kellett-e gyógykezeltetni az eset után?

- 1 – igen, kisebb sérülés, 8 napon belül gyógyuló
- 2 – igen, súlyosabb sérülés, 8 napon túl gyógyuló
- 3 – nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B9. Tette valamilyen óvintézkedést a történet után, hogy elkerülhesse a hasonló esetek megismétlődését?

- 1 – igen → Mi volt az?
- 2 – nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B10. Jelentette-e az esetet a rendőrségen?

- 1 – igen → B12-REI
- 2 – nem

0 – nem tudja → B15-REI
9 – nincs válasz/adathiány → B15-REI

B11. Miért nem?

.....
.....
.....

00 – nem tudja
99 – nincs válasz/adathiány

KÉRDÉS UTÁN TOVÁBB A B15-REI

B12 KÁRTYA

B12. Mennyire volt elégedett a rendőrség munkájával?

- 5 – teljes mértékben
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – egyáltalán nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B12 KÁRTYA MARADI

B13. Mennyire volt szakszerű Ön szerint a rendőri intézkedés, eljárás?

- 5 – teljes mértékben
- 4 –
- 3 –
- 2 –
- 1 – egyáltalán nem

0 – nem tudja
9 – nincs válasz/adathiány

B14 KÁRTYALAP

B14 Most az Ön esetével foglalkozó rendőrök munkájával kapcsolatban kérdezném. Mit mondana, ahhoz képest, amit Ön elvár, milyen volt...

	sokkal jobb volt			sokkal rosszabb volt nem tudja			nem válaszolt/nincs adat		
	5	4	3	2	1	0	9		
A – az Önnel foglalkozó rendőrök hozzáértése	5	4	3	2	1	0	9		
B – az Önnel foglalkozó rendőrök felkészültsége, hogy ellássák Önt minden szükséges információval	5	4	3	2	1	0	9		
C – a mód, ahogy a rendőrök Önt mint értékes, fontos állampolgárt kezelik	5	4	3	2	1	0	9		
D – a rendőrök segítőkészsége, hogy az Ön problémájára megfelelő megoldást találjanak, vagy a megfelelő kollégához irányítsák	5	4	3	2	1	0	9		
E – a rendőrök és rendőrségi alkalmazottak udvariassága	5	4	3	2	1	0	9		
F – a rendőrségi ügyintézés gyorsasága	5	4	3	2	1	0	9		
G – a várakozási idő, amennyit várnia kellett, amíg elintéződött az ügye	5	4	3	2	1	0	9		
H – a rendőrök és rendőrségi alkalmazottak barátságos, jó hangulatú munkavégzése	5	4	3	2	1	0	9		
I – az Önnel foglalkozó rendőrök hatásköre, hogy az Ön problémáját hatékonyan kezelni tudják	5	4	3	2	1	0	9		
J – az a mód, ahogy lehetősége nyílt ügyeii diszkréten, illetéktelenektől mentesen elintézni	5	4	3	2	1	0	9		
K – az Önnel foglalkozó rendőrök megjelenése	5	4	3	2	1	0	9		

MINDENKITŐLI

B15. Kiderülte, hogy ki volt az elkövető, a tettes?

- 1 – igen, a rendőrségi eljárásban
 - 2 – igen, de nem a rendőrségi eljárásban
 - 3 – nem, de gyanúsít valakit
 - 4 – nem
- B21-REI
-
- 0 – nem tudja
 - 9 – nincs válasz/adathiány
- B21-REI

B16. Az elkövető/elkövetők milyen nemzetiségű(ek) volt(ak)?

- 01 – magyar
- 02 – ukrán
- 03 – román
- 04 – szerb
- 05 – távol-keleti, kínai
- 06 – más országban élő magyar
- 07 – magyar roma
- 08 – romániai roma
- 09 – egyéb:
- 00 – nem tudja
- 99 – nincs válasz/adathiány

TÖBBET IS EMLÍTHETI

B17. Ismerte-e korábban az elkövetőt/elkövetőket? HA IGEN: Milyen viszonyban voltak?

- 01 – házastárs, élettárs
- 02 – gyerek
- 03 – unoka
- 04 – szülő
- 05 – nagyszülő
- 06 – testvér
- 07 – más rokon
- 08 – partner (barát, barátnő)
- 09 – barát
- 10 – munkatárs
- 11 – szomszéd
- 12 – ismerős
- 13 – volt férj, feleség
- 14 – egyéb, éspedig:

TÖBBET IS EMLÍTHETI

- 98 – nem ismerte
- 99 – nem tudja
- 00 – nincs válasz/adathiány

B18. Találkozott vagy beszélt Ön azóta az illetővel?

- 1 – véletlenül találkozottak, de nem beszéltek egymással
 - 2 – véletlenül találkozottak, és beszéltek egymással
 - 3 – az elkövető kérésére találkozottak
 - 4 – az Ön kérésére találkozottak
 - 5 – a rendőrségi eljárás során találkozottak
 - 6 – nem találkozottak, de beszéltek (telefonon), üzentek egymásnak
 - 7 – nem találkozottak, és nem beszéltek
- B20-RAI
-
- 0 – nem tudja
 - 9 – nincs válasz/adathiány
- B20-RAI

--

B19. Mi történt?

- 1 – felelősségre vonta
- 2 – megfenyegette őt
- 3 – félt tőle
- 4 – őnt fenyegette meg
- 5 – egyéb

- 0 – nem tudja
- 9 – nincs válasz/adathiány

B20. Haragszik-e még rá a tett miatt?

- 1 – igen
- 2 – nem

- 0 – nem tudja
- 9 – nincs válasz/adathiány

MINDENKITŐLI

B21. Eltekintene-e a tettes megbüntetésétől, ha az okozott kárt jóvátenné?

- 1 – igen, teljes mértékben
- 2 – igen, részben
- 3 – nem

- 0 – nem tudja
- 9 – nincs válasz/adathiány

B22 KÁRTYA

B22. Milyen gyakran szokott Önnek eszébe jutni ez az eset mostanában?

- 5 – nagyon gyakran
- 4 –
- 3 –
- 2 – —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI
- 1 – nagyon ritkán —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI

- 0 – nem tudja —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI

- X – nincs válasz/adathiány —————> VÉGE ENNEK A MELLÉKLETNEKI

ÉRZELEM-KÁRTYA

B23. És mit érez mostanában, ha visszagondol erre az esetre? Választhat a kártyáról, és mondhat más is.

	igen	nem	nem tudja	nincs válasz/ nincs adat
1 – aggodást	1	2	0	9
2 – dühöt	1	2	0	9
3 – félelmet	1	2	0	9
4 – haragot	1	2	0	9
5 – idegességet	1	2	0	9
6 – kiszolgáltatottságot	1	2	0	9
7 – nyugtalanságot	1	2	0	9
8 – tehetetlenséget	1	2	0	9
9 – egyébbet:	1	2	0	9

